

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZBEK HALK MAKALLARI
(TRANSKRİPSİYON, AKTARMA, GRAMER, DİZİN)

109143

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Murat CEYLAN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

109143

Enstitü Anabilim Dalı : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı: YENİ TÜRK DİLİ

Bu tez 4/4/2001 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri başkanı

jüri üyesi

jüri üyesi

Doç. Dr. Zikri TURAN

Yard. Doç. Dr. Kenan AĞAR

Yard. Doç. Dr. Engin YILMAZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa Nu.
İÇİNDEKİLER.....	I
İŞARETLER VE KISALTMALAR.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ.....	1
ALFABE.....	2
DİL BİLGİSİ (GRAMER).....	4
1. SES BİLGİSİ.....	4
1.1. SESLER.....	4
1.1.1. ÜNLÜLER.....	4
1.1.2. ÜNSÜZLER.....	5
1.2. SES DEĞİŞMELERİ.....	6
1.2.1. ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES DEĞİŞMELERİ.....	6
1.2.2. ÜNSÜZLERLE İLGİLİ SES DEĞİŞMELERİ.....	10
1.3. SES OLAYLARI.....	16
1.3.1. DÜZLEŞME.....	16
1.3.2. YUVARLAKLAŞMA.....	16
1.3.3. DARALMA.....	16
1.3.4. GENİŞLEME.....	16
1.3.5. ÜNLÜ TÜREMESİ.....	16
1.3.6. ÜNLÜ ELENMESİ.....	17
1.3.7. ÜNSÜZ GENİZLEŞMESİ.....	17
1.3.8. ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	17
1.3.9. ÖTÜMLÜLEŞME.....	17
1.3.10. ÖTÜMSÜZLEŞME.....	18
1.3.11. PATLAYICILAŞMA.....	18
1.3.12. SIZICILAŞMA.....	18
1.3.13. İKİZLEŞME.....	18
1.3.14. TEKLEŞME.....	18

1.3.15. ULANMA.....	19
1.3.16. GÖÇÜŞME.....	19
1.3.17. ERİME.....	19
1.3.18. DÜŞME.....	19
1.3.19. DUDAKLILAŞMA.....	19
2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	20
2.1. YAPIM EKLERİ.....	20
2.1.1. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ.....	20
2.1.2. FİILDEN İSİM YAPIM EKLERİ.....	25
2.1.2.1. ASIL FİILDEN İSİM YAPMA EKLERİ.....	25
2.1.2.2. İSİM-FİİL (MASTAR) EKLERİ.....	30
2.1.2.3. SIFAT-FİİL EKLERİ.....	30
2.1.2.4. ZARF-FİİL EKLERİ.....	31
2.1.3. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ.....	37
2.1.4. FİILDEN FİİL YAPIM EKLERİ.....	40
2.2. ÇATI EKLERİ.....	41
2.2.1. DÖNÜŞLÜLÜK EKİ.....	41
2.2.2. EDİLGENLİK EKİ.....	41
2.2.3. ETTİRGENLİK EKLERİ.....	41
2.2.4. ORTAKLAŞMA EKİ.....	43
2.3. ÇEKİM EKLERİ.....	43
2.3.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ.....	43
2.3.1.1. ÇOKLUK EKİ.....	43
2.3.1.2. İYELİK EKLERİ.....	43
2.3.1.3. HÂL EKLERİ.....	44
2.3.2. FİİL ÇEKİM EKLERİ.....	47
2.3.2.1. KİŞİ EKLERİ.....	47
2.3.2.2. KİP EKLERİ.....	49
2.3.2.2.1. FİİL ZAMANLARI.....	49
2.3.2.2.2. FİİL KİPLERİ.....	51
3. CEVHERİ FİİL.....	53
TRANSKRİPSİYON – AKTARMA.....	56

TRANSKRİPSİYON.....	Çift sayfalar
AKTARMA.....	Tek sayfalar
DİZİN.....	380
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ.....	540
SONUÇ.....	543
KAYNAKÇA.....	544
METNİN FOTOKOPİSİ.....	544 sonrası
ÖZGEÇMİŞ.....	

İŞARETLER VE KISALTMALAR

İşaretler:

> : Ok yönünde ses değişikliğini ifade eder.

>> : Ok yönünde birden fazla ses değişikliğini ifade eder.

+ : İsimlerin sonunu gösterir.

- : Fiillerin sonunu gösterir.

A : a, ä seslerini ifade eder.

G : g, ğ seslerini ifade eder.

G₄ : g, ğ, k, ğ seslerini ifade eder.

Ø : Herhangi bir unsurun şekilce bulunmayıp fonksiyonca bulunduğunu ifade eder.

I : ı, i seslerini ifade eder.

G₃ : g, ğ, k seslerini ifade eder.

I₄ : ı, i, u, ü seslerini ifade eder.

I₃ : ı, i, ü seslerini ifade eder.

U : u, ü seslerini ifade eder.

ä : yarı açık “a” sesi.

â : yarı yuvarlak “a” sesi.

ġ : arka damak “g” si.

ķ : arka damak “k” si.

ŋ : damak n’ si.

h : Arka damak “h” sesi.

Kısaltmalar :

E.T. : Eski Türkçe.

Ö.T. : Özbek Türkçesi.

Ar. : Arapça.

Far. : Farsça.

Çağ. : Çağatay Türkçesi.

bk. : Bakınız.

ÖNSÖZ

“Özbek Halk Mâhâllâri” adıyla incelediğimiz bu metni seçmemizden maksat; hem Türkiye Türkleri olarak belki unutulmuş, belki bilmediğimiz, ancak Özbek Türkleriyle birlikte hepimizin ortak malı olan, metinde geçen atasözlerini tanıtmak; hem de Özbek halk ağızlarından izler taşıyan bu metinle Eski Türkçe ve alıntı yapılmış dillerden geçmiş kelimelerle karşılaştırma yaparak Özbek Türkçesinin tarihî gelişimi üzerine çeşitli veriler, bilgiler elde edebilmektir. Elimizden geldiği kadar bunları ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu alanda dil bilimine katkıda bulunacağını umut ederek tezimizi hazırladık.

Eserin dil yönünden incelenmesinde ses bilgisi ve şekil bilgisi ile sınırlı kaldık. Çünkü bütün yönleriyle esaslı bir gramer çalışması yapmaya ne zamanımız ne de imkânlarımız yeterdi.

Grameri, kelimelerin Eski Türkçedeki şekilleri ile karşılaştırma yaparak hazırladık.

Tezimin hazırlanmasında büyük emekleri geçen danışmanım Yard. Doç. Dr. Kenan ACAR ve düzeltme aşamasındaki yardımlarından dolayı Doç. Dr. Zikri Turan ve Yard. Doç. Dr. Engin YILMAZ' a teşekkür ederim.

Murat CEYLAN

ÖZET

“ÖZBEK HALK MĀKĀLLĀRĪ” adıyla 1965 yılında “Taşkent Bedii Edebiyat Yayınevi” tarafından yayımlanmış bu eserin aslı Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Fil. A/3927 numarada kayıtlıdır. Belli konulardaki Özbek atasözlerini içermektedir.

Eser, Özbekistan’ ın SSCB egemenliğinde olduğu yıllarda yayımlanmış olup o dönemin siyasal ve sosyal özelliklerini taşımaktadır. Eser, siyasi iradenin politikalarına uygun yazılmış; benimsenmiş resmi ideolojinin etkisiyle Özbek Türkleri’ nin milli karakterini ve kültürel özelliklerini yansıtan birçok atasözüne eserde yer verilmemiştir.. Bunun yerine resmi ideolojiye hizmet eden – birçoğu uydurma – bazı sözler de eserde yer almıştır. Bu da asıl Özbek atasözlerinin tespitini zorlaştırmaktadır.

Tez çalışmam transkripsiyon – aktarma, gramer ve dizin bölümlerinden oluşmaktadır.

“Transkripsiyon – aktarma” bölümünde; metin transkribe edilmiş ve karşılıkları diğer sayfada verilmiştir. Yalnız, metinde ayrı yazılmış “ng” sesi “damak n’ si” özelliği gösterdiği kelimelerde “ŋ” ile gösterilmiştir.

“Gramer” bölümünde metnin fonetik – morfololojik özellikleri ile sınırlı kalınmıştır ve bu bölüm Özbek Türkçesi gramerinin metindeki özelliklerini içermekte, tamamını içermemektedir. Türkçe örneklerde kelimelerin Eski Türkçedeki şekilleri ile karşılaştırma yapılmıştır.

“Dizin” bölümünde ise kelimelerin anlamları ve metinde geçtikleri sayfalar bir arada verilmiş, metinde geçen özel isimler ise “özel isimler dizini” başlığı ile ayrı bir bölümde gösterilmiştir.

Kelimelerin anlamları araştırılırken birçok kaynaktan faydalanılmış, bu arada danıştığım Türkiye’deki Özbekistan vatandaşı kişiler kelimelerin anlamları hakkındaki verdikleri bilgilerle bana yol gösterici olmuşlardır.

SUMMARY

“Özbek Halk Mäqälläri” were published by “Taşkent Bedii Edebiyat Publishing House” in 1965, the original of this work is in The Turkish Language Institution Library at a code of “Fil. A/ 3927. It contains Uzbek proverbs about précised subjects.

Work was published in the years when Uzbekistan was under ruling of USSR and it reflects political and social particularities of these years. The work has been written suitable for the politics of the official ideology; affected by the official ideology it does not contain many proverbs which reflects national and cultural characteristics of Uzbek Turks. Instead of this, some proverbs -many are invented- which serves official ideology are included in the work. This makes it difficult to determine the original Uzbek proverbs.

My thesis study consists of transcription - transfer section, grammar and index.

In the transcription – transfer section; the text was transcribed and their equivalents were given on the other page. But the voice of “ng” which was separately written in the text, was shown with “ŋ” in the words where it shows “palate n” particularity.

In the grammar section it was limited by the phonetic – morphologic particularities of the text and this section includes particularities of Uzbek Turkish grammar in the text, not all grammar. Comparison was made with the oldest forms that can be reached of the words in Turkish samples.

In the index section the meanings of the words and pages on which they were used, were shown together; proper nouns in the text were shown in a separate section with the title of “proper nouns index”. While preparing the dictionary, a lot of sources were used; also Uzbek citizens in Turkey I have asked for, showed me the way about the meanings of the words by their knowledge.

GİRİŞ

“Özbek Halk Mâkâlları” adıyla “Taşkent Bedii Edebiyat Yayınevi” tarafından yayımlanmış olan bu eser belli başlı konulardaki derlenmiş atasözlerini içermektedir. Eser bugünkü Özbekistan’ın Sovyet egemenliği altında olduğu 1965 yılında basılmıştır ve Kiril alfabesiyle yazılmıştır.

“Mâkâl” Özbek Türkçesinde “mesel – atasözü” anlamına gelir. Eserde belli insanî değerleri ön plana çıkaran atasözleri yanında eserin yayımlandığı yıllardaki komünist ideolojiye hizmet eden sözler de mevcuttur. Bu sözlerin çoğu aslında derleme olmayan, metnin yazarlarının belli kişilerin konuşmalarından vb. alıntı yaptıkları sözlerden ibarettir. Ancak devrin Özbek fikir hayatına dair izler taşıması bakımından önem arz eder. Sözlerde Özbek Türklerinin yaşayış ve düşünüş tarzı hakkında fikir verebilecek önemli anekdotlar da mevcuttur.

Hazırlanan bu tez dört bölümden oluşmakta: Transkripsiyon, aktarma, gramer ve dizin.

“Transkripsiyon” da kullandığımız alfabeği “alfabe” kısmında gösterdik. Ancak Kiril alfabesinde bazı seslerin gösterilmeyişi ve bazı sesler için ortak harfler kullanılması işimizi güçleştirdi. Tezi hazırlarken kendimize referans kabul ettiğimiz çeşitli sözlüklerden faydalanarak elimizden geldiği kadar bu tip hataları gidermeye çalıştık. Özbek Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında karşılaştırma yapabilmek için “transkripsiyon” ve “aktarma” bölümlerini karşılıklı sayfalarda gösterdik. Ancak metin içinde geçen Çağatay Türkçesine ait bazı şiirlerden alıntıları aktarmayıp transkripsiyonlu haliyle aynen yazdık.

“Gramer” kısmında metnin fonetik – morfolojik özellikleri ile sınırlı kaldık. Metin üzerinde Türkçe kelimelerin Eski Türkçedeki şekilleri ve yabancı dillerden Özbek Türkçesine geçmiş kelimelerle bunların günümüz Özbek Türkçesindeki şekillerini karşılaştırarak geçmişten günümüze Özbek Türkçesinin tarihî gelişimi hakkında izler bulmaya ve sonuçlara varmaya çalıştık. Aslına sadık kalıp herhangi bir hataya meydan vermemek için bazı kelime tahlillerinde kelimeleri parçalamayıp ilgili kısımlarını koyu

renkle belirttik. Sonuçları formülleştirmek için kullandığımız işaret ve kısaltmaların anlamlarını “işaretler ve kısaltmalar” kısmında gösterdik.

“Dizin” bölümünde kelimelerin anlamlarını ve metinde geçtikleri yerleri -aldıkları eklerle birlikte- bir arada belirttik. Metin içinde geçen özel isimler; şahıs, eser, yer vb. isimlerini de “özel isimler dizini” başlığı altında gösterdik.

ALFABE

1917 Rus İhtilâlinde sonra Sovyet-Rus egemenliği altına giren tüm Türk halklarına olduğu gibi Özbek Türklerine de Kiril alfabesi kabul ettirilmiştir. İncelenen “Özbek Halk Mâkâllâri” adlı metnin alındığı kitap da bugün bağımsızlığını kazanmış olan Özbekistan’ın Sovyet egemenliği altında olduğu 1965 yılında Kiril alfabesiyle bastırılmıştır. Dolayısıyla o dönemin siyasal-sosyal-kültürel özelliklerinden de izler taşımaktadır.

Metnimizde kullanılan alfabede toplam 33 ses bulunur; Türkiye Türkçesinde kesme işaretiyle gösterdiğimiz ses değişimleri de alfabede harfle gösterilmiştir. Rusçanın etkisiyle çift seslerin gösterildiği harfler de – Özbek Türkçesinde çift ses bulunmamasına rağmen- Özbek alfabesine girmiştir. Örneğin “yu, ya, ye, ts... sesleri gibi. Bununla beraber Özbek Türkçesindeki damak n’si (ŋ) “ng” sesleri ile gösterilmiştir. Bizdeki o-ö, u-ü sesleri için de ortak harf kullanılmıştır; bu seslerin söylenişi de birbirine çok yakın olmakla birlikte ayırım söyleniştir. Transkripsiyon alfabesinde bunları ayırarak gösterdik. Transkripsiyonda aşağıdaki alfabe kullanılmıştır:

ÖZBEK TÜRKÇESİ ALFABESİ¹

<u>KİRİL</u> _____ :	<u>LÂTİN</u> :	<u>TRANSKRİPSİYON</u> :
A a	A a (E e)	Ä ä
Б б	B b	B b

¹ Bu alfabe Prof. Dr. A. Bican Ercilasun’ un “Örneklele Bugünkü Türk Alfabeleri, Kültür Bak. Yay. Ankara, 1993, s.16” adlı eserindeki tasnif esas alınarak hazırlanmıştır.

В	в	V	v	V	v
Г	г	G	g	G	g
Д	д	D	d	D	d
Е	е	E	e (Ye ye) ²	E	e (Ye ye)
Ё	ё	Ya	ya (Yuvarlak)	Yă	yă
Ж	ж	С	с	С	С
З	з	Z	z	Z	z
И	и	İ	i	İ	i
Й	й	Y	y	Y	y
К	к	K	k (Ön damak)	K	k
Л	л	L	l	L	l
М	м	M	m	M	m
Н	н	N	n	N	n
О	о	A	a (Yuvarlak)	Ă	ă
П	п	P	p	P	p
Р	р	R	r	R	r
С	с	S	s	S	s
Т	т	T	t	T	t
У	у	U	u (Ü ü)	U	u (Ü ü)
Ф	ф	F	f	F	f
Х	х	H	h (Gırtlak)	H	h
Ц	ц	Ts	ts	Ts	Ts
Ч	ч	Ç	ç	Ç	ç
Ш	ш	Ş	ş	Ş	ş
	ъ	(Kesme)			
Э	э	E	e	E	e
Ю	ю	Yu	yu (Yü yü)	Yu	yu (Yü yü)
Я	я	Ya	ya (Ye ye)	YĂ	yă (Ya ya)
Ў	ў	O	o (Ö ö)		
К	к	K	k (Arka damak)	Қ	қ
Г	г	Ğ	ğ	Ĝ	ğ

² Kelime başında.

X x

H h (Damak)

H h

НГ иГ

NG ng

D ɳ³

DİL BİLGİSİ (GRAMER)

1. SES BİLGİSİ

1.1. SESLER

1.1.1. ÜNLÜLER

İncelediğimiz metinde on ünlü ses vardır: a, ä, å, e, ı, i, o, ö, u, ü. Bunlardan “o-ö” ve “u- ü” nün söylenişi birbirine yakındır. “A”nın ise düz, yarı yuvarlak ve transkripsiyonda “ä” biçiminde gösterdiğimiz ön damağa biraz daha yakın “a” olmak üzere üç değişik şekli mevcuttur.

	geniş			dar	
	arka	orta	ön	arka	ön
düz ünlüler	a	ä	e	ı	i
yarı yuvarlak ünlüler	å ⁴				
yuvarlak ünlüler	o		ö	u	ü

Tablo I.

³ Bu ses asıl metinde “ng” harfleriyle karşılanmakta olup ses değeri olarak “damak n’ si” ne karşılık gelmektedir. Damaklılaşmanın görüldüğü bazı kelime ve eklerde kullanılmıştır.

⁴ Bu ses metinde yarı yuvarlak a (å) sesini karşılar.

1.1.2. ÜNSÜZLER

Metnimizde kullanılan ünsüzler şunlardır: b, c, ç, d, f, ğ, g, h, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z. Bu ünsüzlerin tasnifi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

P a t l a y ı l l a r		dudak	dudak diş	diş	ön damak	arka damak	gırtlak	diş	damak
	ötümsüz	p		t	k	ğ		ç	
	ötümlü	b		d	g	ğ		c	
	ötümlü – sonant	m		n	ŋ ⁵				
S i z i c i l l a r	ötümlü – sonant (akıcı)								l, r
	ötümsüz	f		s		h	h	ş	
	ötümlü		v (w) ⁶	z				j	y

Tablo II.

⁵ Bu ses imlâda yoktur; söyleyiştedir.

⁶ Bu ses metinde “v” ile gösterilmekte olup ses değeri olarak “çift dudak v’ si (w)” ne karşılık gelmektedir.

1.2. SES DEĞİŞMELERİ

1.2.1. ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES DEĞİŞMELERİ

Özbek Türkçesiyle yazılmış metnimizde ünlülerle ilgili olarak tespit ettiğimiz özellikleri-değişmeleri aşağıda gösterdik:

– **Türkçe kelimelerde:**

a : a

E.T. sasığ : sassıq Ö.T. (ekşimiş, bozulmuş)(63-5)

E.T. yoqad– : yoqat– Ö.T. (kaybetmek)(130-7)

a > ä

E.T. ağrıg >> äđrıq Ö.T. (ağrı)(100-5)

E.T. qatıg >> kättik Ö.T. (katı, sert)(11-11)

ä > i

E.T. ädgü >> iyi Ö.T. (iyi)(51-d)

E.T. kädgür– >> kiydir– Ö.T. (giydirmek)(148-7)

e : e

E.T er : er Ö.T (er, yiğit, adam)(8-17)

E.T. eşit– : eşit– Ö.T. (işitmek)(140-8)

e > ü

E.T. **eb** >> **üy** Ö.T. (ev)(62-10)

i : i

E.T. **kiçig** : **kiçik** Ö.T. (küçük)(132-2)

E.T. **kiyik** : **kiyik** Ö.T. (geyik)(89-15)

i > e

E.T. **il** > **el** Ö.T. (memleket) (19-18)

E.T. **kit-** > **ket-** Ö.T. (gitmek)(95-22)

i > ü

E.T. **tilkü** > **tülki** Ö.T. (tilki)(128-11)

o : o

E.T. **bol-** : **bol-** Ö.T. (ol-)(74-12)

E.T. **otun** : **otın** Ö.T. (odun)(154-14)

o > ă

E.T. **soğık** >> **săvuğ** Ö.T.(soğuk)(81-16)

o > u

E.T. boz- > buz- Ö.T. (boz-)(156-7)

E.T. toğ- > tuğ- Ö.T. (doğ-)(66-3)

ö : ö

E.T. öbkä : öpkä Ö.T. (akciğer)(129-8)

E.T. tōşäk : tōşäk Ö.T. (döşek) (67-19)

ö > e

E.T. töpü > tepä Ö.T. (tepe)(148-13)

u : u

E.T. kutluğ : kutluğ Ö.T. (kutlu) (165-5)

E.T. tuğ- : tuğ- Ö.T. (doğurmak veya doğmak ?) (63-20)

u > ı

E.T. oğul > oğıl Ö.T. (oğul)(63-10)

E.T. toğuz > toğkız Ö.T. (dokuz)(110-21)

u > ø

E.T. kuğu > kuv Ö.T. (kuğu)(152-15)

ü : ü

E.T. küzed- : küzät- Ö.T. (gözetmek)(58-d)

E.T. tüz- : tüz- Ö.T. (düz(enle)mek)(53-3)

ü > ä

E.T. bölük > böläk Ö.T (bölük)(129-5)

E.T. töpü > tepä Ö.T. (tepe)(148-13)

ü > i

E.T. bütür- > bitir- Ö.T. (bitirmek)(156-20)

E.T. köñül > köñil Ö.T. (gönül)(70-4)

- Alınma kelimelerde:

ā > â

Ar. ādet > âdät Ö.T. (âdet, töre)(146-5)

Ar. āfet > âfät Ö.T. (âfet)(59-2)

î > e

Far. bîsebeb > besäbâb Ö.T. (sebepsiz)(144-4)

Ar. ihtiyâç > ehtiyâc Ö.T. (ihtiyaç)(16-4)

û > äv

Far. **rûşen** > **rävşän** (açık, parlak)(47-8)

û > o

Far. **rûz** > **roz** Ö.T. (gül)(121-17)

Far. **şûh** > **şoĥ** Ö.T. (şuh, hayasız)(168-16)

û > ö

Far. **rûze** > **rözä** Ö.T. (oruç)(162-21)

Far. **gûşt** > **göşt** Ö.T. (et)(57-17)

1.2.2. ÜNSÜZLERLE İLGİLİ SES DEĞİŞMELERİ

Özbek Türkçesiyle yazılmış metnimizde ünsüzlerle ilgili olarak tespit ettiğimiz özellikleri-değişmeleri aşağıda gösterdik:

#b : #b

E.T. **bar** : **bâr** Ö.T. [var (“yok” karşıtı)](24-21)

E.T. **bol-** : **bol-** Ö.T. (olmak)(108-21)

#b > #m

E.T. **ben** > **men** Ö.T. (ben)(114-3)

E.T. **bunçä** > **munçä** Ö.T. (bunca, böyle, bu kadar)(3-12)

b/ : b/

E.T. **baba** : **bâbâ** Ö.T. (baba)(22-9)

b/ > v/

E.T. **ab** > **âv** Ö.T. (av) (60-20)

E.T. **ķabış-** > **ķâvuş-** Ö.T. (kavuşmak)(153-9)

b/ > y/

E.T. **eb** > **üy** Ö.T. (ev)(67-15)

#ç : #ç

E.T. **çöp** : **çöp** Ö.T. (çöp)(124-11)

ç/ : ç/

E.T. **kiçâ** > **keçâ** Ö.T. (gece)(21-7)

d/ > y/

E.T. **adag** >> **âyâķ** Ö.T. (ayak)(34-2)

E.T. **yadag** >> **yâyâv** Ö.T. (yaya)(36-10)

ğ/ : ğ/

E.T. ağız : ağız Ö.T. (ağız)(137-9)

E.T. tağ : tâğ Ö.T. (dağ, tepe)(22-15)

ğ/ > v/

E.T. soğık >> sâvuğ Ö.T.(soğuk)(81-16)

g/ : g/

E.T. tægirmân : tegirmân Ö.T. (değirmen)(146-1)

E.T. yigit : yigit Ö.T. (yiğit)(25-20)

+AgU > +Av

E.T. beşegü > beşâv Ö.T. (beşi birlikte)(143-14)

E.T. ikegü > ikkâv Ö.T. (her ikisi)(36-9)

ğ# > k#

E.T. ağnğ > ağnğ Ö.T. (ağn)(100-7)

E.T. kuduğ > kuduğ Ö.T. (kuyu)(40-18)

#k : #k

E.T. kiç : keç Ö.T. (geç)(30-2)

E.T. köl : köl Ö.T. (göl)(95-19)

#k : #k

E.T. katıg : kattık Ö.T. (katı, sert)(13-16)

E.T. kutkar- : kutkar- Ö.T. (kurtarmak)(60-8)

#k > #h

E.T. kan > hân Ö.T. (han)(169-3)

E.T. katun > hâtın Ö.T. (kadın)(124-2)

k/ : k/

E.T. yık- : yık- Ö.T. (yıkma)(39-2)

E.T. yoķaru : yuķarı Ö.T. (yukarı)(4-1)

k/ > ğ/

E.T. saķın- > saĝın- Ö.T. (özlemek, sakınmak, düşünmek, kederlenmek)(17-16)

k/ : k/

E.T. äkin : ekin Ö.T. (ekin)(26-17)

E.T. sök : sök Ö.T. (azarlama)(134-11)

k/ > g/

E.T. **tükä-** > **tügä-** Ö.T. (tükenmek, bitmek)(40-6)

#m : #m

E.T. **men** : **men** Ö.T. (ben)(64-1)

E.T. **munçä** : **munçä** Ö.T. (bunca)(16-17)

ŋ : ŋ

E.T. **miŋ** : **miŋ** Ö.T. (bin)(139-2)

E.T. **oŋ-** : **oŋ-** Ö.T. (onmak, düzelmek)(106-2)

ŋ > y

E.T. **süŋük** > **süyäk** Ö.T. (kemik)(128-6)

#s : #s

E.T. **siŋil** : **siŋil** Ö.T. (küçük kız kardeş)(65-6)

p/ : p/

E.T. **çöp** : **çöp** Ö.T. (çöp)(29-14)

E.T. **kap-** : **kap-** Ö.T. (kapmak)(128-7)

#t : #t

E.T. **tanık** : **tarık** Ö.T. (dan)(136-14)

E.T. **tiş** : **tiş** Ö.T. (diş)(101-6)

#t > #d

E.T. **ti-** > **de-** Ö.T. (demek)(169-17)

t/ : t/

E.T. **otun** : **otın** (odun)(29-22)

E.T. **tut-** : **tut-** Ö.T. (tutmak)(64-12)

VtV : VtV

E.T. **bütün** : **bütün** Ö.T. (bütün)(110-18)

E.T. **bütür-** : **bitir-** Ö.T. (bitirmek)(83-16)

#y : #y

E.T. **yağ-** : **yâğ-** Ö.T. (...övmek, beğenmek)(164-11)

E.T. **yığ-** : **yığ-** Ö.T. (yığmak)(47-1)

1.3. SES OLAYLARI

1.3.1. DÜZLEŞME

E.T. azuḡ >  zıḡ  .T. (azık, gıda)(91-4)

E.T. soḡıḡ >> s vuḡ  .T.(soḡuk)(81-16)

1.3.2. YUVARLAKLAŞMA

E.T. batır >> b tur  .T. (cesur)(168-7)

E.T.  abıŖ- >>  avuŖ-  .T. (153-9)(kavuŖmak)

1.3.3. DARALMA

E.T.  dg  >> iyi  .T. iyi : iyi(51-d)

E.T. toḡ- > tuḡ-  .T. [doḡurmak, doḡmak ?](66-3)

1.3.4. GENİŞLEME

E.T. b l k > b l k  .T. (b l k)(129-5)

E.T. yit r  >> yet r  .T. (yeter)(76-16)

1.3.5.  NL  T REMESİ

E.T in  k  > in  k   .T. (ince)(128-3)

1.3.6. ÜNLÜ ELENMESİ

Kelime sonunda:

E.T. kuğu >> kuv Ö.T. (kuğu)(152-15)

E.T. nä+mä >> nim (nimä) Ö.T. (eşya, nesne) (55-8)

Ekleşmelerde:

E.T. ağız > ağ(ø)z+i Ö.T. [(onun) ağızı](25-13)

E.T. siñil > siñ(ø)l+iñ Ö.T. [(senin) kız kardeşin](65-6)

1.3.7. ÜNSÜZ GENİZLEŞMESİ

E.T. kod- > koy- Ö.T. (koymak)(79-13)

E.T. min- > miñ- Ö.T. (binmek)(58-1)

1.3.8. ÜNSÜZ TÜREMESİ

(?) kârä+âgaç >> kayrâgaç Ö.T (karaağaç)(38-1)

E.T. kıqır- > kıyqır- Ö.T. (haykırmak, bağırma)(153-17)

1.3.9. ÖTÜMLÜLEŞME

E.T. saqın- >> sağın- Ö.T. (özlemek, sakınmak, düşünmek, kederlenmek)(17-16)

E.T. tükä- > tügä- Ö.T. (tükenmek, bitmek)(40-6)

1.3.10. ÖTÜMSÜZLEŞME

E.T. **katıg** > **katık** Ö.T. (katı, sert)(13-16)

E.T. **kiçig** > **kiçik** Ö.T. (küçük)(73-11)

1.3.11. PATLAYICILAŞMA

Alınma kelimelerde:

Ar. **mîzah** >> **mâzak** (?) Ö.T. (alay, mizah, istihza)(47-11)

Ar. **sufre** >> **suprä** Ö.T. (sofra)(80-16)

1.3.12. SIZICILAŞMA

E.T. **katun** >> **hâtın** Ö.T. (kadın)(124-2)

E.T. **soğık** >> **sâvuğ** Ö.T.(soğuk)(81-16)

1.3.13. İKİZLEŞME

E.T. **sasıg** >> **sassık** Ö.T. (ekşimiş, kokmuş)(63-5)

E.T. **sekiz** > **sekkiz** Ö.T. (sekiz)(56-14)

1.3.14. TEKLEŞME

Alınma kelimelerde:

Ar. **ehemmiyet** >> **âhâmiyät** (ehemmiyet, önem)(15-18)

Ar. **niyyet** >> **niyät** Ö.T. (niyet)(158-18)

1.3.15. ULANMA

ne etärsän > netärsän Ö.T. [(ağız) ne yaparsın?](104-5)

1.3.16. GÖÇÜŞME

E.T. tilkü >> tülki Ö.T. (tilki)(128-11)

E.T. çoşni >> çoşni Ö.T. (komşu)(108-20)

1.3.17. ERİME

E.T. oltur- >> otir- Ö.T. (oturmak)(119-18)

1.3.18. DÜŞME

E.T. ädgü >> iyi Ö.T. (iyi)(51-d)

1.3.19. DUDAKLILAŞMA

E.T. ärñäk >> bärmâk Ö.T. (parmak)(125-2)

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. YAPIM EKLERİ

2.1.1. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ

+A

bekäsini	(hanımını:?)	(116-10)
erkä	(Şımarık)	(76-12)

+âç

yälangâç	(Çıplak)	(138-18)
----------	----------	----------

+äk

içäk	(Bağırsak)	(57-15)
------	------------	---------

+äki

âgzäki	(Sözlü)	(14-11)
tärsäkidän (?)	(Şamar, tokat)	(108-6)

(ä)läç

tuväläç	(??????)	(77-8)
yäpäläçça (?)	(Yassı, yayvan)	(109-10)

+ân

ärqân (?)	(Halat, urgan)	(50-22)
birân	(birisi, herhangi bir)	(13-22)

+âv(i)

birâv	(birisi, bir kimse)	(36-9)
İkk(Ø)âv	[Her iki(si)]	(36-9)

+âvlân

âlt(Ø)âvlân	(altısı birlikte)	(37-6)
törtâvlân	(dördü birlikte)	(10-22)

+çä

tâyçäni	[tay (küçük)]	(135-4)
yokçä	(yokça, azca)	(79-4)

+çAK

çöpçäk	(çer-çöp)	(29-14)
koğırçâk	(kukla)	(95-16)

+çAn

çeçän	(maharetli)	(149-6)
tä'sirçän	(etkilenici)	(14-15)

+çi

dāvçi	(kavgacı)	(149-8)
hızmatçi	(hizmetçi)	(14-17)

+çil

kirçil	(kirli)	(148-10)
terçil	(terli)	(148-11)

+dä

kündä	(her gün)	(125-20)
-------	-----------	----------

+dâş

ķârindâş	(kardeş)	(57-15)
yoldâş	(yoldaş)	(108-7)

+DıĶ

ķoltıķķa	(koltuĶa)	(144-12)
----------	-----------	----------

miltık	(silah, tüfek)	(104-12)
+düz		
kündüzi	(gündüz)	(29-5)
+G₄A		
bâşka	(başka, ayrı)	(6-11)
özgä	(yabancı)	(139-6)
+(i)n		
âldin	(evvel)	(141-13)
+kinä		
kiçkinä	(küçük)	(129-19)
+gü		
közüsi	(aynası)	(147-10)
+käk		
erkäk	(erkek)	(66-4)

+li

qoyliqā (koyunlu) (130-17)

kūçli (güçlü) (41-22)

+lik

kündālik (gündelik) (16-16)

+lik (< +lig)

minnātlik (minnetli) (130-19)

pullik (paralı) (168-7)

+(mās)lik

tüzātmāslik (düzeltmezlik) (154-16)

yāqmāslik (beğenmezlik) (106-1)

+māç

tilmāç (tercüman) (47-2)

+mān

ölārmān (açgöz) (139-9)

+(i)nçi

birinçi (birinci) (14-13)

+râķ

köprâķ (daha çok, çokça) (16-3)

mükämmâl râķ (daha mükemmel) (16-1)

+sä

äynîksä (özellikle) (4-14)

+tä

bi(r > t)tä (bir tane) (51-7)

ontä (on tane) (67-22)

2.1.2. FİLDEN İSİM YAPIM EKLERİ

2.1.2.1. ASIL FİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ

-âġân

yâtâġân (çok yatan) (138-12)

-AK

kaçak (kaçak) (53-18)

kesäk (kesek) (32-14)

-äm

tutäm (tutam) (107-15)

-(In)ç

işanç (inanç) (101-1)

tinç (dinç) (158-9)

-çAK

erinçäk (eriñen) (111-14)

-çık

äççık (acı) (162-9)

-çi

tâmçi (damla) (126-18)

-dAK

boydâk (bekâr) (63-16)

-diK

bitbildik (.....) (160-5)

-ġ

yârâġ (silah) (53-2)

-GAK

bâtķâķ (bataklık) (105-12)

erkâk (erkek) (66-4)

-GAn

işlâġân (işleyen) (25-12)

tuġıŝġânıñ (kardeş) (37-18)

-G4I3

ķayġu (keder) (137-17)

tepkisini (tekmesini) (132-20)

-G₄L₄n

tizgini (dizgini) (46-15)

-G₃I₃r

çâpķur (hızlı koşan, koşucu) (117-4)

ötkir (.....) (90-5)

-(L₄)K

ölikdän (ölü) (53-21)

yutuķ (zafer, kazanç) (15-29)

-ķa

ķisķa (kısa) (91-14)

-(I₃)m

äyrim (bazı) (16-16)

bâķımsız (bakımsız) (22-15)

-mä

ıstmä (hararet, hastalık) (81-15)

teřmäçi (sondacı) (93-4)

-mäs

ölmäsdän	(ölmezden)	(137-12)
tänimäsni	(tanımazı)	(152-11)

-mäslik

tüzätmäslik	(düzeltmezlik)	(154-16)
yâqmäslik	(beğenmezlik)	(106-1)

-mıķ

bulämıķ	(mama)	(147-9)
---------	--------	---------

-miş

ķılmışıgä	(davranış, iş)	(158-17)
yemiş	(yemiş)	(116-11)

+(I₃)n

ekin	(ekin, mahsul)	(136-9)
kelinim	(gelinim)	(140-8)

-(G)(U)vçi

yâzuvçi	(yazar)	(2-7)
---------	---------	-------

âluvçi (alıcı) (59-12)

2.1.2.2. İSİM-FİİL (MASTAR) EKLERİ

–(I)ş

yâziş (yaziş, yazma) (16-9)

âçış (açış) (15-4)

–mâķ

buzmâķ (bozmak) (109-19)

hâydâmâķ [Sürmek (tarla)] (129-16)

–(u)v

bâruv (varma) (80-10)

ķıykıruv (haykırma, baķırma) (153-17)

2.1.2.3. SIFAT-FİİL EKLERİ

–âdigän

içâdigän (içecek...) (76-18)

kiyilâdigän (giyilecek...) (154-d)

-(ä)yâtgän

kelinäyâtgän	(gelinmekte olan)	(15-16)
yärätäläyâtgän	(yaratılmakta olan)	(15-20)

-G₃An

yaşägän	(..yaşayan...)	(149-13)
korçkan	(..korkan...)	(126-7)

-mäs

yärämäs	(..yaramaz...)	(11-15)
körinmäs	(..görünmez...)	(58-8)

-(ä)r

yänär	(..yanar...)	(110-16)
-------	--------------	----------

2.1.2.4. ZARF-FİİL EKLERİ

-ä

Birleşik fiillerde ve ikilemelerde kullanılır.

bolä...	(ola.....)	(14-30)
kelä kelä	(gele gele)	(168-15)

–ä zarf-fiil ekinin çeşitli tasvir fiilleriyle kullanılışı şöyledir:

–ä âl–

körä âlmäslik	(...görememezlik...)	(12-17)
bolä âlädi	(...olabilir...)	(14-30)

Bazen “–ä” zarf-fiil eki ile “âlmâk” fiilinin kaynaştığı da görülür. Metnimizde bu şeklin olumsuzu mevcuttur:

bol(Ø)âlmäysän	(...olamazsın..)	(137-4)
----------------	------------------	---------

–ärdä

âlärdä	(..aldığında...)	(110-21)
berärdä	(..verdiğinde...)	(110-22)

–G₃Aç

bitgäç	(..bitince...)	(147-8)
bolgäç	(..olunca...)	(69-6)

–G₃Andä

kelgändä	(..geldiğinde...)	(119-14)
tüşgändä	(..düştüğünde...)	(51-1)

–G₄Ani

çıkkani	(..çıkmaq için...)	(131-6)
keçgani	(..geçmek için...)	(164-13)

–G₃Unçä

tekkünçä	(..değinceye kadar...)	(104-4)
yäşägünçä	(..yaşayıncaya kadar...)	(50-16)

–(i)b

kengäşib	(..danışıp...)	(48-8)
köpläşib	(..çoğalıp...)	(9-24)

–(i)b zarf-fiil ekinin çeşitli tasvir fiilleriyle kullanılışı şöyledir:

–(i)b âl–

bâkıb âl	(...bakıp al.)	(140-11)
tiläb âlgän	[Allah'ın (dileyip aldığı...)]	(135-1)

–(i)b bâr–

ösib bârib	(...büyüyüp... (?))	(88-16)
yoqâtib bârmâqdä	(...kaybettirmekte.)	(15-25)

–(i)b bāk–

kūlib bākkan (...yüzüne gülen...) (55-4)

–(i)b ber–

kesib ber (...kesiver.) (126-13)

sorāb bergünçä (...soruvereceğine...) (80-5)

–(i)b bol–

ālib bolmäs (...alınmaz (?)) (128-6)

tutib bolmäs (...tutulmaz.) (137-5)

–(i)b çıķ–

bāsilib çıķkan (...bastırılan...) (16-13)

kelib çıķkan (...ortaya çıkartılan...) (3-7)

–ib qāl–

ātib qāl (...atıp kal. (?)) (120-3)

yātib qālgünçä (yatıp kalacağına... (?)) (120-3)

–ib kel–

işlätilib kelinädi (...işletilegelinir. (?)) (5-23)

ötib kelgän (...söylenegelen... (?)) (3-3)

–(i)b ket–

bükib ketädi (...büktürür..) (33-22)

kirib ketgän (...getirilmiş. (?)) (7-12)

–(i)b kör–

epläb kör (...becerip gör.. (?)) (95-3)

qilib körsätib (...olarak gösterip... (?)) (14-4)

kötär–ib fiil –

kötärib urämiz (...vurdururuz...) (148-9)

–(i)b öt–

bäsib ötmä (...basıp geçme..) (121-19)

–(i)b täşlä–

qilib täşläydi (...paramparça ederdi... (?)) (4-3)

açib täşläydi (...ortaya döker... (?)) (9-17)

–(i)b yubâr–

yâzib yubârîşlârini (...yazmalarını...) (2-13)

–(i)b yür–

bilib yür (...bilip yürü...) (58-20)

–kân

ekân (...miş iken...) (104-19)

–mäsdän

ölmäsdän (...ölmeden...) (53-20)

–mäy

sänämäy (...saymadan...) (121-18)

seplämäy (...serpmeden...) (26-17)

–mäy zarf-filinin tasvir fiilleriyle kullanılışı şöyledir:

–mäy çık–

âşmäy çık (...aşmadan çık. (?)) (104-17)

şâşmäy çık (...telaşlanmadan çık. (?)) (104-16)

-mäy qâl-

bitmäy qâlmäydi	(...bitmeden kalmaz...)	(11-1)
eşitmäy qâlmäs	(...dinlemeden dur(a)maz)	(60-3)

2.1.3. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

+ä-

boşämäs	(..boşamaz.)	(105-7)
tiläsän	(..dilesen...)	(100-11)

+äl-

qadälgünçä	(..dikilince...)	(122-4)
yoqâlgän	(..kaybolan...)	(129-1)

+ät-

yoqätädi	(...kaybeder.)	(130-7)
----------	----------------	---------

+(ä)y-

qänäydi	(...kanadı.)	(161-19)
köpäyär	(...çoğalır.)	(147-8)

+çi-

yâlçimäs (..yetinmez...) (107-20)

+dä-

äldägän (..aldatan...) (24-8)

häydäsän [..sürsen..(tarlayı)..] (23-9)

+dirä-

väldiräb (..ağzına geleni söyleyip...) (122-d)

+Gar-

cämğarmäni (..hayrını...) (17-15)

qutkarär (..kurtarır...) (60-8)

+GI-

şonğıydi (?) (..daldı...) (92-15)

+i-

bäyigäni (..zenginleşeni...) (161-13)

tinçitär (?) (..huzur verir...) (63-7)

+(I)K-

keçiktirgän	(..geciktiren...)	(91-16)
yolıkar	(..karşılaşır...)	(147-15)

+IrA-

zirqıräydi	(..sızlar.)	(142-5)
------------	-------------	---------

+KA-

tärkar	(..yayar...)	(134-17)
--------	--------------	----------

+KIr-

qıçqırädi	(..bağırır...)	(158-14)
qıyqıruv	(haykırma)	(153-17)

+lä-

äqlä	(..akla..., ..haklı göster...)	(65-d)
äräzlämä	(...küsme.)	(118-6)

+r-

eskirib	(...eskiyip...)	(15-24)
---------	-----------------	---------

+râ-

uçrâtmäs (?) (..maruz bırakmaz...) (139-20)

+sin-

bâtırsingän (kabadaylık satan) (103-4)

çeçänsingän (maharetli görünen) (103-6)

2.1.4. FÜLDEN FİİL YAPIM EKLERİ

-ä-

sorä (...sor.) (121-2)

ölçäb (..ölçüp...) (91-12)

-çäy-

çekçäymä [...uyanık olma.(?)] (89-18)

-K-

ķırķmäsän [..kırkmasan...(..tıraş etmesen...)] (153-4)

âşıkmgän (..acele etmeyen...) (133-8)

-lä-

ķıvlăġān (..koyalayan...) (147-16)

–mā–

āytmăġān (..söylemeyen...) (79-3)

bermăġān (..vermeyen...) (113-15)

2.2. ĆATI EKLERİ

2.2.1. DÖNÜŞLÜLÜK EKİ

–(i)n–

ķılınādi (..kılınır.) (10-15)

tilingāndan (..dilinenden...) (152-20)

2.2.2. EDİLGENLİK EKİ

–(i)l–

āķilādi (...aķılır.) (137-15)

āņlāőilādi (...anlaşılır.) (13-27)

2.2.3. ETTİRGENLİK EKLERİ

–t–

tüzātmāslık (düzeltmezlik) (154-16)

-Dir-

erintirär (...erindirir.) (156-13)

indirär (...indirir.) (69-2)

-G₄Iz-

yätkızär (...yatırır.) (57-5)

yürgizib (...yürütüp...) (146-2)

-(i)r-

bitirär (...bitirir.) (156-20)

yitirür (...yitirir.) (83-17)

-sät-

körsät (...göster..) (18-9)

-(i)t-

änlätilmâqçi (.....) (4-25)

kiritdik [..girdirdik...(aldık..)] (7-13)

-tä-

kıstâydi (...sıkıştırır...) (114-9)

2.2.4. ORTAKLAŞMA EKİ

–(i)ş–

anlaşiladi	(..anlaşılır...)	(13-27)
eslaşib	[...danışıp... (?)]	(77-12)

2.3. ÇEKİM EKLERİ

2.3.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ

2.3.1.1. ÇOKLUK EKİ

+lär

ådämlärniñ	(..adamların...)	(49-16)
ekinlärğä	(..ekinlere...)	(30-22)

2.3.1.2. İYELİK EKLERİ

<u>KİŞİ</u> :	<u>EKİ</u> :	<u>ÖRNEKLER</u> :
1. T. K.	+(i)m	äkäm (..ağabeyim...) (69-10) kelinim (..gelinim...) (140-8)
2. T. K.	+(i)ñ	aqliñ (..aklın...) ånäñgä (..anana...) (121-16) (65-d)
3. T. K.	+(s)i	åşigä (..aşına...) bäläsi (..belası...) (134-11) (112-7)
1. Ç. K.	+miz	dävrimiz (..devrimiz...) halkımız (..halkımız...) (15-23) (5-22)

2. Ç. K.	+niz	qolinqizdägi (elinizdeki...)	(2-2)
3. Ç. K.	+läri	mäqälläri (...atasözleri..)	(2-2)
		nutqläri (...nutukları...)	(3-23)

Tablo III.

2.3.1.3. HÂL EKLERİ

– YALIN HÂL

+ Ø

nur	(nur)	(28-10)
orn	(yer)	(71-10)

– İLGİ HALİ

+niq

oyçiniq	(düşüncelinin)	(157-1)
örükniq	(kayısının)	(62-16)

Aitlik ekiyle beraber:

+ni(Ø) +aitlik eki

suvniki	(suyunki)	(139-19)
yetimniki	(yetiminki)	(160-11)

– YÜKLEME HALİ

+ni

yigitni	(yiğidi)	(103-6)
zäncirni	(zinciri)	(167-9)

– YÖNELME HALİ*

+GA

bekkä	(beye)	(164-7)
zorgä	(güçlüye)	(146-22)

– BULUNMA HALİ*

+dä

çalbdä	(kalpte)	(82-13)
katärdä	[katarda(sırada)]	(68-9)

– UZAKLAŞMA HALİ*

+dän

äräsidän	(arasından)	(157-7)
----------	-------------	---------

* Yönelme, bulunma ve uzaklaşma hal ekleri iyelik eklerinden sonra kullanıldığında arasına “zamir n’ si girmez.

åsmåndån (gökten) (28-1)

– VASITA HALİ

Özbekçe’ de vasita hali eki yoktur. Vasıla hali **bilån** (ile) edatı ile yapılmaktadır:

ķanåti **bilån** (kanadı ile) (141-7)

tåĝ **bilån** (daĝ ile) (153-8)

– EŞİTLİK HALİ

Özbekçe eşitlik hali eki “+çå” dir. Ancak “+dåy” ve “+dek” ekleri de “+çå” ekleriyle benzer görevlerde kullanılmaktadırlar.

+çå

årslånçå (aslanca) (56-7)

öziçå (kendince) (10-13)

+dåy

båldåy (bal gibi) (81-7)

otdåy (ateş gibi) (8-15)

+dek

çinårdek (çınar kadar) (76-5)

otdek (ateş gibi) (18-16)

– AİTLİK EKİ

+Gi

ertägi	(yarınki, sabahki)	(155-15)
hâzırđi	(şimdiki)	(129-8)

2.3.2. FİL ÇEKİM EKLERİ

2.3.2.1. KİŞİ EKLERİ

<u>KİŞİ</u> :	<u>1. TİP</u> :	<u>2. TİP</u> :	<u>3. TİP</u> :
1. T. K.	+mân	+m	+ây
2. T. K.	+sân, +ñiz*	+ñ, +ñiz*	+Ø, +gin
3. T. K.	+ø	+ø	+sin
1. Ç. K.	+miz	+k	+âylik
2. Ç. K.	+sânlâr, siz(lâr)*	+ñlâr, +ñiz, +ñizlâr*	+(i)ñiz
3. Ç. K.	+lâr	+lâr	+sinlâr

Tablo IV

* Bu ekler nezaket anlamlıdır.

– BİRİNCİ TİP KİŞİ EKLERİ:

1. T. K.: +mân	külâmân	(...güleyim.)	(163-11)
	küyâmân	(...yanarım...)	(64-1)
2. T. K.: +sân	ķılāsân	(...kılırsın.)	(151-4)
	yıķılāsân	(..yıkılırsın...)	(170-10)

3. T. K.: +ø	bolsä	(...olsa...)	(10-6)
	qalsä	(...kalsa...)	(9-19)
1. Ç. K.: +miz	körämiz	(...görürüz...)	(103-7)
	urämiz	(..vururuz...)	(148-9)
2. Ç. K.: +siz	deysiz	(...deseniz...)	(5-2)
3. T. K.: +lär	derlär	(...derler...)	(6-20)
	fäydälängänlär	(...faydalanmışlar.)	(5-13)

– İKİNCİ TİP KİŞİ EKLERİ:

1. T. K.: +m	bersäm	(..versem...)	(113-7)
	yıqlätädim	(..aqlattım...)	(125-7)
2. T. K.: +ŋ	älsänŋ	(...alsan...)	(64-19)
	tutsänŋ	(...tutsan...)	(64-11)
3. T. K.: +ø	çaqdi	(..soktu...)	(118-6)
	ketdi	(...gitti.)	(91-8)
1. Ç. K.: +k	desäk	(...desek...)	(13-27)
	kiritdik	(...girdirdik...)	(7-12)
3. Ç. K.: +lär	örgänsälär	(...öğrenseler...)	(4-2)
	täyyärlädilär	(..hazırladılar...)	(2-4)

– ÜÇÜNCÜ TİP KİŞİ EKLERİ:

2. T. K.: – ø + (gin)	işänmägin	(...güvenme...)	(57-19)
	sorägin	(...sor...)	(120-13)
	kaç	(...kaç.)	(120-9)
3. T: K.: + sin	tegmäsin	(...değmesin..)	(132-11)
	bolsin	(...olsun...)	(150-11)

2.3.2.2. KİP EKLERİ

2.3.2.2.1. FİİL ZAMANLARI

– BİLİNEN GEÇMİŞ ZAMAN

fiil – di + kişi eki

tindim	[...din(len)dim]	(29-5)
âldıñ	(aldın)	(165-6)
keldi	(geldi)	(166-9)
kiritdik	(...girdirdik...)	(7-12)
kirişdilär	(...giriştiler.)	(14-29)

Bu şeklin olumsuzu şöyledir:

Fiil – mä + di + kişi eki

Ölmädim	(ölmedim)	(99-7)
---------	-----------	--------

– ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN

İki şekli vardır:

Fiil – gän + kişi eki

sevgän	(sevmiş)	(3-22)
etgänlär	(...etmişler...)	(5-13)

Bu şeklin olumsuzu iki türdür:

Fiil – mä + gän + kişi eki

äytmägän	(söylememiş)	(4-30)
----------	--------------	--------

Fiil – gän + emäs + kişi eki

etilgän emäs	(....edilmiş değil.)	(16-2)
--------------	----------------------	--------

İkinci şekli şöyledir:

fiil – ib – di +kişi eki

tüşibdi	(...düşmüş.)	(130-17)
---------	--------------	----------

– ŞİMDİKİ ZAMAN

Metnimizde Şimdiki zaman kipinin aşağıdaki Şekli vardır:

fiil – mkd + kişi eki

tpmkd (...bulmakta.) (14-12)

– GELECEK ZAMAN

Metnimizde gelecek zaman kipinin aşağıdaki Şekli vardır:

fiil – (y) + kişi eki

trtmn [ekerim (ekeceğim)] (67-3)

korsn [...görürsün (göreceksin)] (73-17)

Bu Şeklin olumsuzu Şöyledir:

Fiil – m – (y) + kişi eki

yığlmymn [...ağlarım.. (...ağlayacağım..)] (78-10)

bolmysn [...olmazsın..(.olmayacaksın..)] (48-7)

2.3.2.2.2. FİİL KİPLERİ

– EMİR KİPİ

2. T. K.: fiil – Ø + [(gin) veya (iz)]

sorägin	(...sor...)	(120-13)
kaç	(...kaç.)	(120-9)

3. T: K.: **fiil – ø + sin**

bolsin	(...olsun...)	(150-11)
--------	---------------	----------

Emir kipinin olumsuzu şöyledir:

2. T. K.: **fiil – mä – ø + [(gin) veya (iz)]**

işänmägin	(...güvenme...)	(57-19)
tıkmä	(...tıkma..)	(118-13)

3. T: K.: **fiil – mä – ø + sin**

tegmäsin	(...değmesin..)	(132-11)
----------	-----------------	----------

– İSTEK KİPİ

Metnimizde istek kipinin aşağıdaki şekli vardır:

fiil – G₄Ay + kişi eki (Metnimizde bu şeklin olumsuzu geçmektedir.)

Bu şeklin olumsuzu şöyledir:

fiil – mä – G₄Ay + kişi eki

yüzlänmägäy	(.....)	(7-10)
-------------	---------	--------

– ŞART KİPİ

fiil – sä + kişi eki

äytsäm	(...söylesem...)	(124-4)
bäksän	(...baksan...)	(151-3)
bässä	(...bassa...)	(126-20)
desäk	(...desek...)	(13-27)
örgänsälär	(...öğrenseler...)	(4-2)

Şart kipinin olumsuzu şöyledir:

fiil –mä – sä + kişi eki

äşätmäşän	(.....)	(24-6)
yürişmäsä	(.....)	(147-9)

3. CEVHERİ FİİL

CEVHERİ FİİLİN ŞEKİLCE OLMAYIP FONKSİYONCA BULUNDUĞU ŞEKİLLER:

– Şimdiki zaman kipinde (Olumlu) :

isim Ø – Ø + kişi eki

2. T. K.	häsän	(...hamsın..)	(105-16)
3. T. K.	güldir	(...güldür..)	(66-5)
	çöldir	(...çöldür..)	(66-6)

– Şart kipinde (olumlu) :

isim e –sä + kişi eki

3. T. K. bu esä... (...bu ise...) (4-4)

“BOL–” FİİLİ İLE:

– Şart kipinde (olumlu) :

isim bol – sä + kişi eki

2. T. K. märd bolsäñ... (mert isen...) (18-8)

3. T. K. keçä bolsä [...gece olsa (ise)...] (21-7)

1. Ç. K. tirik bolsäk [...diri olsak (isek)...] (37-10)

fiil – G₃An bol –sä + kişi eki

...kelgän bolsä... (...gelmişse...) (12-22)

fiil – mâqçi bol – sä + kişi eki

...yemâqçi bolsäñ... (...yiyeceksen...) (27-8)

ÖZBEK
HALQ
MÄQALLARI

ÜÇINÇI NÄŞRI

TAŞKENT
BÄDIIY
ÄDÄBIYÄT
NÄŞRIYÄTI
1965

ÖZBEK
HALK
ATASÖZLERİ

ÜÇÜNCÜ BASKI

TAŞKENT
BEDİİ
EDEBİYAT
YAYINEVİ
1965

[S 2]

1. NÄŞRIYÄTDÄN

qoliñizdägi “özbek halk maqallari” toplämini mänsur äfzälov, säbircän ibrahim säidähmäd hudäybergänovlar toplab näşrgä täyyärlädilär.

şuniñdek, bu kitäbgä yänä mälik rahmänov, rüs-

6. tam kamilov hämdä husäyn şämslär toplägan maqallar häm kiritildi. yazı husäyn şämsniñ toplägan maqalläridän faydälänişdä şair turab tolä yärdäm be bundän taşqari toplämnä näşrgä täyyärläşdä öz vaqtidä “kıızıl özbekistän gäze redaktsiyasi-

11. niñ taşäbbüsi bilän yığılgän halk maqalläridän häm kısmän faydälänildi.

näşriyat kitabhanlardan toplam haqidägi mülahazälärini yazıb yubarişläriñi ilti qilädi.

[S 3]

1. ÖZBEK HALK MAQALLÄRI HAQIDÄ

maqallar häm özbek halk ägzäki icädiniñ ämmäviy cänrläridän biridir. ä: dävamidä äğızdän äğızgä ötib kelgän maqallar halkımızniñ dünyäqa cämiyätgä bolgän munäsäbäti, tärihi vä ruhiy häläti-

6. ni ifädäläydi.

maqallärdä täcribälär näticäsidadä kelib çıqqan kımmätli fikrlärniñ huli ifädälänädi. maqallar köpinça poetik formagä egä bolädi. ulär öziñiñ içäm, j vä puhtäligi bilän häm halk

11. ägzäki icädiniñ başqa türläridän färq qilädi.

maqallar çuqur vä mükämmäl mäzmunğä egä bolib, ulärdä mehnätkäş ämm dänäligi milliy än'anäsi uzâq äsrlik häyatıy täcribäläri hämdä mehnät yäku mücäsämlänädi.

[S 2]

1. YAYINEVİNDEN

elinizdeki “özbek halk atasözleri” (nin) toplamını mansur efzalov, sabircan ibrahimov, saidahmed hudayberganovlar yayına hazırladılar.

bunların yanında, bu kitaba malik rahmanov, rüs-

6. -tem kamilov ve de huseyn şemsler(in) topladığı atasözleri de alındı. yazar huseyn şems' in topladığı atasözlerinden faydalanışta şâir turab tola yardım etti. bunların haricinde tamamını yayına hazırlayıpta kendi vaktinde “kızıl özbekistan” gazetesini yazı işleri (bölümü)

11. -nin teşebbüsü ile biriken halk atasözlerinden de kısmen faydalanıldı.

yayınevi okurlardan eser hakkındaki eleştirilerini yazmalarını rica eder.

[S 3]

1. ÖZBEK HALK ATASÖZLERİ HAKKINDA

atasözleri de özbek halk sözlü icadının sosyal jenerasyonlarından biridir. asırlar devamında ağızdan ağza söylenegelen atasözleri halkımızın dünya görüşü, cemiyetle olan münasebeti, tarihi ve ruhî haleti-

6. -ni ifade eder.

atasözlerinde hayatî tecrübeler neticesinde ortaya çıkartılan kıymetli fikirlerin hülâsası ifade edilir. atasözleri çoğunlukla şiirsel forma sahiptir. onlar kendinin nâzik, olgun ve sağlam (oluşu) ile de halk

11. sözlü icadının başka türlerinden fark(lılık) gösterir.

atasözleri derin ve mükemmel manaya sahip olup, onlarda emekçi toplumun bilgeliği, milli ananesi, uzak asırlık hayatî tecrübeleri hem de emek birikimleri somutlandırılır.

16. fäl'klär äsärleriniñ başqa hämmä cänrläri käbi maqallarda häm mehnätkäş hal
 arzu-ümidläri, vätänpärvärlük, insänpärvärlük haslätläri, kışqasi, bärçä ic
 fäzilätläri äks etgän bolädi. şu säbäbdän häm ulärniñ ictimäiy-siyäsiy
 tärbiyäviy ähä-
21. miyät gäyät kättädir.

dähiymiz v. i. lenin halk maqallarini cüdä sevgän, öz äsärleri, nutqlar
 suhbätleridä ulärdän üstälük bilän fäydälängän. u halk maqallarigä nihäyät-

[S 4]

1. dä yuqarı bähä berib: “cüdä säz ,cüdä yaqşi. änä şulärdän, yazuvçılar
 örgänsälär ekän, bir cümlä bilän çilpärcin kılıb täşläydi-yä... kättä maq
 toplämini tüziş keräk. bu esä, yazuvçılarimiz vä nätıklarimiz üçün kättä bir ha
 bolib hizmat etä-
6. di.”¹ degän edi.

yänä başqa bir cäydä v. i. lenin halk maqallari, äforizmlär, kaçırık sözlär g
 müräkkäb hädisälärniñ mähiyätini açışdä mühim rol' oynäşligini täkidläb şu
 deydi: “şu hıl kaçırık sözlär häm

11. bolädiki, bundäy kaçırık sözlär gäyät müräkkäb hädisälärniñ mähiyätini y
 ifädäläb berädi.”²

haqiqatän häm maqallär, matällär, äforizmlär kişilärniñ, äyniksä yaşlärnin
 östirädi, ulärni toğri, rästgöy, mehnätsevär, märd , cäsür, säbät-

16. li vä matänätli bolışgä örgätädi, kişidägi eñ yaqşi insäniy fäzilätlärini tärgıb e
 şuniñdek, yazuvçılar, şäirlär vä nätıklarimiz söz bāyliklərini ärttirädi, ulä
 äsärlerini bädiy cihätdän gäyät tä'sirli kılädi.
21. özbek halk maqallariniñ tematikasi bāy vä hilmä-hıldır.

turmuşniñ hämmä sähäsidä: mehnät cäräyanidä, cänli suhbätlerdä, ya
 ädäbiyätimizdä maqäl vä hikmätli ibärälär cüdä köp işlätilädi.

¹ “Literaturniy Sovremennik” 1940 yil, 1 - sän, 10 bet.

² V. İ. Lenin. Äsärler, XX t., 299 - bet.

16. folklor eserlerinin diğer bütün türleri gibi atasözlerinde de emekçi halkın arzu-
ümitleri, vatanseverlik, insan severlik hasletleri, kısacası, bütün icabî faziletleri
aks etmiş olur. bu sebeple de onların içtimaî-siyasî ve terbiyevî öne-
21. -mi gayet büyüktür.

dahimiz v. i. lenin halk atasözlerini pek sevmiş, kendi eserleri, nutukları ve
sohbetlerinde onlardan ustalıkla faydalanmış. o halk atasözlerine sonuç-

[S 4]

1. -ta büyük önem verip : “pek iyi, pek güzel. bunlardan yazarlarımız öğrenselermiş,
bir cümle ile paramparça ederdi ya... (?) çok atasözlerinin tamamını derlemek
gerek. bu ise, yazarlarımız ve hatiplerimiz için büyük bir hazine olarak hizmet e-
6. -der.”¹ demiş idi.

üstelik başka bir yerde v. i. lenin halk atasözleri, vecizeler, özlü sözler gayet
karışık hadiselerin içeriğini açmada mühim rol oynayıp söyle dedi: “
bu tür özlü sözler de

11. olur ki, böyle özlü sözler gayet karışık hadiselerin içeriğini iyi ifade ederir.”²

hakikaten de atasözleri, deyimler, vecizeler, özlü sözler kişilerin, özellikle,
gençlerin bilincini geliştirir, onları doğru, açık sözlü, çalışkan, mert, cesur, sebat-

16. -lı, metanetli olmaya yönlendirir, kişideki en iyi insanî faziletleri çağırır.
bunların yanında, yazarlar, şâirler ve hatiplerin söz zenginliklerini artırır, onların
eserlerini sanatsal açıdan gayet tesirli kılar.

21. özbek halk atasözlerinin konuları zengin ve çeşitlidir.

hayatın her sahasında: emek akımında, canlı sohbetlerde, yazma edebiyatımızda,
atasözü ve hikmetli ibareler pek çok kullanılır.

¹ “Literaturnıy Sovremennik” 1940. yıl, 1. sayı, 10.sayfa.

² V. İ. Lenin. “Eserler”, XX cilt, 299. sayfa.

ənlätilmäqçi

26. bolgän fikrlär äbräzli qilib ifädälänädi. şuniñ üçün häm hălkımız : “sözniñ körü maqâl”. “yahşi naql – tāmiri aql”, “ätälär sözi – aqlniñ közi.” deb bekâ äytmägän.
31. a. s. puşkin rus hălkı yärätgän maqällärni közdän keçirär ekän, ulärniñ mäzm vä badiiy gözälligä qâyil qälädi. özi häm ulärdän gâyat ustälilik bilän

[S 5]

1. fäydälänädi vä “här bir maqälimiz qançalik ma’nädär, qançalik çirâyli, qanç məzmunli! ältın deysiz , ältın! ulärni icäd etiş äsân gäp emäs, äslä!”¹ deydi.

uluğ proletar yâzuvçisi m. gorkiy häm hălk icâ-

6. digä, äynixsä , maqällärgä yüksäk bähâ berib: “eñ uluğ dänâlik söz säddäligidädir. maqällär vä qoşıqlär här vaqt kışqa bolädi. ulärdä bütün-bü kitâblär məzmunigä teng kelädigän fikir vä sezgilär mävcud bolädi.”² degän edi.

11. şuniñ üçün häm klassik yâzuvçılarımız, şairlerimiz hălk icädigä, äyni maqällärgä köpräk murâcäät etgänlär vä ulärdän bäräkäli fäydälängänlär.

özbek hălk maqälläri häm eñ qadimgi zämänlärdän beri hălk äräsidä äyt puhtälänib, ävläddän

16. ävlädgä eñ yahşi ma’näviy merâslärdän biri bolib ötib kelädi. məsälän : XI. äs büyük filolog älimi məhmud ibn muhämäd qâşgariy öziñ “devânu luğ türk” nâmlı klassik äsäridä qadimiy uruğ vä qabilälär äräsidä keñ tärqâ maqällär-
21. dän cüdä köp nâmunälär keltirädi. bu maqällärniñ bir qançäsi hättâ hazır hălkımız äräsidä türli variantlärdä işlätilib kelinädi. məsälän:

devândä : “kişi äläsi içtin,
yılkı äläsi tâştin”.

¹ Puşkin ve vaspaminaniyah sovremennikov, Leniñrad. 1950 yil, 455 - bet.

² M. Gorkiy, materyalı i isledovaniya. 1 t., 1934 yil, 114 - bet.

anlatılacak

26. olan fikirler (güzel bir) şekilde ifade edilir. bunun için de halkımız: “ sözün süsü, atasözü.”, “iyi nakil – tamir-i akıl.”, “atalar sözü, aklın gözü.” diye boşuna söylenmemiş.

a. s. puşkin rus halkının yarattığı atasözlerini köz-

31. -den geçirir iken, onların içeriği ve sanatsal güzelliğine hayran kalır. kendisi de onlardan gayet ustalıkla

[S 5]

1. faydalanır ve “her bir atasözümüz ne kadar manalı, ne kadar ışıklı, ne kadar içerikli! altın deseniz, altın! onları icat ediş kolay iş değil, asla!”¹ der.

büyük ihtilâl yazarı m. gorki de halk ica-

6. -dına, özellikle atasözlerine yüksek değer verip : “ en büyük bilgelik sözün sadeliğindedir. atasözleri ve koşuklar her zaman kısa olur. onlarda bütün-bütün kitaplar(ın) içeriğine denk gelebilecek fikir ve sezgiler mevcut olur.”² demiş idi.

11. bunun için de klâsik yazarlarımız, şâirlerimiz halk icadına, özellikle atasözlerine çokça müracaat etmişler ve onlardan verimli (şekilde) faydalanmışlar.

özbek halk atasözleri de en eski zamanlardan beri halk arasında söylenip, sağlamlaştırılıp, nesilden

16. nesile en iyi manevi miraslardan biri olup söylene gelir. meselâ: XI. asrın büyük filolog alimi mahmud ibn muhammed kaşgarî kendinin “divanü lügatit- türk” adlı klâsik eserinde eski büyük kabileler arasında yayılmış atasözlerin-

21. -den pek çok numuneler getirdi. bu atasözlerinin birkaçı hatta şimdi halkımız arasında türlü varyantlarda kullanıla gelinmekte. meselâ:

divanda: “kişi âläsi içtin,
yılkı âläsi tâştin.”

¹ Puşkin ve vaspaminaniyah sovremennikov, Leniñrad. 1950 yıl, 455. sayfa.

² M. Gorki, materyalı i isledovaniya. 1. cilt, 1934. yıl, 114. sayfa.

26. hâzırdä : “âdâm âläsi içidä ,
mâl âläsi tişidä.”

devândä : “âş tâtuğı tuz”.

hâzırdä : “âşniñ tä’ mi tuz bilän”.

[S 6]

1. devândä : “tâğ tâqqa qâvuşmäs,
kişi kişigä qâvuşur”.

hâzırdä : “tâğ tâğ bilän qâvuşmäs,
âdâm âdâm bilän qâvuşar”.

devândä : “er sözi bir”.

6. hâzırdä : “erniñ sözi bittä”.

yâki : “yigit sözi bir bolär”.

maqâl vä äforizmlär yazmä ädäbiyât väkilläriñiñ icâdidä dâimâ kattä vä mu
orın âlib kelgän.

klassik ädäbiyätimizniñ väkilläridän säkkäkiy,

11. ätäyi, lutfiy vä başqa şairlär, yazuvçılär öz äsärleriniñ hâqçilligi üçün küräşgär
hâqqa tüşünilişi âsân bolsın deb hâq icâdidän sâmaräli fäydälängänlär. ı
äynıksä öz gazäl vä dâstânläriñiñ hâqniñ çuqur, dânä fikrini öz içigä âl
maqâllär

16. vä hikmätli sözlär bilän bezäğänlär:

“âyâkıñğa tüşär hâr lahzä gisü,
mäsäldürkim: “çärâğ tübi qarângu”.
tütärmen közki körsäm âräziñni,
ki derlär: âqқан аққа ақар суv!”¹

(lutfiy)

¹ Nāvāiy zāmāndāşlari, Tāşkent, 1948 yil, 139 - bet.

26. şimdide: “insan(ın) alacası içinde,
mal(ın) alacası dışında.”

divanda: “aş tâtuğı tuz”.

şimdide: aşın tadı tuz ile.”

[S 6]

1. divanda: “tâğ tâkka kavuşmäs,
kişi kişigä kavuşur”.
şimdide: dağ dağ ile kavuşmaz,
kişi kişiye kavuşur.”

divanda: “er sözi bir”.

6. şimdide: “erin sözü bir tane.”
ya da: “yiğid(in) sözü bir olur.”

atasözleri ve özdeyişler yazma edebiyat temsilcilerinin icadında daima büyük ve mühim yer tutmuş.

klâsik edebiyatımızın temsilcilerinden sekkakî,

11. atayi, lüffi ve başka şâirler, yazarlar kendi eserlerinin milliliği için mücadele etmişler, halka düşünülmesi kolay olsun diye halk icadından semereli faydalanmışlar. onlar, özellikle kendi gazel ve destanlarını halkın derin bilge fikrini kendi içine almış atasözleri
16. ve hikmetli sözler ile bezemişler:

“âyâkıñga tüşär här lahzä gisü,
mäsäldürkim: “çarâğ tübi qarângu”.
tütärmen közki körsäm âräziñni,
ki derlär: âkkan arıqqa âkar suv!”¹

(lütfi)

¹ Nevai zamandaşları, Taşkent, 1948. yıl, 139. sayfa.

21. ulug' alisher navoiy o'zining "hamsa", "mahbubul qulub", "hazainul-ma'ani", "nazmul-cavahir", "lisanut-tayr" sigari asarlarida ham juda ko'p maqalllar - hikmatli sozlarni ishlatadi.

navoiy maqal va aforizmlarni icadiy kayta ishlab, ularni g'ayaviy-badiiy jihaddan yuksak daracaga kotaradi: bu maqalllar hikmatli sozlar saykallasadi, badiiy jihaddan gozal namunaga aylanadi:

[S 7]

1. "agar arpa ham sachs bolmaqqa toq,
ang bugday ormaqni imkani yok".

"agar kimsadin zahir olsa yaman,
korar har nekim, zahir etdi haman."

6. "andax qarikom, yok anda ayini hurad,
ul yash artuqki tapdi talqini hurad".

"bir diram almak cekiban dast ranc,
yahshirak andinki, birav bersa ganc".

"daminidin yirak tutmagil husni,
ki yuzlanmagay hardam afat senga".¹

11. navoiyning ba'zi bir hikmatli sozlari turmushga kirib ketgan. biz ulardan ayrimlari bu toplamga kiritdik.

navoiydan keyin otgan babur, muhammad, salih, turdi, mahmur, nadira, mahzuv-uvaysiy kabi yozuv-

16. chilarimiz ham oz asarlarida maqal va hikmatli sozlardan ko'p foydalanaganlar.

¹ Alisher Navoiy, Aforizmlar, O'zfan nashriyati. Toshkent, 1941 yil, 7, 8, 9, 15, 21 - betlar.

21. büyük alîşir nevaî kendinin “hamse”, “mahbubül- kulub”, “hazainül- maani”, nazmül- cevahir”, “lisanüt- tayr” gibi eserlerinde de pek çok atasözleri ve hikmetli sözleri kullanır.

nevai atasözleri ve özdeyişleri yeniliğe ait (olarak) yeniden (şekillendirip) kulla-

26. -nıp, onları gayevî-sanatsal açıdan yüksek dereceye yükseltir: bu atasözleri ve hikmetli sözler süslenir, sanatsal açıdan güzel örnek(ler)e dönüşür:

[S 7]

1. “ägär ärpä häm säçsä bolmâkka toq,
ängä buğdây ormâkni imkâni yok”.

“ägär kimsädin zâhir olsä yâmân,
körär här nekim, zâhir etdi hämân.”

6. “ändâk qarikim, yok ändä äyini hüräd,
ul yaş ärtuqki tâpdi tâlkını hüräd”.

“bir diräm älmâk çekibän däst ränc,
yaşsirâk ändinki, biräv bersä gänc”.

“dämiñdin yirâk tutmağıl huşni,
ki yüzlänmägây härdäm âfät sengä”.¹

11. nevaî’ nin bazı hikmetli sözleri günümüze kadar getirilmiş. biz onlardan farklılarını bu toplama dahil ettik.

nevaî’ den sonra çıkan babür, muhammed salih, türdî, mahmur, nâdire, mahzune, üveysî gibi ya-

16. -zarlarımız da kendi eserlerinde atasözleri ve hikmetli sözlerden faydalanmışlar.

¹ Alîşir Nevai, Özdeyişler, Özfen Yayınevi, Taşkent, 1941. yıl, 7., 8., 9., 15., 21. sayfalar.

XVIII. asr ahri va XIX. asrning birinchi yarmida yashagan ozbek masalchisi gulj
oz masallarining hacviy kucini ashirish, halk hayati bilan baglash va

21. badiiy cihaddan yanada puhtalash maksadida halk maqallardan bari
faydalangan. "zarbulmasal" ning ta'sir kucini ashirish va uni kitobhanelargaga manz
kilişda halk maqallarining hizmati kattadir.

muqimiy, furkat, zavkiy va avaz otar ogli kabi demokrat

26. şairlar ham oz asarlarida halk icadining gozal namunalaridan ken faydalanganlar.

[S 8]

1. ozbek halk maqallarida ana vatanni sevis, uni har qanday ichki va
dushmanlardan koz qaracigiday saklash-asasiy ornlardan birini egalladi. vat
bolgan muhabbat va sadaqatni ifodalash, uning qadr-qimmatini uqtirish ab
ifodalarda talqin

6. etiladi:

"bulbul chamani sevar,
adam – vatani".

"kisi yurtida shah bolguncha,
oz yurtida gada bol".

11. "ana yurtin aman bolsa,
"rangi – royin saman bolmas".

"ana yurtin – altin beşigin".

"tuilgan cayin,
kotinga otday korinadi".

16. "el bashinga tushgan ish -
er bashinga tushgani".

XVIII. asır sonrası ve XIX. asrın birinci yarısında yaşamış özbek masalcısı gülhanî kendi masallarının hicvî gücünü yükseltmiş, halk hayatı ile bağlantılı ve sanatsal

21. açıdan yine de sağlamlaştırma amacı(yla) halk atasözlerinden verimli (şekilde) faydalanmış. “darbimesel” in tesir gücünü artırış ve onu okurlara beğendirmede özbek halk atasözlerinin hizmeti büyüktür.

mukimî, fûrkat, zevkî ve avaz öter oğlu gibi

26. demokrat şâirler de kendi eserlerinde halk icadının güzel numunelerinden geniş faydalanmışlar.

[S 8]

1. özbek halk atasözlerinde anavatanı sevme, onu her şartta (?) iç ve dış düşmanlardan gözbebeği gibi (?) saklama – esasî yerlerden birini tutar (?). vatana olan muhabbet ve sadakati ifade ediş, onun kadir-kıymetini anlatış şekilli (?)
6. ifadelerde telkin edilir.

“bûlbûl gülistanını sever,
insan – vatanımı.”

“kişi yurdunda şah olacağına,
kendi yurdunda dilenci ol.”

11. “ana yurdun esen olursa,
“betin – benzin saman (rengi) olmaz.”

“ana yurdun – altın beşiğin.”

“doğduğun yer,
gözüne alev (gibi) görünür (gözünde tüter).”

16. “halk başına gelen iş –
er başına gelmiş (gibi).”

“er yigit - el ğamidä”.

“yurt qorisän özärsän,
qorimäsän tozärsän”.

21. vätängä muhabbät vä sadâqat hisläri bilän tolgän keñ mehnätkäş ämmäniñ hä
sinf, ekspluatatorlärgä qarşı küräşi, näfrät vä ğazäbi maqällärdä cüdä keñ
älgän. bu türdägi maqällärdä ictimâiy häyät sinfiy küräş real äks e
ekspluatatorlä-

[S 9]

1. niñ halqqa kılğan cäbr-zulmläri ustälük bilän fäş etilädi:

“bekniñ çäşmäsidän suv içmä!”

“bây bây üçün tirişädi,
kämbäğäl kämbäğälgä bolişädi”.

6. “bây bâygä bâqar,
suv säygä âqar”.

“ilänniñ zähri yâmân,
zâlimniñ qähri yâmân”.

“âq it, qarâ it - bari bir it”.

11. “oraqdä yoq, mäşâqdä yoq,
hırmândä hâzır”.

“hâlvâni hâkim yer,
kältäkni yetim yer”.

mehnätkäş ämmä özi yäratğan maqällär, hikmätli

“er yiğit – halk derdinde.”

“yurt(unu) korursan ilerlersin.
korumazsan batarsın.”

21. vatana muhabbet be sadakat hisleri ile dolmuş geniş emekçi toplum hakim sınıf, istismarcılara karşı mücadelesi, nefret ve öfkesi atasözlerinde pek geniş yer tutar. bu türdeki atasözlerinde sosyal hayat, sınıf mücadelesi gerçek(çi olarak) yansır, istismarcıla-

[S 9]

1. -rın halka yaptıkları zor-zulümleri ustalıkla açığa vurulur:

“beyin çeşmesinden su içme.”

“zengin zengin için çabalar,
fakir fakirle bölüşür.”

6. “zengin zengine bakar,
su çaya akar.”

“yılanın zehri kötü,
zalimin kahrı kötü.”

“ak it – kara it, hepsi bir it.”

11. “orakta yok, meşâkkatte yok,
harmanda hazır.”

“helvayı hakim yer,
dayağı yetim yer.”

emekçi toplum kendi yarattığı atasözleri, hikmetli

16. sözlərdə din niqabı üstidə öz şəxsiy mənfaəti üçün küərəşüvçi ruhəniylə sirlərini açib təşləydi:

“dəmlə – imām aç qalsə bəzār kezədi,
sofi aç qalsə məzār kezədi”.

- eşənniñ qərmı beşdir,
21. biri həmişə boşdır”.

dostlərgə şəfqət, duşmānlərgə nəfrət, ittifāq və ināq bolib köpləşib kollektiv b iş-

[S 10]

1. ləş gəyäləri ,maqəllärniñ əsəsiy məgzini təşkil etədi:

“birləşgən özər,
birləşməgən tozər”.

- “dostıñ miñ bolsə həm, əz,
6. duşmāniñ bir bolsə həm, köp”.

“köpçilik tikilsə təg quləydi”.

- “küç – birlikdə.”deyiş bilən mehnətkəş əmməniñ küç – qudrətiñiñ birlə nəticəsində erişilədigən muvaffəqiyyətlər uluqlənsə, “küç – bilimdə” de-
11. yiş bilən ilm – fən ərqli bütün səhədə ilgəri ketiş mümkünliğı uqtirilədi.

kollektivgə, köpçiliklə yurt – elgə süyənməy, öziğə tədādən əcrəlib qal sünidek, dostsiz, nəittifāq şəxslər maqəllərdə qattıq tənqid qilinədi:

16. “bölingənni bəri yer,
əyirilgənni ayıq yer”.

16. sözlerde din maskesi altında pek geniş kendi şahsî için mücadele eden ruhbanların sırlarını ortaya döker:

“hoca- imam aç kalsa, pazar gezer,
sofu aç kalsa, mezar gezer.”

“inananın karnı beştir,

21. biri her zaman boştur.”

dostlara şefkat, düşmanlara nefret, ittifak ve geçimli olup yaşayış, çoğalıp, kolektif olup iş-

[S10]

1. -leyiş gayeleri, atasözlerinin esas çekirdeğini teşkil eder:

“birleşen büyür,
birleşmeyen dağılır.”

6. “dostun bin (tane) olsa da az,
düşmanın bir olsa da çok.”

“çoğunluk birikse dağı devirir.”

“güç – birlikte.” deyiş ile emekçi toplumun güç-kudretinin birleşmesi netîcesinde erişilebilmiş muvaffakiyetler yüceltil(ir)se, “güç – bilimde.” de-

11. -yiş ile (de) ilim-fen destekli bütün alan(lar)da ileri gidiş(in) mümkünlüğü anlatılır.

kolektife, çoğunluğa, yurd(a)-halka yaslanmadan, kendince gruptan ayrılıp kalmış, bunların yanında, dostsuz, ittifaksız şahıslar atasözlerinde katı (biçimde) tenkit edilir:

16. “bölüneni kurt yer.
ayrılanı ayı yer.”

“yalgız atniñ çangi çıkmäs,
çangi çıqsä häm dângı çıkmäs”.

- “ältävlän älä bolsä,
21. ägzidägin äldirär”
“törtävlän tügäl bolsä,
ünmägänni ündirär”.

“tödädän äcrälgän torgä tüşär”.

- şuniñdek , maqällärdä , mehnät , äynıqsä, bir-biri-
26. gä kömäkläşib , şerikläşib, kengäşib qılingän mehnät

[S 11]

1. serünüm bolädi, bitmäy qalmäydi, degän gäyä ilgäri sürilädi. mehnät uluğlanädi

“bärvaqt qılingän häräkät,
häsılgä berär bäräkät”.

- “däryä suvini bähär täşirär,
6. ädäm qadrini mehnät aşirär”.

“ältın otdä bilinär,
ädäm – mehnätdä”.

maqällärdä insänniñ yaqşı fäzilätlerini uluğlaş bilän birgä ötmişdän - feoda
kăpitälizm

11. cämiyätidän qalgän yamän ädätläär qattıq qarälänädi. öşä cämiyätä tuğ
hasislik, açközlik, oğrılık, talävçilik, tävlämäçilik, fribgärlik, mänmi
yalqävlik , äyällärgä päst nazar bilän qaraş, bezärilik kăbi yaramäs hällär äy
rävişä fäş etilädi. köp-
16. çilik maqällärdä bu eskilik qaldıqlarigä qarşı küräş hämdä yäñilik säri i
gäyäsı ilgäri sürilädi:

“yalnız atın tozu çıkmaz ,
tozu çıksa da sesi çıkmaz.”

21. “altı (oğul) bir, ala (kavgalı) olsa,
ağzındakini aldırır.
dört (oğul) bir, sağlam (geçimli) olsa,
göktekini indirir.”

“sürüden ayrılan ağa düşer.”

26. bunların yanında, atasözlerinde emek, özellikle birbi-
-riyle yardımlaşıp, genişleyip kılınmış emek

[S 11]

1. olur, bitmeden kalmaz, gaye ileri sürülür. emek yüceltilir:

“erken yapılan hareket,
ürüne verir bereket.”

6. “nehir suyunu bahar taşırır,
insanın kıymetini emek artırır.”

“altın ateşte belli olur ,
insan – emekte.”

atasözlerinde insanın iyi faziletleri(ni) yüceltiş ile birlikte, geçmişten – feodalizm,
kapitalizm

11. cemiyetinden kalmış kötü adetler katı (biçimde) karalanır. o cemiyette ortaya
çıkmiş hasislik, açgözlülük, hırsızlık, yağmacılık, dolandırıcılık, kibirlilik,
yağcılık, kadınlara aşağı(layıcı) gözle bakış, kabadayılık gibi yaramaz haller
acımasız tarzda açığa vurulur. ço-
16. -ğnluk atasözlerinde bu eskilik kalıntılarına karşı mücadele hem de yenilik(çi)
taraf peşinde olma gayesi ileri sürülür:

“bähülniñ bāğı kökärmas”.

“betämizniñ beti bolmas,

21. bezâriniñ – uyâti”.

“pes pes bilän qârângıdâ tâpişâr”.

“qâzângâ yaqın yürsâñ qârâsi yuqar,
yâmângâ yaqın yürsâñ bälâsi yuqar”.

maqâllâr huşyâr bolışgâ, dostni duşmândân fârq

26. qılışgâ, insânpârvâr, huşfe’l, şirin söz, sâdâqatli

[S 12]

1. bolışgâ ,âta – ânâ qârındâş – uruğ vâ dostlârni qadrlâşgâ kâttâlârni hurmât qılı
kiçiklârgâ nisbâtân şâfkatli bolışgâ örgâtâdi:

“buğdây nâniñ bolmasın,
buğdây söziñ bolsın”.

6. “ânâñni kiftiñdâ tutsâñ,
siñliñni bâşıñdâ tut”.

“yahşi bilän yürsâñ yetârsân murâdgâ,
yâmân bilän yürsâñ qâlârsân uyâtgâ”.

“hurmât qılsâñ hurmât korâsân”.

11. maqâllârni dâvrlâr boyıçâ klassifikatsiya etiş hâzırçâ qıyin. maqâllâr hâmmâ
halk häyâti, mehnâti kürâş tâcribâlariniñ mevâsi sıfatidâ yüzâgâ kelâdi.

“cimrinin bahçesi gövermez.”

“ahlâksızın yüzü olmaz,

21. kabadayının – utanması.”

“.....ile karanlıkta buluşur.”

kazana yakın yürüsen karası bulaşır,

kötüye yakın yürüsen belâsı bulaşır.

atasözleri uyanık oluşu, dostu düşmandan ayı-

26. -rışı, insan sever, vatansever, iyi huylu, tatlı söz, sadakatli

[S 12]

1. oluşu, ata-ana, kardeş-akraba ve dostlara değer veriş, büyüklere hürmet ediş, küçüklere nispeten şefkatli oluşu öğretir:

“buğday ekmeğin olmasın,

buğday sözün olsun.”

6. “anneni avucunda tutsan,

bacını başında tut.”

“iyi ile gezersen erersin murada,

kötü ile gezersen düşersin ayıba.”

“hürmet gösterirsen, hürmet görürsün.”

11. atasözlerinin devirler boyunca sınıflandırma günümüzde zor. atasözleri her zaman halk hayatı, emeği, mücadele tecrübelerinin meyvesi şeklinde göze çarpar (?).

mağállärdä häm ekspluatatorlär bilän ekspluata-

16. tsiya qılınuvçılar ortäsidägi qarämä – qarşilik, sinfiy küräş vä birbirlärini k
älmäslük käbi käyfiyätlär öz ifädäsini täpib kelgän. ägär ötmişdä häkim
väkilläri mehnätkäş ämmäniñ miyäsini zähärläş vä ulärni öz gäyälärlä boysunc
maqsädidä qatâr reağ-
21. tsiyon mağállär yäratib ulärdän öz mänfaätläri yolidä fäydälänib kelgän bolsä,
mehnätkäşlär ämmäsi häm ulärniñ bu rekatsiyon mağällärigä qarşı yüzläb, mi
öz mağällärini yäratib, bundäy mağällärdä ulärgä qarşı özläriniñ näfrätlä
ifädä-
26. läb kelgänlär. çünänçi ekspluatatorlär:

“yetim qozı äsräsän,
äğzi – burniñ yäg etär”.

[S 13]

1. “yetim bälä äsräsän,
yüräk – bäğriñ däğ etär”.

“kämägälni siyläsän,
çarığı bilän torgä çıkar”.

6. “qum yığılib täş bolmä,
qul yığılib baş bolmä”.

desä ,mehnätkäş ämmä ulärgä qarşı:

“ämirniñ äşidän ,
faqırniñ muştı yağşı”.

“zälimniñ çäyi çähännäm”.

11. “kämägälniñ bahti,
bäyniñ tähtini yıqıtär”.

atasözlerinde de istismarcılar ile istismar

16. edilenler arasındaki ayrım ve tezatlık (?) , sınıfsal mücadele ve birbirlerini görememezlik gibi keyfiyetler kendi ifadesini bulagelmiş.

eğer geçmişte hakim sınıf temsilcileri emekçi toplumun beynini zehirleyiş ve onları kendi gayelerine itaat ettiriş amacıyla

21. irticâi atasözleri yaratıp onlardan kendi menfaatleri için yolunda faydalanıp gelmişse, geniş emekçiler toplumu da onların bu irticâi atasözlerine karşı yüzlerce, binlerce kendi atasözlerini yaratıp böyle atasözlerinde onlara karşı kendilerinin nefretlerini ifade ede-

26. -gelmişler. meselâ:

“yetim kuzu esirgesen,
ağzını-burnunu yağ eder.

[S 13]

1. yetim çocuk esirgesen,
yürek-bağrını yaralar.”

“fakire değer versen,
çarığı ile baş köşeye çıkar.”

6. “kum yığılıp taş olmaz,
kul yığılıp baş olmaz.”

derse, emekçi toplum onlara karşı:

“emirin aşından,
fakirin yumruğu iyi.”

“zalimin yeri cehennem.”

11. “fakirin bahtı,
zenginin tahtını yıkar.”

“fäsıkdän häyâ tilämä,
zâlimdän – vâfâ”.

käbi özläriniñ maqâllärini yâratıb, hâkim sinf maf-

16. küräsigä qattıq zärbä berib kelgänlär.

maqâllar fâkläriniñ başqa cänrläri, cümlädän dâstânlärdä, ertäklärdä, qoşıqlar
häm, yuqârdä äytgänimizdek, cüdä köp uçräydi.

şuniñdek, köpçilik hâlk ertäkläriniñ âhuri

21. häm, kıssädän hissä tärzidä, maqâl yâki târbiyâviy âhämiyätgä egä bolgân t
bir pänd – nâsihät bilän tügäydi.

köpginä maqâllar macâziy ma'nädä häm işlätilädi. macâziy ma'nädä äyti
bundäy maqâllar öz ornıdä ma'lum bir vâkıä – hâdisä bilan bağlängän hâl-

26. dä işlätilädi. mäsälän: “qoli kımirlägänniñ âgzi kımirlär” desäk , âlbättä, me
qılış âñläşilädi. bu orındä: “qâzândä bolsä çömiçgä çıkar”, “kızim

[S 14]

1. sengä äytämän, kelinim, sen eşit”, “kımirlägän – kıır âşâr”, “yürgän dâry
otirgän boyrä”, “qoyniñdän tökilsä – qonciñgä” käbi qatâr maqâllärini misâl
körsätib ötiş mümkin.

uluğ oktyabr sotsialistik revolyutsiyasidän keyin

6. yäñi sovet cämiyätimiz tüzümi bilän bağlıq bolgän qañçädän – qañçä maqâ
hikmätili sözlär, ideomatik ibâralär vucudgä keldi. şähär sänäätiniñ öşişi vä q
hocäliginiñ rivâclänişi, yäñi tehnikadän qışlâk hocäligidä bäräkäli fâydä
kâbilär hâlk
11. âgzäki icâdidä, cümlädän, maqâllar vä âforizmlärdä tipikläşgän hâldä öz ifäd
tâpmâqdä.

“fasıktan haya dileme,
zalimden – vefa.”

gibi kendilerinin atasözlerini yaratıp, hakim sınıf ülkü-

16. -süne sert darbe veregelmişler.

atasözleri(ne) folklorun başka türleri (hemen) bütün destanlarda, masallarda, koşuklarda da, yukarıda söylediğimiz gibi pek çok rastlanır.

bunların yanında, çoğunluk halk masallarının sonu(nda)

21. da, kıssadan hisse tarzında, atasözleri ya da terbiyevî öneme sahip olan biri(nin) bir öğüt-nasihat(ı) ile biter.

birçok atasözleri mecazî manada da işletilir. mecazî manada söylenmiş böyle atasözleri kendi yerinde mâlum bir vakıa-hadise ile olan halde

26. işletilir. meselâ: “eli kımıldamayanın ağzı kımıldar.” desek, elbette emek veriş anlaşılır. bir yerde: “kazanda (ne) olsa kepçeye (o) çıkar.”, “kızım,

[S 14]

1. sana söylüyorum, gelinim sen işit.”, “kımıldayan – kır aşar.”, “yürüyen – derya, oturan – hasır.”, koynundan dökülse – koncuna.”, gibi sıralanan atasözleri örnek olarak gösterip söylemek mümkün.

büyük ekim sosyalist devriminden sonra

6. yeni sovyet cemiyetimiz rejimi ile bağlantılı nice (?) atasözleri, hikmetli sözler, idealist ibareler vücuda geldi. şehir sanayiinin gelişmesi ve köy işletmesinin ilerleyişi, yeni teknikten köy işletmesinde(n) verimli faydalanma gibiler, halk
11. sözlü icadında, cümleden, atasözleri ve özdeyişlerde tipikleşen halde kendi ifadesini bulmakta.

bu sâhädä birinçi nâmunä körsätgän hämzä häkimzâdä niyâziy boldi. u äsârläriniñ siyâsiy cihâtdän ötkir, badiiy yüksäk vä tä'sirçän bolişi üçün häräkä kıldi vä şu maqsäddä halk maqälläridän bäräkäli fäydälänädi. "bây ilä hızmä "mäysäranıñ işi" vä başqa äsârläridä halk icâdi, äynıksä maqällär, kaçırık sı köp uçräydi.

"bâbälärdän bir söz bâr,

21. eşit, âgacän:
bâsgän izidän kayıtmas,
ölsä häm ärsılân".

yâki:

"yigit degän er bolur,

26. mehnät körsä şer bolur".

hämzä häkimzâdädän soñ başqa özbek sovet yâzuvçılari häm öz äsârläridä maqälläridän fäydälänişgä kirişdilär. äynıksä bu sâhädä ätäqli yâzuvçimiz â başqalärgä örnäk bolä älädi. u öziniñ fä-

31. kat bir "ältın vâdiydän şäbädälär" romanniñ özi-

[S 15]

1. däyâk yäñi maqällär vä äforizmlärni işlätädi. bu maqällär vä äforiz romandägi vâkıälärniñ bărişi, qahrämânlärniñ hattı-häräkätleri, äbräzlari, içl taşkı kıyâfätleri açışdä râl oynäydi:

- 6 "bir ärsu on ärsu bäläläydi".

"yer – häsilniñ änäsı bolsä,

"ätäsı – mehnät".

"kolhoz – bäräkä däryâsı".

bu sahada birinci örnek hamza hakimzâde niyâzi oldu. o kendi eserlerinin siyasi açıdan keskin, sanatlı ve tesirli olması için hareket

16. etti ve bu amaçla halk atasözlerinden verimli faydalanmış. “zengin ile hizmetçi.”, meysere’ nin işi.”, ve başka eserlerinde halk icadı, özellikle atasözleri ve özlü sözlere (?) çok(ça) rastlanır.

“babalardan bir söz var,

21. işit, ağabeyciğim:
bastığı izinden dönmez,
ölse de aslan.”

veya:

“yiğit de(diğin) er olur,

26. emek görse aslan olur.”

hamza hakimzâde’ den sonra başka özbek sovyet yazarları da kendi eserlerinde halk atasözlerinden faydalanmaya başladılar. özellikle, bu sahada meşhur yazarımız aybek başkalarına örnek olur. o kendinin fa-

- 31 -kat bir “altın vadiden esintiler” romanının içinde

[S 15]

1. yer alan (?) yeni atasözleri ve özdeyişleri kullanır. bu atasözleri ve özdeyişler romandaki olayların gelişmesi, kahramanların davranış ve hareket(ler)i, vasıfları (?) , iç ve dış görünüşlerini açışta mühim rol oynar:

6. “bir arzu on arzu doğurur.”

“yer ürünün anası ise,
babası – emek.”

“kolhoz – bereket ırmağı.”

“pahtä – kolhoz rozgäriniñ fili”.

11. “pahtä teriş –
ältın teriş bilän bärävär”.

käbi yäñi maqällär halk arasında keñ tarqalıñı naticäsida, yäñi variantlar yarat
häm säbäb bolmaqda.

16. ötmişdä yaratılğan və işlätilib kelinäyätgän eñ yahşi maqällär
dänişmändliginiñ nämunäsi sifätidä, hazır häm cüdä kattä tärbiyäviy ähämiy
egädir. bundäy maqällär hazırğı dövrdä yaratılğan və yaratıläyätgän maq
mätällär və hikmätli sözlär
21. katäridä ma'näviy bälügimizniñ kımmätbahä hüzinasini täşkil etädi.

dävrimiz täläbigä cävâb bermäydiğän bir kaçnä maqällär eskirib, öz kımn
yoqätib barmaqda. şuniñ bilän bir katärdä köpçilik maqällär biz-

26. niñ dävrimizdä yäñi mäzmunğä egä bolmaqda.

sovet dövridä yaratılğan və yaratıläyätgän maqällär və äforizmlärdä
halkniñ hayäti, kämmünüstik cämiyät kırişdägi yutuqläri äks etmaqda.

[S 16]

1. özbek halk mäkälläriñiñ häli şu päytgäçä mükämmälraq bir toplämi näşr et
emäs. hälbuki, ulärni mümkün kaçär köpräk topläb (variantläri bilän) näşr et
älläkaçän vaqt kelgän, bungä ehtiyäc häm cüdä kattä.
6. toplämgä kirgän maqällär, ävvälä ,temalär boyiçä tahminän äcrätilib çıqildi.
ulärni här bir tema içidä alfavit siräsigä sälindi.

bä'zi maqällärniñ variantläri, şuniñdek yäziş mümkün bolmägän sözlär ö
kiritilgän özgärtiş-

11. lar, qavs içidä berildi.

pamuk – kolhoz rüzgarının fiili.”

11. pamuk toplayış –
altın toplatış ile beraber.”

gibi atasözleri halk arasında geniş yayılışı netîcesinde, yeni varyantlar yaratılışa da sebep olmakta.

16. geçmişte yaratılan ve kullanılagelmiş en güzel atasözleri, halk bilgeliğinin örneği sıfatında, şimdi de pek büyük terbiyevî öneme sahiptir. böyle atasözleri simdiki devirde yaratılan ve yaratılagelen atasözleri, deyimler ve hikmetli sözler
21. dizisinde manevî zenginliğimizin kıymetli hazinesini telkin eder.

devrimiz(in) isteklerine cevap vermeyen bir kısım atasözleri eskiyip, kendi değerlerini kaybettirmekte. bununla bir dizide, çoğunluk atasözleri bi-

26. -zim devrimizde yeni içeriğe sahip olmakta.

sovyet devrinde yaratılmış ve yaratılagelen atasözleri özdeyişlerde sovyet halkının hayatı, komünist cemiyet kuruştaki zaferleri yansımakta.

[S 16]

1. özbek halk atasözlerinin vaziyeti bu vakte kadar daha mükemmel bir toplamı yayımlanmış değil. halbuki, onları mümkün (olduğu) kadar daha fazla toplayıp (varyantları ile) yayımlamanın çoktan vakti gelmiş, buna ihtiyaç da pek büyük.
6. toplama giren atasözleri, evvelâ, temalarına göre (?) tahminî ayrılıp çıkıldı. sonra her bir tema içinde alfabe(tik sıraya göre) sıralandı.

bazı atasözlerinin varyantları, bunların yanında, yazmak mümkün olmayan sözler yerine sokulan değıştirme-

11. -ler, parantez içinde verildi.

toplāmgā kirgān maqāllār vā āforizmlār šu vaq̄tgāçā bāsilib çıq̄қан maq̄ toplāmlāridāgi vā dārsliklārdāgi variantlāri bilān sālīştirib çıq̄ıldı.

“ōzbek halk maqāllāri” toplāminin bu nāşri

16. kōndālik matbuātdā kōrsātilib ōtilgān āyrim kāmçiliklārdān tūzātildi vā bir m yāñi maqāllār bilān toldirildi.

m. n. āfzālov

[S 17]

1. sözniñ kōrki - ma

VĀTĀN VĀ VĀTĀNPĀRVĀRLİK HAQIDĀ

būlbūl çāmānini sevār,
ādām – vātānini.

6. bol vātāngā pahtākār,
vātān sendān minnātdār.

vātānnin vāyrānāsi,
umrniñ gamhānāsi.

dindān çıqsāñ hām, eldān çıqmā!

- yeridān āyirilgān yetti yil yıglār,
11. elidān āyirilgān ōlgünçā yıglār.

yāvdān korq̄қан – yāvgā dost,
elni süygān – ergā dost.

toplama giren atasözleri ve özdeyişler bu vakte kadar bastırılan atasözleri toplamlarındaki ve dersliklerdeki varyantları ile (kitaba) alındı (?).

“özbek halk atasözleri” toplamının bu neşri gündelik

16. yayımlarda gösterilip geçilen farklı eksikliklerden düzeltildi ve bir o kadar yeni atasözleri ile dolduruldu.

m. n. efzalov

[S 17]

1. sözün süsü – atasözü

VATAN VE VATANSEVERLİK HAKKINDA

bülbül gül bahçesini sever,
insan – vatanını.

6. vatana pamuk işçisi ol,
vatan sana minnettar (olsun).

vatanın viranesi,
ömrün gam hanesi(dir).

din(in)den ayrıl (san da), vatanından ayrılma.

- yârinden ayrılan yedi yıl ağlar,
11. vatanından ayrılan ölene dek ağlar.

düşmandan korkan – düşmana dost,
memleketini seven – halka dost.

iş küçini yelgä bermä, yergä ber,
cämğarmäni selgä bermä, elgä ber!

käpäläk gülini säğünär,
bülbul – küyini.

[S 18]

1. kişi yurtidä şäh bolgünçä,
öz yurtıñdä gädä bol!

kişi yurtidä sultân bolgünçä,
öz yurtıñdä ultân bol!)

6. özgä elniñ sultâni bolgünçä,
öz elniñ çopâni bol!)

mäydändä sinälgän – eldä äziz.

märd bolsäñ, mäydängä çık!

märd bolsäñ küçiñni mäydändä körsät).

märd mäydändä bilinär.

11. märdni mäydändä sinä.

änä yurtıñ – ältin beşiğıñ.

änä yurtıñ ämân bolsä,
rängi – royıñ sāmân bolmäs.

iş gücünü yele verme (ziyan etme), yere ver,
tasarrufunu sele verme (ziyan etme), halka ver.

16. kelebek gülünü sakınır,
bülbul – sesini.

[S 18]

1. başkasının yurdunda şah olacağına,
kendi yurdunda köle ol.

(başkasının yurdunda sultan olacağına,
kendi yurdunda kösele (ayak altı) ol.)

6. (başka memleketin sultanı olacağına,
kendi memleketinin çobanı ol.)

meydanda sınanan, memlekette aziz(dir).

mert isen, meydana çık.

(mert isen, gücünü meydanda göster.)

mert meydanda belli olur.

11. merdi meydanda sına.

ana yurdun – altın beşiğin.

ana yurdun esen olursa,
betin – benzin saman (rengi) olmaz.

tinçliğin – hurliğin.

16. tuğılğan cayıñ köziñgä otdek körinädi.

uruş bolsä – turiş yoq.

halk işi – haq işi.

halkqa süyäsän boläsän,

halkdän çıqsän soläsän.

[S 19]

1. el bilän kesilgän barmâkdän qan çıqmäs.

el başığä tüşgän iş –

er başığä tüşgäni.

el nimä bolsä , sen häm şu.

el sengä çözsä qol,

6. ungä dâim sâdıq boll!

el yahşilikni unutmäs.

elgä bersän âşiqni,

erlär silär başiqni.

itgä bersän âşiqni,

11. itlär gacir başiqni.

elgä ma'kul – sengä ma'kul.

huzurun – hürriyetin.

16. doğduğun yer gözüne alev (gibi) görünür (gözünde tüter).

savaş varsa, durmak (huzur) yok(tur).

halk işi, hak işi.

halka dayan(ır)san (var) olursun.

halktan ayrılırsan solarsın.

[S 19]

1. memleket için kesilen parmaktan kan çıkmaz (acımaz).

memleket(in) başına gelen iş –
er başına gelmiş (gibidir).

memleket nasılsa, sen de öylesin.

halk sana yardım e(der)se,
6. ona daima sadık ol.

halk iyiliği unutmaz.

halka ver(ir)sen aşını,
erler okşar başını.
ite ver(ir)sen aşını,
11. itler kemirir başını.

halka mantıklı (olan), sana mantıklı(dır).

elgä el qoşilsä – dävlat,
eldän el ketsä – mehnät.

elgä qoşilgän ârâyiş tâpär.

16. elgä qoşilgänniñ köñli toq,
eldän âcrâlgänniñ beti yok.

elgä qoşilsäñ el boläsän,
eldän âcrâlsäñ yer boläsän.

eldä bâri – sendä bâri.

21. eldän âyirilgünçä, cändän âyiril.

eldän âyirilib bolmäs.

[S 20]

1. eliñ âmân bolsä – sen âmân.

eliñ – yurtiñ bolmäsä,
âyiñ – küniñ bolmäsini.

elniñ nâzâridän qâlmâ!

er yigit – el gamidä.

6. yurt qorisäñ özärsän,
qorimäsäñ tozärsän.

yurtdän âyirilgänni yâv çâpâdi.

yurtdän çiqsâñ hâm, eldän çiqmâ!

halka halk katıl(ır)sa – devlet (ne mutlu),
halktan halk ayrılrsa – eziyet (yazıktır).

halka katılan huzur bulur.

16. halka katılanın gönlü tok.
halktan ayrılanın yüzü yok.

halka katıl(ır)san halk ol(ur)sun.
halktan ayrıl(ır)san rezil ol(ur)sun.

memlekette ne var(sa) – sende (de) var.

21. memleket(in)den ayrılacağına, can(in)dan ayrıl.

memleket(in)den ayrılamazsın.

[S 20]

1. memleket esen ise – sen esen(sin).

memleketin – yurdun olmasa,
ayn – günün olmaz.

halkın gözünden düşme.

er yiğit – memleket derdinde.

6. yurt(unu) korursan ilerlersin.
korumazsan batarsın.

yurttan ayrılanı düşman keser.

yurttan ayrılrsan da, halk(in)dan ayrılrma!

yurti báyniñ özi báy.

11. özgäniñ tâķu räwâķidän,
öziñniñ äyvâniñ yahşı.

här kim eligä, ördäk – köligä.

[S 21]

1. MEHNÄT VÄ MEHNÄTSEVÄRLİK HAQIDÄ

arıķ ķâzimäsäñ ätızgä¹ suv bärmäs.

arıķ ķâzimäsäñ suv çıķmäs).

ärpä ekkän ärpä älä,
buğdây ekkän buğdây älä.

6. aķlli ädäm kiş ğamini yâz yer,
keçä bolsä ħoräġini äz yer.

bärvâķt ķilingän häräkät,
häsilgä berär bäräkät.

bähârgi beġamlik – küzgi puşmânlik.

11. bähârgi häräkät – küzgi bäräkät).
bekâr turgünçä, bekâr işlä!

belni peşläġän bilär,
yerni işläġän bilär.

¹ Ätız – pältız, ekin mäydânı.

yurdu zenginini kendi zengin.

11.
.....

her kim – memleketine, ördek – gölüne.

[S 21]

1. EMEK VE EMEKÇİLİK HAKKINDA

ark kazmazsan tarlaya¹ (?) su varmaz.

(ark kazmazsan su çıkmaz.)

arpa eken arpa biçer.

6. akıllı insan kış ihtiyacını yaz(dan) giderir,
gece olduğunda yiyeceğini az yer.

erken yapılan hareket,
ürüne verir bereket.

bahardaki gamsızlık – sonbahardaki pişmanlık.

11. (bahardaki hareket – sonbahardaki bereket.)

işsiz olduğunda, karşılıksız çalış.

beli belleyen bilir.
toprağı işleyen bilir.

¹ Tarla (?) – bostan, ekin meydanı.

[S 22]

1. bersän - äläsän, eksän – oräsän.

bir yil tut ekkän kişi,
yüz yil gävhar terädi.

bir kün burun saçsän,
häftä burun oräsän.

6. bir tüp tåk eksän,
bir tüp täl ek!

birni kessän, onni ek!

båbåniñ täl tikkäni –
özigä nâm ekkäni.

11. bår – bår, işdä – bår,
işlämägän – nängä zâr.

bağni båkşän bağ bolär,
båtmän – dâhsär yâğ bolär.
båkımsız bağ tâğ bolär,

16. yüräk – bağriñ dâğ bolär.

bügünniñ işni ertägä kılmä!

boy işlämäs, qol işlär.

gâp bilän vâ'dä bermä,
iş bilän vâ'dä ber!

1. verirsen – alırsın, ekersen – biçersin.

bir yıl dut eken kişi,
yüz yıl cevher toplar.

bir gün önce saçarsan,
bir hafta önce toplarsın.

6. bir tane asma ekersen,
bir tane (de) söğüt ek.

bir kesersen , on ek.

babanın ağaç dikmesi,
kendisine nam ekmesi(dir).

11. var – var , işte var.
işlemeyen – ekmeğe muhtaç.

bağa bakarsan bağ olur,
batman batman (?) yağ olur.
bakımsız bağ dağ olur.

16. yürek – bağrın dağ (ateş) olur.

bugünkü işi yarına bırakma.

beden işlemez , kol işler.

söz ile vade verme.

iş ile vade ver.

21. gäp bilän şaşmä,
iş bilän şaş!

gäp bilgünçä, iş bil!

[S 23]

1. gäpni käm sözlä,
işni köp közlä!

därahtdän mevä älämän desän,
nihälligidän pərvəriş qıl!

6. daryä suvini bähâr tâşirär,
ädäm qadrini mehnät âşirär.

dehqân bolsän küz häydä,
küz häydämäsän yüz häydä!

yer häydäsän küz häydä,
küz häydämäsän yüz häydä!)

11. dehqân bolsän şüdgâr qıl,
mullä bolsän täkrâr qıl!

dehqänniñ hazinäsi – yer,

yer-suv – bitmäs qân.

yer – toydirär, ot – küydirär.

16. yer toymägünçä, el toymäs.

yer – hamir, oğit – hämirturuş.

21. sözde acele etme.
işte acele et.

lâf bilene kadar, iş bil.

[S 23]

1. sözü az söyle,
işi çok göz önünde tut.

ağaçtan meyve alayım dersen,
fidanlığa iyi bak.

6. nehir suyunu bahar taşırır,
insan kıymetini emek artırır.

çiftçi isen sonbaharda sür (tarlayı),
sonbaharda sürmezsen yüz defa sür.

(toprağı sürersen güzün sür,
güzün sürmezsen yüz defa sür.)

11. çiftçi isen tarla yap,
molla isen tekrar et.

çiftçi hazinesi toprak(tır).

toprak – su ; tükenmez maden(dir).

toprak doyurur , ateş yakar.

16. toprak doymadıkça, ülke doymaz.

toprak hamur ise, gübre maya.

yer – Һazinä, suv – ältin.

yer yüzini er açar,
er yüzini yer açar.

[S 24]

1. yer Һadrini bilmäydi,
yer ekmägän dehқanlır,
el Һadrini bilmäydi,
el körmägän nâdânlär.

yergä aşätsäñ aş bitär,

6. aşätmäsäñ täş bitär.

yeri bäyniñ – eli bây.

yerini äldägän – özini äldär.

yer(ni) Һazimäsäñ ältin çıqmäs,
Һarmâқ sâlmäsäñ bâliқ çıqmäs.

11. yâzgi mehnät – qışki râhät.

yâmgır – ekinniñ câni.

yâş Һol –ârslân päncäsi.

cağlikkä cağ bolgünçä,
aқlıkkä Һol bol!

16. cändän keçmäy cänänä Һaydä?
täққа çıkmäy dolânä Һaydä?

toprak hazine (ise), su altın(dır).

yer yüzünü er (kişi) açar.

er (kişi) yüzünü yer açar.

[S 24]

1. toprağın kadrini bilmez,
toprağı ekmeyen çiftçiler.
vatan kadrini bilmez,
vatan görmeyen cahiller.

toprağa yedirirsen aş biter,

6. yedirmezsen taş biter.

toprağı zengin – ülkesi de zengin.

toprağını aldatan – kendini aldatır.

toprağı kazmazsan altın çıkmaz.

olta salmasan balık çıkmaz.

11. yazınki emek – kışınki rahat(tır).

yağmur – ekinin canı(dır).

genç kol – aslan pençesi (gibidir).

gevezeye çene olana kadar,

akıllıya kol ol.

16. candan geçmeden canan nerde?
dağa çıkmadan alıç nerde?

cändän keçmäy iş bitmäs.

insân qılalmäydiğän iş yok.

insân qoli – gül.

21. iş bär yerdä âş bär.

iş – işni tãpär.

[S 25]

1. iş – âdämnij rãhãti.

iş qılğängä – qãp-qãp,
qılmägängä – boş qãp.

iş qurãliñ sãz bolsä,
mãşãqkãtiñ âz bolär.

6. işgä qonim – hırmãndä unum.

işlãb tãpgãnnij âşi lãzzãtli.

(mehnãtdän kelgän – şirin).

işlãgän kişi hãrimäs.

işlãgän – tişlãydi,

11. işlãmãgän – kişnãydi.

işlãgän – hãr bolmäs.

işlãgãnnij âgzi âşgã tegär,

candan geçmeden iş bitmez.

insan(ın) yapamayacağı iş yok.

insan eli – çiçek(tir).

21. iş ol(an) yerde aş var(dır).

iş – işi bulur.

[S 25]

1. iş – insanın rahatı(dır).

iş yapana – kap kap,
yapmayana – boş kap.

iş aletin iyi olursa,
sıkıntın az olur.

6. işe gayret (?), harmana unum.

çalışıp kazananın aşu lezzetli.

emekten gelmiş – tatlı.

çalışan kişi yorulmaz.

işleyen – dişler.

11. işlemeyen – kişner.

çalışan – horlanmaz.

çalışan ağzı aşu dokunur,

işlămägänniñ başı tâşgä tegär.

işlămägän tişlămäs.

16. işniñ başı – başlängünçä.

işniñ âmädi – öz vaqti.

işniñ özini bilgünçä,
közini bil.

yigit mâli – yerdä.

[S 26]

1. yıgláb-yıgláb märzä âlsän,
oynáb-oynáb sugârasän.

keçki ekinniñ hatäri bär.

keçki ekinniñ hatäri köp).

köz – qorqaq, kol – bätir.

6. köp gäpdän, âz bolsä häm iş yaşsi.

märdni mehnät yeñälmäs.

märdniñ işi – mehnät.

mehnät –baht keltirär.

mehnät – yerdä qâlmäs.

çalışmayanın başı taşa dokunur.

işlemeyen – dişlemez.

16. işin başı –başlayıncaya kadar.

işin talihi – kendi vakti. (her şey zamanında.)

işin özünü bilene kadar,
amacını (?) bil.

yiğid(in) malı – meydanda (olur).

[S 26]

1. ağlaya ağlaya toprak (?) al(ır)san,
oynaya oynaya sularsın.

geciken ekinin tehlikesi var.

(geciken ekinin tehlikesi çok.)

göz – korkak , el – cesur (olur).

6. çok konuşmaktan , az olsa da iş iyi(dir).

merdi emek yenemez.

merdin işi – emek.

emek – baht getirir.

emek yerde kalmaz.

11. mehnät – mehnätiniñ tägi – rähät.

(mehnät tärtgän rähät körär).

(mehnätsiz rähät bolmäs).

mehnät qilib täpgäniñ,

qandu äsäl tätgäniñ.

16. mehnät qılmäy rähät körmäs,
urug sepmäy ekin ormäs.

mehnät häm egiz-egiz,

dävlät häm egiz-egiz.

[S 27]

1. mehnätdän dost ärtär,
gıybätdän – duşmân.

mehnätdän qorqmä – minnätdän qorq.

mehnätsiz iş bitmäs,
erinçâqniñ qoli yetmäs.

6. mehnätdän täpilgän äşdən,
mehnätdän täpilgän täş yaqşı.

nân yemâqçı bolsän,
otın täşişdən erinmä!

ävçiniñ zori şer ätär,

11. yigitniñ zori yer açär.

11. emek , emeğin sonu – rahat(lıktır).

(emek çeken rahat görür.)

(emeksiz rahat olmaz.)

emek verip bulanın ,
şeker bal tadanın.

16. emek vermeden rahat gör(ül)mez.
tohumu serpmeden ekin biç(il)mez.

emek de temel (?),
devlet de temel (?).

[S 27]

1. emekten arkadaş artar.
grybetten – düşman.

emekten korkma – minnetten kork.

emeksiz iş bitmez ,
üşenenin eli yetişmez.

6. emek(siz) (?) bulunan aştan ,
emekte bulunan taş (daha) iyi.

ekmek yiyeceksen,
odun taşımaktan erinme.

avcının iyisi aslan avlar ,
11. yiğidin iyisi toprak(ı) sürer.

âdâm kılmäydigän iş yoq.

âdâm kıolı çölni bostân kılar.

âdämni postin emäs, iş kızdirär.

âdämniñ husnu mehnätdä.

16. älä ekkän äz älar,
räsä ekkän säz älar.

älib kaçgünçä, saçıb kaç!

ältin otdä bilinär,
âdäm – mehnätdä.

21. (ältin otdä tävlänär,
âdäm – mehnätdä).

[S 28]

1. äsmändän çälpäk yağılmäs.

äsän yerdä äş kaydä?

sävr kirdi,
ekinlärgä дәvr kirdi.

- sädä – säyä berär,
6. täl – hädä berär.

sendän häräkät, mendän bäräkät.

seni iş yeñmäsin,

insan(in) yapamayacağı iş yok.

insan eli çölü bostan yapar.

insanı kaban (?) değil , iş ısıtır.

insanın güzelliği emekte(dir).

16. az eken az alır.

çok eken çok alır.

alıp kaçana kadar , saçıp kaç.

altın ateşte belli olur ,

insan emekte.

21. (altın ateşte kıvama ulaşır ,

insan emekte.)

[S 28]

1. gökyüzünden yağmaz.

rahat yerde aş nerde?(...yoktur.)

yaz geldi ,

ekinler(in) zaman(ı) geldi.

karaağaç – gölge verir ,

6. dal – ağaç verir.

senden hareket , benden bereket.

seni iş yenmesin ,

sen işni yeň!

sir¹ boyi – nur boyi.

11. suvsiz häyât bolmäs,
mehnätsiz – rähät.

sunbuläniň tuqқанini suv bilär.

täni – tuprâkdän,
hâsili – ketmändän.

16. tekinniň – minnäti köp,
mehnätiniň – ziynäti köp.

ter tökib mehnät kılsän,
yerdän hättâ zâr ünär.

ter tökib sâçsän uruğ,

21. ter seni kıoymäs kıruğ.

[S 29]

1. ter tökmäsä – er emäs,
kıol tegmäsä – yer emäs.

ter kıçkıandän cân kıqmäs.

tergä bätgän rähätgä bätär.

tindim tündä, tinmädim kündüzi,

6. boldi kıoy telpägim kıunduzi.

¹ Sirdäryä.

sen işi yen.

sir¹ kenarı – nur kenarı.

11. susuz hayat olmaz.
emeksiz – rahat.

sümbülün doğduğunu su bilir.

gövdesi – topraktan.
ürünü – çapadan.

16. züğürdün minneti çok ,
emeğin ziyneti çok.

ter dökerek emek ver(ir)sen ,
topraktan altın bile biter.

ter dökerek saç(ar)san tohum ,

21. ter seni bırakmaz kuru.

[S 29]

1. ter dökmezse – er olmaz ,
el değmezse – toprak olmaz.

ter çıkan (kişi)den can çıkmaz.

tere batan rahata batar.

gece dinlendim , gündüz dinlenmedim ,

6. oldu koyun kalpağım kunduz (gibi).

¹ Sirderya (nehri).

tâgñi bäländ demä,
täläb kılsañ çıkasän.
yävni küçli demä,
ğayrät kılsañ yıkasän.

11. tøkilsä mänläy teriñ,
ünümli bolär yeriñ.

hazinä gayıbdän emäs, mehnätdän.

çöpçäk degän – çöp bolär,
teräversañ köp bolär.

16. ekin ekkän – tekin orär.

ekinni ertä ekkän,
hâsılñi ertä orär.

ekmägünçä ünmas.

eksañ – oräsän.

21. ertä ekkän bütün âlur,
keçgä qalgän otın âlur.

[S 30]

1. (ertä ekkän hırmân kılur,
keç ekkän – ärmân kılur).

ertä ekkän – ertä orär.

(ekinni ertä ekkän,
hâsılñi ertä âlär).

dağı yüksek deme ,
istersen çıkarsın.
düşmanı güçlü deme ,
gayret edersen yıkarsın.

11. dökülse alın terin ,
verimli olur toprağın.

hazine gaptten değil , emekten (gelir).

çer çöp diyen çöp olur,
toplayıversen çok olur.

16. ekini eken – bedava biçer.

ekini erken eken,
ürünü erken biçer.

ekmeyince büyümez.

ekersen – biçersin.

21. erken eken bütün alır,
geç kalan odun olur.

[S 30]

1. (erken eken harman yapar,
geç eken pişman olur.)

erken eken – erken biçer.

(ekini erken eken,
ürünü erken alır.)

6. esiñ bäridä el täni,
küçiñ bäridä yer täni!

yürgän yoldän tälädi,
otirgän qaydän tãpädi.

yalqãvlikniñ aħiri ħorlik.

11. qimirlãgän qır aşar.

qãlgän iřgä qar yağar.

qoli qimirlãgãnniñ ağızi qimirlär.

(qoli qimirlãgãnniñ ağızi oynär,
qoli oynãmãgãnniñ kãzi oynär).

16. qolidän işini alsãñ,
ağızdän aşini alsãñ.

hãlãl iş – lãzzãtli yemiş.

hãlãl mehnät – yağşi adät,
berür sengä sãadät.

21. hãmãl kirdi,
ekinlãrgä amãl kirdi.

[S 31]

1. hãrãkät , hãrãkãtdän bãrãkät.

(hãrãkät, hãrãkãtdän ünär bãrãkät).

6. hafızan yerindeyken halk(ı) tanı.
gücün yerindeyken toprağı tanı.

yürüyen yoldan bulur,
oturan nereden bulur.

tembelliğın sonu zillet.

11. kımıldayan kır aşar.

kalan işe kar yağar.

kolu kımıldayanın ağızı kımıldar

(kolu oynayanın ağızı oynar,
kolu oynamayanın gözü oynar.)

16. elinden işini alırsan,
ağızından aşını alırsın.

helâl iş – lezzetli yemiş.

helâl emek – iyi adet,
verir sana saadet.

21. hamal girdi.
ekinlere amel girdi.

[S 31]

1. hareket, hareketten – bereket.

(hareket, hareketten çıkar bereket.)

- häräkätin ertä bolsä,
küzdä ertä oräsän,
mehnätinini häläl qılsän,
6. huzurini koräsän.

häsiliñ käm bolsä, hävädän körmä.

[S 32]

1. KOLHOZ VÄ KOLLEKTİVÇİLİK HAQIDÄ

bâgli kolhoz – yâgli kolhoz.

kolhoz – bäräkä däryäsi.

kolhoz mâli kimniki?

kim işläsä şuniki!

6. kökkä bâqmä, köpgä bâq!

kömäkläşgän iş – bitär.

köp yâyılsä – yoq bolär.

köp âgız bir bolsä,

bir âgız yeñilär.

11. (köp âgız bir bolsä,
bir âgız yer bolär).

köp tüpürsä – köl bolär.

köpgä kesäk âtmä!

hareketin erken olursa,
sonbaharda erken biçersin.
emeğini helâl yaparsan,

6. huzurunu görürsün.

ürünün az olursa, havadan zannetme.

[S 32]

1. KOLHOZ [İMECE (?)] VE EL BİRLİĞİ HAKKINDA

bağlı kolhoz – yağlı kolhoz.

kolhoz – bereket deryası(dır).

kolhoz malı kiminki?
kim çalışırsa onunki!

6. göğe bakma – çoğa bak.

yardımlaşılan iş – biter.

çok dağılırsa – yok olur.

çok ağız bir olursa.
bir ağız yenilir.

11. (çok ağız bir olursa,
bir ağız yer(le bir) olur.)

çok tükür(ür)sen – göl olur.
çoğa kesek atma.

1. köpdän köp aql çıkar.

köpdän quyân (qâçıb) qutulmäs.

köpni yâmânlâgân kömilär.

köpni yâmânlâgân közsiz qâlär.

köpçilik bir muştdän ursä, öldirädi,
6. bir bürdädän bersä, toydirädi.

köpçilik biriksä tâgñi qulätär.

köpçilik lâzim körsä,
kârvân tüyäsini soyär.

köpçilik qaydä bolsä,
11. toqçilik şundä bolär.

köpçilik qoldä ünüm köp.

mälli kolhoz – mäyli kolhoz.

pahtäniñ här şânäsi –
mäl hasıl nişânäsi.
16. pilläniñ här täläsi –
şäyi – ätläs ânäsi.

halk püfläsä borân bolär.

şerikläşib işlägänniñ,

1. çoktan çok akıl çıkar.

çoktan tavşan (kaçıp) kurtul(a)maz.

çoğu kötöleyen gömülür.

çoğu kötöleyen gözsüz kalır.

çoğunluk bir yumruk vur(ur)sa, öldürür.

6. bir parça (ekmek) ver(ir)se , doyurur.

çoğunluk birik(ir)se dağ(ı) devirir.

çoğunluk gerekli gör(ür)se,
kervan devesini keser.

11. refah orada var.

çoğunluk(un) el(inde) verim çok(tur).

mallı kolhoz – yağlı kolhoz.

pamuğun her çiçeği,
bol ürün nişânesi.

16. kozanın her ipliği,
ipek – atlas anası.

halk üflese fırtına olur.

ortaklaşa çalışanın,

yürägi şerdäy bolär.

21. qãmätigä işängän,
qaddini bükib ketädi.
köpçilikkä işängän,
maqsädigä yetädi.

[S 34]

1. DOSTLIK, ÄHILLİK VÄ NÄİTTIFÄQLİK HAQIDÄ

äyirilgänni ayıq yer,
bölingänni böri yer.

äyrilik – ölimdän qattıq.

ärgamçıgä qıl – quvvät.

6. bälıknıñ tirikligi suv bilän,
ädämnıñ tirikligi ädäm bilän.

beväfä dosttän täyâq yahşi,
bebährä güldän yäprâq yahşi.

- bemehr qarındâşdän,
11. mehr bilgän yât yahşi.

(bemehr qarındâşdän,
mehribân dost yahşi).

bir mäyizni qırq kişi bölib yepti.

bir kişi arıq qâziydi,

yüreği aslan (gibi) olur.

21. boyuna güvenen,
boynunu büktürür.
çoğunluğa güvenen,
maksadına ulaşır.

[S 34]

1. DOSTLUK , AHBAPLIK VE ANLAŞMAZLIK HAKKINDA

ayrılanı ayı yer.
bölüneni kurt yer.

ayrılık – ölümden beter(dir).

halat (için) lif – kuvvet(tir).

6. balığın canlılığı su ile,
insanın canlılığı insan ile(dir).

vefasız dosttan dayak iyi.
kokusuz çiçekten yaprak iyi.

11. muhabbetsiz kardeşten,
muhabbetli yabancı iyi(dir).

(muhabbetsiz kardeşten,
muhabbetli dost iyi(dir).)

bir kuru üzüm (tanesini) kırk kişi bölüp yemiş.

bir kişi ark kazar,
miñ kişi suv içädi.

[S 35]

1. (suv keltirär bir kişi,
ekin ekär miñ kişi).

bir körgän – biliş,
ikki körgän – täniş.

bir tariqdän botqa bolmäs.

6. birläşgän dâryä bolur,
tärqalgän irmâk bolur.

birläşgän yâvni qaytarär.

birläşgän küç yeñilmäs.

birläşgän tâgñi tälqân kılär.

11. birläşgän özär,
birläşmägän tozär.

dil âgrıtgän dost emäs.

dost açitib gäpirär,
duşmân – küldirib.

16. dost dostni külfätdä sinär,
âdâm âdâmni mehnätdä sinär.

(dostni başıñgä külfät tüşgändä sinä).

16. bin kişi su içer.

[S 35]

1. (su getirir bir kişi.
ekin eker bin kişi.)

bir (defa) bakan – biliş,
iki (defa) bakan – tanış (olur).

bir darıdan çorba olmaz.

6. birleşen deniz olur,
dağılan ırnak olur.

birleřen dűřmanı kaırır.

birleřen gű yenilmez.

birleşen dağı un – ufak eder.

11. birleřen bűyűr.
birleşmeyen dağılır.

kalp kıran dost değil(dir).

dost acı konuşur,
dűřman gűldűrűr.

16. dost dostu sıkıntıda sınar.
insan insanı zorlukta sınar.

(dostu, başına sıkıntı geldiğinde sına.)

(çin dost başgä iş tüşgändä sinälär).

dost sözini taşlämä,

21. taşláb başıñ qaşlämä.

[S 36]

1. dostıñ bilän sirdaş bol,
qılgän işigä koldaş bol.

dostıñ uçun zähär yut.

dostıñni yamánlagändän qaç.

dostsiz başım – tuzsiz aşım.

6. yalgız átnıñ çangi çıkmäs.
çangi çıksä häm, dangı çıkmäs.

ikki yártı – bir bütün.

ikkâvgä birâv bätâlmäs,
âtlıqça yâyâv yetâlmäs.

11. iş dostıñ – cân dostıñ.

kengäş qılgän el âzmäs.
keñ biçilgän ton tozmäs.

kengäşgängä keñ dünyâ,
täläşgängä târ dünyâ.

16. kengäşli biçilgän ton târ kelmäs.

(gerçek dost başına iş geldiğinde sınanır.)

- dost sözünü bırakma,
21. bırakıp başını kaşıma.

[S 36]

1. dostun ile sırdaş ol,
yapılan işe yardımcı ol.

dostun için zehir yut.

dostunu kötüleyenden kaç.

dostsuz başım – tuzsuz aşım.

6. yalnız atın tozu çıkmaz ,
tozu çıksa da sesi çıkmaz.

iki yarım, bir bütün(dür).

ikiye bir meydan okuyamaz,
atlıya yürüyerek yetişemez.

11. iş arkadaşın – can dostun(dur).

danışan el(deki şey) azmaz,
geniş biçilen kıyafet yıpranmaz.

danışana geniş dünya,
yağmacıya dar dünya.

16. danışarak biçilen kıyafet dar gelmez.

kengäşli toy tärqamäs.

kengäşmäy teñläşmäs.

küç – birlikdä.

tiriklikniñ küçi birlikdä).

[S 37]

1. köñilni dost kötärär.

ältävlän älä bolsä,
âgzidägin äldirär.
törtävlän tügäl bolsä,
kökdägin ündirär.

6. (ältävlän älä bolsä,
âgzidägin äldirär.
törtävlän tügäl bolsä,
ünmägänni ündirär).

- tirik bolsäk, bir yerdä,
11. ölik bolsäk, bir gordä.

tödädän äcrälgän torgä tüşär.

topdän äyirilgänni qarâqçi sänçar.

topdän çıqsän häm, köpdän çıkma!

- toyär âşni köz täniydi,
16. âşnani köñil täniydi.

danışarak yapılan düşün dağılmaz.

danışmadan denkleşmez.

güç – birlikte(dir).

(canlılığın gücü birlikte(dir).)

[S 37]

1. gönlü dost alır.

altı (oğul) bir, ala (kavgalı) olsa,

ağzındakini aldırır.

dört (oğul) bir, sağlam (geçimli) olsa,

göktekini indirir.

6. (altı (oğul) bir, ala (kavgalı) olsa,

ağzındakini aldırır.

dört (oğul) bir, sağlam (geçimli) olsa,

büyümeyeni büyütür.)

diri olsak, bir yerde,

11. ölü olsak, bir kabirde.

sürüden ayrılan ağa düşer.

gruptan ayrılanı eşkiya vurur.

gruptan çıksan da, çokluktan çıkma.

doyurucu aşı göz tanır.

16. ahababı gönül tanır.

üyürlü qoydän bõri hãml qorqar.

çin dost – tuğışgänniñ bilän teñ.

çin dost yüräkdän sözlär.

yäni libãs arâyış,

21. yahşı yoldaş asâyış.

yahşı dost – cãn azıǵı,

yãmãn dost – baş qazıǵı.

[S 38]

1. qayraqaç qalın bolsä yamǵır ötmäs.

hãmcihãtlik – dãvlãt,

yãlgızlik - külfãt.

hisãbli dost ayrilmäs.

(dost hisãbi dilidä).

6. (dostiñ dost bolsin,

hisãbiñ dürüst bolsin).

[S 39]

1. İLM VÃ HÜNÃR HAQIDÃ

bilãgi zor birni yıqar,

bilimi zor miñni yıqar.

bilgãn bilgãnin işlär,

bilmãgãn barmãǵın tişlär.

koyun sürüsünden kurt da korkar.

gerçek dost – kardeşin ile denk(tir).

gerçek dost yürekten söyler.

yeni elbise gösterişli,

21. iyi arkadaş huzur(dur).

iyi dost – can azığı.

kötü dost – baş kazığı.

[S 38]

1. karaağaç kalın ol(ur)sa yağmur geçmez.

ortaklık – devlet,

yalnızlık – külfet(tir).

hesab(ını bilen) ortak ayrılmaz.

(dost(un) hesabı dilinde.)

6. (dostun dost olsun,
hesabın doğru olsun.)

[S 39]

1. İLİM VE HÜNER HAKKINDA

kuvveti çok (olan) bir (kişi)yi yıkar,

bilimi çok (olan) bin (kişi)yi yıkar.

bilen bildiğini yapar,

bilmeyen parmağını dişler.

6. bilgän oqır, bilmägän toqır.

bilim – baht keltirär.

bilim – dävlättän¹ kımmät.

bilim – küçdä, küç – bilimdä.

bilimli kişi özär,

11. bilimsiz kişi tozär.

bilimsiz kişigä iş yoq.

işsiz kişigä aş yoq.

[S 40]

1. bilmägändän bilgän yaqşi,
toğri işni qılğän yaqşi.

bilmägänni soräb örgängän älim,
ärlänib sorämägän özigä zälüm.

bir yigitgä yetmiş ikki hünär äz.

6. dävlät² tügär, bilim tügämäs.

yâşlikdä örgängän hünär,
öziñgä olcägä qälär.

ignäçiniñ miñ urgäni,
temirçiniñ bir urgäni.

11. (temirçiniñ miñ urgäni,

¹ Dävlät – bu orındä báylik, yä'ni mäl-dünyâ ma'nâsindä.

² Dävlät – bu orındä häm báylik, mäl-dünyâ ma'nâsindä.

6. bilen okur, bilmeyen dokur.

bilim – baht getirir,

bilim – devletten¹ kıymetli(dir).

bilim – güçte, güç – bilimde(dir).

bilimli kişi yükselir,

11. bilimsiz kişi dağılır.

bilimsiz kişiye iş yok,

işsiz kişiye aş yok.

[S 40]

1. bilmeyenden bilen iyi,
doğru işi yapan iyi(dir).

bilmediğini sorarak öğrenen alim (olur),
utanıp sormayan kendisine zalim(lik eder).

bir yiğide yetmiş iki hüner az(dır).

6. devlet² tükenir, bilim tükenmez.

gençlikte öğrenilen hüner,
kendine ganimet kalır.

demircinin bir (defa) vurduğu,
dokumacının bin (defa) vurduğu(na denktir.),

11. (demircinin bin (defa) vurduğu,

¹ Devlet – bu yerde zenginlik, yani mal-dünya(lık) manasında.

² Devlet – bu yerde zenginlik, yani mal-dünya(lık) manasında.

bâşkânçiniñ bir urgâni).

(küdüngärniñ¹ miñ urgâni,
bâşkânçiniñ bir urgâni).

ilm – aql çirâğı.

16. ilm, bilim – yergä emäs, elgä.

ilm âliş – ignä bilän,
kuduq kâziş bilän teng.

ilmi yoqniñ közi yumuq.

[S 41]

1. ilm hikmät suvni yândirär.

ilmni mehnätsiz egälläb bolmäs.

ilmsiz – bir yaşär,
ilmli – miñ yaşär.

iş ustäsüdän qorqar.

6. işlägäniñ mengä,
örgängäniñ öziñgä.

közi soqırdän kökrägi soqır yâmân.

köp oqıgän köp bilär.

mullä bilgäniñ oqır,

¹ Küdüngär – ätläs vä baqasämğä küdüñ (toqmâq) urib silliklávçi ustä.

körükçünün bir (defa) vurduğu(na denktir).

(dokumacının¹ bin (defa) vurduğu,
körükçünün bir (defa) vurduğu(na denktir).

ilim – akıl meşâlesi(dir).

16. ilim, bilim – yer için değil, memleket için(dir).

ilim almak – iğne ile,
kuyu kazmaya denktir.

ilmi olmayanın gözü kapalı (olur).

[S 41]

1. hikmet ilmi suyu (bile) yakar.

ilim emeksiz elde edilmez.

ilimsiz bir (defa) yaşar,
ilimli bin (defa) yaşar.

iş ustasından korkar.

6. çalıştığın bana,
öğrendiğin kendine.

gözü kör (olan)dan gönlü kör (daha) kötü(dür).

çok okuyan çok bilir.

molla bildiğini okur,

¹ Dokumacı – atlas ve tokmak vurup düzleyici usta.

11. bozçı bilgänin toqır.

âz- âzdän örgänib dänä bolur,
qatradän köpâyib daryâ bolur.

âzni bilmägän köpni bilmäs.

âlim bolsän, âlâm seniki.

16. âltın yerdä qalsä häm,
bilimli yerdä qalmäs.

âtä käsbi – dävlat käsbi.

âtä körgän oq yonâr,
ânä körgän ton biçâr.

21. piriñ küçli bolgünçä,
biliming küçli bolsin.

[S 42]

1. sorägäniñ äybi yoq.

tekin báylik ahtärgünçä,
öziñgä báp hünär tâp!

temirçiniñ qolidä,
temir erib suv bolâr.

6. tikänsiz gül bolmäs,
mäşakqatsiz – hünär.

tilni biliş dilni bilişgä yol açâr.

11. dokumacı bildiğini dokur.

azar azar öğrenen bilge olur,
damladan çoğalıp deniz olur.

azı bilmeyen çoğu bilmez.

alim isen alem senin.

16. altın yerde kalsa da,
alim yerde kalmaz.

baba mesleği – devlet mesleği.

baba gören ok yontar,
ana gören elbise biçer.

21. hocan güçlü olana kadar,
bilimin güçlü olsun.

[S 42]

1. (soru) soranın ayıbı yok.

bedava zenginlik arayacağına,
kendine yararlı hüner bul.

demircinin elinde,
demir eriyip su olur.

6. dikensiz gül olmaz.
meşâkkatsiz – hüner.

dili bilmek, gönül bilmeye yol açar.

ustä körmägän şägird,
här maqamgä yorgalär.

11. çumçuk soysä häm, qassáb soysin.

oqıgän oğıl – átädän uluğ.

oqıgän oqđän aşar,
oqımägän türtkidän şaşar.

oqıgänniñ aşığı alçı.

16. oqımägän yäläñ ayâq,
bääyni bir quruq täyâq.

oqış başqa, uqış başqa.

(oqıgän yahşi, uqқан undän häm yahşi).

oqış – cäfäli, keti – väfäli.

21. oqışniñ ertä-keçi bolmäs.

[S 43]

1. kırkıdä qoligä sâz algän,
qıyâmätdä qulâgını burär.

qunt bilän örgän hünär,
hünärdän rızqıñ ünär.

(hünär, hünärdän – ünär).

6. hünär – zär, hünärsiz – hâr.

usta görmeyen çırak,
her telden çalar (?).

11. serçe(yi) kesse bile, kasap kessin.

okuyan oğul, babadan ulu(dur).

okuyan kurşundan kurtulur.
okumayan dürtmeden şaşırır.

okuyan(ın) aşığı sağlam(dır).

16. okumayan yalın ayak.
boyu bir kuru değnek.

okumak başka, anlamak başka.

(okuyan iyi, anlayan ondan da iyi.)

okumak – cefalı, sonrası – vefalı(dır).

21. okumanın erkeni – geçi olmaz.

[S 43]

1. kırkında eline saz alan,
kıyamette kulağını kıvırır.

azim ile öğren hüner,
hünerden rızkın artar.

hüner, hünerden – büyür.

6. hüner – altın(dır), hünersiz – hor (görülür).

hünär tägidä hünär bär.

hünär örgäniş üçün häm, hünär keräk.

hünäri yoq kişiniñ,
mäzäsi yoq işiniñ.

11. hünärli kişi aç qalmäs.

hünärli er hâr bolmäs,
dost-duşmängä zâr bolmäs.

[S 44]

1. DÂNÂLIK VÄ NÂDÂNLİK HAQIDÄ

ävväl oylä, keyin söylä!

ayrân – âş bolmäs,
nâdân – bâş bolmäs.

äytuvçi ähmâq bolsä,
6. tiñlâvçi dânä keräk.

aql bâzârdä sâtilmäs.

aql boy bilän ölçänmäs.

aql yâşdä emäs, bâşdä.

tâgñiñ körki taş bilän,
11. âdämniñ körki bâş bilän).

hüner altında hüner var(dır).

hüneri öğrenmek için de hüner gerek(tir).

hüneri yok kişinin ,
tadı yok işinin.

11. hünerli kişi aç kalmaz.

hünerli er hor(lan)maz.
dosta – düşmana muhtaç olmaz.

[S 44]

1. BİLGELİK VE BİLGİSİZLİK HAKKINDA

önce düşün, sonra söyle.

ayran – aş olmaz,
bilgisiz – baş olmaz.

konuşan ahmak ol(ur)sa,

6. dinleyen bilgili gerek(tir).

akıl pazarda satılmaz.

akıl boyla ölçülmez.

akıl yaşta değil, başta.

(dağın haşmeti taş ile,

11. insanın haşmeti baş ile.)

aql – h s ndir,  d b hus ndir.

aqlg  – i  r t,
n d ng  – k lt k.

aqld n  rti  b yl k yo .

[S 45]

1. aqli k lt  p nd yeydi,
aqli tiyr n  and yeydi.

aqli i  –  an tli  u .

aqlni   l  vi – idr  .

6. aqlsiz k ll ni ,
h m  v  kd n f r i yo .

aqlsiz  gzid gini  ldir r.

 hm   dost y vd n y m n.

 hm   dostd n aqli du m n y  i.

 hm    z  y g d n h riydi.

11.  hm    zini ma t r.

 hm   h rig nini bilm s,
k s  –  arig nini.

 hm  ni urm -so m , i g  s l.

akıl hasan'dır, edep – hüseyin'dir.

akla – işâret,
bilgisize – sopa.

akıldan büyük zenginlik yok(tur).

[S 45]

1. akılı kıt azar yer,
akılı fazla tatlı yer.

akıllı iş – kanatlı kuş.

akılın ölçüsü – idrak.

6. ahmak başın,
ham kabaktan farkı yok(tur).

ahmak ağızdağını kaptırır.

ahmak düşmandan kötü.

ahmak dosttan akıllı düşman iyi(dir).

ahmak kendi ayağından yorulur.

11. ahmak kendini över.

ahmak yorulduğunu bilmez.

köse – yaşlandığını.

ahmağı dövme, işe gönder.

ähmâķniņ câni äzâbdä.

16. ähmâķniņ kättä-kiçigi bolmäs.

ähmâķniņ özi bilmäs,
bilgänniņ sözigä kirmäs.

(ähmâķniņ özi bilmäs,
özgäni közgä ilmäs).

[S 46]

1. ähmâķķa cävâb – sukut.

ähmâķķa – toķmâķ.

gäpi tomtaķniņ özi tomtaķ.

dânâ äytsä – el äytgäni,
elniņ ğamin yeb äytgäni.

6. dânâ – dürdän ä'lâ.

dânâğä iş – şânu şuhrät,
nâdângä iş – ğamu külfät.

dânâlikniņ çeki yoķ.

insân aķli – âlmäs.

11. insân sözlär,
dânâ ibrät alâr.

nâdândän aķl kütmä,

ahmağın canı azapta(dır).

16. ahmağın büyüğü küçüğü olmaz.

ahmağın kendi bilmez.

bilenin sözünü dinlemez.

(ahmağın kendi bilmez,

başkasını kâle almaz.)

[S 46]

1. ahmağa cevap – sükut(tur).

ahmağa tokmak.

sözü tokmak (olanın) kendisi tokmak.

bilge söylese – halk(ın) söylediği(dir),

halkın derdini düşünüp söylediği(dir).

6. bilge – inciden âlâ.

bilgeye iş – şan-şöhret,

ahmaka iş gam-külfet(tir).

bilgeliğin sınırı yok(tur).

insan aklı – elmas.

11. insan söyler,

bilge ibret alır.

ahmakdan akıl bekleme,

beburddän – nâmus.

âdâmnîñ tizgini – aql.

âdâmnîñ husnigä bähâ bermä,

16. aqligä bähâ ber!

ây tündä keräk,

aql kündä keräk.

telbä tengi bilän,

etägi yerji bilän.

[S 47]

1. telbä tâş yıgar.

telbägä tilmâç keräkmäs.

telbäniñ terisi qalın.

tentäk torini bermäs.

(tentäk torini tâläşär).

6. tentäkniñ oti tepäsidadän yânär.

til – aql târâzusu.

fikri râvşänniñ sözi râvşän.

fikrsiz âdâmdän tâş yahşi.

oyläb gäpirgän maqtâvdä bolär,

hayasızdan – namus.

insanın dizgini akıl(dır).

16. insanın güzelliğine kıymet verme,
aklına kıymet ver.

ay gecede gerek,
akıl her gün gerek.

21. deli dengi ile,
eteği kolu ile.

[S 47]

1. deli taş toplar.

deliye tercüman gerekmez.

delinin derisi kalın (olur).

aptal tuzağını(?) vermez.

(aptal tuzağını(?) yağmalar.)

6. aptalın ateşi tepesinden yanar.

dil – akıl terazisi(dir).

fikri parlak (olanın) sözü parlak (olur).

fikirsiz insandan taş iyi(dir).

düşünüp konuşan övülür,

11. oylämäy gäpirgän mäzaqda qälär.

oyläb qilingän iş bitär,
oylämäy qilingän iş yitär.

qoymä aql bolmäsä,
türtmä aql heç bolur.

[S 48]

1. MÄRDLIK VÄ İNSÄNIYLIK HAQIDÄ

ayrân soräb kelgändän,
çelägiñni häm kızganmä.

äytgän sözni yutmâq bolmä.

ärslän izidän qaytmäs.

6. yigit –sözidän.

keñ bolsañ – käm bolmäysän.

keñ – kengäşib yirtilər,
târ – târtişib yirtilər.

keñgä keñ dünyâ,

11. târgä târ dünyâ.

märd bir sözdä turädi.

märd – bir oylär,
nämärd – yüz oylär.

11. düşünmeden konuşan(a) gülünür.

düşünüp yapılan iş biter,
düşünmeden yapılan iş kaybolur.

..... akıl olmazsa,
..... akıl hiç olur.

[S 48]

1. MERTLİK VE İNSANİYET HAKKINDA

ayran sormaya gelenden,
kovanı da kıskanma.

söylenen sözü yutmak olmaz.

6. aslan izinden dönmez,
yiğit – sözünden.

geniş ol(ur)san az olmazsın.

geniş genişleyip yırtılır,
dar – daralıp yırtılır.

11. geniş geniş dünya,
dara dar dünya.

mert bir sözde durur.

mert – bir düşünür,
namert – yüz düşünür.

märd yolidä gäv qalmäs.

[S 49]

1. märd – özär, nâmärd – tozär.

märdniñ kırq işidän,
bir işi näsöz bolsä häm, özi hıçälät.

ma'räkä – märdniki,
ziyäfät – halkniki.

6. nâliş bilän iş bitmäs,
märd nâmärdgä tiz çökmäs.

nâmärniñ hâtini bolgünçä,
märdniñ beväsi bol.

- nâmärddän yärdäm sorämä,
11. yüziñgä sâladi!

nâmärdlärgä äslä sünmä boyniñni,
puç yângäqqa toldirädi koyniñni.

nâmussuz yürmäkdän,
nâmusli ölmäk äfzäl.

16. ädäm bärki ädämlärniñ naqşidir,
ädäm bärki häyvân undän yaqşidir.

ädäm bolış äsân,
ädäm bolış kıyin.

ädäm – ädäm bilän,

mert(in) yolunda engel olmaz.

[S 49]

1. mert – ilerler, namert dağılır.

merdin kırk işinden,
bir işi (bile) rast gitmese, kendisi utanır.

tören – merdin,
ziyafet – halkın.

6. şikayet ile iş bitmez,
mert namerde diz çökmez.

namerdin karısı olana kadar,
merdin dulu ol.

11. başına kakar.

namertlere asla eğme boynunu,
kuru cevize doldurur koynunu.

namussuz gezmekten
namuslu ölmek efdal(dir).

16. insan var ki insanların süsüdür,
insan var ki hayvan ondan iyidir.

insan olmak kolay,
adam olmak zor.

insan insan ile,

21. pistä – bådâm bilän.

âdâm âdâmgä keräk.

âdâm – âdâmniñ közgüsi.

[S 50]

1. âdâm säfärdä bilinär.

(er yigit säfärdä bilinär).

âdâmni ersän demägil âdâmi,
âniñkim yoq halk gamidin gami.

6. ât başığä kün tuğsä,
suvluğı bilän suv içär.
er başığä iş tüşsä,
etigi bilän suv içär.

âtän bäläsi bolmä,
âdâm bäläsi bol.

11. âtän tä'zirini älmäy desän,
âdâm¹ tä'sirini ä!

âtän erdir, sen häm erdek kılık kıl.

suv keltirär märd kişi,
ekin ekär her kişi.

16. tiz çökib yaşägünçä,
tik turib ölgän yahşi.

¹ Âdâm – bu yerdä iyi insân ma'näsindä.

21. çekirdek badem ile.

insana insan gerek.

insan – insanın aynası(dır).

[S 50]

1. insan yolculukta anlaşılır.

(er kişi yolculukta anlaşılır.)

adam isen halkın derdiyle
dertlenmeyene adam deme. (?)

6. at başına gün doğsa,
suluğu ile su içer.
er başına iş düşse,
çizmesiyle su(yu) geçer.

baba(nın) evlâdı olma,
insan evlâdı ol.

11. baba(nın) tokatlarını almayayım dersin,
insan(ın)¹ tesirini al (insanlık öğren).

baban erdir, sen de er gibi ahlâklan.

su getirir mert kişi,
ekin eker her kişi.

16. diz çökerek yaşayınca kadar,
ayakta durarak ölmek efdal(dir).

¹ Adam – bu yerde iyi insan manasında.

emän därahtiniñ egilgäni – singäni,
er yigitniñ uyälgäni – ölgäni.

(qayn därahtiniñ egilgäni - singäni,
21. er yigitniñ uyälgäni – ölgäni).

er boynidä qıl ärqan çirimäs.

[S 51]

1. er yigit başigä iş tüşgändä bilinär.

er yigitgä ikki nâmus – bir ölim.

er yigitni nâmus öldirädi.

er yigitniñ qadrini,
âgasi emäs, el bilär.

6. ergä – nävbät, şergä – nävbät.

erniñ sözi bittä.

(yigit sözi bir bolär).

yüz nâmärd bir märdän sädaqa.

yüz nâmärdän yüz qaytär,
11. bir märdni här kim maqtär.

öz äybini bilgän – märd.

öldirsä häm, märd öldirsin.

meşe ağacının eğilmiş – sinmiş,
er kişinin utanmış – ölmüşü.

(kayın ağacının eğilmiş – kırılmışı,

21. er kişinin utanmış – ölmüşü.)

er boynunda urgan çürümez.

[S 51]

1. er kişi başına iş geldiği zaman sınanır.

er kişiye iki namus – bir ölüm.

er kişiyi namus öldürür.

er kişinin kıymetini,
akrabası değil, halk bilir.

6. ere – nöbet, aslana nöbet(tir).

erin sözü bir(dir).

(yiğidin sözü bir olur.)

yüz namert bir mertten sadaka.

yüz namertten yüz çevir,

11. bir merdi herkes över.

kendi ayıbını bilen – mert(tir).

öldürse de mert öldürsün.

qoli aqıknıñ – yoli aqıq.

[S 52]

1. BÄTİRLİK VÄ QORQAQLIK HAQIDÄ

ärslän bäläsi ärslän bolädi.

ärslän bäläsini tutmaq üçün,
ärslän üyasigä kirmäk keräk.

ärslän ägzidän äv alınmas.

6. ärslänniñ öligi – siçqänniñ tirigi.

bitmäs işniñ başigä,
bätir kelär qaşigä.

bätir yävdä bilinär,
sözçi dävdä bilinär.

11. bätir yävsiz bolmas.

bätir yälgiz kalıqdän qorqmäs.

bätir täpsä bärçä yer,
bähül täpsä bäsib yer.

bätir ölsä nâmı qälär,

16. nämärd ölsä nimäsi qälär?

[S 53]

1. bätirdän ölim häm qorqar.

eli açığın yolu açık.

[S 52]

1. CESURLUK VE KORKAKLIK HAKKINDA

aslan yavrusu aslan olur.

aslan yavrusunu avlamak için,
aslan yuvasına girmek gerek(tir).

aslan ağzından av alınmaz.

6. aslanın ölüsü – farenin dirisi.

bitmez işin başına,
cesur gelir

cesur savaşta bilinir,
söz (erbabı) tartışmada bilinir.

11. cesur düşmansız olmaz.

cesur yalnızlıktan korkmaz.

cesur bulsa bütün yer,
cimri bulsa saklayıp yer.

cesur ölse adı kalır,

16. namert ölse neyi kalır?

[S 53]

1. cesurdan ölüm de korkar.

bâtırnıñ muştı häm yârâğ.

buzılğan işni bätır tüzär.

yâ çängin çıksın,

yâ dângın çıksın.

6. yâv kaçsä bätır köpâyär.

yâvniñ keldi – keldisi yâmân.

cäsür cängdän qorqmâydi,

yâvdän sirä hürkmâydi.

mergän ävdä bilinär,

11. bätır yâvdä bilinär.

sen qorqmäsän yâv kaçâr.

tiliñni bätır qılmä,

öziñni bätır qıl.

yântâqdän ätir çıqmäs,

16. qorqâqdän bätır çıqmäs.

kaçâqça şäfqat yoq,

qorqâqça – hurmät.

qorqâq ât öz säyäsüdän hürkär.

qorqâq ölmäsdän burun ölä,

21. ölikdän nimä kütib bolär?

cesurun yumruğu da silâh(tır).

bozulan işi cesur düzeltir.

ya tozun çıksın,

ya adın çıksın.

6. düşman kaç(ar)sa, cesur çoğalır.

düşmanın geleceği endişesi kötü(dür).

cesur savaştan korkmaz,

düşmandan asla ürkmez.

avcı avda anlaşılır,

11. cesur savaşta anlaşılır.

sen korkmazsan düşman kaçır.

dilini cesur kılma,

kendini cesur kıl.

deve dikeninden ıtır çıkmaz,

16. korkaktan cesur çıkmaz.

kaçağa şefkat yok,

korkağa – hürmet.

korkak at kendi gölgesinden ürker.

korkak, ölmeden önce ölür,

21. ölüden ne beklenir?

[S 54]

1. qorqakdä uyät bolmäs.

qorqqangä qoşä körinär.

(qorqqangä qoş körinär,
qoşmâğı bilän beş körinär).

qorqqanni äcäl quvlär.

[S 55]

1. HUŞYÄRLİK VÄ EHTİYÄTKÄRLİK HAQIDÄ

äsli duşmân el bolmäs,
etäkni kessän yeñ bolmäs.

bir, külib bāqqan ādāmdān qorq,
bir, yārişib yāqqan hävādān qorq.

6. bāzār körgän eçkidān qorq.

börini äyäsän, seni täläydi.

duşmân nimä demäydi,
tüşgä nimä kirmäydi?

duşmân siriñni oğırläydi,

11. dost hātāñni toğriläydi.

duşmāngä boyin egmä!

duşmāngä cāniñni bersän häm,

[S 54]

1. korkakta hayâ olmaz.

korkağa çift görünür.

(korkağa çift görünür,
koşmakla beş görünür.)

korkanı ecel kovalar.

[S 55]

1. UYANIKLIK VE İHTİYATKARLIK HAKKINDA

gerçek düşman dost (?) olmaz,
eteği kessen yen olmaz.

bir, yüzüne gülen insandan kork,
bir (de), aydınlanıp yakan havadan kork.

6. pazar gören keçiden kork.

kurdu esirgersen, seni ısırır.

düşman ne demez,
rüyaya ne girmez.

düşman sırrını çalar,

11. dost hatanı düzeltir.

düşmana boyun eğme.

düşmana canını versen de,

sirişni bermä!

duşmångä ämån bermä!

[S 56]

1. duşmångä äşişni bermä!

duşmångä äşişni bersäş,
duşmån başışgä çıkar!

duşmånış şıçkånçä bolsä häm,
bepärvä bolmä!

6. duşmånış şıçkånçä bolsä häm,
küşiş ärsłånçä bolsin!

duşmånñiş biri häm hatär.

duşmånñiş külgäni –
sirişni bilgäni.

11. duşmånñiş külgänigä işänmä!

duşmånñiş sävgäsidän kırk.

döppiniş tägidä ädäm bär.

dost – ikki, duşmån sekkiz.

“dostgä” äytdim sözimni,

16. duşmån bildi sirimni.

dostiş miş bolsä häm, äz,

sırrını verme.

düşmana esenlik verme.

[S 56]

1. düşmana aşımı verme.

düşmana aşımı ver(ir)sen ,
düşman başına çıkar.

düşmanın fare kadar olsa da,
korkusuz olma.

6. düşmanın fare kadar olsa da,
gücün aslan kadar olsun.

düşmanın biri de tehlike(dir).

düşmanın güleni –
sırrını bileni.

11. düşmanın gülenine güvenme.

düşmanın hediyesinden kork.

takkenin altında insan var(dır).

dost – iki, düşman sekiz(dir).

dosta söyledim sözümü,

16. düşman bildi sırrımı.

dostun bin (tane) olsa da az,

duşmāniñ bir bolsä hām, köp.

yāv yoq demä bōrk āstidä,
böri yoq demä cār āstidä.

21. yāv mäkrini yālgān yāşirär.

[S 57]

1. yāvni äyägän yärä yer,
kältäğini särä yer.

yāz yāpinçığıñni koymä,
qışdä öziñ biläsän.

yāt – seni yātqızär,
6. ğam-külfätgä bātqızär.

yātsän, yāvgä yāqar,
yāv sengä külib bāqar.

zārhäl körinär sāhtä,
rāsä bilib soñ maqtä.

11. ilāniñ bālasi – ilān,
çäyāniñ bālasi – çäyān.

itni qāpmäs deb bolmäs,
ātñi tepmäs deb bolmäs.

içäk – qārın göşt bolmäs,
16. duşmān äslä dost bolmäs.

(öpkä göşti göşt bolmäs,

düşmanın bir olsa da çok(tur).

düşman yok deme şapka altında,
kurt yok deme yar altında.

21. düşman(ın) hilesini yalan gizler.

[S 57]

1. düşmanı esirgeyen yara yer,
sopasını güzel yer.

yaz(ın) kepeneğini bırakma,
kışta kendin bilirsin.

6. yabancı seni yatırır,
derde kedere batırır.

yak(ar)san, düşmana hoş gelir,
düşman sana gülerek bakar.

süslü görünür sahte,
iyi öğrenip sonra öv.

11. yılanın yavrusu yılan,
çıyanın yavrusu çıyan.

köpek ısırılmaz demek olmaz,
at tepmez demek olmaz.

16. bağırsak, karın et olmaz,
düşman asla dost olmaz.

(ciğer eti et olmaz,

duşmân äslâ dost bolmäs).

işänmägin “dostıñ”gä,
sâmân tıkar postıñgä!

21. yolgä çıqmaq nä hâcät,
yol yärâğıñ bolmäsä?

yolgä çıqsäñ, yoldâşlı çıq.

[S 58]

1. yolgä çıqsäñ, yärâklı çıq,
yâlgız çıqmây, hämrâhli çıq.

kältäk oqtälgängä çoqmâr kötär!

közä kündä-kündä sınmäydi,
bir küni snädi.

6. (közä kündä-kündä sınmäydi,
künüdä snädi).

körinmäs bälä âyâk âstidä.

mâl âläsi tişidä¹,
âdäm âläsi içidä.

11. muzgä süyänmä, yavgä sığınmä!

ayâk yügürigi – âşgä,
til yügürigi – başgä.

¹ Sırtidä, täşkarisidä, üstidä.

düşman asla dost olmaz.)

güvenme dostuna,
saman doldurur postuna!

21. yola çıkmaya ne hacet,
yol malzemen olmasa.

yola çıkarsan, yoldaşlı çık.

[S 58]

1. yola çıkarsan, tedarikli çık,
yalnız çıkma, yoldaşlı çık.

sopa(yla) tehdit edene topuzu kaldır.

testi her gün kırılmaz,
bir gün kırılır.

6. (testi her gün kırılmaz,
gününde kırılır.)

görünmez belâ ayak altında.

hayvanın alacası dışında,¹
insanın alacası içinde(dir).

11. buza yaslanma, düşmana sığınma.

ayağın koşması – aşı,
dilın koşması – başa(dır).

¹ Sırtında, dışında, üstünde.

älisdägi duşmândän,
äñdib¹ yürgän “dost” yâmân.

16. älävniñ tişi yoq,
höl – quruq bilän işi yoq.

ärqañdägi duşmân – äldiñdä dost.

ät miñsäñ oylab uzâqni,
bilib yür yoldägi tuzâqni!

[S 59]

1. ätä duşmâni dost bolmäs!

âfät körmäy desäñ huşyâr bol!
âqsaxniñ âhırıgä bâq!

âgız – äygâq, til taygâq.

- pismıq telbä färq kılâr,
6. tinç âqқан suv garq kılâr.

saqlägängä bälâ yoq,
saqlämäsä dävâ yoq.

sinälgän yâv – urışgä yahşi.

sinämägän ätniñ sırtıdän ötmä!

11. sir beruvçi bolmä,
sir âluvçi bol!

¹ Äñdimâq – izidän tüşmâq, zimdän küzätip yürmäq, päyt pâyılmâq.

uzaktaki düşmandan,
gözetleyip¹ yürüyen dost kötü(dür).

16. alevin dişi yok(tur),
ıslak-kuruyla işi yok(tur).

arkadaki düşman – önünde dost (görünür).

at binersen düşünerek uzağı,
anlayarak yürü yoldaki tuzağı.

[S 59]

1. baba düşmanı dost olmaz.

afet görmek istemiyorsan tedbirli ol.

aksak (işin) sonuna bak.

ağız ayan, dil kaygan(dır).

sinsi deli fark eder,

6. sakın akan (insanı) boğar.

gizleyene belâ yok,

gizlemese deva yok.

sınanan düşman(la) – savaş(mak) iyi(dir).

sınanmayan atın sırtına (da) binme.

11. sır verici olma,
sır alıcı ol.

¹ Gözetlemek –

siriñ – seniñ äsiriñ.

siriñni sırtgä çıqarmä!

siriñ uçini söz açär.

16. suv tohtär, duşmân tohtämäs.

sütdän ägzi köygän,
katıqni häm püfläb içär.

söz çumçuq emäs,
ağızdän çıqsä tutıb bolmäs.

[S 60]

1. soñgi puşäymän – öziñgä duşmân.

(soñgi puşäymändän näf çıqmäs).

teşik kulâq eşitmäy qalmäs.

tikän zähri uçidä,
duşmân zähri içidä.

6. tilgä ihtiyärsiz –
elgä e'tibärsiz.

tilini tiygän başini qutqarär,

tämçi – sel bolmäs,
duşmân – el bolmäs.

11. tülkiniñ tävbäsidadän qorq,

sırrın senin esirin(dir).

sırrını sırta çıkarma.

sırrın ucunu söz açar.

16. su durur, düşman durmaz.

sütten ağzı yanan,
yoğurdu üfleyerek içer.

söz serçe değil,
ağızdan çık(ar)sa tutmak olmaz.

[S 60]

1. son pişman – kendine düşman(dır).

(son pişman(lık)dan fayda çıkmaz.)

delik kulak dinlemeden duramaz.

diken(in) zehri ucunda,
düşman(ın) zehri içinde(dir).

6. diline sahip olamayan –
millet içinde itibarsızdır.(?)

dilini tutan başını kurtarır.

damla – sel olmaz,
düşman – dost (?) olmaz.

11. tilkinin tövbesinden kork,

muğambırniñ – nāvhasidän.¹

şakärli tilgä işänmä!

şirin gäpgä uçmä,
maqtägänni kuçmä!

16. el oğrısız bolmäs,
toqay – börisiz.

ehtiyät – şart!

yalqâv bilän ânqâv –
duşmân üçün kättä âv.

[S 61]

1. yaşirin dostdän,
âşkârä duşmân yahşi.

öz dostim deb sir äytmä,
dostiñniñ häm dosti bär.

- öz üyim deb gäpirmä,
6. tām ârқasidä kişi bär.

(devâr tägidä gäpirmä,
devârniñ häm қulâğı bär).

(devârniñ siçқani bär,
siçқanniñ қulâğı bär).

11. öz yürägingä sıgmägän sir,

¹ Nāvha – yığı.

kurnazın - ağlamasından.¹

tatlı dile inanma.

tatlı söze uçma,
öveni kucaklama.

16. memleket hırsızsız olmaz,
bataklık – kurtsuz.

ihtiyat – şart(tır).

tembel ile keriz,
düşman için büyük av(dır).

[S 61]

1. gizli dosttan,
açık düşman iyi(dir).

kendi dostum diye sır(rını) söyleme,
dostunun da dostu var(dır).

kendi evim diye konuşma,
6. dam arkasında kişi var(dır).

(duvar dibinde konuşma,
duvarın da kulağı var(dır).)

(duvarın faresi var,
farenin kulağı var(dır).)

11. kendi yüreğine sığmayan sır,

¹ Ağlama – ağıt (dövünme).

özgäniñ yürägigä sığmäs.

öziñgä ehtiyät bol,
qoşniñni oğrı tutmä!

ot bilän oynäşgän – yänär!

16. otniñ işi qävurmâq,
yelniñ işi sävurmâq.

[S 62]

1. ÄİLÄ VÄ QARINDAŞ-URUĞ HAQIDÄ

äççiq oyin şirin turmuşni buzär.

bir kün urış bolgän üydän,
qırq kün bäräkä ketär.

bäl şirin,

6. bældän bälä şirin.

bälä äziz, ädäbi undän äziz.

bälälik – pädsälilik.

bälälik üy – bazar,
bäläsiz üy – mazar.

11. bälälik üy – händän,
bäläsiz üy – zindän.

bälälik üydä sir yätmäs.

başkasının yüreğine (de) sığmaz.

kendine ihtiyatlı ol,
komşunu hırsız tutma!

ateşle oynayan – yanar!

16. alevin işi kavurmak,
rüzgarın işi savurmak(tır).

[S 62]

1. AİLE VE AKRABALIK HAKKINDA

acı oyun tatlı hayatı bozar.

bir güm kavga olan evden,
kırk gün bereket kaçar.

6. bal tatlı,
baldan çocuk tatlı(dır).

çocuk aziz, edebi ondan aziz(dir).

çocukluk – padişahlık(tır).

çocuklu ev – pazar,
çocuksuz ev – mezar(dır).

11. çocuklu ev – neşeli,
çocuksuz ev – mezar(dır).

çocuklu evde sır durmaz.

bälälik üydä gıybät yoq.

bälämniñ bäläsi –

16. qandäk örikniñ dänäsi.

[S 63]

1. başıñ ikki bolmägünçä,
mäliñ ikki bolmäydi.

baqmäsän mäliñ ketär,
horläsän hâtiniñ ketär.

burunni sassıq deb kesib täşlämäs.

6. boz yäktäk qıçıtär,
yahşi hâtın tinçitär.

gölni gülgä qoş!

dävlätiñ – ätä-änäñ.

dävlätiñ – oğıl-qızıñ.

11. yämän äräbä yol buzär,
yämän kişi üy buzär.

yämän ätdä yürgünçä,
yäyäv yürgän yahşiräq.
yämän hâtın älgünçä,

16. boydäq ötgän yahşiräq.

yämän turmuş yaşätmäs.

çocuklu evde gıybet olmaz.

çocuğumun çocuğu,

16. narın kayısının tanesi.

[S 63]

1. başın iki olmayınca,
malın iki olmaz.

bakmazsan malın gider,
horlarsan kadının gider.

(eskiyi)(?) burnu ekşi diye kesip bırakmaz.

6. bez entari kaşırır,
iyi kadın dinçleştirir.

çiçeği çiçeğe kat.

devletin – anne-baban(dır).

devletin – oğul-kızın(dır).

11. kötü araba yol bozar,
kötü kişi ev bozar.

kötü at (üstünde) gezinceye kadar,
yaya yürümek daha iyi.

kötü kadınla evleninceye kadar,

16. bekar gezmek daha iyi.

kötü hayat yaşatmaz.

kündäşlik – köñil ғаşlik.

kündäşlikkä kün tuğmäs,
tuğsä häm bütün tuğmäs.

21. kündäşniñ küli häm kündäş.

köçä händän – uy zindän.

[S 64]

1. men küyamän bälängä,
bäläm küyar bäläsigä.

ädämniñ mevâsi – bälä.

ältin-kümüşniñ eskisi bolmäs,
ätä-änäniñ bähâsi bolmäs.

6. ältmişgä kirgän ätädän aş sorämä!

änä bilän bälä –
gül bilän lälä.

(ätä bilän bälä –
gül bilän lälä).

11. änäñni kiftiñdä tutsañ,
siñliñni başiñdä tut.

änäniñ köñli bälädä,
bäläniñ köñli dälädä.

änäsi maqtägän kızni älmä,

kumalık – gönül endişesi(dir).

kumalığa gün doğmaz,
doğsa da bütün doğmaz.

21. kumanın külü de kuma(dır).

sokak neşeli – ev zindan.

[S 64]

1. ben yanarım çocuğuma,
çocuğum yanar çocuğuna.

insanın meyvesi çocuk(tur).

altın-gümüşün eskisi olmaz,
anne-babanın pahası olmaz.

6. altmışına giren babadan aş sorma.

anne ile çocuk,
gül ile lâle.

(baba ile çocuk,
gül ile lâle.)

11. anneni avucunda tut(ar)san,
kız kardeşini başında tut.

ananın gönlü çocukta,
çocuğun gönlü sokakta.

anasının övdüğü kızı alma,

16. el maqtägän kızdän qalmä!

(yahşiniñ ketidän qalmä,
yãmänniñ kızini älmä!)

ät älsän, minib ä!,
hätin älsän, körib ä!

21. ätä bolmäy, ätä qadrini bilmäs.

[S 65]

1. ätä-änäj duäsi –
otgä, suvgä bätirmäs!¹

äga-iniñ ämän bolsä ädäm tegmäs,
kösäv säpiñ uzun bolsä qoliñ küymäs.

6. äpä siñliñ tätuv bolsä äş köp.

sepli kızim bolgünçä,
epli kızim bol.

sercäncäl üydä bäräkä yoq.

tengini täpsän tekin yer.

11. tämiriñni² maqtämä,
yãmän çıqsä qaytäsan?

tätuv turmuş – uzâq ümr.

¹ Ätä-änängä ölä-ölgünçä hızmät qıl, bergän süti, tuzi, tärbiyäsini äqlä, ulärdän heç qaçan yüz ögin qıl, degän ma'nädä.

² Tämir – tuqқан-tuğışқан, qarındaş-urug, yaqın täniş-bilişniñni, degän ma'nädä.

16. elin övdüğü kızı al.

(iyinin peşini bırakma,
kötünün kızını alma.)

at al(ır)san binip al,
kadın istersen görüp al.

21. baba olmadan, baba değeri bil(in)mez.

[S 65]

1. anne- baba duası –
ateşe suya batırmaz.¹

dostun kardeşin sağ ise kimse dokunmaz,
maşanın sapı uzun olursa elin yanmaz.

6. dostun kardeşin hoş ise at çok,
ablan bacın hoş ise aş çok.

çeyizli kızım oluncaya kadar,
becerikli kızım ol.

kavgalı evde bereket yok(tur).

(kızın) dengini bul(ur)san bedava ver.

11. soyunu² övme,
kötü çıkarsa (nasıl) vazgeçersin.

hoş hayat – uzun ömür.

¹ Ana-babana ölene kadar hizmet et, verdiği sütü, tuzu, terbiyesini akla (temizle (?)), onlardan hiç(bir) zaman yüz çevirme, razı et, denen manada.

² Soy – hısım-akraba (?),, yakın eş-dostu (?), denen manada.

tuqқан – tuqқан tãpişär,
yãtgä bälä yãpişär.

16. tuqқан – tuqқandän umid tutär.

üyidä rãhãti yoқniñ,
köçädä färãgati yoқ.

ümr sävdäsi – kıyin sävdä.

[S 66]

1. färzänd – belniñ kuvvãti.

hãtın – ümr yoldãşı.

hãtınım kız tuğdi deb öpkälämä,
şerniñ erkäk-urğaçisi bärävär.

hãtınlik rozğar güldir,
6. hãtınsiz rozğar çöldir.

hãtınniñ säriştäsi –
ãdãmniñ färıştäsi.

hãtınsiz ötiş – hãtä,
bäläsiz ötiş – cãfã.

11. şerikçilik – bir yılçilik,
қudäçilik – miñ yılçilik.

şãşgän kız ergä yãlçimäs.

erni er қilãdigän häm hãtın,

kardeş kardeş (ile) buluşur,
yabancıya belâ yapışır.

16. kardeş kardeşten ümit eder.

evinde rahatı olmayanın,
sokakta istirahatı olmaz.

ömür ticareti – zor ticaret(tir).

[S 66]

1. evlât – belin kuvveti(dir).

kadın – ömür yoldaşı(dır).

kadınım kız doğurdu diye öfkelenme,
aslanın erkeği-dişisi eşit(tir).

6. kadınlı aile güldür,
kadınsız aile çöldür.

kadının temizi,
insanın meleği(dir).

kadınsız geçiş – hata,
çocuksuz geçiş – cefa(dır).

11. ortaklık – bir yılcılık,
dünürçülük bin yılcılık.

acele eden kız kocaya doymaz.

kocayı koca yapan da kadın(dır),

q ara yer q ladig n h m h t n.

16. erni  v ziri h t n.

eru h t n – q o  h kiz.

eru h t nni  uru i –
d k  rom lni  q ru i.

et bil n t rn q ni  cr tib bolm s.

21. e  ak ming nni   y  u tinm s,
ko  h t nlikni  q l  u tinm s.

[S 67]

1. e  ikd n k nd   kirs ,
te  ikd n uru  kir r.

y ng m s n  adi, men t rt m n.

ya  i yerg  bers n q zn ,
sil y-sil y sult n q lur.

6. y m n yerg  sult n q zn ,
ur -ur  ult n q lur.

ya  i roz  ar – c nn t,
y m n roz  ar – doz h.

ya  i h t n i lik bol r,
11. y m n h t n tillik bol r.

ya  i h t n –  y ziyn ti,
y m n h t n – toy ziyn ti.

kara yer yapan da kadın(dır).

16. kocanın veziri kadın(dır).

karı-koca – çift öküz (gibidir).

karı- kocanın kavgası,
beyaz örtünün kuruması.

et ile tırnağı ayırmak olmaz.

21. eşek binenin ayağı rahat etmez,
çift kadınlının kulağı rahat etmez.

[S 67]

1. kapıdan kuma gir(er)se,
delikten kavga girer.

yengem saplar, ben çekerim.

iyi yere ver(ir)sen kızını,
okşaya okşaya sultan yapar.

6. kötü yere verirsen kızını,
vura vura kösele yapar (ayağa düşürür).

iyi aile – cennet,
kötü aile – cehennem.

iyi kadın işli olur,
11. kötü kadın dilli olur.

iyi kadın ev(in) ziyneti,
kötü kadın düğün ziyneti.

yaḥşi ḥātın – üyniñ güli.

yaḥşi ḥātın – üy egäsi,

16. yâmân ḥātın – yol egäsi.

yaḥşi kız – yâkadägi kúnduz,

yaḥşi yigit – kökdägi yulduz.

öz üyim, olân töşägim.

oylämäy qilingän turmuş,

21. toydän keyin buzılär.

ontä bolsä ornı başqa,

qırqtä bolsä – qılığı.

otirgän kız ornı tâpär.

[S 68]

1. oğlı bärniñ ornı bär,

qızı bärniñ qadri bär.

oğlıñ yâqқан ırâqni,

qızıñ häm yâqadi.

qaynänälik kelin qarqarä kelin,

6. qaynänäsiz kelin mäshärä kelin.

qarındäşiñdä qayğu bolmäsin.

qatärdä nârı bärniñ ârı bär.

qatärdä năriñ bolsä,

iyi kadın evin gülü(dür).

iyi kadın ev sahibi,

16. kötü kadın yol sahibi.

iyi kadın yakadaki kunduz (kürkü),

iyi yiğit gökteki yıldız.

kendi evim, ölüm döşeğim.

düşünmeden birleşen hayat,

21. düğünden sonra bozulur.

on tane ol(ur)sa yeri başka,

kırk tane ol(ur)sa (da) – âdeti.

oturan kız yerini bulur.

[S 68]

1. oğlu olanın yeri var,

kızı olanın değeri var.

oğlunun yaktığı lâmbayı,

kızın da yakar.

kaynanalı gelin gelin,

6. kaynanasız gelin maskara gelin.

kardeşinde kaygı olmasın.

katarda devesi (?) olanın arı var(dır).

katarda deven (?) varsa,

yükiñ yerdä qalmäydi.

11. (nâr yolidä yük qalmäs).

qız saqlây bilmägän gün etär,
ipäk saqlây bilmägän yün etär.

qızı bâr üy dâim sârištä.

qızı bârniñ nâzi bâr.

16. qızlık üygä kırq ât bâylänär.

qızni kim sevmäs,
qımızni kim içmäs?

qızniki qıyın bilän bitär,
oğliniki oyın bilän bitär.

21. kırq üy qudä bolsä,
kırq yıl kırğın kelmäs.

[S 69]

1. qâbil oğıl ât mindirär,
nâqâbil oğıl âtdän indirär.

qâziläşgän qarindâş bolmäs.

(qâziläşgändän qarindâş çıqmäs).

qudä bolgünçä köp sinäş,
6. qudä bolgäç köp siyläş.

yükün yerde kalmaz.

11. deve yolunda yük kalmaz.

kız(ını) yetiştirmeyi bilmeyen dilsiz yapar,
ipek(i) yetiştirmeyi bilmeyen yün yapar.

kızı olan ev daima düzenli(dır).

kızı olanın nazı var(dır).

16. kızlı eve kırk at bağlanır.

kızı kim sevmez,
kızını kim içmez?

kızınki zorlukla biter,
oğlunki oyunla biter.

21. kırk ev dünür olsa,
kırk yıl husumet gelmez.

[S 69]

1. becerikli oğul at bindirir,
beceriksiz oğul attan indirir.

mahkemelik olandan akraba olmaz.

(mahkemelik olandan akraba çıkmaz.)

dünür olana kadar (birbirinizi) dene(yin),
6. dünür olduktan sonra (birbirinizi) say(ın).

qonğız h m  z b l sini  pp gım der,
kirpi h m  z b l sini yumş gım der.

h r kimniki  zig ,
 y k rin r k zig .

[S 70]

1. MUH BB T V  V F  HAQID 

bev f  y r – c niŋg  d r.

bildiŋki bev f dir,
k n l qoym k h t dir.

birg  v f  – miŋg  v f .

6. v f sizd  h y  yok,
h y sizd  v f  yok.

v 'd g  v f  – m rdniŋ işi,
v 'd siz – s b tsiz kişi.

- g lg  b k – tik nni k r,
11. y rg  b k – v f ni k r.

g lni sevg n tik nni h m sev di.

dehq n em s ketm n  pib n n berm s,
 ŝik em s iŝk yolid  c n berm s.

y lg zlikd  y r yaŝi.

böcek de yavrusuna bembeyazım der,
kirpi de yavrusuna yumuşağım der.

herkesinki kendine,
ay görünür gözüne.

[S 70]

1. MUHABBET VE VEFA HAKKINDA

vefasız yar – canına darağacı(dır).

bildin ki vefasızdır,
gönül vermek hatadır.

bire vefa – bine cefa.

6. vefasızda haya yok(tur),
hayasızda vefa yok(tur).

vadeye vefa (sözünü tutma) – merdin işi,
vadesiz – oynak¹ kişi.

11. güle bak – dikenini gör,
toprağa bak – vefayı gör.

gülü seven dikenini de sever.

çiftçi olmayan yeri işleyip ekmek vermez,
aşık olmayan aşk yolunda can vermez.

yalnızlıkta yar iyi.

¹ Sözüne güvenilmez.

[S 71]

1. ışkı yoç – eşäk,
därdi yoç – kesäk.

köz körmäsä köñil sevmäs.

köz qayerdä bolsä,
mehr häm şu yerdä.

6. közdän näri – köñildän näri.

köñil köñildän suv içär.

köñildän köñilgä yol bär.

muhäbbät çirây tänlämäs.
uyqu – orın.

11. aşık mehnät çekmäy murâdigä yetmäs.

sevgi degän ikki közdä.

sevgi pulgä sâilmäs,
köñil pulgä tâpilmäs.

sevgini(ñ) bähâri bilän şâdlänmä,

16. yâzu qışı häm bârdır.

sevdırgän häm til,
bezdirgän häm til.

suluv – suluv emäs,

1. aşkı olmayan – eşek(tir),
derdi olmayan – kesek(tir).

göz görmezse gönül sevmez.

göz nerede ol(ur)sa,
sevgi de orada.

6. gözden ırak – gönülden (de) ırak (olur).

gönül gönülden su içer.

gönülden gönle yol var(dır).

muhabbet güzellik seçmez,
uyku (ise) – yer (seçmez).

11. aşık zahmet çekmeden muradına ermez.

sevgi dediğin iki gözde.

sevgi parayla satılmaz,
gönül parayla bulunmaz.

sevginin baharı ile mutlu olma,

16. yazı kışı da var(dır).

sevdiren de dil,
bezdiren de dil.

güzel güzel değil,

sevgän – suluv.

[S 72]

1. er målsiz bolmäs,
yigit yärsiz bolmäs.

yüz yüzgä tüşär,
mehr – közgä.

6. husn toydä keräk,
muhabbat kündä keräk.

[S 73]

1. KÄTTÄLÄRGÄ HURMÄT VÄ İZZÄT HAQIDÄ

yâş kelsä – işgä,
qarı kelsä – âşgä.

(âş – kättädän,
hızmat – kiçikdän).

6. yâşniñ hurmäti – qarz,
qariniñ hurmäti – färz.

kättägä hurmätdä bol,
kiçikkä izzätdä bol.

11. kättäni kättä bil,
kiçikni – kiçik!

qarı bilgäni päri bilmäs.

qarı bär üyniñ zäri bär.

seven – güzel(dir).

[S 72]

1. erkek malsız olmaz,
yiğit yarsız olmaz.

yüz yüze bakar,
sevgi – göze.

6. güzellik düğünde gerek,
muhabbet her gün gerek.

[S 73]

1. YAŞLILARA SAYGI VE İZZET HAKKINDA

genç işe gelse,
yaşlı aşa gelse.

(yemek büyükten,
hizmet küçükten.

6. gencin hürmeti – borç,
yaşlının hürmeti – borç.

büyüğe hürmetli ol,
küçüğe izzetli ol.

11. büyüğü büyük bil,
küçüğü – küçük!

yaşlı(nın) bildiğini peri bilmez.

yaşlı(sı) olan evin ziyneti var.

qarisi bär üyniñ zäri bär.

(qarisi bär üyniñ pärisi bär).

16. qarıñ bär – bäräkän bär.

hurmät qılsän, hurmät koräsän.

[S 74]

1. ADÄB VÄ TÄRBIYÄ HAQIDÄ

bir kün tuz içgän cäyিংä

qırq kün säläm qıl.

bäläni yaşdän äsrä,

nihälni başdän äsrä.

6. bäläni yaşdän örgät,

hätinni başdän örgät!

buyursä – bälä,

buyurmäsä – bälä.

kämtärlik häm bir hıslät.

11. kiçikläрниң kättäsi bolgünçä,

kättälärниң kiçigi bol.

mulla bäridä tilini tiy,

ustä bäridä – qoliğini.

nämusni yaşlıkdän ehtiyät qıl!

(yaşlı(sı) olan evin ziyneti var.)

(yaşlı olan evin perisi var.)

16. yaşlın var(sa) – bereketin (de) var(dır).

hürmet gösterirsen, hürmet görürsün.

[S 74]

1. EDEB VE TERBİYE HAKKINDA

bir gün hürmet gördüğün yere
kırk gün selâm ver.

çocuğu küçükten esirge,
fidanı baştan esirge.

6. çocuğa küçükten öğret.
kadına baştan öğret.

(allah) buyur(ur)sa evlât.
(allah) buyurmazsa belâ.

mütevazılık da bir haslet(tir).

11. küçüklerin büyüğü olacağına,
büyüklerin küçüğü ol.

hoca(n) varken dilini tut.
usta(n) varken elini (tut).

namusunu gençlikten edin.

16. äbroyni yâşlıkdän saqlä!

[S 75]

1. ädâb bâzârdä sätilmä.

ädâb kişiniñ zebi ziynäti.

ädâbli bâlä elgä mänzur.

ädâbni beädâbdän örgän.

(ädâbni kimdän örgändiñ?

6. beädâbdäm örgändim).

äriyätsiz ädämdän kaç!

ägiz – bir, kulâk ikki,
bir sözläb tiñlä kırk ikki.

ägiz bolmä, äyâk bol!

11. rähmät älgän ämândir,
lä'nät älgän yâmândir.

säyâk yürgän täyâk yer.

(yürsäñ säyâk – yersän täyâk).

sälâm häm färz,

16. älik häm färz.

suvniñ änäsi – bulâk,
sözniñ änäsi – kulâk.

16. itibarını gençlikten edin.

[S 75]

1. edep pazarda satılmaz.

edep – kişinin ziyneti(dir).

edepli evlât memleket(in) gözdesi.

edebi edepsizden öğren.

(edebi kimden öğrendin?

6. edepsizden öğrendim.)

arsız insandan kaç.

ağız – bir, kulak – iki,
bir söyleyip dinle kırk iki.

ağız olma, ayak ol.

11. rahmet alan esendir,
lânet alan kötüdür.

yalnız gezen dayak yer.

(yürüsen yalnız – yersin dayak.)

selâm (vermek) de farz,

16. (selâm) almak da farz.

suyun anası – kaynak.

sözün anası – kulak.

tuzini içgän yeriñdä,
tuzluğıgä tüpürmä!

21. (tuzini içib, tuzluğıgä tüpürmä!)

[S 76]

1. tüyädek boy bergünçä,
tügmädek oy bersin.

(tüyädek boy bergünçä,
tügmädek aql bersin).

(çınardek boy bergünçä,
6. tumardek oy bersin).

uyät ölimdän kattıq.

şärmu häyäsiz bolsän,
här yerdä yersän şättä.
ma' qul, bilimdän bolsän,

11. izzät – hurmätin kättä.
erkä tutsä ânasi,
tältäyädi bäläsi.

eşik açık bolsä häm, soräb kir!

yağşi bälädän – rähmät,

16. yamân bälädän – lä'nät (yetär).

özi yüzsizniñ sözi yüzsiz.

öziñ suv içädigän kudukça tüpürmä!

tuzunu (?) içtiğin yerde,
tuzluğuna (?) tükürme!

21. tuzunu (?) içip tuzluğuna (?) tükürme!

[S 76]

1. deve kadar boy verene kadar,
düğme kadar akıl versin.

(deve kadar boy verene kadar,
düğme kadar akıl versin.)

6. (çınar kadar boy verene kadar,
muska kadar akıl versin.)

utanç – ölümden beter(dir).

utanmaz, hayasız isen,
her yerde yersin tekme.
anlayışlı, bilgili isen,

11. izzet – hürmetin büyük.

nazlı tutsa anası,
naz yapar evlâdı.

kapı açık olsa da, sorarak gir!

iyi evlâttan – rahmet,

16. kötü evlâttan – lânet (yeter).

kendi yüzsüzün sözü tuzsuz.

kendin su içeceğin kuyuya tükürme!

örgäniş äsän, örgätiş kıyın.

qayıb kelär eşigiñni qattıq yäpmä!

[S 77]

1. QADR-QİMMÄT HAQİDÄ

göl qadrini bülbül bilär.

cây bergängä cây ber,
cân bergängä cân ber.

zär qadrini zärgär bilär.

köldä yürgän qongır gâz,
çöl qadrini ne bilür?
çöldä yürgän tuvâlâq,
köl qadrini ne bilür?

âldıñdän âqқан suvniñ qadri yoq.

11. ât kişnäşib tâpişär,
âdäm – esläşib.

tursän söziñdä – hurmät yüziñdä.

öz qadrini bilmägän,
el qadrini ne bilsin?

[S 78]

1. (öz qadrini bilmägän,
kişi qadrini bilmäs).

öğrenmek kolay, öğretmek zor(dur).

geri gelecek kapıyı sert kapatma!

[S 77]

1. KADİR – KIYMET HAKKINDA

göl(ün) değerini bülbül bilir.

yer verene yer ver.

can verene – can!

ziynetin değerini kuyumcu bilir.

6. gölde gezen ala kaz,
çöl(ün) kıymetini ne bilir?
çölde yürüyen
göl(ün) kıymetini ne bilir?

önünden ak(ıp giden) suyun değeri yok(tur).

11. at kişneyerek buluşur,
insan – hatırlayarak.

dur(ur)san sözünde – hürmet yüzünde (olur).

kendi kadrini bilmeyen,
el kadrini ne bilsin?

[S 78]

1. (kendi kadrini bilmeyen,
insan kadrini bilmez.)

özi yoqniñ sözi yoq.

özi kelgän yâr – yâr,
özi ketgän yâr – yâr.

6. qadr bilmäs qarındâşdan,
qadr bilgän yât yaqşı.

qadrläsän qadriñ âşâr,
qadrsizdän hämmä qâçar.

- qarınıgä yıqlämäymän,
11. qadrimgä yıqläymän.

[S 79]

1. MEHMÂN VÄ MEHMÂNDOSTLİK HAQIDÄ

äytmägän yergä yonmägän tayâq.

(äytmägän qonâq – yonmägän tayâq).

yoqça gürüç âş bolur,
mehmân köñli şâd bolur.

6. kelmâq – ihtiyâr bilän,
ketmâq – icâzât bilän.

kündä kelgän mehmânıñ qadri yoq.

mehmân kelâr eşikdän,
rızkı kelâr teşikdän.

kendi yok (olanın) sözü (de) yok (hükmündedir).

kendi gelen yar – yar,

kendi giden yar – yar.

6. kıymet bilmez kardeşten,
kıymet bilen yabancı iyi(dir).

değer (verirsen), değer artar,

değersizden herkes kaçır.

karnıma ağlamam,

11. kıymetime ağlarım.

[S 79]

1. MİSAFİR VE MİSAFİRPERVERLİK HAKKINDA

söylemeyen yere yontulmamış sopa.

(söylemeyen misafir(e) – yontulmamış sopa.)

azıcık piriñ aş olur,

misafirin gönlü mutlu olur.

6. gelmek – istek ile,

gitmek – izin ile.

(her) gün gelen misafirin değeri yok(tur).

misafir girer eşikten,

rızkı girer delikten.

11. mehmân – âtanđan uluğ.

mehmân soräb yemäydi.

mehmângä âş koy,
ikki қolini boş koy.

mehmâniñni(ñ) âldidä,
müşügiñni (häm) “pişt” demä!

[S 80]

1. (muşugiñgä “pişt” demä,
mehmâniñgä tegädi).

âdämniñ yüzi âftâbdän ıssıq.

âş – egäsi bilän şirin.

soräb bergünçä, urib ber!¹

6. üyiñ târ bolsä häm,
köñliñ keñ bolsin.

çaқırgän yerdän қálmä,
çaқırmägän yergä bârmä.

(çaқırmäsä bâruv yoқ,

11. чақırılıсә қáluv yoқ).

şävlä ketsä ketsin, äbro ketmäsin!

қápniiñ şävuni ketsä ketsin,

¹ Mehmân soräb yemäydi, sorätmäy ber, degän ma'nädä.

11. misafir – babandan yücedir.

misafir sorarak yemez.

misafire aş koy,
iki elini boş koy.

misafirin önünde,

16. kedine bile “pıst” deme.

[S 80]

1. (kedini bile kovma,
misafirine dokunur.)

insanın yüzü güneşten sıcak.

aş – sahibi ile tatlı.

soruvreceğine, dövüver.¹

6. evin dar olsa da,
gönlün geniş olsun.

çağırın yerden kalma,
çağırmayan yere gitme.

(çağırılmazsa gitmek yok.

11. çağırılırsa kalmak yok.)

çorba giderse gitsin, itibar gitmesin.

kabın kalayı giderse gitsin,

¹ Misafir sorarak yemez, sormadan ver, denen manada.

ädämniñ burdi ketmäsin!

här supräniñ nânı bâr,

16. (här supräniñ nânı başqa).

[S 81]

1. YAĞŞI SÖZ VÄ YAĞŞILIK HAQIDA

äyirmäs қоşningä,

uyätli gäp gäpirmä!

äytär sözni äyt,

äytmäs sözdän қayt!

6. äççik bolsän қalämpir bol,
tätli bolsän baldäy bol!

äççik til – zähri ilän,

çüçük tilgä – cän қurbän.

bermägängä berib uyältir!

11. buğdäy nânıñ bolmäsin,
buğdäy söziñ bolsin!

yämänni tänqid қilädi,

yağşıgä täqlid қilädi.

ıssıq sözim – ısıtmä,

16. sävuқ sözim – sävutmä.

[S 82]

1. ädäm tilidän täpär,

insanın gitmesin.

her sofranın ekmeği var.

16. (her sofranın ekmeği başka.)

[S 81]

1. GÜZEL SÖZ VE İYİLİK HAKKINDA

ayrılmayan komşuya,
kötü söz söyleme.

söylenecek sözü söyle,
söylenmeyecek sözden dön!

6. acı ol(ur)san biber (gibi) ol,
tatlı ol(ur)san bal (gibi) ol.

acı dil – zehirli yılan,
ekşi dile – can kurban.

vermeyene verip utandır!

11. buğday ekmeğin olmasın,
buğday sözün olsun.

kötüyü tenkit eder,
iyiyi taklit eder.

sıcak sözüm – ısıtma.

16. soğuk sözüm - soğutma.

[S 82]

1. insan dilinden bulur,

hökiz – mügüzidän.

âz söz – sâz söz.

âşniñ tä'mi tuz bilän,
âdämniñ tä'mi söz bilän.

6. siylägäni pul tãpmäsäñ,
siypägäni tiliñ bär.

sözdän sözniñ fărqu bär,
ottiz ikki nãrqu bär.

til – süyüksiz.

11. til erni qabrgä sãlar,
nãrni – qãzãngä.

tãzä qalbdä dãg bolmäs.

çin söz – mu'tãbär,
yaqşi söz – muhtãsär.

16. şirin söz – şãkãrdän şirin.

ezgülik işniñ keçi yoq.

(qayrli işniñ keçi yoq).
epi bilän sözlãgãniñ qurbãni bol!

yaqşi bilän bolsãñ yoldãş,

öküz – boynuzundan.

az söz – sağlam söz(dür).

aşın tadı tuzuyla,
insanın tadı sözüyle.

değer vermek için para bulamazsan,
6. övmek için dilin var.

sözden sözün farkı var,
otuz iki fiyatı (ayrı değeri) var.

dil – kemiksiz(dir).

11. dil sahibini kabre sokar,
eti – kazana.

temiz kalpte leke olmaz.

gerçek söz güvenilir(dir),
iyi söz – kısa.

16. tatlı söz – şekerden tatlı(dır).

hayırlı işin geçi yok(tur).

(hayırlı işin geçi yok.)

ustalıkla konuşanın kurbanı ol!

iyi ile ol(ur)san yoldaş,

21. ağır işingä qoldaş.
yamân bilân bolsän yoldaş,
tegär başingä âhur tâş.

[S 83]

1. yaqşi bilân yürsän yetärsän murâdgä,
yamân bilân yürsän qâlârsän uyätgä.

yaqşi bilân oynäsän kündä bâzâr,
yamân bilân oynäsän kündä mâzâr.

yaqşi bilân ortâq bolsän,

6. yaqşi yolgä başläydi.
yamân bilân ortâq bolsän,
bâr-yoqıñni qâşläydi.

yaqşi buzâq ikki ânâni emâr.

yaqşi bolsän yaşârsän,

11. nâsibâñni âşârsän.

yaqşi gâp bilân ilân inidân çıkar,
yamân gâp bilân musulmân dinidân çıkar.

(yaqşi gâp bilân ilân inidân çıkar,
yamân gâp bilân piçâq kınidân çıkar).

16. yaqşi – iş bitirür,
yamân – baş yitirür.

yaqşi yigit dâvrâñ başi.

yaqşi körgän dostingä,

21. ağır işine koldaş.
kötü ile ol(ur)san yoldaş,
değer başına son(unda) taş.

[S 83]

1. iyi ile gezersen erersin murada,
kötü ile gezersen düşersin ayıba.

iyi ile oynarsan (her) gün pazar.
kötü ile oynarsan her gün azar.

6. iyi ile ortak ol(ur)san,
iyi yola yönlendirir.
kötü ile ortak ol(ur)san,
varını yoğunu.....

iyi buzağı iki anayı emer.

11. iyi ol(ur)san yaşarsın,
nasibini alırsın.

iyi sözle yılan deliğinden çıkar,
kötü sözle müslüman dininden çıkar.

(iyi sözle yılan deliğinden çıkar,
kötü sözle bıçak kımından çıkar.)

16. iyi – iş bitirir,
kötü – baş(ım) yitirir.

iyi yiğit halayın başı (olur).

iyi olan dostuna,

yaḥşi körgän mäliñ ber.

21. yaḥşi köz märdni nāmārdän äcrätär,
yaḥşini – nāmārdän.

yaḥşi naql – tāmiri aql.

[S 84]

1. yaḥşi ädäm aşini yer,
yâmân ädäm başini yer.

yaḥşi ägızgä – âş,
yâmân ägızgä – tâş.

6. yaḥşiniñ yaḥşiligi tegär târ yerdä,
yâmânniñ yâmânligi tegär här yerdä.

yaḥşi söz – cân âzıgı,
yâmân söz – baş qâzıgı.

yaḥşi söz – köñil pādşâsi.

yaḥşi söz filni hām yolgä sâlär.

11. yaḥşi sözgä kulâk sâl,
yâmân sözgä ulâk sâl.

yaḥşi tâpib gäpirär,
yâmân qâpıb gäpirär.

yaḥşi – hünük libäs bilän hām yaḥşi.

16. yaḥşi yürgän yerigä –

iyi olan malını ver.

21. iyi göz merdi namertten ayırır.
iyiyi – kötüden.

iyi nakil – akl(ın) temelidir.

[S 84]

1. iyi insan aşını yer,
kötü insan başını yer.

iyi ağza – aş,
kötü ağza – taş.

- iyinin iyiliği dokunur dar yerde,
6. kötünün kötülüğü dokunur her yerde.

iyi söz – can azığı,
kötü söz – baş kazığı.

iyi söz – gönül padişahı.

iyi söz fili bile yola sevk eder.

11. iyi söze kulak ver,
kötü söz(den) uzak dur.(?)

iyi bularak konuşur,
kötü kaparak konuşur.

iyi – çirkin elbise içinde de iyi.

16. iyi gezen yerine –

tinçlik sâlâr eligä.
yâmân yürgän yerigä –
ot koyädi eligä.

yaḥşi – yaḥşigä yändâştirär,
21. yâmân – yoldän ädâştirär.

yaḥşi – kand yedirär,
yâmân – pänd yedirär.

[S 85]

1. yaḥşigä ipäk iläşür,
yâmângä – tikän.

yaḥşigä etsän, bilär,
yâmângä etsän, külär.

yaḥşigä qârâ yuqmäs,
6. yâmângä el baqmäs.

yaḥşidä ginä bolmäs,
yâmândän ginä ketmäs.

yaḥşidän bağ qälär,
yâmândän dâg qälär.

11. (yaḥşidän ât qälär,
yâmândän dâd qälär).

yaḥşidän – väfä,
yâmândän – cäfä.

yaḥşidän şarâfät,

dinçlik verir halkına.
kötü gezen yerine –
ateş atar halkına.

- iyi – iyiye yaklaştırır,
21. kötü yoldan çıkartır.

iyi – şeker yedirir,
kötü – öğüt yedirir.

[S 85]

1. iyiye ipek ilişir,
kötüye diken.

iyiye etsen – bilir,
kötüye etsen – güler.

- iyiye kara bulaşmaz,
6. kötüye memleket bakmaz.

iyide kin olmaz,
kötüden kin gitmez.

iyiden bağ kalır,
kötüden leke kalır.

11. (iyiden ad kalır,
kötüden feryat kalır.)

iyiden – vefa,
kötüden – cefa.

iyiden yücelik,

16. yãmândän käsâfât (yetär).

yaḥşiniñ şarâfâti,
yãmânniñ käsâfâti (tegär).

yaḥşilik yerdä qâlmäs.

yaḥşilik eksä, esânlik orär.

21. yaḥşilik qıl, dâryâgä täşlä,

bâlık bilär,

bâlık bilmäsä, ḥâlık bilär.

[S 86]

1. (yaḥşilik qıl, dâryâgä täşlä,

ḥâlık bilär,

ḥâlık bilmäsä, haq bilär).

yaḥşilikni dâryâgä qıl, biyâbândän tâp!

yaḥşini körib fikr qıl,

6. yãmânni körib şükr qıl!

birni körib fikr qıl,

birni körib şükr qıl.

yaḥşini maqtäsän yäräşür,

yãmânni maqtäsän ädäşür.

11. yaḥşini yahşi bilür,

yãmânlär neni bilür?

yaḥşiniñ sözi qaymâq,

16. kötüden pislik (gelir).

iyinin yüceliği,
kötünün pislği (dokunur).

iyilik yerde kalmaz.

(bir kişi) iyilik ekse, esenlik biçer.

21. iyilik yap, denize at,
balık bilir,
balık bilmezse, hâlık bilir.

[S 86]

1. iyilik yap, denize at,
halk bilir,
halk bilmezse, hak bilir.)

iyilik (yap denize at), bul.

iyiyi görüp tefekkür et,
6. kötüyü görüp şükür et.)

(biri(ni) görüp tefekkür et,
biri(ni) görüp şükür et.

iyiyi övsen yakışır,
kötüyü övsen şaşırır.

11. iyiyi iyi bilir,
kötüler neyi bilir?

iyinin sözü kaymak,

yãmänniñ sözi toqmâq.

yaḥşiniñ qurbâni bol!

16. yaḥşiniñ qurbâni bolsañ,
yãmänni kältäkläb ursañ.

ördäk bersañ, gâz âläsän.

qılğan, eşikkä bâqar,
qılmägän teşikkä bâqar.

21. qoliñdän bermäsañ, yoliñdän ber,
yoliñdän bermäsañ, söziñdän ber.

[S 87]

1. TOĞRİLİK VÄ EGRİLİK HAQIDÄ

betgä äytgänniñ zähri yoq.

bâşingä qılıç kelsä häm, toğri sözlä!

dildä bolsä, tilgä kelär.

dili boşniñ tili boş.

6. dili toğriniñ tili toğri.

yâlgân äytib fäydä körsañ,

âḥiri zärär tãparsän.

râst äytib zärär körsañ,

âḥiri fäydä tãparsän!

kötünün sözü tokmak.

iyinin kurbanı ol.

16. iyinin kurbanı olsan,
kötüyü sopayla dövsen.

ördek ver(ir)sen, kaz alırsın.

yapan, kapıya bakar,
yapmayan deliğe bakar.

21. elinden vermezsen, yolundan ver,
yolundan vermezsen, sözünden ver.

[S 87]

1. DOĞRULUK VE EĞRİLİK HAKKINDA

yüze söyleyenin zehri yok.

başına kılıç gelse de doğru söyle.

gönülde olan dile gelir.

gönlü boşun dili (de) boş(tur).

6. gönlü doğrunun dili de doğru(dur).

yalan söyleyip fayda görersen (de),

sonunda zarar bulursun.

doğru söyleyip zarar görersen (de),

sonunda fayda bulursun.

11. yalancıya katılma,
doğru sözünü gizleme.

insaf doğru bereket.

insafsıza fırsat ver(ir)sen, halkı yağmalar.

haksız işe rağbet yok.

[S 88]

1. insanın gönlü ile dili bir olmalı.

ak gönüllünün yüzü aydın (olur).

doğru söz hakka karar kılar.

(hak – yerinde karar verir.)

doğru(yu söyleyene) zeval yok.

6. (hakka zeval yok.)

sade(nin) sırrı dilinde(dir),

sinsi (ise) gizler içinde.

ölçülü yiyeni tanrı sevmiş.

(ölçülü yiyeni tanrı sevmiş,

11. fazla yiyeni cinler çarpmış.)

ölçülülük – genişlik(tir).

devenin buğrası iyi,

sözniñ tuvräsi¹ yaqşi.

toğri bolsäñ behavätir boläsän.

16. toğri bolsäñ, ösib bärrib gül boläsän,
egri bolsäñ, ösib bärrib kül boläsän.

toğri gäp tuqqanıñgä yâqmäs.

toğri gäpniñ toqmâgi bär.

[S 89]

1. toğri ädäm egri sözdän är kılır.

toğri söz aççıq bolur.

toğri söz baş yârär.

toğri söz baş yârär,
baş yärmäsä, tâş yârär.

6. (toğri söz tâş yârär,
egri söz baş yârär).

toğri söz köz oyär,

toğri söz kılıqdän ötkir.

toğri söz kulâkqa yâqmäs.

11. toğri sözgä tän bermägän (nämärd).

¹ Toğrisi.

sözün doğrusu¹ iyi.

doğru ol(ur)san, rahat olursun.

16. doğru ol(ur)san, büyüyüp gül olursun,
eğri ol(ur)san, büyüyüp kül olursun.

doğru söz kardeşine yakışmaz.

doğru sözün tokmağı var(dır).

[S 89]

1. doğru insan eğri sözden haya eder.

doğru söz acı olur.

doğru söz baş yarar.

(doğru söz baş yarar,
baş yarmazsa taş yarar.)

6. (doğru söz taş yarar,
eğri söz baş yarar.)

doğru söz göz oyar.

doğru söz kılıçtan keskin(dir).

doğru söz(ü) kulak beğenmez.

11. doğru söze inanmayan [namert(tir)].

¹ Doğru.

toğri täyâq – bälâgä toğânâq.

toğri täyâq bilän,
egri täyâq kötârgänni ur!

toğri yürgän kiyikniñ,
16. közidän başqa äybi yoq.

toğrilikkä ölim yoq.

çekingä tüşsä, çekçäymä.

egri däraht toğri ösmäs.

egri köçädän yürsän häm, toğri yür!

[S 90]

1. egri äzädi, toğri özädi.

egri otirsän häm, toğri gäpir!

egriniñ säyäsi häm egri.

özi toğriniñ sözi toğri.

ötkir söz ömgänni teşär.

6. qulâqdän köz haq.

haq işni haq kollär.

haq süygän işni haq süyär.

doğru sopa – belâya engel (olur).

doğru sopa ile,

eğri sopa atanı vur!

doğru yürüyen geyiğin,

16. gözünden başka ayıbı yok(tur).

doğruluğa ölüm yok.

yanına düşse (de) eline alma.

eğri ağaç doğru büyümez.

eğri sokaktan yürüsen de, doğru yürü.

[S 90]

1. eğri – azar, doğru ileri geçer.

eğri otursan da, doğru konuş!

eğrinin gölgesi de eğri (olur).

özü doğrunun sözü (de) doğru (olur).

keskin sözi deler.

6. kulaktan göz hak(lı).

hak işi halk kollar.

hak(kın) sevdiği işi halk (da) sever.

haq söz – aççık söz.

haq söz haq yolni tãpär.

11. haqıqat otdä häm küymäs,
suvdä häm çökmäs.

[S 91]

1. TÄDBİRLİLİK VÄ EPSİZLİK HAQIDÄ

behudä häräkät belni sindirär.

bir künlük yolgä çıqsän,
bir häftälik äziq ä!

6. vaqt ötgändän keyin,
kılıçını tãşgä çãp.

vaqt – ganimät.

vaqtıñ ketdi – bahtıñ ketdi.

vaqtıñ ketdi – naqdıñ ketdi.

11. däryä – çãpär,
çaqқан – tãpär.

yetti ölçäb, bir kes!

yãğaç kessän uzun kes,
temir kessän kısqa kes.

hak söz – acı söz.

hak söz doğru yolu bulur.

11. hakikat ateşte de yanmaz,
suda da batmaz.

[S 91]

1. TEDBİRLİLİK VE BECERİKSİZLİK HAKKINDA

boşuna hareket beli kırar.

bir günlük yola çık(ar)san,
bir haftalık azık al.

6. vakit geçtikten sonra,
kılıcını taşa çal.

vakit – ganimet(tir).

vaktin gitti – bahtın gitti.

vaktin gitti – nakdin gitti.

11. derya – (herkes) arar,
becerikli – bulur.

yedi (defa) ölç(üp) bir (defa) kes.

ağaç kes(er)sen uzun kes,
demir kes(er)sen kısa kes.

- cählni keçiktirgän yutär,
16. işni keçiktirgän yutqızär.

[S 92]

1. iş bilän qışniñ müşküli bitär.

keräk bolsä teräk yıqlär.

(keräkkä teräk yıqlär).

(“yoq”ni “keräk” tãpdirär).

körpängä qaräb äyäk uzät.

6. ät kimniki – mingänniki,
ton kimniki – kiygänniki.

âşıkkan âşgä yetgünçä,
bâşi tâşgä yetädi.

pul tâpgünçä aql tãp!

11. (pul tâpgünçä hisâb tãp!)

puhtäniñ işi “beş”,
şâsmäniñ işi boş.

recäsiz iş – kãlipsiz gışt.

şâşgän ördäk häm bâşi bilän şongıydi,

16. häm dumi bilän.

şâşgändä läbbäy tãpilmäs.

gazabını geciktiren kazanır.

16. işi(ni) geciktiren kaybeder.

[S 92]

1. kışın zorluğu iş ile biter.

gerek ol(ur)sa kavak yıkılır.

(gerektiğinde kavak yıkılır.)

(“yok”u “ihtiyaç” buldurur.)

döşeğine bakarak ayağını uzat.

6. at kiminki – bineninki,
giyim kiminki – giyeninki.

acele eden (?) aşa yetene kadar,
başı taşa değer.

para bulacağına akıl bul.

11. (para bulacağına hesap yap.)

sağlamın işi “beş”,
acelecinin işi boş.

ricasız iş – kalıpsız kerpiç.

acele eden ördek hem başı ile (suya) dalar,
16. hem de kuyruğu ile.

acele edende teklif bulunmaz.

şâşgänniñ işi unmäs.

şâşmäsän tez yetärsän,
şâşgändän özib ketärsän.

[S 93]

1. eläk soräşgä häm ägüz keräk.

ertängi işgä bugün recä tüz!

eşmäçi eşib älä,
teşmäçi teşib älä.

küläçingä qarab ketmân çâp!

6. oylämây säygä tüşdim,
endi mengä qır qaydä?

oylämây qilingän iş,
başgä keltirär täşviş.

qalâvini täpsän, qar yänär.

11. qalıpsız gışt bitmäs,
recäsiz iş bitmäs.

qâş qoyämän deb köz çıqarmä!

qâqılsän täşdän öpkälämä!

hayitdän keyin äräfä.

16. (toydän keyin näğärä).

acele edenin işi gelişmez.

acele etmezsen çabuk varırsın,
aceleciden ileri geçersin.

[S 93]

1. elek sormak (için) de ağız gerek.

yarınki iş için bugün plân yap!

eşici (kazıcı) eşerek alır,
delici (delme ustası) delerek alır.

kulacına göre yer ara.

6. düşünmeden vadiye düştüm,
şimdi bana kır nerede?

düşünmeden yapılan iş,
başına getirir endişe.

çaresini bul(ur)san kar (bile) yanar.

11. kalıpsız kerpiç bitmez,
plânsız iş bitmez.

kaş yapacağım diye göz çıkarma.

takıl(ır)san, taşa içerleme.

bayramdan sonra arife.

16. (düğünden sonra davul – zurna.)

[S 94]

1. İQTİSÂD VÂ TECÂMLİLİK HAQIDÂ

bir tâvuqqa h m d n ker k,
h m suv ker k.

b r – b ri a, yoq – h li a.

b rd n yu ar, b ld n t m r.

6. b rid  –  ar - ar ,
yogid  – b nd  be ar .

(b rid  – tı a-tı a,
yogid  – sı a-sı a).

11. bols  –  ılıq- ılıq,
bolm s  –  uru cılık).

d r m dg   ar b bur m d.

y z mev si –  ı  h zin si.

y znin y zu u –  ı nin  zu u.

y tib yeyi g  t g h m  id m ydi.

[S 95]

1.  z bols  yet r,
k p bols  ket r.

 z bols  epl b k r,
k p bols  sepl b k r.

[S 94]

1. İKTİSAT VE TUTUMLULUK HAKKINDA

bir tavuğa hem yem gerek.
hem su gerek.

var – olunca, yok – halince.

vardan yapışır, baldan damlar.

6. varlığında – çare çare,
yokluğunda – kul biçare.

var(lığ)ında – tıka tıka.
yok(luğ)unda – sıkı sıkı.

11. (olsa – cılk cılk,
olmasa – kuruculuk.)

gelire göre gider.

yaz meyvesi – kış hazinesi(dir).

yazın sıkıntısı (?) – kışın azığı(dır).

yatıp yemeye dağ da dayanmaz.

[S 95]

1. az olsa yeter,
çok olsa gider.

az olsa becer (ve) gör,
çok olsa serp (ve) gör.

ätini äyägän ät minär,
6. tonini äyägän ton kiyär.

aş qalsä – дәvlät,
iş qalsä – mehnät.

âq tängäm qarä künimgä yärär.

saqläsän – miñ künlük,
11. saqlämäsän – bir künlük.

suv häm qattıq yerdä tohtäydi.

tääm – tuz bilän,
tuz – ölçäv bilän.

tecâglik iş – becâglik.

16. tecâglik rozgâr – becâglik qogırçaq.

tâvuqni yesän bir yeysän,
tuhumini yesän miñ yeysän.

tämä-tämä köl bolur,
heç tämmäsä çöl bolur.

21. eskini eski demä,
eskini täpgünçä esiñ ketädi.

eskisiz yäñi bolmäs,
yämänsiz yahşi bolmäs.

- atını esirgeyen at biner,
6. giyimini esirgeyen giysi giyer.

aş kal(ır)sa – devlet (ne mutlu).
iş kal(ır)sa – sıkıntı.

ak akçem kara günüme yarar.

- saklarsan – bin günlük,
11. saklamazsan – bir günlük.

su da sert yerde durur.

yemek – tuz ile,
tuz – ölçü ile.

iktisatlı iş beceriklilik(tir).

16. iktisatlı rüzgâr, becerikli kukla.

tavuğu yersen bir yersin,
yumurtayı yersen bin yersin.

damlaya – damlaya göl olur,
hiç damlamazsa çöl olur.

21. eskiye eski deme,
eskiyi bulunca aklın gider.

eskisiz yeni olmaz.
kötüsüz iyi olmaz.

[S 96]

1. yəniñ eski saqlar.

yämäsəñ yəni bolar,
yəniñ tengi bolar.

öziñdä bolsä, küniñgä yärar.

koynidä nâm bärniñ qarını toq.

6. qarädä qarä¹ körsəñ, qarını toqı.

hisâbini bilmägän,
hämyânidän ayrılar.

[S 97]

1. QANAÄT VÄ SÄBR-ÇİDÄM HAQIDÄ

äççik yutiş –täğ yutiş.

berdisini äytgünçä, urib öldirmä.

bir äççikniñ bir çüçügi bär.

bir açlikniñ bir toqligi bär.

6. däraht bir yerdä kökärädi.

äyniñ on beşi qarangi bolsä,
on beşi – yaruğ.

¹ Qarä – qarämäl.

[S 96]

1. yeniyi eski esirger.

yamalasan, yeni olur,
yeninin dengi olur.

kendinde ol(ur)sa, gününde yarar.

koynunda ekmeği olanın karnı tok (demektir).

6. sürüde kara¹ (sığır) görsen, karın tokluğu.

hesabını bilmeyen,
cüzdanından ayrılır.

[S 97]

1. KANAAT VE SABIR – SEBAT HAKKINDA

acı yutmak – dağ yutmak (gibidir).

verdiğini söyleyince, vurup öldürme.

bir acının bir tatlısı var.

bir açlığın bir tokluğu var.

6. ağaç bir yerde yetişir.

ayın on beşi karanlık olsa (da),
on beşi – aydın.

¹ Kara – kara sığır.

säbr tägi sâri âltın.

säbr kılsän, görädän hälvâ bitär,

11. besäbrlär öz âyâğıdän yitär.

sälâbätli bolmä, säbätli bol.

tâqatligä tâglär egär bâşını,

tâqatsızniñ birâvlär yer âşını.

[S 98]

1. qanâät qârın toydirär,
beqanâät özini öldirär.

(qanâät qârın toydirär,
beqanâät âtini soydirär).

qırkıgä çidâgän,

6. qırq birigä hâm çidär.

[S 99]

1. TÂZÂLIK VÂ SAĞLIQ HAQIDÄ

bâşi qarângıgä âlâm qarangı.

dârd başqa, âcäl başqa.

dârd kelgändä, dârmân ketär.

dârd ketgändä, uyqu kelär.

6. ıssıq cân ısıtmäsiz bolmäs.

sabr(ın) sonrası sarı altın.

sabretsen, hamdan helva biter,

11. sabırsızlar, kendi ayağından yiter.

gösterişli olma, sebatlı ol.

takatlıya dağlar eğer başını,

takatsızın birileri yer aşını.

[S 98]

1. kanaat karın doyurur,
kanaatsız kendini öldürür.

(kanaat karın doyurur,
kanaatsız atını kestirir.)

kırka dayanan,

6. kırk bire de dayanır.

[S 99]

1. TEMİZLİK VE SAĞLIK HAKKINDA

başı dönene alem karanlık(tır).

dert başka, ecel başka.

dert geldiğinde, derman gider.

dert gidince uyku gelir.

6. ateşli vücut titremesiz olmaz.

käsäl bolib ölmädim,
üzülikib öldim.

käsälniñ kelişi äsân, ketişi kıyın.

- köziñ ağrısä qoliñni tiy,
11. içiñ ağrısä näfsiñni tiy!

(köziñ ağrısä qoliñni tiy,
tişiñ ağrısä tiliñni tiy!)

ädäm – polätdän qattıq,
güldän näzik.

[S 100]

1. äz yemäk – säz yemäk.

üz yemäk – täni sağlıq,
üz demäk – hikmätgä bağlıq.

âq bolmäsä bolmäsin, pâq bolsin.

- âgrıq cäyini täpsä,
6. älti äy qışläydi.

âgrıq tişiñniñ dävâsi ämbir.

pâqligiñ – sağligiñ.

räng kör, hâl sor.

- sihät tiläsäñ, köp yemä,
11. izzät tiläsäñ, köp demä!

hasta olup ölmedim,
üzüntüden öldüm.

hastalığın gelmesi kolay, gitmesi zor(dur).

gözün ağrırsa elini tut,
11. için ağrırsa nefsinin tut.

(gözün ağrırsa elini tut,
dişin ağrırsa dilini tut.)

insan – çelikten sert,
gülünden nazik(tir).

[S 100]

1. az yemek – iyi yemek.

az yemek – beden sağlığı,
az demek – hikmete bağlı.

ak olmazsa olmasın, pak olsun.

ağrı yerini bulursa,
6. altı ay kışlar.

ağrılı dişin devası kerpeten(dir).

temizliğin – sağlığın.

renk gör – hal sor.

sıhhat dilersen çok yeme,
11. izzet dilersen çok deme.

sâg tändä – sâglâm aql.

sâg yüräy desän, âzädä bol!

sâglıq – umrnıñ gârâvi.

sâglıqdä – ħorlik yok.

16. sâglıgım – bâyligım.

täni sâglıq – tümän bâylik.

yaĥşi libâs tängä ârâyiş.

qavs suvi dârdgä dâvâ,

quyâş hävâ tängä dâvâ.

[S 101]

1. İŞÂNÇ VÂ ÜMİDSİZLİK HAQIDÄ

aĥtârgän tâpâr.

bir bolgän ikki bolmäy qâlmäs,

ikki bolgän üç bolmäy qâlmäs.

bir ârzu on ârzu bäläläydi.

6. buyurgän âşgä tiş tegär,

yâz tegmäsä, qış tegär.

âmân bolsä bu başım,

yänä çıqar bu saçım.

sağlam bedende – sağlam akıl.

sağlam yürümek istersen, temiz ol.

sağlık – ömrün garantisi(dir).

sağlıkta sıkıntı yok(tur).

16. sağlığım – zenginliğim(dir).

vücut sağlığı – büyük zenginlik(tir).

güzel elbise vücuda zindelik (verir).

kavs suyu derde deva,
güneş hava bedene deva.

[S 101]

1. İNANÇ VE ÜMİTSİZLİK HAKKINDA

arayan bulur.

bir olan iki olmadan kalmaz,
iki olan üç olmadan kalmaz.

bir arzu on arzuyu doğurur.

6. ısmarlanan aşı diş dokunur,
yazın dokunmazsa, kışın dokunur.

sağ olsa bu başım,
yine çıkar bu saçım.

ârzugä äyb yoq.

11. tirişgän tâgdän âşâr.

tirişdim, tâgdän âşdim,
yâruġlik säri yol açdim.

toniñ yämâq bolsä häm,
diliñ yämâq bolmäsin.

[S 102]

1. ümidiñni üzmä,
köñiliñni buzmä!

ümidli – dünyâ, näümid – şäytân.

çıkmägän cändän ümid.

(câni bârniñ ümidi bâr).

6. qasd qılgän – özär,
hasäd qılgän – tozär.

ġayrät qılgän tâġni kesär.

här yigitgä bir âmäd.

[S 103]

1. MAQTÄNÇÄKLİK VÄ MÄNMÄNLİK HAQIDÄ

äräväni ät tärtär,
kölänkäsini it tärtär.

arzuya ayıp yok(tur).

11. çabalayan dağdan aşar,

çabaladım, dağdan aştım.
aydınlığa doğru yol açtım.

giyimin yamalı olsa da,
gönlün yamalı olmasın.

[S 102]

1. ümidini kesme,
gönlünü üzme!

ümitli – dünya, ümitsiz – şeytan.

çıkmayan candan ümit (kesilmez).

[canı var (olanın) ümidi (de) var.]

6. karar kılan – ilerler,
haset eden – dağılır.

gayret eden dağı parçalar.

her yiğidin bir kısmet(i vardır).

[S 103]

1. ÖVÜNMEK VE KİBİRLİLİK HAKKINDA

arabayı at çeker,
gölgesini it çeker.

båtursingän yigitni,
yäv kelgändä körämiz.

6. çeçänsingän yigitni,
däv kelgändä körämiz.

yänidä bir puli yoç,
tüyäniñ tişini körär.

- işni äsbâb kıladi,
11. egäsi lâf uradi.

(işni eşmät kıladi,
lâfni tâşmät uradi).

kälniñ nimäsi bâr,
temirdän tarâğı bâr.

16. kämtärgä – kämâl,
mänmängä – zävâl.

[S 104]

1. kekkäygängä kekkäygin,
başñ kökkä yetgünçä,
enkäygängä enkäygin,
başñ yergä tekkünçä.

mänmänlik kilmä, netärsän?

6. äbroyıñdän ketärsän!

maqtängäniñ üyigä bâr,
kerilgäniñ toyigä bâr.

maqtänmä gâz, hünäriñ âz.

(kendini) cesur sayan yiğidi,
düşman geldiğinde görürüz.

6. kabadayılık (yapan) yiğidi,
yumruk geldiğinde görürüz.

cebinde bir parası yok,
devenin dişini görür.

- işi alet yapar,
11. sahibi boşa övünür.

(işi eşmet yapar.
lâfi taşmet söyler.)

kelin neyi var,
demirden tarağı var.

16. cömerde – olgunluk,
bencile – yokluk.

[S 104]

1. gerilene geril,
başın göğe erene (dek),
bükülene bükül,
başın yere değene (dek).

bencilik yapma; ne yaparsın?

6. itibarından olursun.

övünenin evine git,
gerilenin düğününe git.

övünme kaz, hünere az.

- maqtänçäkniñ mâtı çıkar,
11. cäm qazänniñ tâti çıkar.

miltıq kötärgän bilän ävçi bolmäs,
dağdağa sâlgän bilän dävçi bolmäs.

nänni kättä tişläsän häm,
gäpni kättä gäpirmä!

16. närvängä çıqsän şaşmäy çık,
öz häddindän äşmäy çık!

älä qarğagä yetämän deb,
çumçuqniñ buti yirtilib ölgän ekän.

21. ätdän tüşsä häm,
egärdän tüşmäs.

âti uluğ, supräsi quruq.

âgzi bilän orâq orgän,
âyâğı bilän mäşâk terär.

[S 105]

1. sen öziñni maqtämä,
seni birävlär maqtäsin.

sırtı yaltırâq, içi qältirâq.

sütsiz sigir süzäğän kelär.

(kısir sigir köp ma'räydi).

övünenin matı çıkar (mat olur),

11. geniş kazanın tadı çıkar.

tüfek kaldırmakla avcı olunmaz,
korkutmakla korkutucu olunmaz.

ekmeğini büyük ısırsan da,
sözünü büyük söyleme.

16. merdivene çıkarsan telâşlanmadan çık.
kendi haddini aşmadan çık.

ala kargaya yetişeceğim diye,
serçenin kanadı yırtılıp ölmüş.

attan inse de,
21. eğerden inmez.

adı ulu , sofrası kuru.

ağız ile orak vuran,
ayağı ile başak toplar.

[S 105]

1. sen kendini övme,
seni başkaları övsün.

dışı parlak, içi karanlık.

sütsüz sığır süsücü olur.

(kısır sığır çok böğürür.)

6. sözi sözgä ohşamäs,
âgzi sözdän boşämäs.

tuğum qoymäydiğän tãvuğ köp qaqakläydi.

üyidä çäksä uni yoq,
tãm başidä qoş tãndir.

11. eşäk yürär qatqãqdä,
ma'lum bolär batqãqdä.

özläri – hãn, kölänkäläri – mäydãn.

quruğ sävlãtdãn quruğ sävãt yahşi.

ğururlik – ğurbãtgä sãlar.

16. hãli hãmsãn pişãrsãn,
bu dãmindãn tüşãrsãn.

[S 106]

1. YAMÁNLIK, YÁLGÁNÇILIK, ÁYYÁRLIK, İŞ YÁQMÁSLIK
TEKİNĖORLIK HAQIDÄ

äybini yãşirgãn oñmäs.

älvãsti boş kelgãnni bãsär.

állãp, állãpniñ işi qallãp.

bãdfe'lniñ beti qarã.

6. sözü söze benzemez,
ağız sözden vazgeçmez.

yumurta vermeden (önce) tavuk çok gıdaklar.

evinde (bir) çeki unu yok,
dam başında çift tandır.

11. eşek yürürda,
belli olur bataкта.

kendileri – han , gölgeleri – meydan,

kuru heybetten kuru sepet iyi.

gururluluk – gurbete düşürür.

16. hâlâ hamsın , pişersin,
bu vaktinden düşersin.

[S 106]

1. KÖTÜLÜK, YALANCILIK, KURNAZLIK, MİSKİNLİK VE BEDAVACILIK
HAKKINDA

suçunu gizleyen onmaz (adam olmaz).

karabasan boş geleni basar.

üçkâğıtçı, üçkâğıtçının işi dalavere(dir).

kötü huylunun yüzü kara (olur).

6. bezâridän hämmä bezâr.

bekârdän ħudâ bezâr.

bekârçidän bemazä gâp çıkar.

beli âgrımâgänniñ nân yeyişini kör.

betämizdä bet bolmäs,

11. bezâridä uyât bolmäs.

bir yâmân âncir kesâr,

ikki yâmân zâncir kesâr.

bir miri – piyân,

üç miri – ziyân.

[S 107]

1. birniki – miñgä,

miñniki – tümängä.

(birniñ kâsri miñgä,

miñniñ kâsri tümängä).

birâvniñ işigä,

6. sârâtândä ħol sâvuħ ħâtâdi.

gâp desâñ, ħâp-ħâp,

iş desâñ sâmärħanddân tâp.

dälâ-tuzni suv âlsä,

ħongır gâzniñ töşidän.

11. ħulâħsizgä söz âytsâñ,

6. serseriden herkes şikâyetçi(dir).

avareden huda hoşnut değil(dir).

serseriden tatsız söz çıkar.

beli ağrımayanın ekmek yemesini gör.

yüzümüzde yüz olmaz,

11. serseride haya olmaz.

bir kötü incir keser,

iki kötü zincir keser.

bir

üç

[S 107]

1. birinki – bine,

bininki – on bine.

(birin fazlası bine,

binin fazlası on bine.)

başkasının işine,

6. temmuzda el üşür.

söz desen çok çok,

iş desen semerkant' tan bul.

tarla – tuzu su alsa,

kara kazın göğsünden.

11. kulak vermeyene söz söyleyen,

külâğının taşidän.

dängäsäniñ işi bitmäs,
yâz kelsä häm, qışı bitmäs.

dängäsäniñ quyruğı bir tutäm.

16. dili qıngırniñ tili qıngır.

dili qaräniñ qılmişi qıyıklık.

yâz yâmgırın lây bolmäs,
oğrı äslä bây bolmäs.

yâlgânçı yâlcimäs, oğrı bâyimäs.

21. yâlgânçini sözidän emäs, közidän bil.

yâlgânçiniñ râst sözi häm yâlgân bolär.

[S 108]

1. yâmân âtgä yâl bitmäs,
ölärmängä mâl bitmäs.

yâmân arıdä bâl bolmäs,
suvsız yerdä tâl bolmäs.

yâmân gâp – başgä bälä.

6. yâmân gâp – tärsäkidän yâmân.

yâmân yoldâş yâv bolär,
rävân yoldä gâv bolär.

kulağının dışında.

tembelin işi bitmez,
yaz gelse de kışı bitmez.

tembelin kuyruğu bir tutam.

16. gönlü eğrinin dili (de) eğri (olur).

gönlü karanın yaptığı eğri.

yaz yağmuru çamur olmaz,
hırsız asla zengin olmaz.

yalancı tatmin olmaz, hırsız zenginlemez.

21. yalancıyı sözünden değil , gözünden bil.

yalancının doğru sözü de yalan olur.

[S 108]

1. kötü atta yele bitmez,
tamahkâra mal bitmez (mala doymaz ?).

kötü arıda bal olmaz,
susuz yerde söğüt olmaz.

kötü söz – başa belâ(dır).

6. kötü söz – tokattan kötü(dür).

kötü yoldaş düşman olur,
düz yolda engel olur.

yâmân yoldâşdân tÿyâk yahşi.

yâmân âdâm yoldâşini kıartâr.

11. yâmângä yândâşgân yıkılmäy kıalmäs,
âhıri bir çuķurgä tıķılmäy kıalmäs.

yâmân özini bilmäs,

özgäni közgä ilmäs.

yâmân ortâķ – âşgä ortâķ.

16. bâşgä toķmâķ.

yâmân hökiz şämiyân sindirâr.

yâmângä bâş bolgünçä,

yahşigä yoldâş bol.

yâmângä gordä häm kıoşni kılmäsin.

21. yâmângä yâmân bol,
yahşigä yämâķ bol.

[S 109]

1. yâmângä yağ yârâşmäs,
hıyâbângä – bâğ.

yâmângä işiñ tüşmäsin,
kıulângä kıuşıñ tüşmäsin.

yâmândän yahşilik kıütmä!

6. yâmândän kıârâvul kıoysañ,

kötü yoldaştan, dayak iyi(dir).

kötü söz insanı ihtiyarlatır.

11. kötüye yanaşan yıkılmadan kalmaz,
sonunda bir çukura tıklılmadan kalmaz.

kötü kendini bilmez,
başkasını dikkate almaz.

16. kötü ortak – aşı ortak,
başa tokmak(tır).

kötü öküz boyunduruk kırar.

kötüye baş olacağına,
iyiye yoldaş ol.

(allah) kötüye kabirde bile komşu etmesin.

21. kötüye kötü ol,
iyiye yama ol.

[S 109]

1. kötüye yağ yakışmaz,
bulvara – bağ.

kötüye işin düşmesin,
ökseye (?) kuşun düşmesin.

kötüden iyilik bekleme!

6. kötüden bekçi yapsan,

yâv yetti bolâr.

yâmândân kaç, yahşigä kulâç âç!

yâmânniñ bir qılığı ârtıq.

yâmânniñ küçi yâpâlâkça yetipdi.

11. yâmânniñ yüzi qursin,
gäpirgän sözi qursin!

yândâşmägin yâmângä,
rängiñ oñşâr sâmângä.

cällâb – turgän-bitgäni qallâb.

16. irigän âğızdän çirigän söz (çıkar).

it – itligini qılâr.

itniñ işi – üzmâq,
yâmânniñ işi – buzmâq.

- iş vaqtidä – äyyâr,
21. âş vaqtidä – täyyâr.

iş yâqmäsgä it bâqmäs.

[S 110]

1. iş yâqmäsgä iş buyursän,
sengä aql örgätär.

(dängäsägä iş buyursän,

düşman yedi olur.

kötüden kaç, iyiye kollarını aç!

kötünün bir huyu fazla.

kötünün gücü yassıya (her yere) yetmiş.

11. kötünün yüzü kurusun,
söylediği sözü kurusun.

yanaşma kötüye,
rengin benzer samana.

celep – olan biteni (iş-gücü) şarlatan(lık).

16. ekşiyen ağızdan çürüyen söz çıkar.

it – itliğini yapar.

köpeğin işi ısırmak,
kötünün işi bozmak.

iş vaktinde – kurnaz,

21. yemek vaktinde – hazır.

iş sevmeze it bakmaz.

[S 110]

1. iş sevmeyene iş buyursan,
sana akıl öğretir.

(tembele iş buyursan,

sengä aql örgätär).

iş – iştähä açar,

6. dängäsä işdän kaçär.

işgä çolâk, âşgä konâk.

işlikniñ işi bitär,

işsizniñ küni ötär.

igvâgärniñ özi yâmân,

11. özidän häm sözi yâmân.

kimki bolsä dilâzâr,

undän elu yurt bezâr.

könli kârâniñ yüzi häm kârâ.

meniñ näfsim bälâdir,

16. yânär otgä sâlâdir.

mitäniñ yâmâni,

tegirmândän bütün çıkar.

muğambır tumşuğdän ilinär.

(tülki tumşuğdän ilinär).

21. âlârdä – hisâbi toqqız,

berârdä – sänâğı ottiz.

[S 111]

1. (âlişdä : “bismillâ!”

sana akıl öğretir.)

iş – iştah açar,

6. tembel işten kaçar.

işe sakat, aşı sağlam.

işlinin işi biter,

işsiz gün geçer.

münafığın içi kötü,

11. içinden de sözü kötü(dür).

kim ki olsa patavatsız,

ondan halk, yurt rahatsız.

gönlü karanın yüzü de kara.

benim nefsim belâdır,

16. yanan ateşe (beni) atar.

.....ın kötüsü,

değirmenden bütün çıkar.

kurnaz burnundan tutulur.

(tilki burnundan tutulur.)

21. alırken – hesabı dokuz,

verirken – sayısı otuz.

[S 111]

1. (alırken : “bismillah!”,

berışdä : “ästäğfurillâ!”).

(alışdä : “ărâmicânim”,
berışdä : “çıkar cânim”).

6. ărık degân yâmân tây,
yâzgä çıķıb ât bolur.
yâmânlıkni köp kılsä,
yaķın kişi yât bolur.

piyân ülfät – bepâyân külfät.

tilniņ uzuni дәllâlgä keräk.

11. tirraķı buzâķ pädâni bulğar.

tuhmät – tâş yârâdi,
tâş yârmäsä, bâş yârâdi.

erinçâķ ikki işlär,
âħiri bärnâğini tişlär.

16. erinçâķniņ işi bitmäs.

yulğuç yulib toymäydi.

orâķdä yoķ, mäşâkdä yoķ,
ħırmândä hâzır.

orâķçiniņ yâmâni orâķ tänlär.

21. ötgänniņ orâğini âlär,

verirken : “estağfurullah!”.)

(alırken : “rahat (et) canım.” (?),
verirken : çıkar canım.)

- zayıf denen kötü tay,
6. yaza çıkıp at olur.
kötülüğü çok yaparsa,
yakın kişi yabancı olur.

sarhoş(un) ülfet(i, yakınlığı) – sonsuz külfet.

dilin uzununu tellala gerek.

11. huysu buzağı sürüyü karıştırır.

töhmet – taş yarar,
taş yarmazsa baş yarar.

üşengeç iki işler,
sonunda parmağını dişler.

16. üşenenin işi bitmez.

yolucu yolmaya doymaz.

orakta yok, meşâkkatte (işte ?) yok,
harmanda hazır.

orakçının kötüsü orak seçer.

21. geçenin orağını alır,

ketgänniñ – ketmânini.

[S 112]

1. oğırlik aş bädängä yuqmäs.

qırq kişi bir yân bolsä,
qıngır kişi bir yân bolär.

qazân qaräsi ketär,
yüz qaräsi ketmäs.

6. qazängä yaqın yürsäñ qaräsi yuqar,
yamängä yaqın yürsäñ bäläsi yuqar.

ğayrätsizniñ ğayräti,
iş bitgändä qıstäydi.

[S 113]

1. BÄHİLLİK VÄ AÇKÖZLİK HAQIDÄ

bähül ehsändän qaçar,
ħasis mehmändän qaçar.

bähülniñ bağı kökärmäs.

6. bermäsniñ aşi pişmäs,
pişsä häm, qazändän tüşmäs.

birävgä bersäm – esiz aşim,
üydä tursä – säsir aşim.

bäyniñ aşini bāytevät kızğanär.

gidenin – çapasını.

[S 112]

1. çalıntı aş bedene yaramaz.

kırk kişi bir taraf olsa,
eğri kişi bir taraf olur.

kazanın karası gider,
yüzün karası gitmez.

6. kazana yakın yürürsen karası bulaşır,
kötüye yakın yürürsen belâsı bulaşır.

gayretsizin gayreti,
iş bittiğinde ortaya çıkar.

[S 113]

1. CİMRİLİK VE AÇGÖZLÜLÜK HAKKINDA

cimri ihsandan kaçır,
hasis misafirden kaçır.

cimrinin bahçesi yeşillenmez.

vermeyenin aşı pişmez.

6. pişse de kazandan inmez.

birine versem – eyvah aşım,
evde dursa – ekşir aşım.

zenginın aşını baytevat kıskanır.

(báyniñ áşini báyniñ köppägi kızğanär).

11. bär bolsäñ körälmäydi,
yoq bolsäñ berälmäydi.

gädäniñ ħurcuni tolsä häm, közi toymäs.

gül dästä – dästä,
gül bermägän nâkâstâ.

[S 114]

1. yeb toymägän yäläb toymäs.

yemä, içmä, bol bähül,
bây bolmäsäñ, men kâfil.

cân dostiñ cânidän keçsä häm,
mâl dostiñ mâlidän keçmäs.

6. körmägänniñ körgäni ħursin.

nâfsi yâmân häyitdä ölar.

nâkâstân ħarz bolmä,
häm yoldä ħıstâydi, häm gordä.

- nâkâsdän ħarz ħılmä,
11. ħarz ħılsäñ häm ħarc ħılmä,

âçközdä bolsä häm yoq,
sahıydä yoq bolsä häm – toq.

pätirdän ħıl çıqmäs,

(zenginın aşını zenginın köpeği kıskanır.)

11. var(lıkta) ol(ur)san göremez,
yok(lukta) ol(ur)san veremez.

dilencinin torbası dolsa da gözü doymaz.

göl deste deste,
göl vermeyen cimrilikte.

[S 114]

1. yiyerek doymayan yalayarak doymaz.

yeme, içme, ol cimri,
zengin olmazsan ben kefil(im).

can dostun canını verse de,
mal dostun malını vermez.

6. görmeyenin gören (gözler)i kurusun.

nefsi kötü (olan) bayramda ölür.

cimriden borç isteme,
hem yolda sıkıştırır, hem kabirde.

11. borç alsan da harcama.

açgözlüde olsa da – yok,
cömertte yok olsa da – tok.

ekmekten kıl çıkmaz,

bähıldän pul çıqmäs.

16. sahy bilän bähıl,
bir quduqdän suv içmäs.

saHy tãpsä bärçä yer,
bähıl tãpsä bäsib yer.

sux toymäs, oğrı báyimäs.

21. tãñriniñ mälini
şäytän kızğanibdi.

[S 115]

1. hãsis häyäsiz bolär,
yeri giyã(h)siz bolär.

yaşşiniñ hayrigä,
bähılınıñ bãşi ağrir.

kuş hãm nãfsidän ilinär.

[S 116]

1. HÄYVÄNLÄR HAQIDÄ

ägär bolsä âqlıgıñ¹,
bilinmäydi yoqlıgıñ.

(âqlıg bolsä, âçlik yoq).

- bâq âtiñni ärpä bilän,
6. bâqar qazi-qartä bilän.

¹ Äqlıg – süt, katıq degän ma'nâdä.

cimriden pul çıkmaz.

16. cömert ile cimri,
bir kuyudan su içmez.

cömert bulsa da bütün yer,
cimri bulsa da saklayıp yer.

geğiren doymaz, hırsız zenginleşmez.

21. tanrının malını
şeytan kıskanmış.

[S 115]

1. cimri hayasız olur,
eşi solgun olur.

iyinin hayrına,
cimrinin başı ağrır.

kuş bile nefsinden tutulur.

[S 116]

1. HAYVANLAR HAKKINDA

eğer varsa aklığın,¹
bilinmez fakirliğin.

[Süt-yoğurt varsa, açlık yok(tur).]

bak atına arpa ile,

6. bakar (sana) (at) salam(ı) kavurma(sı) (?) ile.

¹ Aklık –süt, yoğurt denen manada.

it – çopânniñ qoldâşi,
yâlgızlıkdâ yoldâşi.

it egâsini tâniydi,
müşük – bekâsini.

11. mâlgâ bersân şâz yemiş,
bâkar seni yâzu qış.

mâliñ zâtli bolsâ,
yemişniñ tâtli bolâr.

âzgân ât ârgumâk bolmäs.

[S 117]

1. ât – yigitniñ qanâti.

ât egâsini tâniydi.

âti bârniñ qanâti bâr.

çâpqır ât – ötkir piçâk.

eçki yüzgâ yetmäs,

6. yüzgâ yetsâ hâm, küzgâ yetmäs.

qarmâk sâlgân qarımäs,
ârgumâk mingân hârimäs.

[S 118]

1. PÄND-NÄSİHÄT

âvvâl öz âybiñni bil,

it çobanın yardımcısı,
yalnızlıkta yoldaşı.

it – çobanını tanır,
kedi – hanımını.

11. mala ver(ir)sen iyi yem,
besler seni yaz ve kış.

malın soylu ol(ur)sa,
yemeğin tatlı olur.

azan at soylu at olmaz.

[S 117]

1. at – yiğidin kanadı(dır).

at – sahibini tanır.

atı olanın kanadı var (demektir).

hızlı at – keskin bıçak (gibidir).

6. keçi yüz (yaşına) değmez,
yüz (yaşına) değse de, güze yetişmez.

olta atan yaşlanmaz,
soylu ata binen yorulmaz.

[S 118]

1. ÖĞÜT – NASİHAT

önce kendi ayıbını bil,

keyin başkadän küll!

ävväl öziñgä bâk,
soñrä näğärä kâk!

6. arı çaqdi deb äräzlämä, bälü bär.

äççik sävâl berib,
şirin cävâb kütmä!

aqlıñgä aql qoş,
cähliñgä – säbr!

11. başäräñ kıyşık bolsä,
äynädän öpkälämä!

beş pänçärni äğziñgä birdän tıqmä!

bilmägän işgä urınmä,
urınıb tuzâkqa ilinmä!

16. bir kättäniñ gäpigä kir,
bir – kiçikniñ!

[S 119]

1. birävgä ölim tilägünçä,
öziñgä umr tilä!

birävniñ üyigä bâkmä,
bemähäl eşikni kâkmä!

- bâzariñni öziñ qıl,
6. tegirmäniñni öziñ tårt!

sonra başkasına gül.

önce kendine bak,
sonra davula vur.

6. arı soktu diye içerleme, balı var.

acı soru sorup,
tatlı cevap bekleme.

aklına akıl kat,
sinirine – sabır!

11. yüzün çarpık ise,
aynaya öfkelenme.

beş parmağını ağzına birden sokma.

bilmediğin işe girişme,
girişip tuzağa düşme.

16. bir büyüğün sözünü dinle,
bir – küçüğün.

[S 119]

1. başkasına ölüm isteyene kadar,
kendine ömür iste.

başkasının evine bakma,
kapısını uygunsuz vurma.

alış-verişini kendin yap,
6. değirmenini kendin çek.

bügüñgi cähliñni ertägä qoy,
bügüñgi işiñni ertägä qoymä!

buzişgä örgänmä, tüzişgä örgän!

11. bürgägä aççıq qilib,
körpäñni küydirmä!

bolmägängä bolişmä!

bosäğädän tâyilsäñ, torgä ötmä.

gäp kelgändä ätäñni häm äyämä!

16. gäpni gäpir uqqañgä,
cänni cängä suqqañgä.

giläm sätsäñ, qoşniñgä sät,
bir çekkäsidadä öziñ otiräsän.

därdiñ bolsä bolsin,
qarziñ bolmäsin!

21. yelgä qarşi tüpürmä,
öziñgä qaytädi!

[S 120]

1. yâmân bilän yoldâş bolmä,
nâdân bilän sirdâş bolmä!

yätib qalgünçä, ätib qâl!

cöcäni küzdä sänä!

bugünkü sınırlarını yarına bırak,
bugünkü işini yarına bırakma.

bozmayı öğrenme, düzeltmeyi öğren.

pireye sinirlenip,

11. döşegini yakma.

olmayana yanaşma.

eşikten kayarsan (da), tuzağa düşme.

söylemek gerektiğinde babandan bile sakınma!

sözü söyle anlayana,

16. canı cana katana.

halı satacaksan komşuna sat,
bir köşesine kendin otur.

derdin olursa olsun,

borcun olmasın.

21. rüzgara karşı tükürme,
kendine döner.

[S 120]

1. kötü ile yoldaş olma,
cahil ile sırdaş olma.

yatıp kalacağına, atıp kal.

civcivi sonbaharda say.

- ilân quvsä yolgä qâç,
6. tüyä quvsä orgä qâç!

(ilân quvsä yolgä qâç,
tüyä quvläsä cärgä qâç!).

yigitniñ säzâsi sîngünçä,
şäytänniñ boyni üzilsin!

11. (yigitniñ säzâsi sîngünçä,
hökizniñ şâhu sînsin!)

yol bilmäsän yol sorägin yürgändän,
gäp bilmäsän gäp sorägin bilgändän!

yorgalikkä yoldâş bolmä!

16. kişigä külmägin zinhâr,
sengä häm külgüvçilär bâr!

küçiñ yetgän işgä yâpiş!

köz uçimän közlämä,
közläriñgä zor kelär!

21. til uçimän sözlämä,
öziñgä zârär kelär.

kömirni kâvlägängä yâqtir,
mâlni mirişkârgä bâqtir!

[S 121]

1. köp yürgändän sorämä,
köp bilgändän sorä!

- yılan kovalasa yola kaç,
6. deve kovalasa çukura kaç.

(yılan kovalasa yola kaç,
deve kovalasa yara kaç.)

yiğidin yakışığı gelene kadar,
şeytanın boynu kopsun.

11. (yiğidin yakışığı gelene kadar,
öküzün boynuzu kırılısın!)

yol bilmiyorsan yol sor geçenden,
söz bilmiyorsan söz sor bilenden.

uyuşuğa yoldaş olma.

16. kimseye gülme sakın,
sana da gülenler var.

gücünün yettiği işe yapış.

göz ucuyla gözleme,
gözlerine zor gelir.

21. dil ucuyla söyleme,
kendine zarar gelir.

kömürü tutuşturana yaktır,
malı ustasına beğendir.

[S 121]

1. çok gezenden sorma,
çok bilenden sorma.

(köp yürgängä ergäsmä,
köp bilgängä ergä!).

köp oylä, äz söylä!

6. körgän küniñni unutmä,
häm çarıñni qurutmä!

miñni tänigünçä,
birniñ ätini bil!

mäl täpgünçä aql täp!

11. nädän bilän yürmä,
nâmusiñni bükmä!

ädämiñ husniğä bähä bermä,
aqligä bähä ber!

ätin bâridä yol täni,

16. aqlin bâridä el täni!

roziñni sät, rošnâlik âl.

sänämây säkkiz demä!

sipâhniñ başi köpriç bolsä häm, bâsib ötmä!

suvniñ âqışigä qarä,

21. halkniñ hâhişigä qarä!

süymägängä – süykänmä!

(çok gezeni izleme,
çok bileni izle.)

çok düşün, az söyle.

6. geçirdiğin günleri unutma,
ham çarığını kurutma.

bin kişiyi tanıyana kadar,
bir kişinin adını bil.

mal bulana kadar akıl bul.

11. cahil ile gezme,
namusunu bükme.

insanın görünüşüne değer verme,
aklına değer ver.

16. atın varken yolu tanı,
aklın varken halkı tanı.

gülünü sat, fidanlık al.

saymadan sekiz deme.

askerin başı köprü olsa da basıp geçme.

21. suyun akışına bak,
halkın isteğine bak.

sevmediğine – yaklaşma.

[S 122]

1. telbä tonıñni teskəri kiymä!

temirni ızıgıdä bäs!

tengsiz bilän teng bolmä!

tikän bolib äyäkça kadälgünçä,

gül bolib kökräkkä sänçil!

6. tüşiñni suvgä äyt!¹

tüyägä minib uzäkni közlä!

toygä bäsänj toyib bär,

yämänligiñni qoyib bär!

toygä bäsänj toyib bär,

11. toy toyiñni kiyib bär!

toydä söz ber başsigä,

haridär bol yahşigä!

toydä toyiñni kıstämä!

şämälli kün kıçkırmä,

16. tävuşiñ zäe ketädi.

eyilgän täyäkça süyänmä,

seni häm egädi.

¹ Körgän tüşiñni väldiräb här kimgä bir äytävermä, degän ma'nädä.

1. deli gömleğini ters giyme.

demiri tavında döv.

dengesiz ile denk olma.

diken olup ayağa batacağına,
gül olup göğse takıl.

6. rüyamı suya söyle.¹

deveye binip uzağı gözle.

düğüne varırsan doyup var,
kötülüğünü bırakıp var.

11. düğün elbiseni giyip var.

düğünde söz ver ozana,
müşteri ol iyiye.

düğünde giyimini abartma.

16. rüzgârlı günde bağırma,
sesin boşuna gider.

eğilen sopaya dayanma,
seni de eğer.

¹ Gördüğün düşünüyü her kim (olursa) söyleyiverme, denen manada.

esiñ bāridā etāgiñni yāp!

[S 123]

1. yaḥşi qoşniñdān sorāgünçā,
yāmān üyiñdān aḥtār!

öziğä bāqmā, söziğä bāq!

öziñni er bilsāñ,
özgāni şer bil!

6. oynāb gāpirsāñ hām, oylāb gāpir!

ötgān işgā ökinmä!

qāvun yesāñ sähār ye,
sähār yemasāñ zähār ye.

11. qārāmuğniñ dānāsi bolgünçā,
buğdāyñiñ sāmāni bol!
yāmānniñ yaḥşisi bolgünçā,
yaḥşiniñ yāmāni bol!

hār yerni qılmā ārzu,
hār yerdā bār tāş-tārāzu.

16. hāvli ālmā, qoşni āl!

[S 124]

1. MĀCĀZİY MA'NĀDĀGİ MAQĀLLĀR

āzāgā bārgān ḥātın,
öz dārdini āytib yıglār.

aklın varken eteğini kapat.

[S 123]

1. iyi komşundan soracağına,
kötü evinden ara.

kendine bakma, sözüne bak.

kendini er bilirsen,
başkasını aslan bil.

6. oynayarak söyleyen de, düşünerek söyle.

geçen işe pişmanlık duyma.

kavun yersen sabah ye.
sabah yemezsen zehir ye.

11. buğdayın samanı ol.
kötünün iyisi olacağına,
iyinin kötüsü ol.

her yeri etme arzu,
her yerde var kilo-terazi.

16. avlu alma, komşu al.

[S 124]

1. MECAZÎ MÂNÂDAKİ ATASÖZLERİ

yasa giden kadın,
kendi derdini söyleyerek ağlar.

äytsäm tilim küyädi,
äytmäsäm – dilim.

ärzumäydi galväsi,
küydirädi şavlasi.

ärzänniñ şorväsi tâtimäs.

ahtärgändä tápilmäs,
keräkmäsdä hâr-zâr.

11. äyägän közgä çöp tüşär.

bedänäniñ “vit” degäni kaçgäni.

bemäzä qävunniñ uruğı köp.

betimniñ qalıni –
cânimniñ huzuri.

[S 125]

1. beş qol bärävär emäs.

biläk – bir, bärmâq – başqa.

bir bälâsi bolmäsä,
şüdgârdä quyruq nä qılır?

6. bir küngä hökiz ölmäs,
ikki küngä egäsi bermäs.

bir pul berib yıglâtdim,
miñ pul berib yupâtdim.

söylesem dilim yanar,
söylemesem – gönlüm.

6. değmez bağirtısı,
yandırır çorbası.

ucuz çorba tadılmaz.

aradığında bulunmaz,
gerekmediğinde çok.

11. esirgenen göze çöp batar.

bıldırcının “vit” diyeni – kaçanı.

tatsız kavunun çekirdeği çok.

yüzümün kalını –
canımın huzuru.

[S 125]

1. beş parmak beraber değil.

bilek – bir, parmak – ayrı.

bir belâsı olmasa,
tarlada kuyruk ne yapar?

6. bir gün(de) öküz ölmez,
iki gün (için) kış gelmez.

bir para verip ağılattım,
bin para verip avuttum.

bir tãmçi suv çumãligã dãryã körinãr.

bir qarğã bilãn qış kelmãs.

11. bãy bolib, bãltãsi yoq,
gãdãy bolib, hãltãsi yoq.

bãl tutgãn bãrmađını yãlãr.

bãlã yıđlãmãsã,
ãnã sût bermãs.

16. bãlãni iřgã buyur,
ketidãn õziđ yũđũr.

bãlni – bãl deydi,
bãlni tãniđãn yeydi.

bãltã tũřgũnçã, kũndã dãm ãlãr.

21. bãř ãmãn bolsã, dõppi tãpilãr.

(bãř ãmãn bolsã, bõrk tãpilãr).

[S 126]

1. boyıñgã qarãb ton biç.

boynidã illãti bãrniđ ãyãđı qãltirãydi.

boynidãn bãylagãn it ãvgã yãrãmãs,
ãvgã yãrãsã hãm, dãvgã yãrãmãs.

bõlimçigã – ãz,

bir damla su karıncaya derya görünür.

bir karga ile kış gelmez.

11. zengin olmuş, baltası yok,
dilenci olmuş, torbası yok.

bal tutan parmağını yalar.

çocuk ağlamasa,
annesi süt vermez.

16. çocuğu işe gönder,
peşinden kendin koş.

bala – bal denir,
balı anlayan yer.

balta düşünce, her gün dinlenir.

21. baş sağ ol(ur)sa, takke bulunur.

(baş sağ ol(ur)sa, başlık bulunur.)

[S 126]

1. boyuna göre kumaş biç.

vücudunda illeti olanın ayağı titrer.

boynundan bağlanan köpek ava yaramaz,
ava yarasa da dolaşmaya yaramaz.

paylaşana – az,

6. áz hám bolsá – sáz.

böridän qorqqan toqaygä kirmäs.

böriñiñ ägzi yesä hám qan,
yemäsä hám qan.

böriñiñ qulâğı ävdä.

11. boş qap tik turmäs.

göšt alışni bilmäymän,
yâğ-yâğıdän kesib ber.

därahtniñ mortini qurt yeydi.

därd üstigä çıpqan.

16. (ölgäñniñ üstigä kömgän).

(ölgäñniñ üstigä (çıqıb) tepgän).

däryädän bir tämçi,
tongızdän bir tük.

dünyäni suv bäsä,

21. ördäkkä nimä qaygu?

[S 127]

1. dost başgä bāqar,
duşmān – āyāqqa.

yer āvlāq bolsä,

6. az olsa da – iyi.

kurttan korkan bataklığa girmez.

kurdun ağızı yese de kan,
yemese de kan.

kurdun kulağı avda (olur).

11. boş kap dik durmaz.

et almayı bilmeyene,
yağlı yerinden kesiver.

ağacın sertini kurt yer.

yara üstüne çiban.

16. (ölenin üstüne gömen.)

(ölenin üstüne (çıkıp) tepen.)

deryadan bin damla,
domuzdan bir tüy.

21. dünyayı su bassa,
ördeğe ne kaygı?

[S 127]

1. dost başa bakar,
düşman – ayağa.

yer avlak ise,

tonğız tepägä çıxar.

yer qattıq bolsä,

6. hokiz hokizdän körädi.

yäli quyuq eşäkdän,

yağır bolgän ät yahşi.

yämändän yärti qasıq.

yämğirdän kutuldim,

11. qarğa tutildim.

cinnini cinni desän,

ärpä boyi qošılar.

ikki kemäniñ başını tutgän qarq bolär.

ikki nar urışsä,

16. ortäsidadä çivin ölädi.

ikki şunqar taläşsä,

bir qarqagä yem tüşär.

ikki qoçqärniñ başı,

bir qazändä qaynämäs.

21. illät yä aşdä, yä maşdä.

ilän qaqqän, älä ärqändän qorqar.

[S 128]

1. ilänniñ süymäs oti,

domuz tepeye çıkar.

yer sert ol(ur)sa,

6. öküz öküzden görür.

yelesi koyu eşekten,

yağır olan at iyi.

kötüden yarım kaşık.

yağmurdan kurtuldum,

11. kara tutuldum.

deliye deli desen,

arpa boyu katılır (işe yarar).

iki geminin kaptanı olan batar.

iki kuş vuruşsa,

16. ortada böcek ölür.

iki şâhin dalaşsa,

bir kayaya yem olur.

iki koçun başı,

bir kazanda kaynamaz.

21. hastalık ya pirinçte (?) ya mercimekte.

yılan sok(tuğu kişi), ala urgandan korkar.

[S 128]

1. yılanın sönmez ateşi,

ininiñ aǵzidä bitär.

ip iničkä yeridän üzilädi.

it itgä buyurädi,

it quyruǵığa buyurädi.

6. it aǵzidän süyäk älib bolmäs.

it qutursä egäsini qapadı.

it hürädi, kârvân ötädi.

itdän – süyäk, müşükdän – bez.

itiniñ fe'li egäsigä ma'lum.

11. itniñ ötkirlikni tülki süymäs.

işim bitdi, eşägim lâydän ötdi.

(işim bitdi, eşägim suvdän ötdi).

işni qılgän kârnäyçi,

bälâgä qalgän surnäyçi.

16. (gat-gat etgän kârnäyçi,

bälâgä qalgän surnäyçi).

yıqılgän küräşgä toymäs.

yıglâgän közgä – yaş,

deliğinin ağzında biter.

ip ince yerinden kopar.

it ite buyurur,

it kuyruğuna buyurur.

6. it ağzından kemik alınmaz.

it kudurursa sahibini ısırır.

it ürür, kervan yürür.

itten – kemik, kediden – bez.

itin huyu sahibine ma'lumdur.

11. itin çevikliğini tilki sevmez.

işim bitti, eşeğim çamurdan geçti.

(işim bitti, eşeğim sudan geçti.)

işi yapan klârnetçi (?),

belâya kalan zurnacı.

16. (gat – gat eden klârnetçi (?),

belâya kalan zurnacı.)

yenilen (pehlivan) güreşe doymaz.

ağlayan göze – yaş,

yegän ägizgä – aş.

[S 129]

1. yoqâlgän piçâqniñ sâpı âltın.

kävuşimni âlgän bir kişi,
gümândârim miñ kişi.

kämpirniñ dârdi gozädä.

kärvân köp, rızqı böläk.

6. käsälni yâşirsän,
ısıtmäsi aşqâra kılâdi.

keyingi kıyruqdän hâzirgi öpkä yahşi.

(uzâqdägi kıyruqdän yaqındägi öpkä yahşi).

(uzâqniñ dânidän yaqınniñ sâmâni yahşi).

11. kelinni kelgändä kör,
sepini yâygändä kör.

kemäli kelsä, qayıqlı qâçar.

keräkli tâşniñ äğırligi yoq.

ketmân çâpmâq – âlmâq-sâlmâq,

16. qoş häydämâq – bârmâq- kelmâq.
häy-häy, hâmir kılmaq – nân yapmaq.

kir yuvgändän süpürgi häm qorqadi.

yiyeñ ağza aş.

[S 129]

1. kaybolan bıçağın sapı altın (olur).

pabucumu alan bir kişi,
şüphelendiğim bin kişi.

kocakarının derdi ipekte.

kervan çok, rızkı parça parça.

6. hastalığını gizlersen,
ateşi açığa çıkarır.

sonraki kuyruktan şimdiki ciğer iyi(dir).

(uzaktaki kuyruktan yakındaki ciğer iyi(dir).)

(uzaktaki(nin) tane(sin)den yakındaki(nin) saman(ı) iyi.)

11. gelini geldiğinde gr,
eyizini serdiğinde gr.

gemiyle gelen kayıkla kaçar.

gerekli taşın ağırlığı yok (dert edilmez).

apayla kazmak – almak – dökmek,

16. kzle sürmek – varmak – gelmek.

hay hay, hamur yoğurmak – ekmek yapmak.

kir yıkayandan süpürge de korkar.

kiçkinä tâş baş yârär.

kâsâniñ tägidä – nim kâsä.

[S 130]

1. (kâsâniñ tägidä nim kâsasi bolädi).

kün hisâbini ây âlär,

bedâv orni tây âlär.

kör tâvukkä här närsä bugdäy körinär.

kör tutgânini çoymäs,

6. kâr – eşitgânini.

kör hässasini bir märtä yoçätädi.

körgänni eşitgän yenipti.

körmägänniñ köçäsi köp.

körpänğä qaräb âyâç uzät.

11. mevâli därahtgä tâş ätmä.

mevâli därahtgä tâş tegär.

mevâli därahtniñ başi häm.

men nimä deymânu,

çobizim nimä deydi.

16. miñ çoyliniñ işi

küçük taş baş yarar.

kâsenin altında – küçük kâse.

[S 130]

1. (kâsenin altında küçük kâse olur.)

gün hesabını ay alır,
atın yerini tay alır.

kör tavuğa her şey buğday görünür.

6. kör tuttuğunu bırakmaz,
sağır – duyduğunu.

kör esasını bir defa kaybeder.

göreni duyan yenmiş.

görmeyenin sokağı çok.

döşegine bakarak ayak uzat.

11. meyveli ağaca taş atma.

meyveli ağaca taş değer.

meyveli ağacın başı da.

ben ne diyorum (?),
kopuzum ne diyor (?).

16. bin koyunlunun işi,

bir koyliğä tüşibdi.

minnätlik âşdän beminnät muşt yaḥşi.

(minnätlik pälâvdän minnâtsiz yâvgân yaḥşi).

[S 131]

1. mis ƙâzângä lây tuvâƙ.

mâl egâsigä oḥşâmäsä härâm olâdi.

müşükkä “pişt” demâgân,
tâvuƙƙa “kişt” dermidi?

6. nâsiyâdän üngâni,
teğirmândän ƙıƙƙani.

nâma'lum yerdä âltın bâr,
bârsâñ baƙır¹ tâpilmäs.

nâtâvân köñilgä ƙotir câmâşâv.

11. âvul iti âlä bolsä,
böri kelsä birikâr.

âdâmgä – libâs,
eşâkkä – toƙım.

âyni etäk bilân yâpib bolmäs.

16. ârlân bolmäs.
âlä küzân âlä bolsä hâm,

¹ Baƙır – mis.

bir koyunluya düşmüş.

minnetli aştan minnetsiz yumruk iyi(dir).

(minnetli pilâvdan minnetsiz düşman iyi(dir).)

[S 131]

1. bakır kazana toprak kap.

mal sahibine bezemezse haram olur.

kediye “pist” demeyen.

tavuğa “kışt” der mi?

veresiyenin kazancı,

6. değirmenin mahsulü.

bilinmeyen yerde altın var,

gitsen bakır¹ bulunmaz.

çaresiz gönle uyuz

mezra iti dağınık (da) olsa,

11. kurt gel(ir)se toplanır.

insana – elbise,

eşeğe – semer.

ayı örtü ile kapamak olmaz.

ala ala olsa da,

16. aslan olamaz.

¹ Bakır – mis.

älä toğanâķ ălgır bolsä hăm,
ķarçığay bolălmäs.

älä tâvuķ sâ mân sâçâr,
öz äybini özi âçâr.

21. äldingi ärävä ķay yoldän yürsä,
keyingi ärävä hăm Őu yoldän yürär.

[S 132]

1. (kättä ķärvân ķay yoldän köçsä,
kiçik ķärvân hăm Őu yoldän köçâr).

âlisniņ âti özgünçä,
yaķınniņ tâyi özâr.

âlmä sâvâğıdän üzilär.

6. âlmä täğidän yirâķ tüŐmäs.

âlmäs – yerdä ķâlmäs.

âlävgä kelgän eläkni âlmäs.

âltın çirimäs.

âsilsäņ bäländ dârgä âsil,

11. âyâğıņ yergä tegmäsın!

ât äylänib ķâzıgını tâpädi.

ât äyâgän, yergä bâķar,
ķuŐ äyâgän, kökkä bâķar.

ala kuzgun ala olsa da,
şâhin olamaz.

ala tavuk saman saçar,
kendi ayıbını kendi açar.

21. önceki araba hangi yoldan giderse,
sonraki araba da o yoldan gider.

[S 132]

1. (büyük kervan hangi yoldan geçerse,
küçük kervan da o yoldan geçer.)

uzağın atı geçene kadar,
yakınının tayı geçer.

elma sapından kopar.

6. elma dibinden uzak düşmez.

elmas – yerde kalmaz.

ateşe gelen eleği(ni) alamaz.

altın çürümez.

asılacaksan yüksek darağacına asıl,

11. ayağın yere dokunmasın.

at dolaşıp kazığını bulur.

at besleyen, yere bakar,
kuş besleyen, göğe bakar.

ât äganägan yerdä cün qälär.

16. ât bâsmägan yerni täy bäsär.

ât âriqläsä tuvlâq bolär.

ât – sağırdän, qoy bağırdän.

ât sürinmäy, yol tänimäs.

ât tepkisini ât kötärär.

[S 133]

1. âtäñ mirâb bolsä häm,
qulâqniñ başidä bol!

âtäsi urmägan qongızni,
bäläsi urär tongızni.

âtñiñ ölimi – itniñ bährämi.

6. âç böri yortägan kelär.

âşñ hälääl bolsä köçädä iç!

âşiqmägan quyângä yetibdi.

piçâqni ävväl öziñgä ur,
âğrımäsä birâvgä ur!

11. pädşâniñ işkı qurbäqagä tüşibdi.

puli küygän qalâmpir çäynär.

at(ın) yıkıldığı yerde tüy kalır.

16. atın gitmediği yere tay gider.

at zayıflasa olur.

at – sağrısından, koyun – göğsünden.

at sürülmeden, yol öğrenmez.

atın çiftesine at dayanır.

[S 133]

1. baban mirab (= su işleri yöneticisi) olsa da ,
kulağın başında ol.

babası vurmaz böceği,
çocuğu vurur domuzu.

atın ölümü – itin bayramı(dır).

6. aç kurt gelir.

aşın helâl ise dışarıda iç!

acele etmeyen tavşana yetişmiş.

bıçağı önce kendine vur,
acı vermezse başkasına vur.

11. padişahın aşkı kurbağaya düşmüş.
parası yanan biber çiğner.

polät piçâķ kinsiz qalmäs.

semiz qoyniņ umri kältä bolädi.

semizlikni qoy kôtärär.

16. (semizlikni qoy kôtärär,
âgırlıkni yer kôtärär).

sendän uginä, mendän buginä.

siylägänni sigir bilmäs,
siypägänni – hökiz.

[S 134]

1. sıçqân sıgmäs inigä,
ğalvir bağlär dumigä.

sıçqänniņ ölgisi kelsä,
müşük bilän oynaşär.

suv körmäy etik yeçmä!

6. (suvgä qaräb etik yeç!).

suläymän öldi, devlär qutuldi.

sultân süyägini horlamäs.

süt bilän kirgän,
cân bilän çıkar.

11. sök aşigä surnäy.

çelik bıçak kınsız kalmaz.

semiz koyunun ömrü kısa olur.

şişmanlığa koyun dayanır.

16. (şişmanlığa koyun dayanır,
ağırlığa yer dayanır.)

senden sadece o, benden sadece bu.

besleyeni sığır bilmez,
okşayanı – öküç.

[S 134]

1. fare sığmaz inine,
kalbur bağlar kuyruğuna.

farenin ölesi tutsa,
kedi ile oynar.

su görmeden çizmeyi çıkarma.

6. (suya bakıp çizmeyi çıkar!)

süleyman öldü, devler kurtuldu.

sultan kemiği incitmez.

süt ile giren,
can ile çıkar.

11. azarlama aşığa zurna.

soräb soräb mäkkäni täpibdi.

täbib – täbib emäs,
başidän ötgän täbib.

täkä bolsin, süti bolsin.

16. tänläb-tänläb täzigä uçrăbdi.

tännäz tărăngünçä toy tărçar.

tarıqni yegän çumçuq,
bälägä qalgän bedänä.

tikilgän qazän qaynämäs.

[S 135]

1. tiläb älgän bälämni,
eçki tepib öldirdi.

tiläb älgän qarın toydirmäs.

täyçäni “täy” deb horlämä
ertä-indin ät bolär.

6. täpgän gül keltirär,
täpmägän bir baş piyáz.

târ cäydä tämäşä.

tâşni sıqqan bilän suv çıqmäs.

tütünsiz ot bolmäs,

sora sora mekke'yi bulmuş.

tabip – tabip değil,
başından geçen tabip.

teke olsun, sütü olsun.

16. seçe – seçe tazı(sına) kavuşmuş.

nazlı (gelin) süslenene kadar, düğün dağılır.

darıyı yiyen karınca,
belâya kalan bildircin.

dikilen kazan kaynamaz.

[S 135]

1. (allah'ın) dileyip aldığı yavrumu,
keçi tepip öldürdü.

(allah) dileyip aldığına karın doydurtmaz.

taya “tay” deyip hor görme,
yarın öbür gün at olur.

6. bulan gül getirir,
bulamayan bir baş soğan.

dar yerde seyir.

taşı sıkmakla su çıkmaz.

dumansız ateş olmaz.

11. yâziqsiz – yigit.

tüyä häm muâmälägä çökädi.

tüyä silkinsä, eşäkkä yük çıqadi.

tüyägä yäntâq keräk bolsä,
boynini çözädi.

16. tüyäni şamâl uçirsä,
eçkini äsmändä kör.

tüyäniñ özigä yäräşä cäzi bär.

tütünniñ aççıgını mori bilädi.

tuğılmägän bälägä beşik.

21. toqaygä ot tüşsä,
hölü quruq bärävär yänädi.

[S 136]

1. üyniñ gäpi köçägä togrı kelmäydi.

faqır kişi pänädä.

(faqır kişi pänädä,
postini sâmanhânädä).

çivıq tutgän yeridän sınımäydi,

6. egilgän yeridän sınıädi.

çigirtkädän qorqқан ekin ekmäs,

11. yazgısız – yiğit.

deve bile (iyi) davranışa çöker.

deve silkin(ir)se, eşeğe yük çıkar.

deveye ot gerekse,
boynunu uzatır.

16. deveyi rüzgar uçur(ur)sa,
keçiyi gökte gör(ürsün).

devenin kendine yaraşır çukuru (?) var.

dumanın acısını baca bilir.

doğmamış çocuğa beşik.

21. bataklığa ateş düşse,
ıslak kuru beraber yanar.

[S 136]

1. evin sözü sokağa denk gelmez.

fakir kişi gizli yerde.

(fakir kişi gizli yerde,
kürkü samanlıkta.)

çubuk tutulan yerinden kırılmaz,

6. eğilen yerinden kırılır.

çekirgeden korkan ekin ekmez,

bärimtäädän qorqқан määl yıgmäs.

çigirtkälär ekin yer,
ekmäy-tikmäy tekin yer.

11. çin ıhläs bilän yıgläsän,
soqır közdän yaş çıqar.

çumçuq semirsä bätmän kelmäs.

çumçukdän qorqқан tarıq ekmäs.

şäkärniñ äzi şirin.

16. şämäl bolmäsä,
därahtniñ başı qımirlämäydi.

şeriklik aşni it içmäs.

şäliniñ arqasidän
kürmək suv içibdi.

21. egäsini siylägän,
itigä süyäk täşlär.

[S 137]

1. egilgän başni qılıç kesmäs.

egri täyâqniñ butâğı burunni yirtär.

“el nâzâr qılmäsä,
eşäk bazarıgä häm дәlläl bolälmäysän.

vergiden (?) korkan mal biriktirmez.

çekirgeler ekin yer,
ekmeden dikmeden bedava yer.

11. gerçek ihlâs ile ağlarsan,
kör gözden yaş çıkar.

serçe semirse (de) ağır gelmez.

serçeden korkan darı ekmez.

şekerin azı tatlı (olur).

16. rüzgâr olmazsa,
ağacın başı kımıldamaz.

pay edilmiş aşı it içmez.

çeltiğin arkasından
..... su içmiş.

21. sahibine kıymet veren,
köpeğine kemik verir.

[S 137]

1. eğilen başı kılıç kesmez.

eğri sopanın budağı burnu yırtar.

halk nazar etmese,
eşek pazarına bile tellal olmazsın.

el âgzigä eläk tutib bolmäs.

6. el ƙongän yerdä,
ät – toygän yerdä.

eläkkä kirgän hâtınnıñ,
ellik âgız gäpi bär.

- er yigitniñ içidä,
11. ärävägä ƙoşgän ät yätär.

ermänälik üydä er ölmäs,
därmänälik üydä därd bolmäs.

et – etgä, şorvä – betgä.

eçki bolsä ƙoygä yol açilädi.

16. eçkigä cän ƙaygu,
ƙassâbgä yâğ kaygu.

eçkiniñ ƙältäk yegisi kelsä,
çopänniñ täyâğığä sürkänädi.

- eşägi üç tängä,
21. toƙımi beş tängä.

(eşägidän toƙımi ƙımmät).

[S 138]

1. eşäğigä yäräşä tüşävi.

eşäk – işi bilän,

halk ağzına elek tutmak olmaz.

6. halk – yaşadığı yerde,
at – doyduğu yerde.

eleğe giren kadının,
elli ağız sözü var.

- er kişinin içinde,
11. arabaya koşulan at yatar.

.....li evde er ölmez,
.....li evde dert olmaz.

et – ete, çorba yüze.

keçi ol(ur)sa koyuna yol açılır.

16. keçiye can kaygı (keçi can derdinde),
kasaba yağ kaygı (kasap yağ derdinde).

keçinin dayak yiyesi gelse,
çobanın sopasına sürtünür.

- eşegi üç kuruş,
21. semeri beş kuruş.

(eşeginden semeri kıymetli.)

[S 138]

1. eşegine yaraşır yuları.

eşek – işi ile,

tongız – tişi bilän.

eşäk eşäkdän qalsä qulâğı kâmir.

(eşäk eşäkdän qalsä qulâğını kesär).

6. eşäkkä mügüz bitsä, egäsini süzädi.
tüyägä qanât bitsä, tâmiñni buzädi.

eşäkniñ yâmâni qazıqni bulğar,
âtniñ yâmâni – âhurni.

eşäkniñ tänlägäni şorä.

11. eşäkniñ yüki yeñil kelsä,
yâtâğân bolär.

yürgän – däryâ, otirgän boyrä.

yürgänniñ yoli ötar,
otirgänniñ küni ötar.

16. (yürgänniñ yoli köpâyär,
otirgänniñ oyi köpâyär).

yälängäç – suvdän täymäs.

yänçiqqa kirgän hökiz beşlikkä¹ çidär.

[S 139]

1. yahşi âtgä bir qamçı,
yâmân âtgä miñ qamçı.

¹ Beşlik – pänşäha.

domuz – dişi ile.

eşek eşekten (geri) kal(ır)sa kulağı kısıılır.

(eşek eşekten (geri) kal(ır)sa kulağını keser.)

6. eşeğin boynuzu olsa, sahibini süser,
devenin kanadı olsa, (evin) damını bozar.

eşeğin kötüsü kazığını çekeler,
atın kötüsü – yemliğini.

eşeğin seğtiği karapazı.

11. eşeğin yükü hafif ol(ur)sa,
tembel olur.

yürüyen – deniz, oturan – hasır.

yürüyenin yolu geçer,
oturanın günü geçer.

16. (yürüyenin yolu çoğalır,
oturanın düşüncei çoğalır.)

çıplak sudan çıkmaz.

dövene giren öküz beřliđe¹ dayanır.

[S 139]

1. iyi ata bir kamçı,
kötü ata bin kamçı.

¹ Beşlik – saban (?).

özi bazarğa sıgmägän tüyä,
çoşanı bilän kiribdi.

6. özigä yeñ bolmägän,
özgägä boy bolmäs.

özimdän çıqqan bälägä,
qaygä bäräy dävägä?

ölärmän hökiz bältädän täymäs.

örgängän köñil örtänsä qoymäs.

11. ördäk yoq köldä läyhoräk hân.

ot bergän otini älädi,
suv bergän – suvini.

ötgän bulutdän yamğır kütmä.

ötmäs piçâq qol kesär.

16. ötmäs tıgñıñ tili egäv.

otni kâvläsäñ öçär,
çoşni(ni) kâvläsäñ köçär.

otniki – otgä, suvniki – suvgä.

oşätmägünçä – uçrätmäs.

21. qayırsäm – etäğim,

kendi pazarına sığmayan deve,
koşumuyla girmiş.

6. kendine kol olmayan,
başkasına boy olmaz.

kendimden gelen belâya,
neden gideyim davaya?

ölecek öküz satırdan kaçmaz.

öğrenen gönül istese bırakmaz.

11. ördek olmayan gölde çulluk hükümdar(dır).

ot veren otunu alır,
su veren suyunu alır.

geçen buluttan yağmur bekleme.

kör bıçak kol keser.

16. kör bıçağın dili(nden) eğe (anlar).

ateşi karıştırırsan söner,
komşuyu karıştırırsan taşınır.

ateşinki – ateşe, suyunki suya.

benzetmeyince – rast gelmez.

21. katlasam – eteğim,

şimärsäm – yengim.

[S 140]

1. şamgâk¹ özini tâg äylär,
yântâk özini bâg äylär.

şarı kız ävgä çıqdi,
ketidän gavgâ çıqdi.

şars ikki şoldän çıqadi.

6. şatıq tökilgän yerdä yuşı şälär.

şızım- sengä äytämän,
kelinim, sen eşit.

şâzişsiz ât turmäs.

11. şâzân âlsän, şâkıb âl,
mâl âlsän, bâkıb âl.

şâzângä yäräşä şâpşâğı.

şâzândä bolsä çömiçgä çıkar.

şâzânçiniñ erki bâr,
şaydän şulâk çıkarşä.

16. şulunli biyâ ävulgä sıgmäs.

şulunli biyädän şuduş suvi ärtmäs.

¹ Şamgâk – yâvvâyi ösimliklârdän bir türü.

sıvasam – kolum.

[S 140]

1. deve diken¹ kendini dağ görür,
çalı kendini bağ görür.

(evde) kalmış kız ava çıktı,
peşinden kavga çıktı.

alkış iki elden çıkar.

6. katık dökülen yerde kırıntısı kalır.

kızım, sana söylüyorum,
gelinim sen işit.

katıksız at durmaz.

11. kazan al(ır)san, kakıp al,
mal al(ır)san, bakıp al.

kazana yaraşır kapağı.

kazanda ol(ur)sa kepçeye çıkar.

kazancının gücü var,
nereden kulp çıkarsa.

16. gebe kısarak mezraya sığmaz.

gebe kısraftan kuyu suyu artmaz.

¹ Deve diken¹ – ayrıksı (?) bitkilerin bir türü.

[S 141]

1. uru yg egilm.

uru ygg ypr bitm.

u but sığın.

u yo cyd urbaa blbl.

u tilini u bil.

6. u ysid krgnini ul.

u anti biln uib,

uyrui biln on.

oyni hm z ygdn sdi,

ekini hm z ygdn sdi.

11. oyivn kp bols, oy hrm boldi.

ol biln bergng u toym.

oran ldin mut ktrr.

oni kr bols, kzini ıs.

hysizg hr kn hyit.

16. “hyt” degn tyg mdd.

“hlv!” degn biln gz ums.

1. kuru ağaç eğilmez.

kuru ağaçta yaprak bitmez.

kuş budağa sığırır.

kuş olmayan yerde kurbağa bülbül (sayılır).

kuş dilini kuş bilir.

6. kuş yuvasında gördüğünü yapar.

kuş kanadı ile uçup,

kuyruğu ile konar.

koyun da kendi bacağında asılır,

keçi de kendi bacağında asılır.

11. çoban çok ol(ur)sa koyun mundar ölür.

el ile verilene kuş doymaz.

önce korkan yumruk kaldırır.

komşun kör ise, gözünü kıs.

hayasız her gün bayram.

16. “bayram!” diyen deveye medet.

“helva!” demekle ağız ekşimez.

həlīmḡānā u yerdä,
zikirḡānā bu yerdä.

[S 142]

1. hər gülniḡ hidi başqa.

hər yerniḡ tülkisini,
öz tázisi bilän ávlär.

hökizniḡ şáhğä ursän,
tuyáḡı zırqıräydi.

[S 143]

1. İBRÄTLİ MAQÁLLÄR

ädäşgän taş terär.

äytilgän söz – ätilgän oq.

ämälğä maḡrur bolsän, tozdirär.

ängızli yerdä ät ölmäs,

6. iyirli yerdä er ölmäs.

ärqānni uzun taşlä kımirleşini kör.

äsl äynämäs säriyāḡ sasimäs.

äççik bilän çüçükni tātḡan bilär,
uzāq bilän yaqınni yürgän bilär.

11. äççikni äççik kesär.

hilmhane (?) o yerde (orada),
zikirhane bu yerde (burada).

[S 142]

1. her gülün kokusu başka(dır).

her yerin tilkisini,
kendi tazısı ile avlar(lar).

öküzün boynuzuna vur(ur)san,
ayağı titrer.

[S 143]

1. İBRETİLİ ATASÖZLERİ

şaşıran taş toplar.

söylenen söz – atılan ok(tur).

amel(in)e mağrur olursan, dağıtır.

anırlı yerde ot olmaz,

6.yerde er ölmez.

urganı uzun bırak, kımlıdayışını gör.

asıl değişmez, sarı yağ bozulmaz.

acı ile ekşiyi tadan bilir,
uzak ile yakını yürüyen bilir.

11. acıyı acı keser.

aqlli özini ayblar,
aqlsiz – dostini.

berärmängä – beşäv köp,
älärmängä – ältäv äz.

[S 144]

1. bergän betgä bâqar,
bermägän kimgä yâqar?

bergänniñ betigä qarämä.

besäbâb äyâqqa tikän kirmäs.

6. beş barmâqniñ birini tişläsän,
bâri âgrir.

bilgän tâpib gâpirär,
bilmägän – qâpib.

bir yigit kırq yildä binâ bolur.

11. bir teriniñ içidä qoy neçä bâr semirib.
neçä bâr äzär.

bir qoltıqqa ikki târvuz sıgmäs.

birâvni qarğasän öziñgä urär.

birâvniñ mis qâzânidän,
öziñniñ qarâ qâzâniñ yahşi.

16. baş yârilsä börk içidä,

akıllı kendini suçlar,
ahmak – dostunu.

verene – beş tane çok,
alana – altı tane az.

[S 144]

1. veren yüze bakar,
vermeyi kim sever?

verenin yüzüne bakma.

sebepsiz ayağa diken batmaz.

6. beş parmağın birini dişlersen,
hepsi ağrır.

bilen bulup söyler,
bilmeyen – kapıp.

bir yiğit kırk yılda yetişir.

11. bir derinin içinde koyun kaç defa semirip,
kaç defa zayıflar.

bir koltuğa iki karpuz sığmaz.

birine beddua edersen, kendine tutar.

başkasının bakır kazanından,
kendi kara kazanın iyi(dir).

16. baş yarılrsa börk içinde,

kol sınısâ yeŋ içidâ.

bâşgâ tüşgânni kôz kôrâr.

bolâr iş boldi, boyâk hûmi sındi.

gâp köp, kömir âz.

[S 145]

1. gâpdâ ƣanƣuv¹ yâmân,
dârdâ sâncuv yâmân.

gâpni kâvlâsâŋ gâp ƣıƣar.

gâpniŋ tâgini gâp âƣâr.

ginâ âdâvâtniŋ ƣoşnisi.

6. gümân dostni dostdân âcrâtâr.

dârdiŋ bolsâ bolsin,

ƣarziŋ bolmâsin.

dârdsizgâ dârd âytmâ!

dârdsizniŋ âldidâ “bâşim” demâ!

11. dâsturhângâ bâƣƣan dost emâs.

yegân âgız uyâlâr.

yer ƣattıƣ bolsâ,

¹ Ƙanƣuv – kesâtıƣ, piçin, luƣma.

el kırılrsa kol içinde.

başta geleni göz görür.

olur iş oldu, boya küpü kırıldı.

söz çok, kömür az.

[S 145]

1. sözde ima¹ kötü,
hastalıkta sancı kötü.

sözü karıştırdığında söz çıkar.

sözün altını söz açar.

kin düşmanlığın komşusu(dur).

6. şüphe dostu dosttan ayırır.

derdin ol(ur)sa olsun,
borcun olmasın.

dertsiz dert söyleme!

dertsizin önünde “başım!” deme!

11. sofraya bakan dost değil.

yiye ağız utanır.

yer sert olsa,

¹ İma -

hökiz hökizdän körär.

yergä tüşgän gül bolär,

16. otgä tüşgän kül bolär.

yerdän täpsän häm, sänäb äll

yâyilgän gäp yığılmäs.

[S 146]

1. yätib yeyişgä – tegirmän,
yürgizib yeyişgä – cüváz.

yâş çağım – ältin çağım.

yâşdän hätä, kättädän üzr.

yâşligiñdä ädät kılsän,

6. qarıgünçä könikäsän.
qarıgänindä ädät kılsän,
könikkünçä kömiläsän.

yâğ humçäsi täşidän bilinür.

cävdär cäyigä tüssä, buğdây bolär,

11. buğdây cäyigä tüşmäsä, cävdär bolär.

cäh – duşmân, aql dost.

cäh – cähilniñ quräli.

cäh kelgändä aql ketär.

öküz öküzden görür.

yere düşen gül olur,

16. ateşe düşen kül olur.

verde bulsan da sayıp al!

yayılan söz toplanmaz.

[S 146]

1. yatıp yemeye – değirmen,

yürütüp yemeğe – cevaz.

gençlik çağım – altın çağım.

gençten hata – büyükten kusur.

gençliğinde adet edersen,

6. yaşlılığında alışsın.

yaşlılığında adet edersen,

alışana kadar gömülürsün.

yağ küpü dışından bilinir.

çavdar yerine düşerse, buğday olur,

11. buğday yerine düşmezse çavdar olur.

öfke – düşman, akıl – dost(tur).

öfke – cahilin silâhı(dır).

gazap geldiği zaman akıl gider.

- cân bolsä, cähân tâpilär,
16. âş bolsä, qazân tâpilär.

câhillik – cân âzâbi.

câhillikdän cân çıkar,
qâbillikdän dâng çıkar.

- cömârd yoqligini bildirmäs,
21. tulpâr – açligini.

zorgä hâm zordek bälâ bârdir.

[S 147]

1. zordân zor çiqsä,
zor dumini kısâr.

illät ketädi, âdät ketmäydi.

ilmigä ämäl kılmägän mullä – mullä emäs.

inidä yâtgänni el tâpâr.

6. intizâmli lâşkâr yeñilmäs.

(içdän buzilmäsä, qoşin yeñilmäs).

iş bitgäç, mäslähätçi köpâyâr.

iş yurişmäsä, bulâmıq dândân sindirâr.

yigitniñ közgüsi – yigit.

- can olsa, cihan bulunur,
16. aş olsa, kazan bulunur.

cahillik – can azabı(dır).

cahillikten can çıkar,
kabiliyetlilikten şan çıkar.

- cömert yokluğunu göstermez,
21. cins at – açlığını.

zora da zor gibi belâ vardır.

[S 147]

1. kuvvetliden (daha) kuvvetli çık(ar)sa,
kuvvetli kuyruğunu kısar.

hastalık gider, adet gitmez.

ilmiyle amel etmeyen alim – alim değil(dir).

evinde yatanı halk bulur.

6. düzenli ordu yenilmez.

(içinden bozulmazsa ordu yenilmez.)

iş bittikten sonra nasihatçi çoğalır.

iş yürümezse, bulamaç bıçak kırar.

yiğidin aynası – yiğit(tir).

11. yol äzâbi – gor äzâbi.

yol kişisi yolğä yaḥşi.

yol körmägän yol(dä) äzâr,
kün körmägän kün(dä) äzâr.

yol ḡuvlägän ḡazinägä yolıḡar.

16. gâp ḡuvlägän bälâgä yolıḡar.

yoli açılğän yigitniḡ,
yängäsi âldidän çıḡar.

yoḡ buğdâyğä – yoḡ tegirmân.

yoḡni yöndirib bolmäs.

[S 148]

1. yoḡniḡ köñli yorğä tilâr.

kâmbâğal bolsâḡ köçib kör.

käsâlgä söz yâḡmäs,
çârçägâḡğä – oyun.

kepâk yegân ât yügürük bolmäs.

6. kiyğän toniḡ eskiydi,
kiydirğän toniḡ eskimâydi.

kiçkinâ demâḡ bizni,
kötârib urâmiz sizni.

11. yol azabı – kabir azabı (gibidir).

yolcu yola iyi (yolunda gerek).

yol görmeyen yol şaşırır,
gün görmeyen gün şaşırır.

yol takip eden hazineyi bulur,

16. söz takip eden belâyı bulur.

yolu açılan yiğidin,
yengesi önünden çıkar.

olmayan buğdaya – olmayan değirmen.

olmayanı olmaz.

[S 148]

1. olmayanın gönlü uyuşukluk ister.

fakir isen göçüp gör.

hastanın söz hoşuna gitmez,
yorgunun – oyun.

kepek yiyen at koşu atı olmaz.

6. giydiğin eskir,
giydirdiğin eskimez.

küçük görmeyin bizi,
kaldırır vururuz sizi.

kişi toni kirçil bolär,
11. kişi âti terçil bolär.

kişi hurmäti öz qolidä.

küldän tepä bolmäs.

könül kirin äytsä ketär,
qolnıñ kirin yuvsä ketär.

16. könül tärtgän âş häläl.

könül oygä toymäydi,
böri qoygä toymäydi.

könülgä kelgän qoldän kelsä,
bitmäydigän iş qalmäs.

21. könli açiqnıñ qoli açiq,
qoli açiqnıñ yoli açiq.

[S 149]

1. köp bilgän âz sözlär,
âz sözläsä häm, säz sözlär.

köp gäp eşäkkä yük.

köp körgän köp bilär.

köp âtgän bilän mergän bolmäs,
6. köp etgän bilän çeçän bolmäs.

(köp âtgän bilän âvçi bolmäs,

kişi elbisesi kirli olur,

11. kişi atı terli olur.

kişi(nin) saygısı kendi elinde.

kül den tepe olmaz.

gönül kiri söylendiğinde gider,

elin pıslığı yıkandığında gider.

16. gönül(ün) çektiği aş helâl(dir).

gönül fikre doymaz,

kurt koyuna doymaz.

gönle gelen, elden gelse,

bitmeyecek iş kalmaz.

21. gönlü açığın eli açık,

eli açığın yolu açık.

[S 149]

1. çok bilen az konuşur,

az konuşsa da iyi konuşur.

çok söz – eşeğe yük(tür).

çok gezen çok bilir.

çok atmakla nişancı ol(un)maz,

6. çok yapmakla usta olunmaz.

(çok atmakla avcı ol(un)maz,

köp degän bilän dâvçi bolmäs).

köp yürgändän sorämä,
köp bilgändän sorä.

11. (köp yürgängä ergäsmä,
köp bilgängä ergäş).

köp yaşägän bilmäs,
köpni körgän bilär.

köpgänniñ küni ärtiķ.

16. köringän tãgniñ yirãğı yoķ.

läyläknin ketişigä emäs,
kelişigä bâķar.

miñ қоşçigä bir bâşçi.

mulläli ävul қorқâķ,

21. baķşili ävul bâtır.

nävrozdän soñ қış kelmäs,
mizändän soñ yâz bolmäs.

[S 150]

1. näsiyâ yemäñ etni,
қızärtirär betni.

nimäni қılsäñ här,
şungä boläsän zâr.

çok söylemekle dövüşcü olunmaz.

çok gezenden sorma,
çok bilenden sor.

11. (çok gezeni izleme,
çok bileni izle.)

çok yaşayan bilmez,
çok gören bilir.

görenin günü fazla.

16. görünen dağın uzağı olmaz.

leyleğin gitmesine değil,
gelmesine bakılır.

bin arabacıya bir amir.

mollalı köy korkak,

21. ozanlı köy cesur.

nevruzdan sonra kış gelmez,
mizandan sonra yaz gelmez.

[S 150]

1. veresiye yemeyin eti,
kızartır yüzü.

neyi görürsen hor,
ona olursun muhtaç.

- nādāngä sözlāgān esiz sözim,
6. ölikkā yıglāgān esiz közim.

nādāngä ülfāt bolgān qān yutār.

nāz kızgā yārāşür.

nātiq mahmādānā bolsä,
mäclisniñ burdi ketār.

11. āyāq çärçäsä, täyāq yäräydi.

āz bolsin, āz bolsä häm sāz bolsin!

āzıqlı āt hārimäs.

ālmāqniñ bermāğı bār.

āmānāt iş āvārä kılār.

16. ārqalıq ārqalānib sözlär,
ārqasiz qorqıb sözlär.

āsmāngä tüpürsāñ, betiñä tüşār.

āt bāqqāniñ – ulāqqa,
qoy bāqqāniñ – qonāqqa.

21. āt bolsä, mäydān tāpilādi,
āt bolmäsä, mäydān çāpilādi.

[S 151]

1. ātālär sözi – aqlniñ közi.

- cahile söyle zavallı sözüm,
6. ölüye ağlayan zavallı gözüm.

cahille ahbap olan kan yutar.

naz kıza yakışır.

hatip çok bilmiş ol(ur)sa,
meclisin bereketi gider.

11. ayak yorulduğunda, asa (işe) yarar.

az olsun, az olsa da iyi olsun.

azıklı at yorulmaz.

almanın vermesi var.

emanet iş avare eder.

16. arka çıkana arka çıkılarak konuşur,
arkası olmayan korkarak konuşur.

göğe tükürsen yüzüne düşer.

at besleyeninki – ulağa,
koyun besleyeninki – ağıla.

21. at ol(ur)sa meydan bulunur,
at olmazsa meydan aranır.

[S 151]

1. atalar sözü – aklın gözü(dür).

ätgän oq arqagä qaytmäs.

ätni baksän ät qulasän,
yävni quvsän mät qulasän.

âgır tışni suv eltmäs.

6. sävdâ gavgäsiz bolmäs,
pâlvân gâvdäsiz bolmäs.

sädäfsiz dür bolmäs,
tikänsiz gül bolmäs.

11. säyil häm – säyil,
särgärdän häm – säyil.

servä' dä kişi yâlgânçı bolär.

sâmân birâvniki bolsä häm,
sâmânhânädä öziñniki bolsin.

16. suvgä sälsäm suv kötärmäs,
mişkâl temirni,
ältın bilän âlib bolmäs,
qâlgän köñilni.

sukut – âlämäti rizâ.

süpürmägän üygä mehmân kelär.

21. söz ma'quldän aşmäs,
devâr – sârğaldän.

atılan ok geriye dönmez.

atı beslersen at yaparsın,
düşmanı kovalarsan “mat” yaparsın.

ağır taşı su dövmez.

6. alışveriş gürültüsüz olmaz,
pehlivan cüssesiz olmaz.

sedefsiz mücevher olmaz,
dikensiz gül olmaz.

- seyir de – seyir,
11. şaşkın da – seyir.

vadesi çok olan kişi yalancı olur.

saman başkasının olsa da,
samanlık senin olsun.

- suya atsam su kaldırmaz,
16. (bir) miskal demiri.
altınla almak olmaz,
gönülsüzün gönlünü.

sükut – rıza alâmeti(dir).

süpürilmeyen eve misafir gelir.

21. söz ma’kul olandan öteye geçmez,
duvar – koridordan.

1. söz süyükdän ötär,
täyâq – etdän.

sözniñ yâmâni – sänçiq,
därdniñ yâmâni – quyänçiq.

- sözniñ körki – maqâl,
6. yigitniñ körki , saqâl.

sökäversän, beti qätär,
uräversän, eti qätär.

sorägänniñ bir yüzi qarä,
bermägänniñ – ikki yüzi.

11. tänimäsni siylämäs.

tegirmän nävbäti bilän.

teng – tengi bilän,
tezäk keñi bilän.

- (quv quv bilän uçädi,
16. gâz gâz bilän uçädi).

tikänniñ zährini tartgän,
âyâgını bilib bäsädi.

tilingändän tilängän yâmân.

tilingändän tişläb bolmäs.

1. söz kemikten geçer,
sopa – etten.

sözün kötüsü – sancı,
derdin kötüsü – sara.

- sözün süsü – atasözü,
6. yiğidin süsü – sakal.

sövsen – yüzü sertleşir,
vursan – eti sertleşir.

soranın bir yüzü kara,
vermeyenin iki yüzü.

11. tanımadığına değer vermez.

değirmen sıra ile (döner).

denk – dengi ile,
tezek – çuvalı ile.

- (kuğu kuğu ile uçar,
16. kaz kaz ile uçar.)

dikenin acısını çeken,
ayağını düşünerek basar.

dilinenden (?) dilenen kötü.

dilenciden (?) alınan yenmez.

21. tıg yārasi tüzälär,
til yārasi tüzälmäs.

[S 153]

1. tāmçı tāmib bolgünçä,
däryä âkıb bolädi.

tāmçı tâşni teşär.

tâşni kırqmäsänj qaşqargä yetädi.

târ yerdä âş yegünçä,
6. keñ yerdä muşt ye.

tâş kattıq, tâşdän häm baş kattıq.

tâg tâg bilän qävuşmäs,
âdäm âdäm bilän qävuşär.

tâgdän ârқasi bolgänniñ,
11. tâgdäy yürägi bolär.

tâgu tâşni suv buzär,
el âräsini söz buzär.

tuzsiz hāmır tändirdä turmäs.

tuzsizni közsiz häm bilädi.

16. turnädän qarāvul qoysänj,
tepändän kıyқıruv ketmäs.

toy âşi – topälän âşi.

bıçak yarası düzelir,

21. dil yarası düzelmez.

[S 153]

1. damla damla olana kadar,
nehirin suyu akmış olur.

damla taşı deler.

asmayı budamazsan kaşgar'a yeter.

dar yerde aş yiyene kadar,
6. geniş yerde yumruk ye.

taş sert, taştan da kafa sert.

dağ dağa kavuşmaz,
insan insana kavuşur.

dağ gibi arkası olanın,
11. dağ gibi yüreği olur.

dağı taşı su bozar,
halk arasını söz bozar.

tuzsuz hamur tandırda durmaz.

tuzsuzu kör bile bilir.

16. turnadan bekçi yapsan,
tependen bağırtısı dinmez.

düğün aş – gürültü aş.

toy siltâvi bilän toy bitär.

toy tegişliniki, häyit bärçäniki.

21. toy öpkäsiz bolmäs.

[S 154]

1. toynıñ bolsä, tamâşägöy tâpilär.

toynıñ başı başlängünçä.

toynıñ bolgänidän,
“bolädi-bolädi” si kızıq.

üyliğini¹ tâpmägän, kişiligini² tozdirär.

6. uyqu ärslänni häm yıqtädi.

umr özädi, husn tozädi.

umrni iş emäs, gam yemirädi.

urpâğında bolsä, uruğında tâtıydi.

färäsätsiz fälâkätgä yolıkar.

11. filbângä âşnä bolsän,

därvâzâñni kättä kıl.

fälbinniñ sözigä ähmâk işänär.

¹ Üylik – üydä kiyilädigän kiyim (üy kiyimi).

² Kişilik – köçägä çıkkandä kiyilädigän kiyim.

düğün alkışı ile giyim biter.

düğün ilgililerinki, bayram herkesinki.

21. düğün ciğersiz olmaz.

[S 154]

1. düğün olsa, seyredecek yer bulunur.

düğünün başı başlayınca.

düğünün olanından,
“olur-olur” u ilgi çekici.

evliğini¹ bulmayan, kişiliğini² dağıtır.

6. uyku aslanı bile devirir.

ömür geçer, güzellik gider.

ömrü iş değil, gam yıpratır.

.....da olursa soyuna çeker. (?)

ferasetsiz felâkete uğrar.

11. fil terbiyecisine arkadaş ol(ur)san,
kapını büyük yap.

falcının sözüne aptal güvenir.

¹ Evlik – evde giyilebilen giyecek (ev giyimi).

² Kişilik – sokağa çıktığında giyilebilen giyecek.

halk püfläsä borân bolär.

hätâ kılmâk bârdır,

16. tüzätmäslık ârdır.

hâm kişini huşâmâd harâb etär.

[S 155]

1. çağırılğan yerniñ uzâğı yoq.

çınâr çirimäs, ärçä kırimäs.

çıkası kelğan mâlgä,

egäsi säbâb bolädi.

çây tökilib säy bolmäs,

6. yılduz yığılib ây bolmäs.

şâf-şâf degändän,

şâftâli degän yahşi.

şorâli yerdä ot bitmäs.

egri bitgänni el toğriläydi.

11. egri kältäkkä egri toqmâk.

el bâr yerdä söz bâr.

elçigä ölim yoq.

er – siylâğan yerdä äziz.

halk üflese boran olur.

hata yapmak vardır,

16. düzeltmemek ayıp(tır).

zayıf kişiyi iyi davranış harap eder.

[S 155]

1. çağrılan yerin uzağı yok(tur).

çınar çürümez, çam kurumaz.

elden çıkacak mala,

sahibi sebep olur.

dere dökülüp çay olmaz.

6. yıldız dökülüp ay olmaz.

şef-şef diyenden,

şeftali diyen iyi(dir).

tuzlu yerde ot bitmez.

eğri büyüyen halk doğrultur.

11. eğri sopaya eğri tokmak.

halkın olduğu yerde söz var.

elçiye ölüm yok (zeval olmaz).

er – kıymet verilen yerde aziz(dir).

ertägi sävdäniñ dähsär ägırligi bär.

16. ertäk – ermäk.

ertäläbki iş – köñilni ılär huş.

esärniñ ertäsi köp.

esi pästniñ işi päst.

[S 156]

1. eski kiyimniñ ıssıgı yoq.

eşäk mingän eldä köp,
yol körmägän yurtdä köp.

yüz – otdän ıssıq.

yüzi kızılını uyältirib bolmäs.

6. yürişni bilmägän yol buzädi,
sözläşni bilmägän el buzädi.

yahşi kelsä – hut,
yãmân kelsä – yut.

yahşi rähbär – çin pädär.

11. yahşi çoşni – ätä-änä,
yãmân çoşni başä bälä.

yaqın erintirär, uzâq – çäptirär.

yarınki alışverişin büyük (?) ağırlığı var.

16. masal – meşgale(dir).

sabahki iş gönlü hoş eder.

unutanın yarını çok(tur).

hafızası zayıfın işi zayıf (olur).

[S 156]

1. eski giyeceğin sıcaklığı yok(tur).

eşek binen halk (arasında) çok,
yol bilmeyen yurttta çok.

yüz – ateşten sıcak(tır).

yüzü kızarmış ayıplamak olmaz.

6. yürümeyi bilmeyen yol bozar,
konuşmayı bilmeyen memleket(i) bozar.

iyi gelse –,

kötü gelse – yut.

iyi rehber – gerçek baba(dır).

11. iyi komşu – anne-baba,
kötü komşu – başa belâ(dır).

yakın – erindirir, uzak koşturur.

özi bemälälniñ sözi bemäläl.

öziñ tãpmägän mälñiñ qadri yoq.

16. öziñdä yoq – älämdä yoq.

öziñniki özägiñni üzädi.

özini bilmägän haqni bilmäs.

oyçi oyigä yetgünçä,
tävakkälçi işini bitirär.

[S 157]

1. (oyçiniñ oyi bitgünçä,
tävakkälçiniñ işi bitär).

ölgändän qorqqan yãmân.

ölimdän horlik yãmân.

orinsiz gazäb – öziñgä äzäb.

6. ötgän gäpdän tüş yaqşi.

ottiz tişniñ ärasidän çıqqan gäp,
ottiz uruq elgä tärqälär.

ottizidä er ätängän,
qırkıdä şer ätänär.

11. qarındäşiniñ äşgä çakır, çäşgä¹ çakırmä.

¹ Çäş – hırmân.

özü rahatın sözü rahat (olur).

kendin bulamadığın malın kıymeti yok(tur).

16. kendinde yok(sa) – alemde yok(tur).

kendindeki kendini koparır.

kendini bilmeyen hakkı bilmez.

düşünceli düşünene kadar,
tevekküllü işi bitirir.

[S 157]

1. (düşüncelinin düşüncesi bitene kadar,
tevekküllünün işi biter.)

ölüden korkan kötü(dür).

ölümünden horlanmak kötü(dür).

yersiz gazap – kendine azap(tır).

6. geçmiş sözden rüya iyi(dir).

otuz dişin arasından çıkan söz,
otuz boy memlekete dağılır.

otuzunda “er” diye adlanan,
kırkında “aslan” diye adlanır.

11. akrabayı ziyafete çağır, harmana¹ çağırma.

¹ Harman – harman (zamanı veya yeri ??)

qarğa “qâf” etädi,
öz vaqtini çâğ etädi.

qatârdän qalgünçä hatârdän qâl!

qatârdän quruq qâlmä!

16. qımmät – behikmät bolmäs,
ärzân – beillät bolmäs.

qıngır iş,
qırq yıldän keyin häm bilinädi.

[S 158]

1. (qıngır iş,
qırq yıldän keyin häm qıyığı çıkar).

qâr – yerniñ körpäsi,
yâmgır – yerniñ şorpäsi.

quruq äyâz – tilsiz yâv.

6. qopâldän tönäk äylänsin.

qoşni keldi – kömäk keldi.

qoşni qoşnidän ertä turişni örgänädi.

qoşniñ tinç – sen tinç.

galvirni suvdän kötärgängä ma'lum bolär.

11. häzil, häzilniñ tegi – zil.

karga “gak” eder,
kendi vaktini memnun eder.

sıradan kalacağına tehlikeden kal!

sıradan geri kalma!

16. kıymet – emeksiz olmaz,
ucuz – ayıpsız olmaz.

eğri iş,
kırk yıldan sonra (bile) bilinir.

[S 158]

1. (eğri iş,
kırk yıldan sonra bile eğriliği çıkar.)

kar – yerin döşeği,
yağmur – yerin çorbası(dır).

kuru ayaz – dilsiz düşman(dır).

6. densizden döneke dönsün.

komşu geldi – yardım geldi.

komşu komşudan erken kalkmayı öğrenir.

komşun huzurlu (ise) – sen huzurlu (olursun).

kalburu sudan kaldırdığında belli olur.

11. kalleşlik, kalleşliğin sonu – zillet.

här bir işniñ çämäsi bär,
här däryäniñ kemäsi bär.

här yerdä horâz birdek kïçkïrâdi.

här källädä miñ häyâl.

16. här kim öz äybini bilmäs.

här kim öz kılmişigä qarâb tãpâdi.

här kimniñ niyâti öziniñ yoldâşı.

här künki vä' zhânlïkdän,
bir künki cãnbâzlik yahşı.

[S 159]

1. här nãrsä öz vaqtiidä yãrãşâdi.

här tökisdä bir äyb.

här şãhärniñ hävâsi bãşqa.

här kuş öz üyâsigä qarâb uçâr.

heç bolmãgândän, keç bolgãn yahşı.

6. hãlini bilgãn hãrimäs.

(hãlini bilgãn hãrimäs,
qançã iş kilsä tãlmäs).

hurmãtiñ – sävlãtiñ,

her bir işin tahmini var,
her deryanın gemisi var.

her yerde horoz bir öter.

her kafada bin hayal (olur).

16. herkes kendi ayıbını bilmez.

herkes kendi yaptığına göre bulur.

her kimsenin niyeti kendinin yoldaşı.

her günkü vaizlikten,
bir günkü fedakârlık iyi.

[S 159]

1. her şey kendi vaktinde yakışık gelir.

her mükemmelde bir ayıp (vardır).

her şehrin havası ayrı(dır).

her kuş kendi yuvasına bakarak uçar.

hiç olmayandan, geç olan iyi(dir).

6. halini bilen yorulmaz.

halini bilen yorulmaz,
ne kadar iş yapsa dalmaz.

hürmetin – heybetin,

mehnätin – дәvlätin.

[S 160]

1. KÄMBÄGALLİK VÄ FAQIRLIK HAQIDÄGI TÄRIHIY MAQALLÄR

bevâ hâtinnin tüşigä er kirädi,
kämbägal dehqännin tüşigä yer kirädi.

bedänänin üyi yoq,
qayärgä bäsä bitbildik.

6. bozçi belbâqqa yälçimäs,
külälçi – mondigä.

(bozçi belbâqqa yälçimäs,
temirçi – toqagä).

gädä dän täpsä, torvä täpmäs.

11. yergä tüşgän yetimniki.

yetim bây bolmäs,
bây bolsä häm, bâyväççä bolmäs.

yetim öz âşini içär,
kişinin minnätini tärtär.

16. yetimni yıglätmä!

[S 161]

1. yâlgızınin yäri hudä.

yâg içidä yälçimägän qärä buyräk.

emeğin – devletin.

[S 160]

1. YOKSULLUK VE FAKİRLİK HAKKINDAKİ TARİHÎ ATASÖZLERİ

dul kadının rüyasına eş girer,
fakir çiftçinin rüyasına toprak girer.

bıldırcının evi yok,
nereye gitse “bitbıldık”.

6. dokumacı kuşağa doymaz,
çömlekçi -

dokumacı kuşağa doymaz,
demirci – tokaya.

dilenci tahıl bulsa, torba bulamaz.

11. yere düşen yetiminki.

yetim zengin olmaz,
zengin olsa (da) zengin çocuğu olmaz.

yetim kendi çorbasını içer,
kişinin minnetini çeker.

16. yetimi ağlatma!

[S 161]

1. garibin yarı huda(dır).

yağ içinde (yağa) doymayan kara böbrek.

iştansızniñ tüşiğä
bir qarı boz kiribdi.

yoğdin kaçär, yãmãndin tãnär.

6. kältä ip bāğlãvgä yetmäs.

(kältä ip kurmãvgä kelmäs).

kãmbãgal tuğum tãpsä,
içidãn sãrĩgini tãpmäs.¹

kãmbãgalni tũyãniñ üstidä it kãpãdi.

11. kãmbãgalni urmã – sökmã, kiyimini yirt.

kãmbãgalniñ bir toygãni –
çãlã bãyigãni.

kãmbãgalniñ åvi yürmäs,
åvi yürsã hãm, dãvi yürmäs.

16. kãmbãgalniñ ågzi åşgã yetgãndä,
burni kãnãydi.

(yetimniñ ågzi åşgã yetgãndä,
burni kãnãydi).

- kũlãlniñ kũlfãtini kør,
21. tutgãni sãpãl tãvãk.

¹ Birini tãpsä, birini tãpmäs, degãn ma'nãdä.

donsuzun rüyasına
bir eski bez girmiş.

yoktan kaçar, kötünden inkar eder.

6. (kısa ip bağlamaya yetmez.)

(kısa ip kurmaya gelmez.)

fakir yumurta bulsa,
içinden sarısını bulamaz.¹

fakiri devenin üstünden it kapar.

11. fakire dövme-sövme, elbisesini yırt.

fakirin bir defa doyduğu,
yarım zenginleştiği.

fakirin avı yürümez,
avı yürüse de, kavgası yürümez.

16. fakirin ağzına aş yettiği zaman,
burnu kanar.

(yetimin ağzına aş yettiği zaman,
burnu kanar.)

çömlekçinin külfetini gör,

21. tuttuğu toprak tabak.

¹ Birini bulsa, birini bulamaz, denen manada.

1. māl mālġä yetgünçä,
äzrâil cāngä yetär.

ârık âtgä çāng yuġar.

âsmân uzâġ, yer ġattıġ,
öziġ işlâb, öziġ tâp.

6. ât ârıklikdä,
ġız yetimlikdä körimsiz.

âç üydä ġattıġ ivimäs.

âç ġâringä äççık sârimsäġ.

11. âç öldirmä, toġ öldir,
ġış öldirmä, yâz öldir.

âç ġadrini toġ bilmäs.

âç ġoyindä nân turmäs.

âçlik köçäġä çıkarär,
yâlangâçlik üygä kirgizär.

16. âçlikni yâstıġ kötärädi.

âçniġ közi nändä,
toġniġ közi tâmdä.

âşnäm – belbâġım.

1. mal mala yetişene kadar,
azrail cana yetişir.

zayıf ata toz yapışır.

gök uzak, yer sert,
kendin çalışıp, kendin bul.

6. at zayıflığında,
kız yetimliğinde bakımsız (olur).

aç evde katık ıslanmaz.

aç karna acı sarımsak.

aç öldürme, tok öldür,

11. kış öldürme, yaz öldür.

aç(ın) kadrini tok bilmez.

aç koynunda ekmek durmaz.

açlık dışarıya çıkartır,
çıplaklık içeri girdirir.

16. açlığı yastık giderir.

açın gözü ekmekte,
tokun gözü çatıda.

ahbabım – kuşağım.

(ülfätim – belbâgım).

21. âşi yoq rözä tutär,
işi yoq nâmâz oqır.

[S 163]

1. sağırınıñ haqı – tənriñiñ oqı.

täşlägängä täş tegmäs.

şäyi bilän kimhâb kiydim, üstimdä yoq.
qazi bilän qartä yedim, qârımdä yoq.

şorlikkä yol oyılır.

6. eski çapânni it qapär.

öziñ üçün öl yetim¹.

Ölgänimniñ künidän,
Çalgä tegip bärämän.

ölgänimniñ künidän,

11. qah-qah urib külämän).

[S 164]

1. EKSPLUATATORLÄR VÄ DİN ÄHLLÄRİGÄ QARŞI YÄRÄTİ
MAQÄLLÄR

ämäldärdän aşnä qılmä,
häfälikni sätib älmä.

¹ Öziñ üçün öziñ ölib-tirilib hărăkät qıl, ölmäs tirikçiliğiniñ päyidän bol, tirişib işlä, degän ma'

(ülfetim – kuşağım.)

21. aşı yok oruç tutar,
işi yok namaz kılar.

[S 163]

1. sarığın hakkı – tanrının oku.

atana taş değmez.

(ipek ile kaftan giydim, üstümde yok.
salam-kavurma (?) yedim, karnımda yok.

çaresize yol oyulur.

6. eski abayı it kapar.

kendin için öl yetim!¹

öldüğüm günde,
yaşlıyla evlenip gideyim.

(öldüğüm günde,

11. kahkaha atıp güleyim.)

[S 164]

1. İSTİSMARCILAR VE DİN EHİLLERİNE KARŞI YARATILAN
ATASÖZLERİ

ameldarla (makam sahibiyle) ahbap olma,
üzüntüyü satın alma.

¹ Kendin için kendin ölüp-dirilip hareket et, ölmez mücadeleciliğinin gayretli (?) ol, direnip işle (çalış), denen manada.

ämirniñ aşidän faqırniñ muştı yahşı.

(ämirniñ aşidän kämbägalniñ umâçi yahşı).

6. baht sändiğdä, käliti âsmändä.

bekkä yetgünçä belin sinär.

bekniñ çäşmäsidän suv içmä.

bergän biygä yâkar,
bermägän kimgä yâkar?

11. bergän hudâgä yâkıbdi.

birâv suv tâpâlmâydi içgäni,
birâv keçüv tâpâlmâydi keçgäni.

bây bây üçün tirişädi,
kämbägal kämbägalgä bolışädi.

[S 165]

1. bây bäygä bâkar,
suv sâygä âkar.

bây, ketidän vây.

(bây, âhri vây).

bây kirsä: “kutluğ bolsin!”

6. kämbägal kiysä: “kayâğdän âldin?”
bâygä kelin bolgünçä,

emirin aşından fakirin yumruğu iyi(dir).

(emirin ziyafetinden fakirin çorbası iyi(dir).)

6. baht sandıkta, kilidi gökte.

beye yetişene kadar belin bükülür.

beyin çeşmesinden su içme!

veren bey tarafından beğenilir,
vermeyeni kim sever?

11. vermek huda'ya yakışmış.

biri su bulamaz içmek için,
biri (sudan) geçit bulamaz geçmek için.)

zengin zengin için çabalar,
fakir fakirle bölüşür.

[S 165]

1. zengin zengine bakar,
su çaya akar.

(zengin, arkasından vay!)

(zengin, arkası vay!)

zengin giyse: “kutlu olsun!”,

6. fakir giyse: “nereden aldın?”

zengine gelin olacağına,

kämbägalgä kız bolgin.

bäyniñ müşügi quyân ävlär.

bäyniñ sözi – báy,

11. yoqniñ gäpi läy.

(bärniñ gäpi oñ,

yoqniñ gäpi toñ).

bâr – bilimtây,

yoq – härimtây.

16. bâr yetti puştini qollär,
yoq öziñi häm qollâyalmäs.

bâr mäqtänsä tãpilär,

yoq mäqtänsä, çãpilär.

bâr – söyläydi,

21. yoq – oyläydi.

bârlük – yäräyiş,

yoqlük – urıışı.

[S 166]

1. bärniñ başı ägriydi,
yoqniñ qârmı ägriydi.

bärniñ gäpi färmân bilän,

yoqniñ gäpi ärmân bilän.

(bärniñ işi färmân bilän,

fakire kız ol.

zengin kedisini tavşan avlar.

zengin söz – zengin,

11. olmayan söz – çamur(dur).

(olan söz – gerçek,
olmayan söz kaba.)

var – bilgili,

yok – zavallı.

16. var, yedi neslini korur,
yok, kendini bile koruyamaz.

var övünse, bulunur,
yok, övünse, kesilir.

var – söyler,

21. yok – düşünür.

varlık – yarayış.

yokluk – vuruşma.

[S 166]

1. varın başı ağrır,
yoğun karnı ağrır.

varın söz ferman ile,
yoğun söz ukde ile.

(varın işi ferman ile,

6. yoqniñ gäpi ärmän bilän).

bärniñ yüzi yaruğ,
yoqniñ yüzi çarıq.

böci keldi, böci keldi,
çingiz bilän cöci keldi.

11. dä'vâräniñ qâzi bolsä,
därdirni ällägä äyt.

(dä'vâräniñ qâzi bolsä,
dâdingä kim yetsin?)

dâmlä-imâm aç qâlsä, bâzâr kezädi,
16. sofi aç qâlsä, mâzâr kezädi.

dünyâniñ işi mirkâm ikki.

zämänä zorniki, tāmāşā körniki.

zâlimniñ cāyi cāhännäm.

zulm zindândän yāmân.

21. yağı yoq, qaymağı yoq çāyi qursin,
ḥayri yoq, ehsāni yoq bāyi qursin.

[S 167]

1. ilänniñ zāhri yāmân,
zâlimniñ qāhri yāmân.

insāfsizgä erk bersän, elni täläydi.

6. yoğun işi ukde ile.)

varın yüzü parlak,
yoğun yüzü çarık.

öcü geldi, öcü geldi,
cengiz ile cuci geldi.

11. davacın kadı ise,
derdini allah'a söyle.

(davacın kadı ise,
feryadın kime yetişsin?)

16. hoca- imam aç kalsa, pazar gezer,
sofu aç kalsa, mezar gezer.

dünyanın işi birken (?) iki.

zaman güçlününki, seyir izleyeninki.

zalimin yeri cehennem(dir).

zulüm zindandan kötü(dür).

21. yağı yok, kaymağı yok, çayı kurusun,
hayrı yok, ihsanı yok, serveti kurusun.

[S 167]

1. yılanın zehri kötü,
zalimin kahrı kötü.

insafsıza erk versen, halkı yağmalar.

kämbägalniñ bahti
bâyniñ tâhtini yıqtâr.

6. kâsäl cânniñ hâräkätidä,
täbib – pulniñ.

kişiniñ zâri kişini buzâr,
zârni körgän zâncirni üzâr.

- mulläniñ kılğanini kılma,
11. äytgäniñi kıl!

müsâfir itniñ dumi kısıq.

moltâni mullä el täläydi.

âdämniñ yâmâni mullä,
mulläniñ işi hiylä.

16. âğaçniñ yâmâni soqı,
âdämniñ yâmâni sofi.

âq it, qârâ it – bâri bir it.

âgzi kıyşık bolsä häm,
bâyniñ oğli gäpirsin.

21. âğıldä hökizim yoq,
elimdä äbroyim yoq.

pirim, pirimdä qâldi bir mirim.

fakirin bahtı,
zenginın tahtını yıkar.

6. hasta canın hareketinde,
tabip – paranın.

kişinin zenginliğı kişiyi bozar,
zenginliğı gören zinciri parçalar.

11. molların yaptığını yapma,
söylediğini yap!

misafir itin kuyruğı kısa.

çingene (göçebe ?) molla memleket(i) yağmalar.

insanın kötüsü molla,
molların işi hile.

16. (ağacın kötüsü budak,
insanın kötüsü sofı.)

ak it – kara it, hepsi bir it.

ağızı yamuk olsa da,
zenginın oğılu konuşsun.

21. ağılda öküzüm yok,
halk (arasında) itibarım yok.

pirim, pirimde kaldı bir pulum.

1. pādşālik – qānhorlik.

pul zāmburni¹ nişini qaytarādi.

puli bārni² āgzi oynār,
puli yoqni² kōzi oynār.

puli bārni² yūzi bār.

6. puli² bolsā çāngāldā şorvā.

pullik bātur,² pulsiz yātur.

rāmçini² rāmidān,
ōzi²ni² hām hayāli²ni² yahşi.

sipāhni² āşnāsi bolmās.

11. tāyyār āşgā bākāvul,
yetim kızgā yasāvul.

tekinhor – hārāmhor.

türkistāndā koy bir som,
kelā kelā on bir som.

16. toqlik, toqlikdān çıkar şohluk.

fāsiqdān hayā tilāmā,
zālimdān – vāfā.

¹ Zāmbur – qāvāqari.

² Pullik māl-dünyāgā bātādi, degān ma'nādā.

[S 168]

1. padişahlık – kan dökücülük(tür).

para eşek arısının¹ iğnesini döndürür.

parası olanın ağzı oynar,
parası olmayanın gözü oynar.

parası olanın yüzü var(dır).

6. paran varsa avuçta çorba.

paralı (mala) batar,² parasız yatar.

pervazcının pervazından
kendinin ham hayali iyi (?).

askerin dostu olmaz.

11. hazır aşı bakıcı,
yetim kıza hizmetçi.

bedavacı – haramcı.

türkistan'da koyun bir lira,
gele gele on bir lira.

16. tokluk, tokluktan çıkar hayasızlık.

fasıktan haya dileme,
zalimden – vefa.

¹

² Paralı mal-dünya(lığ)a batar, denen manada.

fätvâ h m pulinq  y r    beril di.

[S 169]

1. h n g pirs , h nniki ma'kul,
bek g pirs  – bekniki.

h n h ng  kelib yıgl r,
h n kelib h tunig  yıgl r.

6. h n h nd n k rkadi,
h n h tnid n k rkadi.

hoc   cd n  l r,
t r  – t m kd n.

 r k r  r kl b  l r,
b y  k m – b tm nl b.

11.  ari td   arm yox.

 ari tni  yoli k p.

eski b yd n yurt  alm s,
y ni b yd n  p  alm s.

e kisi k pni  s zi c p¹.

16. e  nim deb e  gimd n ayrildim.

(e  nim deb e  gimd n ayrildim,
hoc m deb h rcunimd n ayrildim,
t r m deb torv md n ayrildim).

¹ C p – ma'kul.

fetva da parana göre verilir.

[S 169]

1. han söylese hanınki makul,
bey söylese – beyinki.

han hana gelip ağlar,
han gelip hatununa ağlar.

6. han handan korkar,
han hatunundan korkar.

hoca aştan ölür,
töre – damaktan.

çâre bulucu çare bularak alır,
zengin ağabeyim – (malımı) çoğaltarak.

11. şeriatta ayıp yok(tur).

şeriatın yolu çok(tur).

eski zenginden yurt kalmaz,
yeni zenginden çöp kalmaz.

keçisi çoğun sözü makul(dür).¹

16. inancım diye eşeğimden ayrıldım.

(inancım diye eşeğimden ayrıldım,
hocam deyip heybemden ayrıldım,
törem deyip torbamdan ayrıldım.)

¹ Cöp – makul.

eşânın qârı beşdir,
21. biri hâmişâ boşdır.

[S 170]

1. oynâşmâğın ârbâb bilân,
ârbâb urâr hâr bâb bilân.

qızıl körsâ, hıdır yoldân çıkar.

qârı toqın qârı âçdân habârı yok.

qıyşık ârâvâ yol buzâr,
6. qâzi-kâlân el buzâr.

(qıyşık ârâvâ yol buzâr,
dâmlâ-imâm el buzâr).

qulluq qılsân törägâ,
yıkılâsân orägâ.

11. hâlvâni hâkim yer,
kâltâkni yetim yer.

haqni âytsân urârlâr,
huşâmâdni süyârlâr.

- inananın karnı beştir,
21. biri her zaman boştur.

[S 170]

1. oynaşmayın erbap ile,
erbap vurur her kapı (yol) ile.

kızıl görse hızır yoldan çıkar.

karnı tok, karnı açtan haberi yok.

- yamuk araba yol bozar,
6. kadı-hakim halk bozar.

(yamuk araba yol bozar,
hoca-imam halk bozar.)

kulluk edersen töreye,
yıkılırsın oraya.

11. helvayı hakim yer,
dayağı yetim yer.

hakkı söylersen vururlar,
yağcılığı severler.

DİZİN

A (A – Ā – Å)

åbrüz : eşkal, minval.

å.+lari : 15-3

åbrüzli : eşkalli, minvalli.

å. : 4-26, 8-5

åbro : bk. åbroy.

å. : 80-12

åbroy : itibar, saygınlık, otorite.

å.+im : 167-22

å.+iñdän : 104-6

å.+ni : 74-16

äcäl : ecel, ölüm.

ä. : 54-5, 99-3

äcräl- : ayrılmak, boşanmak.

ä.-gän : 10-24, 37-12

ä.-gänniñ : 19-17

ä.-ib : 10-14

ä.+säj : 19-19

äcrät- : ayırmak.

ä.-är : 145-6, 83-21

ä.-ib : 66-20

äcrätül- : ayırılmak.

ä.-ib : 16-7

åç : 9-18, 9-19, 133-6, 162-8, 162-9,

162-10, 162-12, 162-13,

166-15, 166-16

å.+dän : 169-7, 170-4

å.+niñ : 162-17

åç- : açmak.

å. : 43-11, 109-8

å.-är : 110-5, 131-20,

145-4, 23-19, 23-20, 27-

11, 42-8, 59-15

å.-dim : 101-13

å.-ib : 9-17

åçık : açık.

å. : 148-21, 148-22, 51-

14, 76-14

å.+niñ : 51-14, 148-21,

148-22

åçış : açış.

å.+dä : 15-4, 4-9

åçil- : açılmak.

å.-ädi : 137-15

å.-gän : 147-17

åçlık : açlık.

å. : 116-4, 162-14

åçli(k>g)+ini : 146-21

å.+ni : 162-16

å.+niñ : 97-5

äççık : acı.

ä. : 118-7, 119-10, 143-

11, 143-9, 162-9, 62-2,

81-6, 81-8, 89-2, 90-9,

97-2

äççi(k>ğ)+ini : 135-19

ä.+ni : 143-11

ä.+niñ : 97-4
äçitib : açtırmak.
ä.-ib : 35-14
äçköz : açgözlü.
ä.+dä : 114-12
äçközlik : açgözlülük.
ä. : 11-12, 113-1
ädâb : edep.
ä. : 44-12, 74-1, 75-1,
75-2
ä.+i : 62-7
ä.+ni : 75-4, 75-5
ädâbli : edepli.
ä. : 75-3
ädäbiyât : edebiyat.
ä. : 6-8
ä.+imizdä : 4-24
ä.+imizniñ : 6-10
ädäm : adam, kişi, insan.
ä. : 108-10, 11-6, 11-8,
153-9, 153-9, 17-4, 21-6,
23-6, 27-12, 27-13, 27-
19, 27-21, 34-7, 35-17,
49-16, 49-17, 49-18, 49-
20, 49-20, 49-22, 49-23,
51-d, 50-1,50-10, 50-12,
5-26, 56-13, 58-10, 6-4,
6-4, 65-3, 77-12, 82-1,
84-1, 84-2, 8-8, 89-1, 99-
14
ä.+dän : 47-9, 55-4, 75-7
ä.+gä : 131-12, 49-22

ä.+i : 49-19, 50-3
ä.+läрниñ : 49-16
ä.+ni : 27-14, 35-17, 50-
3
ä.+niñ : 121-13, 167-14,
167-17, 25-1, 27-15, 34-
7, 44-11, 46-15, 46-16,
49-23, 64-3, 66-8, 80-14,
80-3, 82-5, 88-1
ädäş- : yanılmak, şaşırmaq.
ä.-gän : 143-2
ä.-ür : 86-10
ädäştir- : yanıltmaq, şaşırtmaq.
ä.-är : 84-21
ädät : âdet, töre.
ä. : 146-5, 146-7, 147-3,
30-19
ä.+lär : 11-11
ädävät : düşmanlık.
ä.+niñ : 145-5
äforizm : vecize, özlü söz.
ä.+lär : 15-2, 16-12, 4-
13, 4-8, 6-8
ä.+lärä : 14-11, 15-28
ä.+läрни : 6-25, 15-1
äfät : âfet.
ä. : 59-2, 7-10
äftâb : güneş.
ä.+dän : 80-3
äfzäl : efdal.
ä. : 49-15
äğa : ağabey.

å. : 65-3, 65-5
å.+si : 51-5
åğacän : ağabeyciğim.
å. : 14-21.
åğaç : ağaç.
å.+niñ : 167-16
åğanä- : ağnamak.
ä.-gän : 132-15
åğär : eğer.
ä. : 116-2, 12-18, 7-3, 7-1
åğıl : ağıl.
å.+dä : 167-21
åğır : ağır.
å. : 151-5, 82-21
åğırlik : ağırlık.
åğırli(k>g)+i : 129-14, 155-15
å.+ni : 133-17
åğız : ağız.
å. : 137-9, 141-17, 145-12, 32-10, 32-11, 32-12, 32-9, 59-4, 75-10, 75-8, 93-1
å.+dän : 109-16, 3-3, 59-20
å.+gä : 128-20, 3-4, 84-3, 84-4
åğ(ø)z+i : 25-13, 59-17, 167-19, 104-23, 105-7, 12-28, 126-8, 13-26,

161-16, 161-18, 168-3, 30-13, 30-14
åğ(ø)z+idä : 128-2
åğ(ø)z+idägin : 10-21, 37-3, 37-7
åğ(ø)z+idägin : 45-7
åğ(ø)z+idän : 128-6, 30-17, 52-5
åğ(ø)z+igä : 137-5
åğ(ø)z+ingä : 118-13
åğrı- : ağrımak.
å.-sä : 99-10, 99-11, 99-12, 99-13
å.-r : 115-4, 144-6
å.-ydi : 166-1, 166-2
åğrık : ağırı.
å. : 100-5, 100-7
åğrımä- : ağrımamak.
å.-gänniñ : 106-9
å.-sä : 133-10
åğrıt- : ağrıtmaq.
å.-gän : 35-13
åğzäki : sözlü.
åğzäki : 14-11, 3-2, 3-11
åhämiyät : önem, ehemmiyet.
ä.+gä : 13-21, 15-18
ä.+i : 3-20
åhıl : ahbap, eş-dost, geçimli.
åh(ø)l+lärigä : 164-1
åhıllık : ahbaplık, iyi geçinmek.
ä. : 34-1

âhır : ahir, sonra.

â. : 82-23

â.+i : 108-12, 111-15,
13-20, 165-4, 30-10, 87-
10, 87-8, 7-18

â.+igä : 59-3

âhmâk : ahmak.

â. : 154-13, 44-5, 45-10,
45-11, 45-12, 45-8, 45-9

â.+ka : 46-1, 46-2

â.+ni : 45-14

â.+niḡ : 45-15, 45-16,
45-17, 45-19

ahtâr- : aramak.

a. : 123-2

a.-gân : 101-2

a.-gändä : 124-9

a.-günçä : 42-2

âhur : yemlik.

â.+ni : 138-9

âilä : aile.

â. : 62-1

âk : ak, beyaz.

â. : 88-2, 9-10, 95-9,
100-4, 167-18

âk- : akmak.

â.-ar : 165-2, 6-20, 9-7

â.-ib : 153-2

â.-kan : 59-6, 6-20, 77-
10

âkâ : ağabey.

â.+m : 169-10

âkış : akış.

â.+igä : 121-20

aql : akıl.

a. : 100-12, 110-2, 110-
4, 118-9, 121-10, 146-12,
146-14, 33-1, 40-15, 4-
28, 44-12, 44-7 , 44-8,
44-9, 46-13, 46-15, 46-
19, 47-14, 47-15, 47-7,
76-4, 83-23, 92-10

a.+dän : 44-15

a.+gä : 44-13

a.+i : 45-1, 45-2, 46-10

a.+igä : 121-14, 46-17

a.+iḡ : 121-16

a.+iḡä : 118-9

a.+niḡ : 151-1, 4-28,
45-4

âklä- : aklamak, haklı göstermek.

â. : 65-d

âkḡ : süt ürünleri.

â. : 116-4, 116-d

â.+iḡ : 116-2

aқllık : bk. aқlli.

a.+kâ : 24-15

aқlli : akıllı.

a. : 21-6, 143-12, 45-3,
45-9

aқlsız : akılsız.

a. : 143-13, 45-5, 45-7

âks : akis, yansıma.

ä. : 15-29, 3-19, 8-25

âksak : aksak, topal, gelişmemiş.

â.+niņ : 59-3

âl- : almak.

â. : 121-17, 123-16, 140-10, 140-11, 145-17, 50-12, 64-19, 64-20, 91-4

â.-âdi : 14-30, 139-12

â.-âmân : 23-3

â.-gân : 6-15, 8-24, 43-1, 75-11, 75-12, 129-2, 135-1, 135-

3

â.-âr : 111-21, 125-20, 130-2, 130-3, 169-9, 21-4, 21-5, 27-16, 27-17, 30-5, 46-12, 93-3, 93-4

â.-ârdä : 110-21

â.-ârmängä : 143-15

â.-äsân : 22-1, 30-17, 86-18

â.-diņ : 165-6

â.-günçä : 19-21, 63-15

â.-ib : 128-6, 151-17, 27-18, 6-9

â.-mäy : 50-11

â.-sä : 107-9

â.-sänj : 140-10, 140-11, 26-1, 30-16, 64-19, 64-20

â.-ur : 29-21, 29-22

ä'lâ : âlä.

ä. : 46-6

âlâ : ala, alacalı, karışık, dağınık.

â. : 10-20, 27-16, 37-2, 37-6, 104-18, 127-22, 131-10, 131-15, 131-15, 131-17, 131-19

â.+si : 5-24, 5-25, 5-26, 5-27, 58-10, 58-9

âlâm : alem.

â. : 41-15, 99-2

â.+dä : 156-16

âlâmât : alamet, işaret.

â.+i : 151-19

âlâv : alev, ateş.

â.+gä : 132-8

â.+niņ : 58-16

âlbättä : elbette.

â. : 13-27

âlçi : 1.aşık kemiğinin dört tarafından

biri. 2.(mec.) iyi, sağlam.

â. : 42-15

âld : ön, ön kısım.

â.+idä : 145-10, 79-15

â.+idän : 147-18

â.+iņdä : 58-18

â.+iņdän : 77-10

âldä- : aldatmak.

â.-gân : 24-8

â.-r : 24-8

âldin : önceden, evvel.

â. : 141-13

å.+gi : 131-21

åldir- : aldirmek.

å.-är : 10-21, 37-3, 37-7,
45-7

alfavit : alfabe.

ä. : 16-8

ålgır : alıcı, yırtıcı.

å. : 131-17

ålik : selama verilen cevap.

ä. : 75-16

ålim : âlim.

å. : 40-3, 41-15

å.+i : 5-17

ålinmä- : alınmamak.

ålinmäs : 52-5

ålis : uzak.

å.+dägi : 58-14

å.+niņ : 132-4

åliş : alış, almak.

å. : 40-17

å.+dä : 111-1, 111-3

å.+ni : 126-12

ållå : allah.

å.+gä : 166-12

ållåkaçån : çoktan.

ä. : 16-4

ållåp : ?

ä. : 106-4

ä.+niņ : 106-4

ålmä : elma.

å. : 132-5, 132-6.

ålmä- : almamak.

å. : 64-15, 64-18, 123-
16, 164-3

ålmäs : 46-10, 132-8

ålmåķ : almak.

å. : 7-7, 129-15

å.+niņ : 150-14

ålmås : elmas.

å. : 132-7

ålmåslık : almamazlık.

å. : 12-17

åltåv : altısı.

åltåvlån : altısı birlikte.

å. : 10-20, 37-2, 37-6

åltı : altı.

å. : 100-6

åltın : altın.

å. : 11-7, 129-1, 131-7,
132-9, 146-3, 15-12, 18-
12, 23-18, 24-9, 27-19,
27-20, 41-16, 5-2, 5-3,
64-4, 8-13, 97-9, 151-17

åltmiş : altmış.

å.+gä : 64-6

åluvçi : alıcı.

å. : 59-12

ålvåsti : cin, ecinne.

ä. : 106-3

åmåd : şans, uğur, kısmet.

å. : 102-9

å.+i : 25-17

åmål : faaliyet, görev.

ä. : 147-4, 30-22

ä.+gä : 143-4
ämäldär : görevli, makam sahibi.
ä.+dän : 164-2
ämän : esenlik.
ä. : 101-8, 125-21, 125-22, 18-13, 20-1, 20-1, 55-15, 65-3, 8-11
ä.+dir : 75-11
ämänät : emanet.
ä. : 150-15
ämbir (ämbur) : kerpeten.
ä. : 100-7
ämür : emir, han.
ä.+niñ : 13-8, 164-4, 164-5
ämmä : kamu, umum, toplum.
ä. : 13-7, 9-15
ä.+niñ : 10-8, 12-19, 3-13, 8-22
ä.+si : 12-23
ämmäviy : umumî.
ä. : 3-2
än'änä : töre, gelenek.
ä.+si : 3-13
änä : şu.
ä. : 4-1
änä : ana.
ä. : 12-1, 125-15, 156-11, 18-12, 18-13, 41-20, 64-7, 8-1, 8-11, 8-13
ä.+ñ : 63-9, 65-1
ä.+ñgä : 65-d

ä.+ñni : 12-6, 64-11
ä.+ni : 83-9
ä.+niñ : 64-13, 64-5
ä.+si : 15-7, 33-17, 64-15, 75-17, 75-18, 76-12
äncir : incir.
ä. : 106-12
ändäq : öyle.
ä. : 7-5, 7-5
ändinki : şimdiki.
ändinki : 7-8
äñ : şuur, bilinç.
ä.+ini : 4-14
äñdi- : izlemek, gözetlemek.
ä.-b : 58-15
äñdimäq : izlemek, gözetlemek.
ä. : 58-d
ängä : ?
ängä : 7-2
ängizli : ?
ängizli : 143-5
äniñkim : onunki (veya) onun ki. (?)
ä. : 50-4?
änkäv : duygusuz, ahmak, akılsız, budala.
ä. : 60-19
äñläşil- : anlaşılmak.
ä.-ädi : 13-27
äñlätil- : anlatılmak.
ä.+mäqçi : 4-25
äpä : anne.
ä. : 65-6

âppâk : apak, bembeyaz.

âppâ(k>ğ)+ım : 69-7?

âr : ar, utanma.

â. : 89-1

â.+ı : 68-8

â.+dir : 154-16

ârâ : ara.

â.+sidâ : 15-13, 5-15, 5-20, 5-22

â.+sidân : 157-7

â.+sini : 153-13

ârâfâ : arefe.

â. : 93-15

ârâmicânim : rahat (et) canım.

ârâmicânim : 111-3

ârâvâ : araba (motorsuz).

â. : 131-21, 131-22, 170-5, 170-7, 63-11

â.+gâ : 137-11

â.+ni : 103-2

ârâyîş : süs, bezek, gösteriş

â. : 100-18, 19-15, 37-20

ârâz : kırgınlık, dargınlık.

â.+iğni : 6-19

ârâzlâmâ- : küsmemek.

â. : 118-6

ârbâb : erbab.

â. : 170-1, 170-2

ârçâ : çam.

â. : 155-2

ârgâmçigâ : 34-5?

ârgumâk : soylu at.

â. : 116-15, 117-8

arı : arı.

a. : 118-6

a.+dâ : 108-3

ârık : arık, zayıf.

â. : 111-5, 162-3

ârıklâ- : zayıflamak.

â.-sä : 132-17

ârıklık : zayıflık.

â.+dâ : 162-6

arık : ark.

a. : 21-2, 21-3, 34-15

a.+ça : 6-20

âriyâtsiz : arsız, utanmaz.

â. : 75-7

ârça : 1. arka, geri. 2. hami, koruyucu. 3. destek.

â.+gâ : 151-2

â.+ğdâgi : 58-18

â.+si : 153-10

â.+sidâ : 61-6

â.+sidân : 136-19

ârkalık : arka çıkan.

â. : 150-16

ârkali : destekli.

â. : 10-11

ârķân : halat, urgan.

â. : 50-22

â.+dân : 127-22

â.+ni : 143-7

ârķasiz : arkası olmayan.

â. : 150-17
ârlän- : utanmak.
â.-ib : 40-4, 150-16
ârmân : ülkü, gaye, arzu, istek.
â. : 166-4, 166-6, 30-2
ârpä : arpa.
â. : 116-5, 127-13, 21-4,
21-4, 7-1
ârsłân : aslan.
â. : 131-16, 14-23, 24-
13, 48-5, 52-2, 52-2, 52-
3, 52-4, 52-5
â.+çä : 56-7
â.+ni : 154-6
â.+niñ : 52-6
ârt- : artmak.
â.-är : 27-1
ârtık : 1. fazla, çok. 2. gereksiz.
â. : 109-9, 149-15, 44-
15, 88-11
ârtmä- : artmamak.
ârtmäs : 140-17
ârttir- : arttırmak.
â.-ädi : 4-18
ârtuñki : geriye kalanı, fazlası.
â. : 7-6
ârvâh : ervah.
â. : 88-11
ârzân : ucuz.
â. : 157-17
â.+niñ : 124-8
ârzu : arzu, istek.

â. : 101-5, 101-5, 123-
14, 15-6, 15-6, 3-17
â.+gä : 101-10
ârzumäydi : arzumendi: istek, heves.
â. : 124-6
âs- : asmak.
â.-ädi : 141-10, 141-9
âsäl : eğri, eğri dişli.
â. : 26-15?
âsân : kolay.
â. : 28-2, 49-18, 5-3, 6-
13, 76-19, 99-9
âsâr : eser.
â.+idä : 5-19
â.+läri : 3-23
â.+läridä : 14-18, 14-28,
6-23, 7-16, 7-26
â.+lärini : 4-19
â.+läriniñ : 14-14, 3-16,
6-11
âsâsiy : esasî.
â. : 10-1, 8-3
âsâyiş : asayiş.
â. : 37-21
âsbâb : alet.
â : 103-10
âsil- : asılmak.
â. : 132-10
â.-sänj : 132-10
âsir : esir.
â.+iñ : 59-13
âsl : asıl.

ä. : 143-8
äslâ : aslâ.
ä. : 107-19, 49-12, 5-3,
57-16, 57-18
äslî : aslî, gerçek.
ä. : 55-2
äsmân : gök.
â. : 162-4
â.+dä : 135-17, 164-6
â.+dän : 28-1
â.+gä : 150-18
äsr : asır, yüzyıl.
ä. : 7-18
ä.+lär : 3-3
ä.+niḡ : 5-17, 7-18
äsrâ- : 1. korumak, esirgemek. 2.
muhafaza etmek.
ä. : 74-4, 74-5
ä.-säḡ : 12-27, 13-1
äsrlik : asırlık.
ä. : 3-14
äst : alt, temel, taban.
â.+idä : 56-19, 56-20, 58-
8, 9-16
ästäḡfurillâ : estäḡfirullah.
ä : 111-2
âş : aş, yemek.
â. : 109-21, 112-1, 128-
20, 146-16, 148-16, 153-
5, 24-21, 24-5, 28-2, 39-
13, 44-3, 5-28, 64-6, 65-

6, 73-4, 79-13, 79-4, 80-
4, 84-3, 95-7
â.+dä : 127-21
â.+dän : 130-18, 27-6
â.+gä : 101-6, 108-15,
110-7, 157-11, 161-16,
161-18, 168-11, 25-13,
58-12, 73-3, 92-8
â.+i : 113-5, 153-18,
153-18, 162-21, 25-7
â.+idän : 13-8, 164-4,
164-5
â.+igä : 134-11
â.+im : 113-7, 113-8, 36-
5
â.+iḡ : 133-7
â.+iḡni : 19-10, 19-8,
56-1, 56-2
â.+ini : 113-10, 113-9,
160-14, 30-17, 84-1, 97-
14
â.+ni : 136-18, 37-15
â.+niḡ : 5-29, 82-4
âş- : aşmak.
â.-är : 101-11, 14-2, 30-
11, 42-13, 78-8
â.-ärsän : 83-11
â.-dim : 101-12
âşät- : yedirmek (?).
â.-säḡ : 24-5
âşätmä- : yedirmemek.

â.-sân : 24-6
âşık : 1. aşık kemiği.
âşî(k>ğ)+ı : 42-15
âşık : 2. âşık.
â. : 70-14, 71-11
âşık- : acele etmek.
â.+қан : 92-8
âşık-mâ- : acele etmemek.
â.+gân : 133-8
âşir- : aşırmaq.
â.-âr : 11-6, 23-6
â.-mây : 104-17
âşiriş : aşırma, aşırış.
â. : 7-20, 7-23
âşkârâ : âşikâr.
â. : 129-7, 61-2
âşmâ- : aşmamak.
âşmäs : 151-21
âşnâ : âşinâ.
â. : 154-11, 164-2
â.+m : 162-19
â.+ni : 37-16
â.+si : 168-10
ât : at.
â.+dä : 63-13
â.+dän : 104-20, 69-2
â.+gä : 108-1
â.+gä : 139-1, 139-2,
162-3
â.+i : 104-22, 117-3,
132-3, 148-11

â.+iñ : 121-15
â.+iñni : 116-5
â.+ini : 121-9, 95-5, 98-4
â.+ni : 151-3, 57-14
â.+niñ : 10-18, 133-5,
138-9, 36-6, 59-10
ât- : atmak.
â. : 103-2, 111-6, 116-
15, 117-1, 117-2, 117-4,
127-8, 132-12, 132-13,
132-15, 132-16, 132-17,
132-18, 132-19, 132-20,
132-20, 135-5, 137-11,
137-7, 140-9, 143-5,
148-5, 150-13, 150-19,
150-21, 150-22, 151-3,
162-6, 50-5, 53-19, 58-
19, 64-19, 65-5, 68-16,
69-1, 77-11, 85-11, 92-6,
95-5
â.-âr : 27-10
â.-gän : 149-5, 149-7,
151-2
â.-ib : 120-3
âtä : ata, baba.
â. : 12-1, 156-11, 41-18,
41-19, 59-1, 63-9, 64-21,
64-21, 64-5, 64-9, 65-1,
65-d
â.+dän : 42-12, 64-6
â.+lär : 151-1, 4-28
â.+äj : 133-1, 50-11,

50-13, 50-9
å.+rdän : 79-11
å.+rni : 119-14
å.+äsi : 133-3, 15-8

ätâkli : şöretli.

ä. : 14-29

ätän- : adlanmak.

ä.-är : 157-10

ä.-gän : 157-9

âtız : tarla, bostan (ekilecek yer).

å. : 22-d

å.+gä : 21-2,

âtil- : atılmak.

å.-gän : 143-3

âtläs : yüzü parlak, ipekli kumaş.

ä. : 33-17, 40-d

âtir : ıtır, güzel koku.

ä : 53-15

âtlık : atlı.

å.+ka : 36-10

âtmä- : atmamak.

å. : 130-11, 32-14

âv : av.

å. : 52-5, 60-20

å.+dä : 126-10, 53-10

å.+gä : 126-3, 126-4,
140-3

å.+i : 161-14, 161-15

âvârä : avare.

å. : 150-15

âvçi : avcı.

å. : 104-12, 149-7

å.+niñ : 27-10

âvlä- : avlamak.

å.-r : 142-3, 165-9

âvlâk : avlak.

å. : 127-3

âvlâd : evlat.

ä.+dän : 5-15

ä.+gä : 5-16

âvul : köy, mezra.

å. : 131-10, 149-20, 149-

21

å.+gä : 140-16

âvväl : evvel.

ä. : 118-2, 118-4, 133-9,

44-2

âvvälâ : evvelâ

ä. : 16-6

ây : ay.

å. : 100-6, 130-2, 155-6,

46-18, 69-10

å.+iñ : 20-3

å.+ini : 7-5

å.+niñ : 97-7

âyä- : ?

ä.+sänj : 55-7

âyägän : 124-11, 132-13, 132-14, 57-1,

95-5, 95-6

âyâk : ayak.

å. : 130-10, 150-11, 42-

16, 58-12, 58-8, 75-10,

92-5

âyâ(k>ğ) +1 : 66-21, 104-24, 126-2
âyâ(k>ğ) +1dän : 141-10, 141-9, 45-10, 97-11
âyâ(k>ğ) +1ıj : 132-11
âyâ(k>ğ) +1ni : 152-18
ä.+ııga : 6-17
ä.+ka : 122-4, 127-2, 144-4
âyâl : kadın, bayan.
ä.+lârgä : 11-14
âyämä : ?
ä. : 119-14
âyâvsiz : şefkatsiz, acımasız.
ä. : 11-15
âyâz : ayaz.
ä. : 158-5
âyb : 1. ayıp, günah. 2. suç.
ä. : 101-10, 159-2
ä.+i : 42-1, 89-16
ä.+ııgni : 118-2
ä.+ini : 106-2, 131-20, 158-16, 51-12
ä.+lär : 143-12
âygâk : uyanık, kuşkulu.
ä. : 59-4
ayık : ayı.
a. : 10-17, 34-2.
âylä- : eylemek.
ä.-r : 140-1, 140-2
âylän- : dönmek, dolaşmak.

ä.-ädi : 6-28
ä.-ib : 132-12
ä.-sin : 158-6
âynä : ayna.
ä.+dän : 118-12
âyñämä- : bozulmamak.
âyñämäs : 143-8, 10-25, 14-18, 14-29, 5-12, 5-6, 6-14
âyniqsä : özellikle.
ä. : 4-14
âyni : aynı, bir.
ä. : 131-14
ayrân : ayran.
a. : 44-3, 48-2
âyril- : ayrılmak.
ä. : 19-21
ä.-är : 96-8
ä.+dim : 169-16, 169-17, 169-18, 169-19
ä.-gän : 17-10, 17-11
ä.-gänni : 10-17, 20-8, 34-2, 37-13
ä.-ib : 19-22
âyriik : ayrılık.
ä. : 34-4
âyriimä- : ayrılmamak.
âyriimäs : 38-4, 81-2
âyrim : bazı.
ä. : 16-16
ä.+lärini : 7-12

äyt- : demek, söylemek.

ä. : 122-6, 166-12, 81-4

ä.-ämän : 140-7, 14-1

ä.-är : 81-4

ä.-dim : 56-15

ä.-gän : 48-4

ä.-gäni : 46-4, 46-5

ä.-gänini : 167-11

ä.-gänniñ : 87-2

ä.-günçä : 97-3

ä.-ib : 124-3, 87-7, 87-9

ä.+säm : 124-5

ä.+sä : 148-14, 46-4

ä.+säm : 124-4, 107-11,

170-13

äytäbermä- : söyleyivermemek.

ä. : 122-d

äytgänimizdek : aklımıza gelmişken,
söz arasında.

äytgänimizdek : 13-19

äytil- : denmek.

ä.-gän : 13-24, 143-3

ä.-ib : 5-15

äytmä- : dememek, söylememek.

ä. : 145-9, 61-3

ä.-gän : 4-29, 79-2, 79-3

äytmäs : 81-5

äytuvçı : deyişçi ?

ä. : 44-5

äyvän : balkon.

ä.+iñ : 20-12

äyyâr : kurnaz.

ä. : 109-20

äyyârlık : kurnazlık.

ä. : 106-1

âz : az.

â. : 10-5, 21-7, 25-5, 26-

6, 27-16, 40-5, 41-12,

56-17, 82-3, 95-3, 95-1,

100-1, 100-2, 100-3,

104-9, 121-5, 126-5,

126-6, 143-15, 144-20,

149-1, 149-2, 150-12,

150-12,

â.+dän : 41-12

â.+ni : 41-14

âz- : azmak.

â.-âdi : 90-1

â.-är : 144-11, 147-13,

147-14

â.-gän : 116-15

âzâ : yas, matem.

â.+gä : 124-2

âzâb : azap.

â. : 157-5

â.+dä : 45-15

â.+i : 146-17, 147-11,

147-11

âzâdä : temiz, pakize.

â. : 100-13

âzık : gıda.

â. : 91-4

âzi(k>ğ)+ı : 37-22, 84-7

âz(ıķ>uġ)+ı : 94-14
âzıķli : gıdalı.
â. : 150-13
âziz : aziz.
â. : 18-7, 62-7, 62-7,

155-14
âzmâ- : azmamak.
âzmäs : 36-12
âzraîl : 162-2
â. : 162-2

B

bäy : ?
b.+ni : 42-17
bâb : bölüm, fasıl.
b. : 170-2
bâbâ : dede, büyükbaba.
b.+lârdän : 14-20
b.+niņ : 22-9
bâdâm : badem.
b. : 49-21
bädän : beden, vücut, ten.
b.+gä : 112-1
bädfe'l : kötü ahlaklı, kötü huylu.
b.+niņ : 106-5
bädiy : bedii, sanatsal.
b. : 14-15, 4-19, 4-31, 6-26, 6-28, 7-21
bâġ : 1. baġ. 2. bahçe.
b. : 109-2, 140-2, 22-13, 22-15, 85-9
b.+ı : 11-19, 113-4
b.+nı : 22-13
baġır : baġır.
baġ(ø)r+idän : 132-18

baġ(ø)r+iņ : 13-2, 22-16
bâġlâ- : baġlamak.
b.-r : 134-2
bâġlan- : baġlanmak.
b.-gän : 13-25
bâġlâş : baġlayış.
b. : 7-20
bâġlâv : baġlama.
b.+gä : 161-6
bâġlıķ : baġlı, bitişik.
b. : 14-6, 100-3
bâġli : bk. bâġlıķ.
b. : 32-2
bâhâ : fiyat, kıymet, değer.
b. : 121-13, 121-14, 4-1, 46-16, 46-17, 5-6
b.+si : 64-5
bâhâr : bahar.
b. : 11-5, 23-5
b.+gi : 21-10, 21-11
b.+i : 71-15
bâhıl : 1. cimri. 2. kıskanç. 3. hasis.

b. : 113-2, 114-16, 114-19, 114-2, 52-14

b.+dän : 114-15

bähüllik : cimrilik.

b. : 113-1

b.+niñ : 11-19, 113-4, 115-4

baħşi : ozan, aşık.

b.+gä : 122-12

baħşili : ozanlı.

b. : 149-21

baht : baht.

b. : 164-6, 26-9, 39-7

b.+i : 13-11, 167-4

b.+iñ : 91-8

bâk- : bakmak. (bakmak, bakım

yapmak ve beslemek manasında.)

b. : 116-5, 118-4, 123-3, 32-6, 59-3, 70-10, 70-11

b.-ar : 116-12, 116-6, 127-1, 132-13, 132-14, 144-1, 149-18, 165-1, 57-8, 86-19, 86-20, 9-6

b.-ib : 140-11

b.-қан : 145-11, 55-4

b.-қанıñ : 150-19, 150-20

baħsämğä : ?

b.: 40-d

bäkävul : hizmetçi (?)

b.: 168-11?

bâkımsız : bakımsız.

b. : 22-15

bakır : bakır.

b. : 131-8, 131-d

bâkmä- : bakmamak.

b. : 119-3, 123-3, 32-6

bâkmäs : 109-22, 85-6

b.-säñ : 63-3

b.-säñ : 151-3, 22-13

bâktir- : baktırmak.

b. : 120-24

bâl : bal.

b. : 108-3, 125-13, 125-18, 62-5

b.+dän : 62-6, 94-5

b.+däy : 81-7

b.+ı : 118-6

b.+ni : 125-18, 125-19

bälä : yavru, çocuk.

b. : 125-14, 13-1, 58-8, 62-6, 62-7, 64-3, 64-7, 74-8, 75-3, 64-9

b.+dä : 64-13

b.+dän : 76-15, 76-16

b.+gä : 134-19, 135-20

b.+m : 64-2

b.+mgä : 64-1

b.+mni : 135-1

b.+mniñ : 62-15

b.+ni : 125-16, 74-4, 74-6, 64-14

b.+si : 133-4, 50-10, 50-9, 52-2, 57-11, 57-12, 62-15, 76-13

b.+sigä : 64-2

b.+sini : 52-3, 69-7, 69-8

bälä : bela.

b. : 146-22, 108-5, 156-12, 65-15, 59-7, 74-9

b.+dir : 110-15

b.+gä : 128-15, 128-17, 139-7, 147-16, 89-12

b.+si : 11-24, 112-7, 125-3

bälälä- : doğurmak, yavrulamak.

b.-ydi : 15-6, 101-5

bälälik : çocuklu.

b. : 62-11, 62-13, 62-14, 62-8, 62-9

bäländ : yüksek.

b. : 29-7, 132-10

bäläsiz : çocuksuz.

b. : 62-10, 62-12, 66-10

bälük : balık.

b. : 24-10, 85-22, 85-23

b.+niñ : 34-6

bältä : balta.

b. : 125-20

b.+dän : 139-9

b.+si : 125-11

bändä : bende, bağlı, köle, kul.

b. : 94-7

bâp : yararlı, uygun.

b. : 42-3

bâr : var ("yok" karşıtı).

b. : 14-20, 22-11, 22-11,

22-11, 24-21, 24-21, 26-

3, 43-7, 56-13, 61-10,

61-4, 61-6, 61-8, 61-9,

68-1, 68-14, 68-15, 68-2,

68-8, 71-8, 73-13, 73-13,

73-14, 73-14, 73-15, 73-

15, 73-16, 73-16, 80-15,

82-7, 82-8, 82-9, 83-8,

88-19, 94-4, 97-4, 97-5,

102-5, 103-14, 103-15,

104-7, 104-8, 113-11,

117-3, 118-6, 120-17,

122-10, 122-11, 122-8,

122-9, 123-15, 131-7,

135-18, 137-9, 140-14,

144-10, 144-11, 150-14,

155-12, 155-12, 155-15,

158-12, 158-13, 165-14,

165-16, 165-18, 165-20,

168-5

b.+dän : 94-5

b.+dir : 71-16, 146-22,

154-15

b.+i : 19-20, 19-20, 167-

18

b.+içä : 94-4

b.+idä : 30-6, 30-7, 74-

13, 74-14, 94-6, 94-8,

121-15, 121-16, 122-19

b.+ki : 49-16, 49-17
b.+niñ : 68-1, 68-2, 68-8,
68-15, 96-5, 102-5, 117-
3, 126-2, 165-12, 166-1,
166-3, 166-5, 166-7,
168-3, 168-5
b.+sä : 160-5
b.+säñ : 122-8, 122-10,
131-8

bâr- : varmak.

b.-ämän : 163-9
b.-äy : 139-8
b.-gän : 124-2
b.-ib : 88-16, 88-17

bäräkä : bereket.

b. : 15-9, 32-3, 62-4, 65-
9, 87-13
b.+ñ : 73-16

bäräkäli : bereketli.

b. : 5-13, 7-22, 14-10,
14-16

bäräkät : bk. bäräkä.

b. : 11-4, 21-11, 21-9,
28-7, 31-1, 31-2

bärävär : eşit, bir, beraber, aynı.

b. : 15-12, 66-4, 125-1,
135-22

bärçä : hepsi, bütün, hep, tüm, tamamı.

b. : 3-19, 52-13, 114-18
b.+niki : 153-20

bäri : hepsi.

b. : 9-10, 144-6

bâriş : varış.

b.+i : 15-3

bärimtä : vergi (?)

b.+dän : 136-8

bârlık : varlık.

b. : 165-22

bärmä- : varmamak.

b. : 80-9

bärmäs : 21-2

bärmâk : parmak.

b. : 125-2, 129-16

b.+dä : 15-24

b.+dän : 19-1

bärmâ(ķ>ğ)+ın : 39-5

bärmâ(ķ>ğ)+ını : 111

-15, 125-13

b.+niñ : 144-5

bâruv : varma.

b. : 80-10

bârvâkt : erken, vakitsiz.

b. : 11-3, 21-8

bâs- : basmak.

b. : 122-2

b.-ädi : 152-18

b.-är : 106-3, 132-16

b.-gän : 14-22

b.-ib : 52-14, 114-19,
121-19

b.-sä : 126-20

bâsil- : basılmak.

b.-ib : 16-13

bâşkânçi : yağmacı, soyguncu, haydut.

b.+niñ : 40-12, 40-14

bâsmâ- : basmamak.

b.-gân : 132-16

bâş : baş.

b. : 13-6, 37-23, 44-11, 44-4, 83-17, 84-8, 89-3, 89-4, 89-5, 89-7, 108-18, 111-13, 125-21, 125-22, 129-19, 135-7, 144-16, 153-7

b.+ä : 156-12

b.+dä : 44-9, 74-5, 74-7

b.+gä : 35-19, 58-13, 93-9, 108-16, 108-5, 127-1, 144-18

b.+i : 25-14, 25-16, 83-18, 92-15, 92-9, 99-2, 115-4, 121-19, 127-19, 130-13, 136-17, 154-2, 166-1

b.+idä : 105-10, 133-2

b.+idän : 134-14

b.+igä : 8-16, 8-17, 19-2, 19-3, 50-5, 50-7, 51-1, 52-7

b.+im : 36-5, 101-8, 145-10

b.+iñ : 35-21, 63-1, 104-2, 104-4

b.+iñdä : 12-7, 64-12

b.+iñgä : 35-18, 56-3, 82-23, 87-3

b.+iñni : 19-9, 19-11

b.+ini : 60-8, 84-2, 97-13, 127-14

b.+ni : 137-1

bâşärä : yüz, sima, surat.

b.+ñ : 118-11

bâşçi : yönetmen, şef, başkan, komutan, lider.

b. : 149-19

bâşka : başka, ayrı.

b. : 3-11, 3-16, 4-7, 6-11, 13-17, 14-18, 14-27, 42-18, 42-18, 67-22, 80-16, 89-16, 99-3, 99-3, 125-2, 142-1, 159-3

b.+dän : 118-3

b.+lärğä : 14-30

bâşlä- : başlamak.

b.-ydi : 83-6

bâşläñ- : başlanmak.

b.-günçä : 25-16, 154-2

bât- : batmak.

b.-ädi : 168-d

b.-är : 29-4

b.-gän : 29-4

bâtälmä- : batmamak.

bâtälmäs : 36-9

bâtır : cesur, kahraman, bahadır.

b. : 26-5, 52-8, 52-9, 52-11, 52-12, 52-13, 52-15, 53-3, 53-6, 53-11, 53-13, 53-14, 53-16, 149-21

b.+dän : 53-1

b.+niņ : 53-2

bâtırlık : cesurluk.

b. : 52-1

bâtırma- : batırmamak.

bâtırmäs : 65-2

bâtırsın- : kabadayılık satmak, kendi kendini yüreklendirmek.

b.-gän : 103-4

bâtıkak : bataklık(lık).

b.+dä : 105-12

bâtıkız- : batırmak.

b.+är : 57-6

bâtınan : batman.

b. : 22-14, 136-13

bâtınälä- : batmanlamak.

b.-b : 169-10

bâtur : bk. bätır.

b. : 168-7

bây : 1. zengin. 2. servet (?).

b. : 4-21, 9-4, 9-4, 9-6, 14-17, 20-10, 24-7, 107-19, 114-3, 125-11, 160-12, 160-13, 164-14, 164-14, 165-1, 165-3, 165-4, 165-5, 165-10, 169-10

b.+dän : 169-13, 169-14

b.+gä : 9-6, 165-1, 165-7

b.+i : 166-22

b.+niņ : 13-12, 20-10, 24-7, 113-9, 113-10, 113-10, 165-9, 165-10, 167-5, 167-20

bâyi- : zenginleşmek.

b.-gäni : 161-13

bâyimä- : zenginleşmemek.

(fakirleşmek).

bâyimäs : 107-20, 114-20

bâylä- : zenginletmek.

b.+gän : 126-3

bâylä- : zenginleşmek.

b.+är : 68-16

bâylik : zenginlik.

b. : 39-d, 40-d, 42-2, 44-15, 100-17,

bâyli(k>g)+im : 100-16

bâyli(k>g)+imizniņ : 15-21

b.+läri : 4-18

bâyram : bayram.

b.+i : 133-5

bâyväççä : zengin çocuğu.

b. : 160-13

bâzar : pazar.

b. : 9-18, 55-6, 62-9, 83-3, 166-15

b.+dä : 44-7, 75-1

b.+gä : 139-3

b.+igä : 137-4
b.+iḡni : 119-5
bä'zi : bazı.
b. : 7-11, 16-9
beädâb : edepsiz.
b.+dän : 75-4, 75-6
bebâhrä : ?
b. : 34-9
beburd : dönek.
b.+dän : 46-14
becâḡlık : becerikli(lik). (?).
b.: 95-15, 95-16
beçârä : biçare, çaresiz.
b. : 94-7
bedänä : bildircin.
b. : 134-19
b.+niḡ : 124-12, 160-4
bedâv : at.
b. : 130-3
beḡamlik : gamsızlık.
b. : 21-10
beḡavâtir : tehlikesiz, emniyetli,
güvenli.
b. : 88-15
behikmât : hikmetsiz.
b. : 157-16
behudä : beyhude, boşuna.
b. : 91-2
beillât : ayıpsız, hastaliksız, kusursuz.
b. : 157-17
bek : bey.
b. : 169-2

b.+kâ : 164-7
b.+niki : 169-2
b.+niḡ : 9-3, 164-8
bekä : asil kadın, hanım.
b.+sini : 116-10
beḡanâât : kanaatsiz.
b. : 98-2, 98-4
bekâr : 1. işsiz, boş. 2. beyhude.
3. yalan.
b : 21-12, 21-12
b.+dän : 106-7
b.+gä : 4-29
bekârçi : boş işsiz.
b.+dän : 106-8
bel : bel.
b.+i : 106-9
b.+iḡ : 164-7
b.+ni : 21-13, 91-2
b.+niḡ : 66-1
belbâḡ : bel bağı.
b**elbâ**(ḡ>ḡ)+ım : 162-19,
162-20
b.+ḡa : 160-6, 160-8
bemähäl : vakitsiz, zamansız.
b. : 119-4
bemäläl : telaşsız, serbestçe.
b. : 156-14
b.+niḡ : 156-14
bemâzä : tatsız.
b. : 106-8, 124-13
bemehr : şefkatsiz, sevgisiz.

b. : 34-10, 34-12
beminnät : minnetsiz, karşılıksız.
b. : 130-18
bepärvå : kaygısız, tasasız.
b. : 56-5
bepâyân : uçsuz, bucaksız. sonsuz.
b. : 111-9
ber- : vermek.
b. : 17-14, 17-15, 22-20, 46-17, 77-3, 77-4, 80-d, 80-5, 83-20, 86-21, 86-22, 121-14, 122-12, 126-13
b.-ädi : 4-12
b.-är : 11-4, 21-9, 28-5, 28-6
b.-ärdä : 110-22
b.-ärmängä : 143-14
b.-di : 2-9
b.-disini : 97-3
b.-gän : 65-d, 139-12, 139-13, 144-1, 164-9, 164-11
b.-gängä : 77-3, 77-4, 141-12
b.-gänniñ : 144-3
b.-günçä : 76-1, 76-3, 76-5, 80-5
b.-ib : 4-1, 5-6, 13-16, 81-10, 118-7, 125-7, 125-8

b.-ür : 30-20
berälmä- : verebilememek.
berälmäydi : 113-12
beri : beri.
b. : 5-15
beril- : verilmek.
b.-ädi : 168-19.
b.-di : 16-11
beriş : veriş.
b.+dä : 111-2, 111-4
bermä- : vermemek.
b. : 17-14, 17-15, 22-19, 46-16, 55-14, 55-15, 56-1, 121-13
b.-gän : 89-11, 113-15, 144-2, 164-10
b.-gängä : 81-10
b.-gänniñ : 152-10
bermäş : 47-4, 70-13, 70-14, 125-15, 125-6
b.-säñ : 86-21, 86-22
bermäşniñ : 113-5
bermäydigän : 15-23
bermäñ : vermek.
bermä(k>ğ)+ı : 150-14
b.-sä : 7-8, 33-6
b.-säm : 113-7
b.-säñ : 19-8, 19-10, 22-1, 55-13, 56-2, 67-4, 67-6, 86-18, 87-14, 116-11, 167-3

b.-sin : 76-2, 76-4, 76-6
beruvçi : verici.
b. : 59-11
besäbâb : sebepsiz.
b. : 144-4
besäbr : sabırsız.
b.+lär : 97-11
beş : beş.
b. : 54-4, 92-12, 118-13,
125-1, 137-21, 144-5
b.+dir : 9-20, 169-20
b.+i : 97-7, 97-8
beşäv: Beşi birlikte.
b. : 143-14
beşik : beşik.
b. : 135-20
beşi(k>g)+iñ : 8-13, 18-
12
beşlik : beşlik.
b. : 138-d
b.+kä : 138-19
bet : 1. yüz, çehre. 2. sayfa.
b. : 4-d, 4-d, 5-d, 6-d, 6-
d, 106-10
b.+gä : 87-2, 137-14,
144-1
b.+i : 11-20, 19-17, 106-
5, 152-7
b.+igä : 144-3
b.+imniñ : 124-14
b.+ingä : 150-18
b.+lär : 7-d

b.+ni : 150-2
betämiz : ahlaksız.
b.+dä : 106-10
b.+niñ : 11-20
bevâ : dul.
b. : 160-2
b.+si : 49-9
bevâfâ : vefasız.
b. : 34-8, 70-2
b.+dir : 70-3
bez : 1. bez. 2. yüzsüz.
b. : 128-9
bezâ- : süslemek.
b.-gänlär : 6-16
bezâr : bıkmış, usanmış.
b. : 106-6, 106-7, 110-13
bezâri : külhanbeyi, kabadayı.
b.+dä : 106-11
b.+dän : 106-6
b.+niñ : 11-21
bezârilik : kabadayılık.
b. : 11-14
bezdir- : bezdirmek.
b.+gän : 71-18
biç- : biçmek.
b. : 126-1
b.-är : 41-20
biçil- : biçilmek.
b.-gän : 36-13, 36-16
bil- : bilmek.
b. : 22-23, 25-19, 73-10,

107-21, 118-2, 121-9,
123-5
b.-ädi : 135-19, 153-15
b.-är : 21-13, 21-14, 28-
13, 41-9, 51-5, 77-2, 77-
5, 85-3, 85-22, 85-23,
86-2, 86-3, 141-5, 143-9,
143-10, 149-4, 149-14
b.-äsän : 57-4
b.-di : 56-16
b.-diŋki : 70-3
b.-gän : 34-11, 39-4, 39-
6, 40-1, 51-12, 78-7,
144-7, 149-1, 159-
6, 159-7
b.-gändän : 120-14,
121-2, 149-10
b.-gängä : 121-4, 149-
12
b.-gäni : 56-10
b.-gänin : 39-4, 41-10,
41-11
b.-gänni : 73-12
b.-gänniŋ : 45-18
b.-günçä : 22-23, 25-18
b.-ib : 57-10, 58-20,
152-18
b.-sin : 77-15
b.-ür : 77-7, 77-9, 86-11,
86-12

biläk : bilek.

b. : 125-2

bilä(k>g)-i : 39-2

bilän : 1. ile. 2. için.

b. : 2-11, 3-10, 3-24, 4-2,
4-32, 5-29, 6-3, 6-4, 6-
16, 7-20, 8-21, 9-1, 10-8,
11-10, 10-11, 11-14, 11-
22, 12-8, 12-9, 12-15,
13-4, 13-22, 13-25, 14-6,
15-25, 16-3, 16-14, 16-
17, 19-1, 22-19, 22-20,
22-21, 22-22, 34-6, 34-7,
36-1, 37-18, 40-17, 40-
18, 43-3, 44-8, 44-10,
44-11, 46-20, 46-21, 49-
20, 49-21, 49-6, 50-6,
50-8, 54-4, 58-17, 60-19,
61-15, 64-7, 64-8, 64-9,
64-10, 66-20, 68-19, 68-
20, 71-15, 79-6, 79-7,
80-4, 82-4, 82-5, 82-19,
82-20, 82-22, 83-1, 83-2,
83-3, 83-4, 83-5, 83-7,
83-12, 83-13, 83-14, 83-
15, 84-15, 88-1, 89-13,
92-1, 92-15, 92-16, 95-
13, 95-14, 104-12, 104-
13, 104-23, 104-24, 114-
16, 116-5, 116-6, 120-1,
120-2, 122-3, 121-11,
125-10, 131-14, 134-4,
134-9, 134-10, 135-9,

136-11, 138-2, 138-3,
139-4, 141-7, 141-8,
141-12, 141-17, 142-3,
143-9, 143-10, 149-5,
149-6, 149-7, 149-8,
151-17, 152-12, 152-13,
152-14, 152-15, 152-16,
153-8, 153-9, 153-19,
163-3, 163-4, 166-3,
166-4, 166-5, 166-6,
166-10, 170-1, 170-2

bildir- : bildirmemek.

bildirmäs : 146-20

bilim : 1. bilim. 2. bilgi.

b. : 39-7, 39-8, 39-9, 40-
6, 40-16

b.+dä : 10-10, 39-9

b.+dän : 76-10

b.+i : 39-3

b.+iñ : 41-22

bilimli : bilgili.

b. : 39-10, 41-17

bilimsiz : bilgisiz.

b. : 39-11, 39-12

bilimtây : bilgili.

b. : 165-14

bilin- : bilinmek.

b.-ädi : 157-19

b.-är : 11-7, 18-10, 27-
19, 50-1, 50-2, 52-9, 52-
10, 53-10, 53-11

b.-ür : 146-9

bilinmä- : bilinmemek.

bilinmäydi : 116-3

bilış : bilış, bilme.

b. : 35-3, 42-8

b.+gä : 42-8

bilmä- : bilmemek.

b.-gän : 39-5, 39-6, 41-
14, 68-12, 68-13, 77-14,
78-1, 96-7, 118-14, 144-
8, 156-6, 156-7, 156-18

b.-gändän : 40-1

b.-gänni : 40-3

bilmäs : 41-14, 45-12,
45-17, 45-19, 64-21, 73-
12, 78-2, 78-6, 108-13,
133-19, 149-13, 156-18,
158-16, 162-12

b.-sä : 85-23, 86-3

b.-säñ : 120-13, 120-14

bilmäydi : 24-1, 24-3

bilmäymän : 126-12

b.-säñ : 123-4

binä : bina.

b. : 144-9

bir : bir.

b. : 4-2, 4-5, 4-7, 5-1, 5-
22, 6-5, 6-7, 7-7, 7-11, 9-
10, 10-6, 13-22, 13-25,
14-20, 14-30, 15-6, 15-
23, 15-25, 16-2, 16-7,
16-17, 22-2, 22-4, 22-6,
22-7, 32-9, 32-10, 32-11,

32-12, 33-5, 33-6, 34-14,
34-15, 35-1, 35-3, 35-5,
36-8, 37-10, 37-11, 40-5,
40-10, 40-12, 40-14, 41-
3, 42-17, 48-12, 48-13,
49-3, 51-2, 51-8, 51-9,
51-11, 55-4, 55-5, 56-18,
58-5, 62-3, 66-11, 74-2,
74-10, 75-8, 75-9, 88-1,
91-3, 91-4, 91-12, 94-2,
95-11, 95-17, 97-4, 97-4,
97-5, 97-5, 97-6, 101-3,
101-5, 102-9, 103-8,
106-12, 106-14, 107-15,
108-12, 109-9, 112-2,
112-3, 114-16, 118-16,
118-17, 119-18, 122-d,
125-2, 125-3, 125-5,
125-7, 125-9, 125-10,
126-18, 126-19, 127-18,
127-20, 129-2, 130-7,
130-17, 135-7, 139-1,
140-d, 144-9, 144-10,
144-12, 149-19, 152-9,
158-12, 158-20, 159-2,
161-12, 161-4, 167-18,
167-23, 168-14, 168-15
b.+i : 5-16, 9-21, 56-8,
169-21
b.+idir : 3-3
b.+igä : 98-6
b.+ini : 8-3, 144-5, 161-

d, 161-d

b.+ni : 22-8, 39-2, 86-7,
86-8

b.+niki : 107-1

b.+niņ : 107-3, 121-9

birân : birisi.

b. : 13-22

birâv : birisi, bir kimse.

b. : 7-8, 36-9, 164-12,
164-13

b.+gä : 113-7, 119-1,
133-10

b.+lär : 97-14, 105-2

b.+ni : 144-13

b.+niki : 151-13

b.+niņ : 107-5, 119-3,
144-14

bir-biri: birbirleri.

bir-birigä : 10-25

birbirläri: birbirleri.

birbirlärini : 12-17

birdän : birdenbire, aniden.

b. : 118-13

birdek : aynen, eşit.

b. : 158-14

birgä : birlikte, beraber.

b. : 11-10, 70-5

birik- : birikmek.

b.-är : 131-11

b.-sä : 33-7

birinçi : birinci, ilk.

b. : 7-18, 14-13

birläş- : birleşmek.

b.-gän : 10-3, 35-6, 35-8,
35-9, 35-10, 35-11

b.-üvi : 10-9

birläşmä- : birleşmemek.

b.-gän : 10-4, 35-12

birlik : birlik.

b.+dä : 10-8, 36-19, 36-
20

bismillâ : bismillah.

b. : 111-1

bit- : 1. bitmek, sona ermek. 2.

yetişmek. (bitkiler için).

b.-är : 24-5, 24-6, 32-7,
47-12, 68-19, 68-20, 92-
1, 97-10, 110-8, 128-2,
153-19, 157-2

b.-di : 128-12, 128-13

b.-gändä : 112-9

b.-gäni : 109-15

b.-gänni : 155-10

b.-günçä : 157-1

b.-sä : 138-6, 138-7

bitbildık : ?

b. : 160-5

bitgäç : bitince.

b.: 147-8

bitir- : bitirmek.

b.-är : 156-20

b.-ür : 83-16

bitmä- : bitmemek.

bitmäş : 23-14, 24-18,
27-4, 49-6, 52-7, 93-11,
93-12, 107-13, 107-14,
108-1, 108-2, 111-16,
141-2, 155-9

bitmäy : 11-1

bitmäydigän : 148-20

bittä : bir tane.

b. : 6-6, 51-7

biyä : kısarak.

b. : 140-16

b.+dän : 140-17

biy(ø)gä (?) : 164-9

biyâbân : çöl, sahra.

b.+dän : 86-4

biz : biz.

b. : 7-12

b.+ni : 148-8

b.+niğ : 15-25

bol- : olmak.

b. : 8-10, 17-5, 18-2, 18-
4, 18-6, 19-6, 24-15, 36-
1, 36-2, 49-9, 50-10, 59-
2, 59-12, 61-13, 65-8,
73-8, 73-9, 74-12, 75-10,
81-6, 81-7, 82-19, 86-15,
97-12, 100-13, 108-19,
108-21, 108-22, 114-2,
122-13, 123-11, 123-13,
133-2, 163-d

b.-ä : 14-30

b.-ädi : 3-9, 3-19, 5-8, 5-10, 11-1, 52-2, 130-1, 133-14, 141-11, 153-2, 155-4

b.-ädiki : 4-11

b.-är : 6-7, 22-13, 22-14, 22-15, 22-16, 25-5, 29-12, 29-14, 29-15, 32-12, 32-13, 33-11, 33-18, 33-20, 42-5, 47-10, 51-8, 53-21, 67-10, 67-11, 96-2, 96-3, 105-12, 107-22, 108-7, 108-8, 109-7, 112-3, 115-1, 115-2, 116-14, 127-14, 132-17, 135-5, 138-12, 144-19, 145-15, 145-16, 146-10, 146-11, 148-10, 148-11, 151-12, 153-11, 154-14, 158-10

b.-äsän : 18-19, 19-18, 19-19, 88-15, 88-16, 88-17, 150-4

b.-di : 144-19

b.-gäç : 69-6

b.-gän : 3-5, 4-26, 8-4, 13-22, 14-6, 14-14, 29-6, 62-3, 101-3, 101-4, 127-8, 150-7, 159-5

b.-gänidän : 154-3

b.-gänniñ : 153-10

b.-gin : 165-8

b.-günçä : 8-9, 18-5, 18-1, 18-3, 24-14, 41-21, 49-8, 65-7, 69-5, 74-11, 108-18, 123-10, 123-12, 153-1, 165-7

b.-ib : 3-12, 4-5, 5-16, 9-24, 9-24, 99-7, 122-4, 122-5, 125-11, 125-12

b.-mâkdä : 15-14, 15-26

b.-sä : 8-11, 10-5, 10-6, 10-20, 10-22, 12-22, 13-28, 15-7, 18-13, 18-17, 19-4, 20-1, 21-7, 25-4, 26-6, 31-3, 31-7, 32-9, 32-11, 33-10, 37-2, 37-4, 37-6, 37-8, 38-1, 44-5, 49-3, 56-4, 56-6, 56-17, 56-18, 65-3, 65-4, 65-5, 65-6, 67-22, 67-23, 68-9, 68-21, 71-4, 76-14, 80-6, 87-4, 92-2, 94-10, 95-1, 95-2, 95-3, 95-4, 96-4, 97-7, 101-8, 101-14, 110-12, 112-2, 114-12, 114-13, 116-2, 116-4, 116-13, 118-11, 119-19, 121-19, 125-21, 125-22, 126-6, 127-3, 127-5, 131-10, 131-15, 131-17, 133-1, 133-7, 135-14, 137-15, 140-13, 141-11, 141-14, 145-13, 145-7,

146-15, 146-16, 150-9,
150-12, 150-21, 151-13,
154-1, 154-9, 160-13,
166-11, 166-13, 167-19,
168-6

b.-säk : 37-10, 37-11

b.-sän : 18-8, 18-9, 23-
11, 23-12, 23-7, 27-8,
41-15, 48-7, 76-8, 76-10,
81-6, 81-7, 82-20, 82-22,
83-5, 83-7, 83-10, 86-16,
88-15, 88-16, 88-17,
113-11, 113-12, 143-4,
148-2, 154-11

b.-sin : 6-13, 12-5, 38-6,
38-7, 41-22, 56-7, 80-7,
81-12, 88-1, 100-4, 119-
19, 134-15, 134-15, 145-
7, 150-12, 150-12, 151-
14, 165-5

b.-ur : 14-25, 14-26, 35-
6, 35-7, 41-12, 41-13,
47-15, 79-4, 79-5, 89-2,
95-19, 95-20, 111-6,
111-8, 144-9

bolädi-bolädi: oldu bitti (veya) olur (?)

bolädi-bolädisi : 154-4

bolâlmä-: olamamak. (?)

bolâlmäs : 131-18

bolâlmäysän : 137-4

bolış : oluş.

b. : 49-18, 49-19

b.+gä : 4-16, 11-25, 12-
1, 12-3

b.+i : 14-15

bolışmä- : oluşmamak (?)

bolışmä : 119-12

bolmä- : olmamak.

b. : 50-9, 56-5, 59-11,
75-10, 97-12, 114-8,
120-1, 120-15, 120-2,
122-3

b.-gän : 16-10, 139-5

b.-gändän : 159-5

b.-gängä : 119-12

b.-günçä : 63-1

bolmäs : 8-12, 11-20,
13-5, 13-6, 18-14, 19-22,
25-12, 26-13, 28-11, 35-
5, 41-2, 42-6, 42-21, 43-
12, 43-13, 44-3, 44-4,
45-16, 48-4, 52-11, 54-2,
55-2, 55-3, 57-13, 57-14,
57-15, 57-16, 57-17, 57-
18, 59-1, 59-20, 60-9,
60-10, 60-16, 64-4, 64-5,
66-20, 69-3, 72-1, 72-2,
82-13, 85-7, 95-23, 95-
24, 99-6, 104-12, 104-13,
106-10, 106-11, 107-18,
107-19, 108-3, 108-4,
116-15, 128-6, 131-14,
131-16, 135-10, 137-5,
137-13, 139-6, 147-20,

148-5, 148-13, 149-5,
149-6, 149-7, 149-8,
149-23, 151-17, 151-6,
151-7, 151-8, 151-9,
152-20, 153-21, 155-5,
155-6, 156-5, 157-16,
157-17, 160-12, 160-13,
168-10

b.-sä : 20-2, 47-14, 57-
22, 94-11, 100-4, 125-3,
136-16, 150-22

b.-sän : 114-3

b.-sin : 12-4, 20-3, 68-7,
81-11, 100-4, 101-15,
119-20, 145-8

bolmäy : 64-21, 101-3,
101-4

bolmäydi : 63-2

bolmäysän : 48-7

bolmäk : olmak.

b.+ka : 7-1

borân : boran, fırtına.

b. : 33-18, 154-14

bosäga : eşik, kapı.

b.+dän : 119-13

bostân : bostan.

b. : 27-13

boş : boş.

b. : 25-3, 79-14, 87-5,
92-13, 106-3, 126-11

b.+dir : 9-21, 169-21

b.+niç : 87-5

boşämä- : boşamamak.

boşämäs : 105-7

botka : lapa, bulamaç.

b. : 35-5

boy : boy.

b. : 22-18, 44-8, 76-1,
76-3, 76-5, 139-6

b.+i : 28-10, 28-10, 127-
13

b.+içä : 12-11, 16-6

b.+iñgä : 126-1

boyâk : boya.

b. : 144-19

boydâk : bekâr.

b. : 63-16

boyin : boyun.

b. : 55-12

boy(ø)n+i : 120-10

boy(ø)n+idä : 50-22,
126-2

boy(ø)n+idän : 126-3

boy(ø)n+iñni : 49-12

boy(ø)n+ini : 135-15

boyrä : hasır.

b. : 14-2, 138-13

boysundiriş : itaat ettirme.

b. : 12-20

boz : kabut, bez.

b. : 63-6, 161-4

bozçi : kabutçu.

b. : 41-11, 160-6, 160-8

böci : öcü.

b. : 166-9, 166-9
böl- : bölmek.
b.-ib : 34-14
böläk : bölük, parça.
b. : 129-5
bölimçi : bölükçü, pay edici, paylaşan.
b.+gä : 126-5
bölin- : bölünmek.
b.-gäni : 10-16
b.-gänni : 34-3
böliš- : bölüşmek.
b.-ädi : 9-5, 164-15
böri : kurt.
b. : 10-16, 34-3, 37-17,
56-20, 131-11, 133-6,
148-18
b.+dän : 126-7
b.+ni : 55-7
b.+niñ : 126-8, 126-10
börisiz : kurtsuz.
b. : 60-17
börk : kalpak, şapka.
b. : 56-19, 125-22, 144-
16
bu : bu.
b. : 2-5, 4-4, 5-21, 6-27,
7-12, 8-24, 11-16, 12-23,
13-28, 14-13, 14-29, 15-
2, 16-15, 39-d, 40-d, 51-
d, 101-8, 101-9, 105-17,
141-19
b.+ndän : 2-9

b.+ngä : 16-4
buğdây : buğday.
b. : 7-2, 12-4, 12-5, 21-5,
21-5, 81-11, 81-12, 130-
4, 146-10, 146-11
b.+gä : 147-19
b.+niñ : 123-11
buginä : sadece bu.
buginä : 133-18
bulâk : kaynak, memba, pınar.
b. : 75-17
bulâmık : mama.
b. : 147-9
bulğa- : kirletmek, karıştırmak.
b.-r : 111-11, 138-8
bulut : bulut.
b.+dän : 139-14
bundây : böyle.
b. : 4-11, 12-24, 13-24,
15-19
bur- : burmak.
b.-är : 43-2
burämäd : ?
b.: 94-12
burd : bilmece, muamma. (?)
b.+i : 80-14, 150-10
burun : burun.
b. : 22-4, 22-5, 53-20
bur(ø)n +i : 161-17, 161-
19
bur(ø)n +iñ : 12-28
b.+ni : 63-5, 137-2

but : but (kuş budu-kanadı).

b.+i : 104-19

butâk : budak.

butâ(k>ğ)+ı : 137-2

b.+ça : 141-3

buvrâ : buğra (erkek deve).

b.+si : 88-13

buyrâk : böbrek.

b. : 161-2

buyur- : buyurmak.

b. : 125-16

b.+âdi : 128-4, 128-5

b.+gân : 101-6

b.+sä : 74-8

b.+sân : 110-1, 110-3

buyurmâ- : buyurmamak.

b.+sä : 74-9

buz- : bozmak.

b.-âdi : 138-7, 156-6,
156-7

b.-âr : 62-2, 63-11, 63-
12, 153-12, 153-13, 167-
8, 170-5, 170-6, 170-7,
170-8

buzâk : buzağı.

b. : 83-9, 111-11

buzil- : bozulmak.

b.-âr : 67-21

b.-gân : 53-3

buzilmâ- : bozulmamak.

b.-sä : 147-7

buziş : bozuş.

b.+gä : 119-9

buzmâ- : bozmamak.

b. : 102-2

buzmâk : bozmak.

b. : 109-19

bügün : bugün.

b. : 93-2

b.+gi : 22-17, 119-7,
119-8

bük- : bükmek.

b.+ib : 33-22

bükmâ- : bükmemek.

b. : 121-12

bülbül : bülbül.

b. : 8-7, 17-3, 17-17, 77-
2, 141-4

bürdâ : parça.

b.+dân : 33-6

bürgä : pire.

b.+gä : 119-10

bütün : bütün.

b. : 5-8, 5-8, 10-11, 29-
21, 36-8, 63-20, 110-18

büyük : büyük.

b. : 5-17

C

cäbr : cebir, zor.

c. : 9-1

cäfä : cefa.

c. : 66-10, 85-14

cäfäli : cefalı.

c. : 42-20

cağ : çene.

c. : 24-14

cağlık : geveze.

c.+kä : 24-14

cähân : cihan, evren, dünya.

c. : 146-15

cähännäm : cehennem.

c. : 13-10, 166-19

cähl : cehalet.

c. : 146-12, 146-13, 146-14

c.+ingä : 118-10

c.+iñni : 119-7

c.+ni : 91-15

cähillik : cahillik.

c. : 146-17

c.+dän : 146-18

c.+niñ : 146-13

cällâb : 1. vurguncu. 2. deri ve yün gibi

hammadeleri alıp
satan kimse, celep.

c. : 109-15

câm : kadeh.

c. : 104-11

câmâşâv : ?

c. : 131-9

cämğarmä : hayır, vakıf, fon.

c.+ni : 17-15

cämiyät : cemiyet.

c. : 15-29

c.+dä : 11-12

c.+gä : 3-5

c.+idän : 11-11

c.+imiz : 14-6

cân : can.

c. : 29-3, 36-11, 37-22,

70-14, 77-4, 77-4, 81-9,

84-7, 99-6, 114-4, 134-

10, 137-16, 146-15, 146-

17, 146-18

c.+dän : 19-21, 24-16,

24-18, 102-4

c.+gä : 119-16, 162-2

c.+i : 24-12, 45-15, 102-5

c.+idän : 114-4

c.+im : 111-4

c.+imniñ : 124-15

c.+ingä : 70-2

c.+iñni : 55-13

c.+ni : 119-16

c.+niñ : 167-6

cânânä : sevgili, canan.

c. : 24-16

cânbâzlik : cambazlık.

c. : 158-20

câng : savaş, cenk.

c.+dân : 53-8

cânli : canlı.

c. : 4-24

cännât : cennet.

c. : 67-8

cânr : jenerasyon, nesil, tür (?)

c.+läri : 3-16, 13-17

c.+läridân : 3-3

câr : haber, salık, müjde, çağırma,
davet.

c. : 56-20

c.+gä : 120-8

cärâyân : cereyan, akım.

c.+idâ : 4-23

cäsür : cesur.

c. : 4-15, 53-8

cävâb : cevap

c. : 15-23, 46-1, 118-8

cävdâr : çavdar.

c. : 146-10, 146-11

cây : yer.

c. : 77-3, 77-3

c.+dä : 4-7, 135-8, 141-4

c.+i : 13-10, 166-19

c.+igä : 88-4, 146-10,

146-11

c.+iñ : 8-14, 18-16

c.+ingä : 74-2

c.+ini : 100-5

câz : pirinç (madeni).

c.+i : 135-18

cihât : cihet.

c.+dân : 4-19, 6-26, 6-28,

7-21, 14-14

cinni : deli, cinli.

c. : 127-12

c.+ni : 127-12

cöcä : civciv.

c.+ni : 120-4

cömärd : cömert.

c. : 146-20

cöp : makul.

c. : 169-d

cüdä : pek, gayet.

c. : 3-22, 4-1, 4-1, 4-25,

5-21, 6-23, 8-23, 13-19,

15-18, 16-5

cümlä : cümle.

c. : 4-2

c.+dân : 13-17, 14-11

cün : yün.

c. : 132-15

cüvâz : cevaz (caiz, izin verilen)

c. : 146-2

Ç

çağ : zaman, vakit, keyif.

ç. : 157-13

ç.+ım : 146-3, 146-3

çağ- : sokmak (hayvan ısırması).

ç.-di : 118-6

çağkân : 91-11, 127-22

çäk- : çekmek.

çäk + sä (?) : 105-9

çakır- : çağırarak.

ç. : 157-11

ç.-gän : 80-8

çakırıl- : çağırılmak.

ç.-sä : 80-11

ç.-gän : 155-1

çakırmä- : çağırılmamak.

ç. : 157-11

ç.-gän : 80-9

ç.-sä : 80-10

çal : ihtiyar.

ç.+gä : 163-9

çälä : yarıda kalmış, yarım yamalak,

tamamlanmamış.

ç. : 161-13

çälpäk : ?

ç. : 28-1?

çämän : gülistan, gül bahçesi.

ç.+ini : 8-7, 17-3

çämä : 1. tahmin. 2. ölçü.

ç.+si : 158-12

çäng : toz.

ç. : 162-3

ç.+i : 10-18, 10-19, 36-6,

36-7

ç.+iñ : 53-4

çängäl : pençe.

ç.+dä : 168-6

çâp- : 1. çalmak (bir yere vurmak) . 2.

kesmek. 3. çapalamak

(toprağı işlemek).

ç. : 91-6, 93-5

ç.-ädi : 20-8

ç.-är : 91-10

ç.-ib : 70-13

çâpân : kaftan, cübbe, palto.

ç.+ni : 163-6

çâpil- : çapalanmak.

ç.-ädi : 150-22

ç.-är : 165-19

çâpkır : hızlı koşan, koşucu.

ç. : 117-4

çâpmäk : 1. çalmak (bir yere vurmak) .

2. kesmek. 3. çapalamak

(toprağı işlemek).

ç. : 129-15

çâptir- : çapalamak.

ç.-är : 156-13

çârä : çare.

ç. : 94-6, 94-6

çärâg : bk. çirâq. (tarihî kelime).

ç. : 6-18

çâräkâr : çareci, çözümcü.

ç. : 169-9

çâräklä- : çeyreklemek.

ç.+b : 169-9

çärçä- : yorulmak.

ç.-gängä : 148-4

ç.-sä : 150-11

çârık : çarık.

ç. : 166-8

çârı(k>g)+ı : 13-4

çârı(k>g)+ıñni : 121-7

çâş : harman.

ç. : 157-d

ç.+gä : 157-11

çäşmä : çeşme.

ç.+sidän : 9-3, 164-8

çây : çay.

ç. : 155-5

ç.+ti : 166-21

çäyân : akrep.

ç. : 57-12.

ç.+niñ : 57-12

çäynä- : çiğnemek.

ç.+r : 133-12

çeçän : maharetli.

ç. : 149-6

çeçänsin- : maharetli görünmek.

ç.+gän : 103-6

çek : sınır.

ç.+ingä : 89-18

çek- : çekmek.

ç.+ti : 46-9

çekmäy : 71-11

ç.+ibän : 7-7

çekçäyma- : gözleri açılmamak.

ç. : 89-18

çekkä : damla.

ç.+sidä : 119-18

çeläk : kova.

çelä(k>g)+ıñni : 48-3

çık- : çıkmak.

ç. : 18-8, 57-23, 58-1, 58-

2, 104-16, 104-17

ç.-adi : 135-13, 140-5

ç.-ar : 13-4, 13-28, 33-1,

56-3, 83-12, 83-13, 83-

14, 83-15, 101-9, 104-10,

104-11, 106-8, 109-16,

110-18, 111-4, 127-4,

134-10, 136-12, 140-13,

145-3, 146-18, 146-19,

147-18, 158-2, 168-16,

170-3

ç.-қан : 3-8, 16-13, 139-

7, 157-7

ç.-қandä : 154-d

ç.-қandän : 29-3

ç.-қани : 131-6

ç.-sä : 10-19, 36-7, 59-

20, 65-12, 147-1

ç.-säñ : 17-9, 18-20,

20-9, 37-14, 57-23, 58-1,
91-3, 104-16
ç.-sin : 53-4, 53-5
çıkār- : çıkarmak.
ç.-är : 162-14
ç.-sä : 140-15
ç.-asän : 29-8
ç.-asi : 155-3
ç.-di : 140-3, 140-4
ç.-ib : 111-6, 126-17
çıkarmä- : çıkarmamak.
ç. : 59-14, 93-13
çıkıl- : çıkılmak.
ç.-di : 16-7, 16-14
çıkämä- : çıkmamak.
ç. : 17-9, 20-9, 37-14
ç.-gän : 102-4
çıkämäs : 10-18, 10-19,
19-1, 21-3, 24-9, 24-10,
29-3, 36-6, 36-7, 53-16,
53-16, 60-2, 69-4, 114-
14, 114-15, 135-9
çıkämäy : 24-17, 58-2
çıkmağ : çıkmak.
ç. : 57-21
çılık : cılık (yansıma).
ç. : 94-10, 94-10
çidä- : dayanmak, sabretmek.
ç.-gän : 98-5
ç.-r : 98-6, 138-19
çidäm : dayanma.

ç. : 97-1
çidämä- : dayanmamak, sabretmemek.
çidämäydi : 94-15
çigirtkä : çekirge.
ç.+dän : 136-7
ç.+lär : 136-9
çilpärçin : paramparça.
ç. : 4-3
çin : doğru, gerçekten.
ç. : 35-19, 37-18, 37-19,
82-14, 136-11, 156-10
çinâr : çınar.
ç. : 155-2
ç.+dek : 76-5
çipkân : çıban.
ç. : 126-15
çirâğ : ışık, kandil, meşale. (bk. çarâğ.)
çirâ(k>ğ)-ı : 40-15
ç.+ni : 68-3
çirây : güzellik.
ç. : 71-9
çirâyli : güzel.
ç. : 5-2
çiri- : çürümek.
ç.-gän : 109-16
çirimä- : çürümemek.
çirimäs : 50-22, 132-9,
155-2
çivık : çukur.
ç. : 136-5
çivin : sivrisinek.
ç. : 127-16

çoqmâr : topuz.

ç. : 58-3

çolâk : çolak, topal.

ç. : 110-7

çopân : çoban.

ç.+i : 18-6

ç.+niñ : 116-7, 137-19

çök- : çökmek.

ç.+âdi : 135-13

ç.+ib : 50-16

çökmä- : çökmemek.

çökmäs : 49-7, 90-12

çöl : çöl.

ç. : 77-7, 95-20

ç.+dä : 77-8

ç.+dir : 66-6

ç.+ni : 27-13

çömiç : kepçe.

ç.+gä : 13-28, 140-13

çöp : çöp (ağaç parçası).

ç. : 29-14, 124-11, 169-

14

çöpçäk : çer-çöp.

ç. : 29-14

çöz- : çözmek.

ç.-âdi : 135-15

ç.-sä : 19-5

çuqur : çukur, derin.

ç. : 3-12, 6-15

ç.+gä : 108-12

çumâli : karınca.

ç.+gä : 125-9

çumçuk : serçe.

ç. : 42-11, 59-19, 134-18,

136-13

ç.+dän : 136-14

ç.+niñ : 104-19

çüçimä- : ekşimemek.

çüçimäs : 141-17

çüçük : tatlı.

ç. : 81-9

çüçü(k>g)+i : 97-4

ç.+ni : 143-9

çünânçi : yani, mesela.

ç. : 12-26

D

dâd : feryat, çığlık.

d. : 85-12

d.+ingä : 166-14

dâğ : leke.

d. : 13-2, 22-16, 82-13,

85-10

dağdağ : tören, merasim, bayram,

şenlik, sevinç.

d. : 104-13

dâhiy : dahî.

d.+miz : 3-22
dähsär : ?
d. : 22-14, 155-15
dâim : daim.
d. : 19-6, 68-14
dâimâ : daima.
d. : 6-9
dâkâ : ?
d. : 66-19
dälâ : tarla.
d. : 107-9
d.+dâ : 64-14
dällâl : tellal.
d. : 137-4
d.+gä : 111-10
däm : 1. an, defa. 2. dinlenme.
d. : 125-20
d.+indän : 105-17
d.+iñdin : 7-9
dâmlä : hoca, öğretmen.
d. : 9-18, 166-15, 170-8
dân : 1. tane, tohum. 2. tahl.
d. : 94-2
d.+äsi : 62-16, 123-10
d.+idän : 129-10
dânâ : bilge, alim.
d. : 6-15, 41-12, 44-6,
46-4, 46-6, 46-12
d.+gä : 46-7
dânâlik : bilgelik.
dânâli(k>g)+i : 3-13
d. : 5-7, 44-1

d.+niñ : 46-9
dändân : diş.
d. : 147-9
dâng : ün, şöhret.
d. : 146-19
d.+gı : 10-19, 36-7
d.+iñ : 53-5
dängäsä : tembel.
d. : 110-6
d.+gä : 110-3
d.+niñ : 107-13, 107-15
dânişmändlik : bilgelik.
dânişmändli(k>g)+iniñ
: 15-17
dâr : 1. çamaşır ipi 2. dar ağacı.
d. : 70-2
d.+gä : 132-10
däräcä : 1. düzey, seviye. 2. derece.
d.+gä : 6-26
däraht : ağaç.
d. : 89-19, 97-6
d.+dän : 23-3
d.+gä : 130-11, 130-12
d.+iniñ : 50-20, 50-18
d.+niñ : 126-14, 130-13,
136-17
därâmäd : gelir.
d.+gä : 94-12
dârd : dert.
d. : 99-3, 99-4, 99-5,
126-15, 137-13, 145-9

d.+gä : 100-19, 145-2

d.+i : 71-2, 129-4

d.+iñ : 119-19, 145-7

d.+iñni : 166-12

d.+ini : 124-3

d.+niñ : 152-4

därsiz : dertsiz.

d.+gä : 145-9

d.+niñ : 145-10

därmân : derman.

d. : 99-4

därmänâlik : ?

därmänâlik : 137-13

därslik : derslik.

d.+lärdägi : 16-13

därvâzâ : büyük kapı, kale.

d.+ñni : 154-12

däryâ : nehir.

d. : 11-5, 14-2, 23-5, 35-6, 41-13, 91-10, 125-9, 138-13, 153-2

d.+dän : 126-18

d.+gä : 85-21, 86-1, 86-4

d.+niñ : 158-13

d.+si : 15-9, 32-3

däst : el.

d. : 7-7

dästä : demet, tutam, takım.

d. : 113-14, 113-14

dâstân : destan.

d.+lärdä : 13-18

d.+läri : 6-14

dästurhân : sofrâ.

d.+gä : 145-11

dâv : 1. (oyunda) hamle. 2. yumruk. 3.

tartışma, kavga.

d. : 103-7

d.+dä : 52-10

d.+gä : 126-4

d.+i : 161-15

dävâ : devâ.

d. : 59-8, 100-19, 100-20

d.+gä : 139-8

d.+si : 100-7

dävâm : devam.

d.+idä : 3-3

dä'vârâ : baş dönmesi (hastalığı).

d.+niñ : 166-11, 166-13

dävçi : kavgacı, dövüşçü.

d. : 104-13, 149-8

dävlât : 1. devlet. 2. düyük saadet,

zenginlik. 3. büyük rütbe, mevki.

d. : 19-13, 26-19, 38-2,

39-d, 40-d, 40-6, 41-18, 95-7

d.+iñ : 63-9, 63-10,

159-10

d.+tän : 39-8

dävr : devir, zaman.

d. : 28-4

d.+dä : 15-19

d.+idä : 15-27

d.+imiz : 15-23

d.+imizdä : 15-26

d.+lär : 12-11

dävrä : 1. devre. 2. halay.

d.+niñ : 83-18

de- : demek.

d.-b : 4-29, 6-13, 57-13,

57-14, 61-3, 61-5, 63-5,

66-3, 93-13, 104-18,

118-6, 135-4, 169-16,

169-17, 169-18, 169-19

d.-gän : 4-6, 5-10, 11-1,

14-25, 29-14, 65-d, 65-d,

71-12, 80-d, 111-5, 116-

d, 122-d, 141-16, 141-17,

149-8, 155-8, 161-d,

163-d, 168-d

d.-gändän : 155-7

d.-gäni : 124-12

d.-r : 69-7, 69-8

d.-rlär : 6-20

d.-rmidi : 131-4

d.-sä : 13-7

d.-säk : 13-27

d.- säñ : 23-3, 50-11,

59-2, 100-13, 107-7,

107-8, 127-12

d.-ydi : 4-10, 5-4, 125-

18, 130-15

d.-ysiz : 5-2

dehkan : çiftçi.

d. : 23-7, 23-11, 70-13

d.+lär : 24-2

d.+niñ : 23-13, 160-3

demä- : dememek.

d. : 29-7, 29-9, 56-19,

56-20, 79-16, 80-1, 95-

21, 100-11, 121-18, 145-

10

d.-gän : 131-3

d.-gil : 50-3

d.-ñ : 148-8

demäydi : 55-8

demäk : demek.

d. : 100-3

demokrat : demokrat.

d. : 7-26

dev : dev.

d.+lär : 134-7

devân : 1. divan. 2. divanü lügati't-türk.

d.+dä : 5-24, 5-28, 6-1,

6-5

devâr : duvar.

d. : 61-7, 151-22

d.+niñ : 61-8, 61-9

deyiş : söyleyiş.

d. : 10-8, 10-10

deymânu : ..diyorum... (?)

deymânu : 130-14

dil : gönül.

d. : 35-13

d.+dä : 87-4

d.+i : 87-5, 87-6, 88-1,

107-16, 107-17
d.+idä : 38-5, 88-8
d.+im : 124-5
d.+iñ : 101-15
d+ni : 42-8
dilâzâr : gönül inciten, kalp kıran,
merhametsiz.
d. : 110-12
din : din.
d. : 9-16, 164-1
d.+dän : 17-9
d.+idän : 83-13
diräm : akçe, para, dirhem.
diräm : 7-7
dolânä : alış.
d. : 24-17
dost : dost.
d. : 17-12, 17-13, 27-1,
34-13, 35-13, 35-14, 35-
16, 35-19, 35-20, 37-1,
37-18, 37-19, 37-22, 37-
23, 38-4, 38-5, 38-6, 43-
13, 45-8, 55-11, 56-14,
57-16, 57-18, 58-15, 58-
18, 59-1, 127-1, 145-11,
146-12
d.+dän : 45-9, 61-1, 145-
6
d.+gä : 56-15
d.+i : 61-4
d.+im : 61-3
d.+iñ : 10-5, 36-1, 36-3,

36-11, 36-11, 38-6, 56-
17, 114-4, 114-5
d.+iñgä : 57-19, 83-19
d.+iñni : 36-4
d.+iñniñ : 61-4
d.+ini : 143-13
d.+lärgä : 9-23
d.+läрни : 12-1
d.+ni : 11-25, 35-16, 35-
18, 145-6
d.+tän : 34-8
dostlik : dostluk.
d. : 34-1
dostsiz : dostsuz.
d. : 10-14, 36-5
dozâh : cehennem.
d. : 67-9
döppi : börk (baş giyimi), takke.
d. : 125-21
d.+niñ : 56-13
duâ : dua.
d.+si : 65-1
dum : kuyruk (hayvan için).
d.+i : 92-16, 167-12
d.+igä : 134-2
d.+ini : 147-2
duşmân : düşman.
d. : 27-2, 35-15, 45-9,
55-2, 55-8, 55-10, 56-3,
56-14, 56-16, 57-16, 57-
18, 58-18, 59-16, 60-1,

60-5, 60-10, 60-20, 61-2,
127-2, 146-12

d.+dän : 11-25, 58-14

d.+gä : 43-13, 55-12, 55-
13, 55-15, 56-1, 56-2

d.+i : 59-1

d.+ni : 10-6, 56-4, 56-6,
56-18

d.+lärdän : 8-2

d.+lärgä : 9-23

d.+ni : 56-8, 56-9, 56-
11, 56-12

dünyä : dünya.

d. : 36-14, 36-15, 39-d,
40-d, 48-10, 48-11, 102-
3

d.+ni : 126-20

d.+ni : 166-17

dünyäkaräşi : dünya görüşü

dünyäkaräşi : 3-4

dür : inci.

d. : 151-8

d.+dän : 46-6

dürüst : doğru.

d. : 38-7

E

e-: imek (ek-fil)

e.-di : 4-6, 5-10

eçki : keçi.

e. : 117-5, 135-2, 137-15

e.+dän : 55-6

e.+gä : 137-16

e.+ni : 135-17, 141-10

e.+ni : 137-18

e.+si : 169-15

egä : sahip.

e. : 3-9, 3-12, 13-22, 15-
26

e.+di : 122-18

e.+dir : 15-19

e.+si : 67-15, 67-16, 80-
4, 103-11, 125-6, 155-4

e.+sigä : 128-10, 131-2

e.+sini : 116-9, 117-2,
128-7, 136-21, 138-6

egällä- : kiralamak, sahiplenmek.

e.-b : 41-2

e.-di : 8-3

egär : eyer.

e. : 97-13

e.+dän : 104-21

egäv : eğe.

e. : 139-16

egil- : eğilmek.

e.-gän : 136-6, 137-1
e.-gäni : 50-18, 50-20
egilmäs : 141-1

egmä- : eǧmemek.
e. : 55-12

egri : eǧri.
e. : 88-17, 89-1, 89-7, 89-14, 89-19, 89-20, 90-1, 90-2, 90-3, 137-2, 155-10, 155-11, 155-11
e.+niñ : 90-3

egrilik : eǧrilik.
e. : 87-1

egiz : ikiz, temel (?).
e. : 26-18, 26-18, 26-19, 26-19

ehsân : ihsan, sadaka.
e.+dän : 113-2
e.+i : 166-22

ehtiyâc : ihtiyaç.
e. : 16-4
e. : 60-18, 61-13, 74-15

ehtiyâtkârlık : tedbirlilik.
e. : 55-1

ek- : ekmek (fil).
e. : 22-7, 22-8
e.-är : 35-2, 50-15
e.-kän : 21-4, 21-5, 22-2, 27-16, 27-17, 29-16, 29-17, 29-21, 30-1, 30-2, 30-3, 30-4
e.-käni : 22-10

e.-sä : 85-20
e.-säñ : 22-1, 22-6, 29-20

ekän : -miş iken.
e. : 4-2, 4-31, 104-19

ekin : ekin, (tarımda) mahsul.
e. : 22-d, 26-17, 29-16, 35-2, 50-15, 136-7, 136-9
e.+lärgä : 28-4, 30-22
e.+ni : 29-17, 30-4
e.+niñ : 24-12, 26-3, 26-4

ekmä- : ekmemek.
e.-gän : 24-2
e.-günçä : 29-19
ekmäs : 136-7, 136-14
ekmäy : 136-10

ekspluatator : istismarcı.
e.+lär : 12-15, 12-26, 164-1
e.+lärgä : 8-22
e.+läriñ : 8-25

ekspluatatsiya : istismarcılık.
e. : 12-15

el : 1. halk. 2. vatan, memleket, ülke, yurt.
e. : 8-16, 8-18, 19-1, 19-2, 19-4, 19-5, 19-7, 19-13, 19-14, 19-18, 20-5, 23-16, 24-3, 24-4, 30-6, 36-12, 46-4, 51-5, 55-2,

60-10, 60-16, 64-16, 77-15, 85-6, 121-16, 137-3, 137-5, 137-6, 147-5, 153-13, 155-10, 155-12, 156-7, 167-13, 170-6, 170-8

e.+dä : 18-7, 19-20, 156-2

e.+dän : 17-9, 19-14, 19-17, 19-19, 19-21, 19-22, 20-9

e.+gä : 10-13, 17-15, 19-8, 19-12, 19-13, 19-15, 19-16, 19-18, 40-16, 60-7, 75-3, 157-8

e.+i : 24-7

e.+idän : 17-11

e.+igä : 20-13, 84-17, 84-19

e.+imdä : 167-22

e.+iñ : 20-1, 20-2

e.+iñniñ : 18-6

e.+ni : 17-13, 87-14, 167-3

e.+niñ : 18-5, 20-4, 46-5

e.+u : 110-13

eläk : elek.

e. : 93-1, 137-5

e.+kä : 137-8

e.+ni : 132-8

elçi : elçi.

e.+gä : 155-13

ellik : eli.

e. : 137-9

eltmä- : götürmemek, taşımamak.

eltmäs : 151-5

em- : emmek.

e.+är : 83-9

emän : meşe ağacı.

e. : 50-18

emäs : değil.

e. : 5-3, 16-2, 27-14, 29-1, 29-2, 29-13, 35-13, 40-16, 44-9, 51-5, 59-19, 70-13, 70-14, 71-19, 107-21, 125-1, 134-13, 145-11, 147-4, 149-17, 154-8

eñ : en (sıfat derecesi).

e. : 4-16, 5-6, 5-14, 5-16, 15-16

endi : şimdi.

e. : 93-7

enkäy- : bükülmek.

e.-gängä : 104-3

e.-gin : 104-3

ep : maharet, beceri.

e.+i : 82-19

eplä- : becermek.

e.+b : 95-3

epli : becerikli.

e. : 65-8

epsizlik : beceriksizlik.

e. : 91-1
er : koca, erkek.
e. : 6-5, 8-17, 8-18, 14-25, 19-3, 20-5, 23-19, 23-20, 29-1, 43-12, 50-2, 50-7, 50-19, 50-21, 50-22, 51-1, 51-2, 51-3, 51-4, 66-14, 72-1, 123-4, 137-10, 137-12, 143-6, 155-14, 157-9, 160-2
e.+dek : 50-13
e.+dir : 50-13
e.+gä : 17-13, 51-6, 66-13
e.+lär : 19-9
e.+ni : 66-14, 82-11
e.+niñ : 6-6, 51-7, 66-16
ergäş- : izlemek, takip etmek.
e. : 121-4, 149-12
ergäşmä- : izlememek.
e. : 121-3, 149-11
eri- : erimek.
e.-b : 42-5
erinçâk: eringen.
e. : 111-14
e.+niñ : 27-5, 111-16
erinmä- : erinmemek.
e. : 27-9
erintir- : erindirmek.
e.-är : 156-13
erişil- : erişilmek, elde edilmek.

e.-ädigän : 10-9
erk : özgürlük, serbestlik.
e. : 87-14, 167-3
e.+ti : 140-14
erkä : şımarık.
e. : 76-12
erkäk : erkek.
e. : 66-4
ermäk : 1. uğraş, meşgale.
e. : 155-16
ermänälik : ?
ermänälik : 137-12
ersäñ : ...isen..
ersäñ : 50-3
ertä : 1. erken. 2. yarı.
e. : 29-17, 29-18, 29-21, 30-1, 30-3, 30-3, 30-4, 30-5, 31-3, 31-4, 42-21, 135-5, 158-8
e.+gä : 22-17, 119-7, 119-8
e.+si : 155-18
ertägi : 1. yarı.
e.+gi : 155-15
ertäk : masal.
e. : 155-16
e.+lärdä : 13-18
e.+läriñ : 13-20
ertäläb : sabah.
e.+ki : 155-17
ertängi : önceki, sabahki. (?)
ertängi : 93-2

eru : ?

eru : 66-17, 66-18

es : akıl, hatır.

e.+i : 155-19

e.+iñ : 30-6, 95-22, 122-19

esä : ise, öyleyse.

e. : 4-4

esânlik : sağlıklılık, sıhhatlilik.

e. : 85-20

esâr : unutkan.

e.+niñ : 155-18

esiz : yazık, maalesef.

e. : 113-7, 150-5, 150-6

eski : eski.

e. : 95-21, 96-1, 156-1, 163-6, 169-13

e.+ni : 95-21, 95-22

e.+si : 64-4

eski- : eskimek.

e.-ydi : 148-6

eskilik : eskilik.

e. : 11-16

eskimä- : eskimemek.

eskimäydi : 148-7

eskisiz : eskisiz.

e. : 95-23

eskir- : eskimek.

e.-ib : 15-24

esläş- : danışmak (?).

e.+ib : 77-12

eş- : (duvar vb.) örmek.

e.-ib : 93-3

eşäk : eşek.

e. : 66-21, 71-1, 105-11, 137-4, 138-2, 138-4, 138-5, 156-2

e.+dän : 127-7, 138-4, 138-5

eşä(k>g)+i : 137-20

eşä(k>g)+idän : 137-22

eşä(k>g)+igä : 138-1

eşä(k>g)+im : 128-12, 128-13

eşä(k>g)+imdän : 169-16, 169-17

e.+kä : 131-13, 135-13, 138-6, 149-3

e.+niñ : 138-8, 138-10, 138-11

eşân : inanç.

e.+im : 169-16, 169-17

e.+niñ : 9-20, 169-20

eşik : eşik.

e. : 76-14

eşi(k>g)+iñni : 76-20

e.+dän : 67-1, 79-9

e.+kä : 86-19

e.+ni : 119-4

eşit- : işitmek.

e. : 14-1, 14-21, 140-8

e.-gän : 130-8

e.-gänini : 130-6

e.-mây : 60-3
eşmäçi : duvarcı.
e. : 93-3
et : 1. et. 2. kas.
e. : 66-20, 137-14
e.+dän : 152-2
e.+gä : 137-14
e.+i : 152-8
e.+ni : 150-1
et- : etmek.
e.-ädi : 4-5, 4-17, 8-25,
10-2, 15-22, 157-12,
157-13
e.-är : 12-28, 13-2, 68-
12, 68-13, 154-17
e.-di : 7-4
e.-gän : 3-19, 128-16,
149-6
e.-gänlär : 5-13
e.-sänj : 85-3, 85-4
etäk : etmek.
e. : 131-14

etä(k>g)+i : 46-21
etä(k>g)+im : 139-21
etä(k>g)+iñni : 122-19
e.+ni : 55-3
e'tibársız : itibarsız.
e. : 60-7
etik : çizme.
e. : 134-5, 134-6
eti(k>g)+i : 50-8
etil- : edilmek.
e.-ädi : 8-6, 9-2, 11-15
e.-gän : 16-2
etiş : ediş.
e. : 5-3, 12-12
e.+gä : 16-4
etmäk : etmek.
e.+dä : 15-29
eyil- : eğilmek.
e.+gän : 122-17
ezgülik : uğurlu.
e. : 82-17

F

faqat : faqat, ancak.
f. : 14-30
faqır : fakir.
f. : 136-2, 136-3
f.+niñ : 13-9, 164-4

faqırlık : fakirlik.
f. : 160-1
fäläkät : felaket.
f.+gä : 154-10
fälbin : falcı.

f.+niñ : 154-13
fän : bilim, ilim, fen.
f. : 10-11
färâgat : rahat, huzur.
f.+i : 65-18
färâsâtsiz : anlayışsız.
f. : 154-10
färiştâ : melek.
f.+si : 66-8
fârk : fark.
f. : 3-11, 11-25, 59-5
f.+ı : 45-6, 82-8
fârmân : 1. kararname. 2. emir, buyruk.
f. : 166-3, 166-5
fârz : farz.
f. : 73-7, 75-15, 75-16
fârzând : evlat, çocuk.
f. : 66-1
fâsık : sapkın, fesatçı, kötülük eden.
f.+dân : 13-13, 168-17
fâş : meydana çıkma, duyurma,
açığa vurma, dile verme.
f. : 9-1, 11-15
fâtvâ : fetva.
f. : 168-19
fâydâ : fayda.
f. : 87-7, 87-10
fâydälân- : faydalanmak.
f.-âdi : 5-1
f.-di : 14-17
f.-gân : 3-24, 7-22
f.-gânlâr : 5-13, 6-13, 7-

17, 7-27
f.-ib : 12-22
fâydälânil- : faydalanılmak.
f.-di : 2-12
fâydälâniş : faydalanış.
f. : 14-10
f.+dâ : 2-8
f.+gâ : 14-28
fâzilât : fazilet.
f.+lâri : 3-19
f.+lâriini : 4-17, 11-9
fe'l : 1. huy, mizaç. 2. fiil.
f.+i : 128-10
feodalizm : derebeylik.
f. : 11-10
fıkr : fikir, düşünce.
f. : 5-9, 86-5, 86-7
f.+i : 47-8
f.+ini : 6-15
f.+lâr : 4-26
f.+lâriiniñ : 3-8
fikrsiz : düşüncesiz.
f. : 47-9
fil : fil, fiil (?).
f.+i : 15-10
f.+ni : 84-10
filbân : fil terbiyecisi.
f.+gâ : 154-11?
filolog : dilbilimci, filolog.
f. : 5-17
firibgârlık : dolandırıcılık.

f. : 11-13

fol'klor : folklor.

forma : form

f.+gä : 3-9

f. : 3-16

f.+niņ : 13-17

G (G-Ġ)

ġaci- : kemirmek, yıpratmak, yontmak.

ġ.-r : 19-11

ġädä : geda, hizmetçi, köle.

g. : 8-10, 18-2

g.+dän : 160-10

g.+niņ : 113-13

g.+y : 125-12

ġalvä : 1. kargaşa, kavga, skandal.

2. tasa.

ġ.+si : 124-6

ġalvir : kalbur.

ġ. : 134-2

ġ.+ni : 158-10

ġam : gam, üzüntü, keder, çile.

ġ. : 57-6, 154-8

ġ.+i : 50-4

ġ.+idä : 8-18, 20-5

ġ.+idin : 50-4

ġ.+in : 46-5

ġ.+ini : 21-6

ġ.+u : 46-8

ġamhänä : gamhane, çilehane.

ġ.+si : 17-8

ġänc : hazine, define.

g. : 7-8

ġanimät : ganimet.

ġ. : 91-7

ġäp : söz.

g. : 5-3, 22-19, 22-21,

22-23, 81-3, 83-12, 83-

13, 83-14, 83-15, 88-18,

106-8, 107-7, 108-5,

108-6, 119-14, 120-14,

120-14, 144-20, 145-18,

145-3, 145-4, 147-16,

149-3, 157-7

g.+dä : 145-1

g.+dän : 26-6, 157-6

g.+gä : 60-14

g.+i : 46-3, 136-1, 137-9,

165-11, 165-12, 165-13,

166-3, 166-4

g.+igä : 118-16

g.+ni : 23-1, 104-15,

119-15, 145-3

g.+niņ : 88-19, 145-4

ġäpir- : söylemek, konuşmak.

g. : 90-2, 119-15, 123-6
g.-är : 35-14, 84-13, 84-14, 144-7
g.-gän : 47-10, 47-11, 109-12
g.-sä : 169-1, 169-2
g.-säñ : 123-6
g.-sin : 167-20
gäpirmä- : söylememek, konuşmamak.
g. : 61-5, 61-7, 81-3, 104-15
gärâv: depozito.
g.+i : 100-14
ğarķ (~ bol-) : batmak.
ğ. : 59-6, 127-14
ğaşlik : huzursuzluk.
ğ. : 63-18
ğat-ğat : gat-gat (yansıma ses : zurna sesi).
ğ. : 128-16
ğâv : engel, mani.
ğ. : 48-15, 108-8
ğävdäsiz : gövdesiz.
g. : 151-7
ğavğâ : kavga, gürültü.
ğ. : 140-4
ğavğâsiz : kavgasız.
ğ. : 151-6
ğävhâr : cevher.
g. : 22-3
ğâyä : gaye, amaç.
ğ. : 11-1

ğ.+läri : 10-1
ğ.+lärigä : 12-20
ğ.+si : 11-17
ğâyät : gayet, pek, çok.
ğ. : 3-21, 4-8, 4-11, 4-19, 4-32
ğâyäviy : gayevî.
ğ. : 6-26
ğayib : kayıtsız, hazır bulunmayan, kayıp.
ğ.+dän : 29-12, 29-13
ğayrät : gayret.
ğ. : 29-10, 102-8
ğ.+i : 112-8
ğayrätsiz : gayretsiz.
ğ.+niñ : 112-8
ğâz : kaz.
ğ. : 77-6, 86-18, 104-9, 152-16, 152-16
ğ.+niñ : 107-10
ğazâb : öfke, hiddet.
ğ. : 157-5
ğ.+i : 8-23
ğazâl : gazel.
ğ. : 6-14
ğâzetä : gazete.
g.+si : 2-10
ğışt : tuğla, kerpiç.
ğ. : 92-14, 93-11
ğıybät : gıybet, dedikodu.
ğ. : 62-14
ğ.+dän : 27-2

gilām : halı, kilim.

g. : 119-17

ginä : kınama, sitem.

g. : 85-7, 85-8, 145-5

gisü : omuza dökülen saç, uzun saç, saç

örgüsü, kahkül.

g. : 6-17

giyâ(h)siz : ?

giyâ(h)siz : 115-2

gor : mezar.

g. : 147-11

g.+dä : 37-11, 108-20,

114-9

gorä : ham meyve, çağla.

ğ.+dän : 97-10

gozä : pamuk bitkisi, kozası.

ğ.+dä : 129-4

göşt : et.

g. : 57-15, 57-17, 126-12

g.+i : 57-17

g. : 6-28, 7-27

gözällik : güzellik.

gözälli(k>g)+igä : 4-31

ğurbät : gurbet.

ğ.+gä : 105-15

ğururluk : kibir, mağrurluk, yüksekten

bakma.

ğ. : 105-15

gül : gül.

g. : 24-20, 42-6, 64-10 ,

64-8, 77-2, 88-16, 113-

14, 113-15, 122-5, 135-

6, 145-15, 151-9

g.+dän : 34-9, 99-15

g.+dir : 66-5

g.+gä : 63-8, 70-10

g.+i : 67-14

g.+ini : 17-16

g.+ni : 63-8, 70-12

g.+niñ : 142-1

gümân : şüphe.

g. : 145-6

gümândâr : şüpheli, zanlı.

g.+im : 129-3

güğ : dilsiz.

g. : 68-12

gürüç : pirinç.

g. : 79-4

H (H – H)

habâr : haber.

h.+ı : 170-4

hâcät : hacet, ihtiyaç.

h. : 57-21

hâcviy : hicvî.

h. : 7-20

häd : had, daire.

häd(d)+iñdän : 104-17

hādä : sırk.

h. : 28-6

hādīsä : hadise, olay.

h. : 13-25

h.+lärniñ : 4-8, 4-11

häfälik : üzüntülü olmak.

h.+ni : 164-3

häftä : hafta.

h. : 22-5

häftälik : haftalık.

h. : 91-4

hâhiş : istek, arzu, emel, heves.

h.+igä : 121-21

hağ : 1. gerçek, hakikat. 2. haklı. 3.

ücret, karşılık.

h. : 18-18, 86-3, 88-4,

90-6, 90-7, 90-8, 90-9,

90-10, 90-10

h.+ı : 163-1

h.+ıdä : 3-1, 17-2, 21-1,

32-1, 34-1, 39-1, 44-1,

48-1, 52-1, 55-1, 62-1,

70-1, 73-1, 74-1, 77-1,

79-1, 81-1, 87-1, 91-1,

94-1, 97-1, 99-1, 101-1,

103-1, 106-1, 113-1,

116-1

h.+ıdägi : 2-13, 160-1

h.+ğa : 88-3, 88-6

h.+ni : 156-18, 170-13

hağikat : gerçek, hakikat, hak.

h. : 90-11

hağikatän : hakikaten.

h. : 4-13

hâkim : 1. vali. 2. hakim, egemen.

h. : 8-22, 9-13, 12-18,

13-15, 170-11

hâl : hâl, durum, vaziyet.

h. : 100-9

h.+dä : 13-25, 14-12

h.+ti : 16-1, 105-16

h.+içä : 94-4

h.+ini : 159-6, 159-7

h.+lär : 11-15

hâlâl : helâl.

h. : 30-18, 30-19, 31-5,

133-7, 148-16

hâlät : durum, vaziyet, görünüş.

h.+ini : 3-6

hâlbuki : halbuki.

h. : 16-2

hâlık : halık. yaratıcı (allah).

h. : 85-23

hâlimhânä : hilmhâne. (?).

h. : 141-18

halk : halk, millet.

h. : 1-1, 2-22-11, 3-1, 3-

2, 3-10, 3-22, 3-24, 4-7,

4-21, 5-5, 5-12, 5-14, 5-

15, 6-13, 7-20, 7-21, 7-

24, 7-26, 8-1, 12-12, 13-

20, 14-10, 14-16, 14-18,

14-28, 15-13, 15-17, 16-

1, 16-15, 18-18, 33-18,

50-4, 86-2, 86-3, 90-7,
90-8, 154-14

h.+dän : 18-20

h.+ı : 4-30

h.+ımız : 4-27, 5-22

h.+ımızniñ : 3-4

h.+ınıñ : 15-28

h.+ka : 6-12, 9-1, 18-19

h.+niki : 49-5

h.+niñ : 3-17, 6-15,
121-21

halkçillik : millîlik.

halkçilli(k>g)+i : 6-12

haltä : çuval, torba.

h.+si : 125-12

hâlvâ : helva.

h. : 97-10, 141-17

h.+ni : 9-13, 170-11

hâm : de, hem.

h. : 2-7, 2-11, 3-2, 3-10,
3-17, 3-20, 4-10, 4-13, 4-
27, 4-32, 5-5, 5-11, 5-14,
5-22, 6-23, 7-1, 7-16, 7-
26, 10-5, 10-6, 10-19,
12-15, 12-23, 13-18, 13-
21, 13-23, 14-23, 14-28,
15-14, 15-18, 16-5, 17-9,
19-4, 20-9, 26-6, 26-18,
26-19, 36-7, 37-14, 37-
17, 40-d, 41-16, 42-11,
42-19, 43-8, 48-3, 49-3,
50-13, 51-13, 53-1, 53-2,

55-13, 56-4, 56-6, 56-8,
56-17, 56-18, 59-18, 61-
4, 61-8, 63-20, 63-21,
66-14, 66-15, 68-4, 69-7,
69-8, 70-12, 71-16, 71-
17, 71-18, 71-5, 74-10,
75-15, 75-16, 76-14, 79-
16, 80-6, 84-10, 84-15,
87-3, 89-20, 90-2, 90-3,
90-11, 90-12, 92-15, 92-
16, 93-1, 94-2, 94-3, 94-
15, 95-12, 98-6, 101-14,
107-14, 107-22, 108-20,
110-11, 110-14, 113-6,
113-13, 114-4, 114-9,
114-9, 114-11, 114-12,
114-13, 104-14, 104-20,
115-5, 117-6, 119-14,
120-17, 121-19, 122-18,
123-6, 126-4, 126-6,
126-8, 126-9, 129-18,
130-13, 131-15, 131-17,
131-22, 132-3, 133-1,
135-12, 137-4, 141-10,
141-9, 145-17, 146-22,
149-2, 150-12, 151-10,
151-11, 151-13, 153-7,
153-15, 154-6, 157-19,
158-2, 160-13, 161-15,
165-17, 167-19, 168-9,
168-19

hâm : çig, ham.

h. : 45-6, 121-7, 154-17
h.+sân : 105-16
hämäl : 1. yay burcu. 2. şemsî yılın ilk ayı.
h. : 30-21
hämân : şimdiye kadar, hâlâ.
h. : 7-4
hämcihâtlük : birliktelik.
h. : 38-2
hämädä : ve, hem de.
h. : 2-6, 3-14, 11-17
hämür : hamur.
h. : 23-17, 129-17, 153-14
hämirturuş : maya.
h. : 23-17
hämîşä : daima, sürekli, devamlı.
h. : 9-21, 169-21
hämmä : herkes, bütün.
h. : 3-16, 4-23, 12-12, 78-9, 106-6
hämrahli : yoldaşlı.
h. : 58-2
hamsä : hamse.
h. : 6-21
hämÿân : cüzdan, para.
h.+idän : 96-8
hân : han.
h. : 105-13, 139-11, 169-1, 169-3, 169-4, 169-5, 169-6
h.+dän : 169-5

h.+gä : 169-3
h.+niki : 169-1
händân : güleç, güler yüzü.
h. : 62-11, 63-22
här : 1. her. 2. hepsi.
h. : 5-1, 5-8, 6-17, 7-4, 8-2, 16-7, 20-13, 25-12, 33-14, 33-16, 42-10, 50-15, 51-11, 69-9, 76-9, 80-15, 80-16, 84-6, 102-9, 122-d, 123-14, 123-15, 130-4, 141-15, 142-1, 142-2, 150-3, 158-12, 158-13, 158-14, 158-15, 158-16, 158-17, 158-18, 158-19, 159-1, 159-2, 159-3, 159-4, 170-2
hâr : 1. hakir. 2. düşkün.
h. : 43-6, 43-12
harâb : harap.
h. : 154-17
häräkät : hareket.
h. : 11-3, 14-15, 21-8, 21-11, 28-7, 31-1, 31-2, 91-2, 163-d
h.+dän : 31-1, 31-2
h.+idä : 167-6
h.+läri : 15-3
h.+niñ : 31-3
härâm : haram.
h. : 131-2, 141-11
härâmbhor : otlakçı, asalak.

h. : 168-13
harc : sarf, gider, gider için ayrılmış madde, malzeme.
h. : 114-11
hârdâm : her zaman, daima.
h. : 7-10
hâri-: yorulmak.
h.-gânini : 45-12
h.-ydi : 45-10
hâridâr : alıcı, müşteri.
h. : 122-13
hârimâ-: yorulmamak.
hârimäs : 25-9, 117-8, 150-13, 159-6, 159-7
hârimtây : 165-15
hâr-zâr : hakir, düşkün.
h. : 124-10
hasäd : haset.
h. : 102-7
hâsil : ürün.
h. : 33-15
h.+gä : 11-4, 21-9
h.+i : 28-15
h.+iḡ : 31-7
h.+ni : 29-18
h.+ni : 30-5
h.+niḡ : 15-7
hâsis : hasis, cimri.
h. : 113-3, 115-1
hâsîlik : cimrilik.
h. : 11-12
haslât : haslet.

h.+lâri : 3-18
hâssä : baston, asa.
h.+sini : 130-7
hat : hat.
h.+(t)i : 15-3
hâtâ : hata.
h. : 66-9, 146-4, 154-15
h.+dir : 70-4
h.+ḡni : 55-11
hatâr : tehlike.
h. : 56-8
h.+dän : 157-14
h.+i : 26-3, 26-4
hâtın : kadın.
h. : 124-2, 63-7, 63-15, 64-20, 66-2, 66-14, 66-15, 66-16, 66-17, 67-10, 67-11, 67-12, 67-13, 67-14, 67-15, 67-16
h.+i : 49-8
h.+idän : 169-6
h.+igä : 169-4
h.+im : 66-3
h.+iḡ : 63-4
h.+ni : 74-7
h.+niḡ : 66-7, 66-18, 137-8, 160-2
hâtınlık : kadınlık.
h. : 66-5
h.+niḡ : 66-22
hâtınsiz : kadınsız.

h. : 66-6, 66-9
hättâ : hattâ.
h. : 5-22, 28-19
hävâ : hava.
h. : 100-20
h.+dän : 31-7, 55-5
h.+si : 159-3
hävli : avlu.
h. : 123-16
hâyâ : hayâ.
h. : 13-13, 70-6, 168-17
hâyâsiz : hayâsiz.
h. : 76-8, 115-1
h.+dä : 70-7
h.+gä : 141-15
hâyâl : hayâl.
h. : 158-15
h.+iñ : 168-9
hâyât : hayat.
h. : 8-25, 28-11
h.+i : 7-20, 12-12, 15-28
hâyâtiy : hayatî.
h. : 3-7, 3-14
hâydä- : sürmek.
h. : 23-7, 23-8, 23-9, 23-10
h.-sän : 23-9
hâydämâk : sürmek.
h. : 129-16
hâydämä- : sürmemek.
h.-sän : 23-8, 23-10
hây-hây : hay hay.

h. : 129-17
hâyit : bayram.
h. : 141-15, 153-20
hây(ø)t : 141-16
h.+dä : 114-7
h.+dän : 93-15
hayr : 1. hayır. 2. allahaismarladık, hoşçakalın, eyvallah.
h.+i : 166-22
h.+igä : 115-3
hayrli : hayırlı.
h. : 82-18
hâyvân : hayvan.
h. : 49-17
h.+lär : 116-1
hâzır : hemen, şimdi.
h. : 5-22, 9-12, 15-18, 111-19
h.+çä : 12-12
h.+dä : 5-26, 5-29, 6-3, 6-6
h.+gi : 15-19, 129-8
hâzil : şaka.
h. : 158-11
h.+niñ : 158-11
hazinä : hazine.
h. : 4-5, 23-18, 29-12, 29-13
h.+gä : 147-15
h.+si : 23-13, 94-13
h.+sini : 15-21
heç : hiç.

h. : 47-15, 65-d, 95-20,
159-5

hicâlât : utanma.
h. : 49-3

hıl : tür.
h. : 4-10

hılmâ-hıl : türlü türlü.
h.+dır : 4-21

hürâd : akıl, us.
h. : 7-5, 7-6

hırmân : harman.
h. : 30-1, 157-d
h.+dâ : 9-12, 25-6, 111-
19

hıslât : fazilet, özellik.
h. : 74-10

hıssâ : hisse.
h. : 13-21

hıyâbân : cadde, büyük yol.
h.+gâ : 109-2

hızmât : hizmet.
h. : 4-5, 65-d, 73-5
h.+ı : 7-24

hızmâtçi : hizmetçi.
h. : 14-17

hicâbli : utangaç, ar sahibi.
h. : 38-4

hid : koku.
h.+i : 142-1

hikmât : hikmet.
h. : 41-1
h.+gâ : 100-3

hikmâti : hikmetli.
h. : 4-24, 6-16, 6-24, 6-
27, 7-11, 7-16, 9-15, 14-
7, 15-20

his : his, duygu.
h.+lâri : 8-21

hisâb : hesap.
h. : 92-11
h.+i : 38-5, 110-21
h.+iñ : 38-7
h.+ini : 96-7, 130-2

hiylâ : hîle.
h. : 167-15

hocâ : hoca, asilzade.
h. : 169-7
h.+m : 169-18

hocâlik : ekonomi, işletme.
hocâli(k>g)+idâ : 14-10
hocâli(k>g)+iñ : 14-9

horâk : yiyecek.
horâ(k>g)+ini : 21-7

horâz : horoz.
h. : 158-14

horlâ- : aşağılamak, küçültmek.
h.-sâñ : 63-4

horlâmâ- : aşağılamamak.
h. : 135-4
horlâmâs : 134-8

horlik : hakirlik.
h. : 30-10, 100-15, 157-4

höviz : öküz.
h. : 66-17, 82-2, 108-17,

125-5, 127-6, 133-20,
138-19, 139-9, 145-14
h.+dän : 127-6, 145-14
h.+im : 167-21
h.+niņ : 120-12, 142-4

höl : yaş, ıslak.
h. : 58-17
h.+ü : 135-22

hudâ : hüda, allah.
h. : 106-7, 161-1
h.+gä : 164-11

hulâsä : bir şeyin özü, özet.
h.+si : 3-8

hum : kavanoz, küp.
h.+çäsi : 146-9
h.+i : 144-19

hurcun : heybe.
h.+i : 113-13
h.+timdän : 169-18

hurlik : azatlık, hürlük, bağımsızlık.
hurli(k>g)+iņ : 18-15

hurmät : saygı.
h. : 12-2, 12-10, 12-10,
53-18, 73-1, 73-17, 73-
17, 77-13
h.+dä : 73-8
h.+i : 73-6, 73-7, 148-12
h.+iņ : 76-11, 159-9

husn : güzellik.
h. : 72-5, 154-7
h.+i : 27-15

h.+igä : 46-16, 121-13

huş : bilinç, duyu.
h. : 155-17
h.+ni : 7-9

huşâmäd : dalkavukluk.
h. : 154-17
h.+ni : 170-14

huşfe'l : iyi huylu.
h. : 11-26

huşyâr : uyanık.
h. : 11-25, 59-2

huşyârlık : uyanıklık.
h. : 55-1

hut : ?
h. : 156-8

huzur : huzur.
h.+i : 124-15
h.+ini : 31-6

hünâr : meslek.
h. : 39-1, 40-5, 40-7, 42-
3, 42-7, 43-3, 43-5, 43-6,
43-7, 43-7, 43-8, 43-8
h.+dän : 43-4, 43-5
h.+i : 43-9
h.+iņ : 104-9

hünârlı : meslekli.
h. : 43-11, 43-12

hünârsız : mesleksiz.
h. : 43-6

hünük : çirkin, biçimsiz, nahoş.
h. : 84-15

hür- : ürmek, havlamak.

h.-ädi : 128-8
hürk- : ürkmek.
h.-är : 53-19

hürkmä- : ürkmemek.
hürkmäydi : 53-9

I

ihçäm : nazik, kıvrak.
i. : 3-10
ihlâs : ihlas.
i. : 136-11
ihtiyâr : istek.
i. : 79-6
ihtiyârsız : isteksiz.
i. : 60-6
iktisâd : iktisat, ekonomi.
i. : 94-1
ıstımä : hararet, hastalık, meyil.

i. : 81-15
i.+si : 129-7
ıstımäsiz : hararetsiz.
i.+siz : 99-6
ıssık : sıcak.
i. : 80-3, 81-15, 99-6,
156-4
ıssı(k>ğ)+ı : 156-1
ışk : aşk.
i. : 70-14
i.+ı : 71-1, 133-11

İ

ibârä : deyim, ibare.
i.+lär : 4-25, 14-8
ibrät : ibret.
i. : 46-12
ibrätli : ibretli.
i. : 143-1
icâbiy : olumlu.
i. : 3-19
icâd : icat.
i. : 5-3

i.+i : 14-18
i.+idä : 6-9, 14-11
i.+idän : 6-13
i.+igä : 5-5, 5-12
i.+iniğ : 3-2, 3-11, 7-26
icâdiy : yeniliğe ait.
i. : 6-25
icâzät : icazet.
i. : 79-7
ictimâiy : sosyal, toplumsal.

i. : 3-20, 8-24

iç : iç.

i. : 133-7

i.+dän : 147-7

i.+i : 105-3

i.+idä : 16-11, 16-8, 5-26,
58-10, 60-5, 137-10,
144-10, 144-16, 144-17,
161-2

i.+idän : 161-9

i.+igä : 6-15

i.+iņ : 99-11

i.+ki : 8-2, 15-4

i.+tin : 5-24

iç-. : içmek.

i.-ädi : 34-16

i.-ädigän : 76-18

i.-är : 50-6, 59-18, 71-7,
160-14

i.-gän : 74-2, 75-19

i.-gäni : 164-12

i.-ib : 75-20

i.-ibdi : 136-20

içäk : bağırsak.

i.+äk : 57-15

içmä- : içmemek.

i. : 9-3, 114-2, 164-8

içmäs : 68-18, 114-17,
136-18

ideomatik : idealist (?).

i. : 14-7

idrāk : idrak.

i. : 45-4

ifädä : ifade.

i.+lärdä : 8-5

ifädälä- : ifade etmek.

i.-b : 4-12, 12-25

i.-ydi : 3-6

i.-ş : 8-4

ifädälän- : ifade edilmek.

i.-ädi : 3-8, 4-26

ignä : iğne.

i. : 40-17

ignäçi : iğneci.

i.+niņ : 40-9

igvâgâr : azdırıcı.

i.+niņ : 110-10

ikkāv : her iki(si).

i.+gä : 36-9

ikki : iki.

i. : 35-4, 36-8, 40-5, 51-
2, 56-14, 63-1, 63-2, 71-
12, 75-8, 75-9, 79-14,
82-9, 83-9, 101-3, 101-4,
106-13, 111-14, 125-6,
127-14, 127-15, 127-17,
127-19, 140-5, 144-12,
152-10, 166-17

ilä : ile.

i. : 14-17

ilân : yılan.

i. : 57-11, 81-8, 83-12,

83-14, 120-5, 120-7,
127-22
i.+niġ : 9-8, 57-11, 128-
1, 167-1
iläş- : yapışmak.
i.-ür : 85-1
ilin- : tutulmak, yakalanmak.
i.-är : 110-19, 110-20,
115-5
ilinmä- : tutunmamak, yakalanmamak.
i. : 118-15
ilmä- : tutmamak.
ilmäs : 45-20, 108-14
ilgäri : önceleri, eskiden, önce, evvel.
i. : 10-11, 11-1, 11-17
illät : noksan, illet.
i. : 127-21, 147-3
i.+i : 126-2
ilm : ilim, bilim.
i. : 10-11, 39-1, 41-1, 40-
15, 40-16, 40-17
i.+i : 40-19
i.+igä : 147-4
i.+ni : 41-2
ilmli : ilimli, bilimli.
i. : 41-4
ilmsiz : ilimsiz, bilimsiz.
i. : 41-3
iltimäs : rica.
i. : 2-14
imâm : imam.
i. : 9-18, 166-15, 170-8

imkân : imkan.
i.+i : 7-2
in : in.
i.+idä : 147-5
i.+idän : 83-12, 83-14
i.+igä : 134-1
i.+iġ : 65-3, 65-5
i.+iniġ : 128-2
inâķ : iyi geçinen.
i. : 9-24
indin : öbür gün.
i. : 135-5
indir- : indirmek.
i.-är : 69-2
iġçkä : ince.
i. : 128-3
insâf : insaf.
i. : 87-13
insâfsiz : insafsız.
i.+gä : 87-14, 167-3
insân : insan.
i. : 24-19, 24-20, 46-10,
51-d
i.+niġ : 11-9
insâniy : insanî.
i. : 4-17
insâniylik : insanîlik.
i. : 48-1
insânpärvär : insanperver, insancıl.
i. : 11-26
insânpärvärlik : insanperverlik,
insancılık.

i. : 3-18

ıntıl- : 1. atılmak. 2. heveslenmek,
peşinde olmak.

i.-iş : 11-17

ıntızâmlı : disiplinli, intizamlı.

i. : 147-6

ip : ip, iplik.

i. : 128-3, 161-6, 161-7

ipäk : ipek.

i. : 68-13, 85-1

iri- : çürümek.

i.-gän : 109-16

irmâk : ırmak kolu.

i. : 35-7

iş : iş.

i. : 8-16, 17-14, 19-2, 22-20, 22-22, 22-23, 24-18, 24-19, 24-21, 24-22, 25-1, 25-2, 25-4, 26-6, 27-4, 27-12, 27-14, 28-8, 30-18, 32-7, 35-19, 36-11, 39-12, 41-5, 45-3, 46-7, 46-8, 47-12, 47-13, 49-6, 50-7, 51-1, 83-16, 92-1, 92-14, 93-8, 93-12, 95-8, 95-15, 106-1, 107-8, 109-20, 109-22, 110-1, 110-1, 110-3, 110-5, 112-9, 144-19, 147-8, 147-9, 148-20, 150-15, 154-8, 155-17, 157-18, 158-1, 159-8

i.+dä : 22-11

i.+dän : 110-6

i.+gä : 25-6, 30-12, 45-14, 73-2, 87-15, 93-2, 110-7, 118-14, 120-18, 123-7, 125-16

i.+i : 14-17, 18-18, 18-18, 26-8, 49-3, 58-17, 61-16, 61-17, 70-8, 92-12, 92-13, 92-18, 106-4, 107-13, 109-18, 109-19, 110-8, 111-16, 130-16, 138-2, 155-19, 157-2, 162-22, 166-5, 166-17, 167-15

i.+idän : 49-2

i.+igä : 36-2, 107-5

i.+im : 128-12, 128-13

i.+iñ : 109-3

i.+ingä : 82-21

i.+iñni : 119-8

i.+ini : 30-16, 156-20

i.+iniñ : 43-10

i.+ni : 22-17, 23-2, 24-22, 28-9, 40-2, 53-3, 90-7, 90-8, 91-16, 103-10, 103-12, 128-14

i.+niñ : 25-16, 25-17, 25-18, 52-7, 82-17, 82-18, 158-12

işlä- : işlemek, çalışmak (?).

i. : 21-12, 163-d
i.-b : 6-25, 25-7, 162-5
i.-gän : 21-14, 25-9, 25-10, 25-12
i.-gänniñ : 25-13, 33-19, 41-6
i.-r : 22-18, 39-4, 111-14
i.-sä : 32-5
i.-ş : 9-24
işlämä- : işlememek, kullanmamak (?).
i.-gän : 22-12, 25-11, 25-15
i.-gänniñ : 25-14
işlämäs : 22-18
işlät- : işletmek, kullanmak (?).
i.-ädi : 6-24, 15-1
işlätil- : işletilmek, kullanılmak (?).
i.-ädi : 4-25, 13-23, 13-26
i.-ib : 5-23, 15-16
işlik : işli.
i. : 67-10
i.+niñ : 110-8
işsiz : işsiz.
i. : 39-13
i.+niñ : 110-9
işän- : inanmak.
i.-är : 154-13
i.-gän : 33-21, 33-23
işänç : inanç.
i. : 101-1

işänmä- : inanmamak.
i. : 56-11, 60-13
i.-gin : 57-19
işärät : işaret.
i. : 44-13
iştähä : iştah.
i. : 110-5
iştänsiz : donsuz, çulsuz.
i.+niñ : 161-3
it : it.
i. : 9-10, 9-10, 9-10, 103-3, 109-17, 109-22, 116-7, 116-9, 126-3, 128-4, 128-5, 128-6, 128-7, 128-8, 136-18, 161-10, 163-6, 167-18, 167-18, 167-18
i.+dän : 128-9
i.+gä : 19-10, 128-4
i.+i : 131-10
i.+igä : 136-22
i.+iniñ : 128-10
i.+lär : 19-11
i.+ni : 57-13
i.+niñ : 109-18, 128-11, 133-5, 167-12
itlik : itlik.
itli(k>g)+ini : 109-17
ittifâk : ittifak.
i. : 9-23
ivimä- : ıslanmamak.

ivimäs : 162-8
iyi : iyi.
i : 51-d
iyirli : ?
i : 143-6
iz : iz.

i.+idän : 14-22, 48-5,
58-d
izzät : izzet.
i : 73-1, 76-11, 100-11
i.+dä : 73-9

K (K – K)

käbi : gibi.
k : 3-16, 7-15, 7-25, 11-
15, 12-17, 13-15, 14-3,
15-13
k.+lär : 14-10
kâbil : muktedir, kâbil.
k : 69-1
kâbillik : muktedirlik, kâbillik.
k.+dän : 146-19
kabilä : kabile.
k.+lär : 5-20
kabr : kabir, mezar.
k.+gä : 82-11
kâç- : kaçmak.
k : 27-18, 36-4, 75-7,
109-8, 120-5, 120-6,
120-7, 120-8
k.-är : 53-12, 78-9, 110-
6, 113-2, 113-3, 129-13,
161-5
k.-gäni : 124-12
k.-günçä : 27-18

k.-ib : 33-2
k.-sä : 53-6
kâçâk : 1. kaçak, firari. 2. göçmen,
mülteci.
k.+ka : 53-18
kâçân : nasıl (?).
k : 65-d
kâçırık : ?
k : 4-8, 4-10, 4-11,
14-19
kad : boy.
k.+dini : 33-22
kadäl- : dikilmek, bağlanmak.
k.-günçä : 122-4
kadär : kadar.
k : 16-3
kadim : kadim, eski.
kadimgi : eski.
k.+gi : 5-14
kadimiy : kadimî.
k : 5-19
kadr : kadir, kıymet, değer.

ķ. : 8-5, 77-1, 78-6, 78-7

ķ.+i : 68-2, 77-10, 79-8,
156-15

ķ.+imgä : 78-11

ķ.+iñ : 78-8

ķ.+ini : 11-6, 23-6, 24-1,
24-3, 51-4, 64-21, 77-14,
77-15, 77-2, 77-5, 77-7,
77-9, 78-1, 78-2, 162-12

ķadrlä- : saygı göstermek, değer
vermek.

ķ.-säñ : 78-8

ķadrläş : saygı gösteriş, değer veriş.

ķ.+gä : 12-1

ķadrsiz : değersiz.

ķ.+dän : 78-9

ķâf : karga sesi (yansıma ses).

ķ. : 157-12

ķâfil : kefil.

ķ. : 114-3

ķah-ķah : kahkaha.

ķ. : 163-11

ķahrämân : kahraman.

ķ.+läriñ : 15-3

ķâhr : öfke, hiddet, gazap.

ķ.+i : 9-9, 167-2

ķâķ- : kakmak, vurmak.

ķ. : 118-5

ķ.-ib : 140-10

ķakaklä- : kakaklamak (tavuk sesi).

ķ.-ydi : 105-8

ķâķul- : takılmak, kakılmak.

ķ.-säñ : 93-14

ķâķmä- : kakmamak.

ķ. : 119-4

ķäl : kel, dazlak.

ķ.+niñ : 103-14

ķâl- : kalmak, yenilmek.

ķ. : 120-3, 157-14

ķ.-ädi : 4-32

ķ.-är : 33-4, 40-8, 47-11,
52-15, 52-16, 85-9, 85-
10, 85-11, 85-12, 132-15,
140-6

ķ.-ärsän : 12-9, 83-2

ķ.-di : 167-23

ķ.-gän : 10-14, 11-11,
29-22, 30-12, 128-15,
128-17, 134-19, 151-18

ķ.-günçä : 120-3, 157-14

ķ.-sä : 9-18, 9-19, 41-16,
95-7, 95-8, 138-4, 138-5,
166-15, 166-16

ķälämpir : kırmızı biber.

ķ. : 81-6, 133-12

ķaläv : çare, çözüm, çıkış yolu.

ķ.+ini : 93-10

ķalb : kalp.

ķ.+dä : 82-13

ķâldik : kalıntı.

ķ.+lärigä : 11-16

ķâln : 1. kalın. 2. başlık.

ķ. : 38-1, 47-3
ķ.+i : 124-14
ķalış : kalma, kaşı.
ķ.+dän : 52-12
ķalışız : şekilsiz.
ķ. : 92-14, 93-11
ķalit : gelenek (?).
ķ.+i : 164-6
ķällä : baş, kafa, kelle.
ķ.+dä : 158-15
ķ.+niņ : 45-5
ķalláb : dolandırıcı, düzenbaz.
ķ : 109-15
ķalláp : bk. ķalláb.
ķ. : 106-4
ķálmä- : kalmamak.
ķ. : 20-4, 64-16, 64-17,
80-8, 157-15
ķálmäs : 26-10, 41-17,
43-11, 48-15, 60-3, 68-
11, 85-19, 101-3, 101-4,
108-11, 108-12, 132-7,
133-13, 148-20, 169-13,
169-14
ķ.-ydi : 11-1, 68-10
ķältä : kısa.
ķ. : 45-1, 133-14, 161-6,
161-7
ķältäk : sopa, kötek.
ķ. : 44-14, 58-3, 137-18
ķältä(k>g)+ini : 57-2
ķ.+kä : 155-11

ķ.+ni : 9-14, 170-12
ķältäklä- : sopalamak, dövmeķ.
ķ.-b : 86-17
ķältiräk : parlak. (?)
ķ : 105-3
ķältirä- : sarsılmak, titremek.
ķ.-ydi : 126-2
ķaluv : kalma.
ķ. : 80-11
ķäm : az.
ķ. : 23-1, 31-7, 48-7
ķäm- : kısalmak. ?
ķ.-ir : 138-4
ķämäl : olgunluk.
ķ. : 103-16
ķamät : boy, boy bos.
ķ.+igä : 33-21
ķämbägal : fakir.
ķ. : 9-5, 148-2, 160-3,
161-8, 164-15, 165-6
ķ.+gä : 9-5, 164-15,
165-8
ķämbägallik : fakirlik.
ķ. : 160-1
ķ.+ni : 13-3, 161-10,
161-11
ķ.+niņ : 13-11, 161-12,
161-14, 161-16, 164-5,
167-4
ķamçi : kamçı.
ķ. : 139-1, 139-2, 140-d
ķämçilik : 1. eksiklik. 2. azınlık.

k.+lârdân : 16-16

ķamġâķ : deve dikenî.
ķ. : 140-1

ķâmpîr : ihtiyar kadın.
ķ.+niġ : 129-4

ķâmtâr : mütevazî, alçakgönüllü.
ķ.+gâ : 103-16

ķâmtârlîk : tevazu, alçakgönüllülük.
ķ. : 74-10

ķân : kan.
ķ. : 19-1, 23-14, 126-8,
126-9, 150-7

ķânây- : kanamak.
ķ.-di : 161-17, 161-19

ķânâât : kanaat.
ķ. : 97-1, 98-1, 98-3

ķanât : kanat.
ķ. : 138-7
ķ.+i : 117-1, 117-3, 141-7

ķanâtli : kanatlı.
ķ. : 45-3

ķançâ : kaç, ne kadar.
ķ. : 14-7, 15-23, 159-8
ķ.+dân : 14-7

ķançâlik : kaç ne kadar.
ķ. : 5-1, 5-2, 5-2
ķ.+si : 5-22

ķand : kesme şeker.
ķ. : 45-2, 84-22
ķ.+u : 26-15

ķandâk : nasıl.

ķ. : 62-16

ķandây : nasıl.
ķ. : 8-2

ķânhorlik : hunharlık.
ķ. : 168-1

ķanķuv : ?
ķ. : 145-1, 145-d

ķâp : çuval.
ķ. : 25-2, 25-2, 25-3,
107-7, 107-7, 126-11
ķ.+niġ : 80-13

ķâp- : kapmak.
ķ.-âdi : 128-7, 161-10
ķ.-âr : 163-6
ķ.-ib : 84-14, 144-8

ķâpâlâk : kelebek.
ķ. : 17-16

ķâpitâlizm : kapitalizm.
ķ. : 11-10

ķâpķâķ : kapak.
ķâpķâ(ķ>ġ)+ı : 140-12

ķâpmâ- : kapmamak.
ķâpmâs : 57-13

ķâr : sağır.
ķ. : 130-6

ķâr : kar.
ķ. : 30-12, 93-10, 158-3
ķ.+gâ : 127-11

ķârâ : kara, siyah.
ķ. : 9-10, 66-15, 85-5,
95-9, 96-6, 96-d, 106-5,

110-14, 144-15, 152-9,
161-2, 167-18
k.+niŋ : 107-17, 110-14
k.+si : 11-23, 112-4,
112-5, 112-6
qarälän- : karalanmak.
k.-ädi : 11-11
qarämäl : büyükbaş hayvan.
k. : 96-d
qarä- : bakmak, göz kulak olmak.
k. : 121-20, 121-21
qaräb : göre.
k.+b : 92-5, 93-5, 94-12,
126-1, 130-10, 134-6,
158-17, 159-4
qaräçig : gözbebeği.
k.+ıdäy : 8-2
qaräqçi : haydut, yol kesen.
k. : 37-13
qarämä- : bakmamak.
qarämä : 12-16, 144-3
qarämuğ : böğürtlen.
k.+niŋ : 123-10
qarângı : karanlık.
k. : 97-7, 99-2
k.+dä : 11-22, 99-2
qaranğu : bk. qarângı (tarîhî).
k. : 6-18
qarâr : karar.
k. : 88-3, 88-4
qarâş : bakma, bakış, görüş.
k. : 11-14

qarävul : bekçi.
k. : 109-6, 153-16
qarçığay : şahin, atmaca.
k. : 131-18
qargä : karga.
k. : 125-10, 157-12
k.+gä : 104-18, 127-18
qarğa- : lanet etmek, beddua etmek.
k.-säŋ : 144-13
qarı : yaşlı, ihtiyar.
k. : 73-3, 73-12, 73-13,
140-3, 161-4
k.+ŋ : 73-16
k.+ngä : 162-9
k.+niŋ : 73-7
k.+si : 73-14, 73-15
qarı- : yaşlanmak, ihtiyarlamak.
k.-gänindä : 146-7
k.-gänini : 45-13
k.-günçä : 146-6
qarımä- : yaşlanmamak.
qarımäs : 117-7
qarıt- : ihtiyarlatmak.
k.-är : 108-10
qarın : karn.
k. : 57-15, 96-6, 98-1,
98-3, 135-3
qar(ø)n+ı : 9-20, 96-5,
166-2, 169-20, 170-4,
170-4
qar(ø)n+ımgä : 78-10,

163-4
ķârindâş : kardeş.
ķ. : 12-1, 62-1, 69-3,
69-4
ķ.+dân : 34-10, 34-12,
78-6
ķ.+iñdâ : 68-7
ķ.+iñni : 157-11
ķarindâş-uruğ : akraba.(?)
ķarindâş-uruğ : 12-1,
62-1, 65-d
ķarikim : ?
ķ. : 7-5
ķarķarâ : ?
ķ. : 68-5
ķarmâķ : olta.
ķ. : 24-10, 117-7
ķarnâyçi : zurnacı, klarnetçi (?).
ķ. : 128-14, 128-16
ķars : alkış.
ķ. : 140-5
ķarşi : karşı.
ķ. : 8-23, 11-16, 12-23,
12-25, 13-7, 119-21,
164-1
ķarşilik : itiraz, karşılık.
ķ. : 12-16
ķartâ : at bağırsağı.
ķ. : 116-6, 163-4
ķârvân : kervan.
ķ. : 33-9, 128-8, 129-5,
132-1, 132-3

ķarz : borç, alacak.
ķ. : 73-6, 114-8, 114-10,
114-11
ķ.+iñ : 119-20, 145-8
ķâsâ : kase, derin tas.
ķ. : 129-20
ķ.+niñ : 129-20, 130-1
ķ.+si : 130-1
ķâsâfât : zararlı iş, felaket.
ķ. : 85-16
ķ.+i : 85-18
ķâsâl : hasta.
ķ. : 99-7, 167-6
ķ.+gâ : 148-3
ķ.+ni : 129-6
ķ.+niñ : 99-9
ķâsb : meslek.
ķ.+i : 41-18, 41-18
ķasd : intikam, ölç, kasıt.
ķ. : 102-6
ķâsr : kesir.
ķ.+i : 107-3, 107-4
ķassâb : kasap.
ķ. : 42-11
ķ.+gâ : 137-17
ķâş : kaş.
ķ. : 93-13
ķ.+igâ : 52-8
ķâşık : kaşık.
ķ. : 127-9
ķâşlâ- : kaşımak.

ķ.-ydi : 83-8
ķāšlāmā- : kařımamak.
ķ. : 35-21
ķāt- : katılaşmak, sertleşmek.
ķ.-ādi : 107-6
ķ.-ār : 152-7, 152-8
ķatār : dizi, saf, sıra.
ķ. : 12-20, 14-3, 15-1
ķ.+dā : 15-25, 68-8, 68-9
ķ.+dān : 157-14, 157-15
ķ.+idā : 15-21
ķatık : yoğurt.
ķ. : 116-d, 140-6, 162-8
ķ.+ni : 59-18
ķātķāk : ?
ķ.+dā : 105-11
ķatrā : katre, damla.
ķ.+dān : 41-13
ķättā : büyük.
ķ. : 4-3, 4-5, 6-9, 15-18, 16-5, 45-16, 60-20, 73-10, 76-11, 104-14, 104-15, 132-1, 154-12
ķ.+dān : 73-4, 146-4
ķ.+dir : 3-21, 7-24
ķ.+gā : 73-8
ķ.+lārgā : 73-1
ķ.+lārni : 12-2
ķ.+lārniņ : 74-12
ķ.+ni : 73-10
ķ.+niņ : 118-16

ķ.+si : 74-11
ķättik : katı, sert.
ķ. : 10-15, 11-11, 13-16, 34-4, 76-7, 76-20, 95-12, 99-14, 127-5, 145-13, 153-7, 153-7, 162-4
ķāvāk : kabak.
ķ.+dān : 45-6
ķāvākari : 168-d
ķāvlā- : çapalamak, delmek, kazmak vb.
ķ.-gāngā : 120-23
ķ.-sāņ : 139-17, 139-18, 145-3
ķavs : parantez, ayraç.
ķ. : 16-11, 100-19
ķāvun : kavun.
ķ. : 123-8
ķ.+niņ : 124-13
ķāvurmāk : kavurmak.
ķ. : 61-16
ķāvuř- : kavuşmak.
ķ.-ār : 6-4, 153-9
ķ.-ur : 6-2
ķāvuřmā- : kavuşmamak.
ķāvuřmās : 6-1, 6-3, 153-8
ķāvuř : papuç.
ķ.+imni : 129-2
ķay : 1. nasıl. 2. hangi.
ķ. : 131-21, 132-1
ķayāk : nere.

ķ.+dan : 165-6
ķayärgä : nereye.
ķ. : 160-5
ķayärdä : nerede.
ķ. : 71-4
ķaydä : nede, nerede.
ķ. : 24-16, 24-17, 28-2,
33-10, 93-7
ķaydän : neden, nereden.
ķ. : 30-9, 140-15
ķäyfiyät : keyfiyet, durum.
ķ.+lär : 12-17
ķaygä : neye, nereye.
ķ. : 139-8
ķaygu : keder, hüzün.
ķ. : 68-7, 126-21, 137-
16, 137-17
ķayıklı : kayıklı.
ķ. : 129-13
ķayın : kayın.
ķ. : 50-20
ķäyil : bravo, aferin.
ķ. : 4-32
ķayir- : katlamak.
ķ.-säm : 139-21
ķaymâķ : kaymak (yiyecek).
ķ. : 86-13
ķaymâ(ķ>ġ)+ı : 166-21
ķaynämä- : kaynamamak.
ķaynämäs : 127-20,
134-20
ķaynänälik : kaynanalı.

ķ. : 68-5
ķaynänäsiz : kaynanasız.
ķ. : 68-6
ķayrâġaç : karaġaç.
ķ. : 38-1
ķayt- : dönmek (geriye).
ķ. : 81-5
ķ.-ädi : 119-22
ķ.-äsän : 65-12
ķ.-ib : 76-20
ķaytâ : yeniden inşa.
ķ. : 6-25
ķaytär- : 1. döndürmek, geri
göndermek, geri vermek.
2. tekrar etmek.
ķ. : 51-10
ķ.-ädi : 168-2
ķ.-är : 35-8
ķaytmä- : dönmemek.
ķaytmäs : 14-22, 48-5,
151-2
ķâz : kaz (hayvan).
ķ.+i : 166-11, 166-13
ķâzân : kazan.
ķ. : 112-4, 134-20, 140-
10, 146-16
ķ.+dä : 13-28, 127-20,
140-13
ķ.+dän : 113-6
ķ.+gä : 11-23, 82-12,
112-6, 131-1, 140-12

ķ.+idän : 144-14
ķ.+iņ : 144-15
ķ.+iņ : 104-11
ķ.+ydi : 34-15
ķāzāņci : kazancı.
ķ.+niņ : 140-14
ķāzīķ : kazīķ.
ķāzī(ķ>ġ)+ı : 37-23, 84-8
ķāzī(ķ>ġ)+ni : 132-12
ķ.+ni : 138-8
ķāzīķsiz : kazīķsiz.
ķ. : 140-9
ķazi : at etinden yapılmış salam.
ķ. : 116-6, 163-4
ķāzi-kālān : ?
ķ. : 170-6
ķāzilāř- : ?
ķ.+gān : 69-3
ķ.+gāndān : 69-4
ķāzimā- : kazımamak.
ķ.-sāņ : 21-2, 21-3,
24-9
ķāziř : kazīř.
ķ. : 40-18
keç : 1. akşam. 2. geç.
ķ. : 30-2, 159-5
ķ.+gā : 29-22
ķ.+i : 42-21, 82-17, 82-
18
ķ.+ki : 26-3, 26-4
keç- : geçmek.

ķ.-ār : 50-8
ķ.-gāni : 164-13
ķ.-sā : 114-4
keçā : 1. dūn. 2. gece.
ķ. : 21-7
keçiktir- : geciktirmek.
ķ.-gān : 91-15, 91-16
keçir- : geçirmek.
ķ.-irār : 4-31
keçmā- : geçmemek.
keçmās : 114-5
keçmāy : 24-16, 24-18
keçüv : geçme.
ķ. : 164-13
kekkāy- : bōbürlenmek, kurumlanmak.
ķ.-gāngā : 104-1
ķ.-gin : 104-1
kel- : gelmek.
ķ.-ā : 168-15, 168-15
ķ.-ādi : 5-17, 12-14
ķ.-ādigān : 5-9
ķ.-ār : 52-8, 76-20, 79-9,
79-10, 87-4, 99-5, 105-4,
120-20, 120-22, 133-6,
151-20
ķ.-di : 14-8, 53-7, 158-7,
158-7, 166-9, 166-9,
166-10
ķ.-disi : 53-7
ķ.-gān : 3-4, 6-9, 12-18,
12-22, 16-4, 25-8, 78-4,

79-8, 132-8, 148-19, 155-3

k.-gändä : 99-4, 103-5, 103-7, 119-14, 129-11, 146-14

k.-gändän : 48-2

k.-gänlär : 12-26, 13-16

k.-gänni : 106-3

k.-ib : 3-7, 169-3, 169-4

k.-sä : 73-2, 73-3, 87-3, 107-14, 129-13, 131-11, 134-3, 137-18, 138-11, 148-19, 156-8, 156-9

kelin : gelin.

k. : 68-5, 68-5, 68-6, 68-6, 165-7

k.+im : 14-1, 140-8

k.+ni : 129-11

kelin- : gelinmek.

k.-ädi : 5-23

kelinäyätgän : 15-16

keliş : geliş.

k.+i : 99-9

k.+igä : 149-18

kelmä- : gelmemek.

kelmäş : 36-16, 68-22, 125-10, 136-13, 149-22, 161-7

kelmäydi : 136-1

kelmäğ : gelmek.

k. : 79-6, 129-16

keltir- : getirmek.

k.-ädi : 5-21

k.-är : 26-9, 35-1, 39-7, 50-14, 93-9, 135-6

kemä : gemi.

k.+niñ : 127-14

k.+si : 158-13

kemäli : gemili.

k. : 129-13

keñ : geniş.

k. : 5-20, 7-27, 8-22, 8-24, 12-22, 15-13, 36-13, 36-14, 48-7, 48-8, 48-10, 80-7, 153-6

k.+gä : 48-10

k.+i : 152-14

keñlik : genişlik.

k. : 88-12

kengäş (~ kıl-) : danışmak.

k. : 36-12

k.+gängä : 36-14

k.+ib : 10-26, 48-8

kengäşli : danışmalı.

k. : 36-16, 36-17

kengäşmä- : danışmamak.

kengäşmäy : 36-18

kepäk : kepek.

k. : 148-5

keräk : gerek.

k. : 4-4, 43-8, 44-6, 46-18, 46-19, 49-22, 52-4, 72-5, 72-6, 92-2, 92-4,

93-1, 94-2, 94-3, 111-10,
135-14

k.+kä : 92-3

keräkli : gerekli.

k. : 129-14

keräkmä- : gerekmemek.

keräkmäs : 47-2

keräkmäsdä : 124-10

kerilgän : kurumlanan, kibirli.

k.+niñ : 104-8

kes- : kesmek.

k. : 91-12, 91-13, 91-14

k.-är : 102-8, 106-12,
106-13, 138-5, 139-15,
143-11

k.-ib : 63-5, 126-13

k.-säñ : 22-8, 55-3,
91-13, 91-14

kesäk : kesek.

k. : 32-14, 71-2

kesil- : kesilmek.

k.-gän : 19-1

kesmä- : kesmemek.

kesmäs : 137-1

kesätik : ?

kesätik : 145-d

ket : arka, peş.

k.+i : 42-20

k.+idän : 64-17, 125-17,
140-4, 165-3

ket- : gitmek.

k.-ädi : 33-22, 95-22,

122-16, 147-3

k.-är : 62-4, 63-3, 63-4,

95-2, 99-4, 112-4, 146-

14, 148-14, 148-15, 150-

10

k.-ärsän : 92-20, 104-6

k.-di : 91-8, 91-8, 91-9,

91-9

k.-gän : 7-12, 78-5

k.-gändä : 99-5

k.-gänniñ : 111-22

k.-sä : 19-14, 80-12, 80-
13

k.-sin : 80-12, 80-13

ketiş : gidiş.

k. : 10-11

k.+i : 99-9

k.+igä : 149-17

ketmäğ : gitmek.

k. : 79-7

ketmä- : gitmemek.

ketmäs : 85-8, 112-5,

153-17

k.-sin : 80-12, 80-14

ketmäydi : 147-3

ketmån : çapa, kazma.

k. : 70-13, 93-5, 129-15

k.+dän : 28-15

k.+ini : 111-22

keyin : sonra.

k. : 7-14, 14-5, 44-2, 67-21, 91-5, 93-15, 93-16, 118-3, 157-19, 158-2

k.+gi : 129-8, 131-22

kez- : gezmek, aramak.

k.-ädi : 9-18, 9-19, 166-15, 166-16

kıçıt- : kaşıtmak.

k.-är : 63-6

kıçkır- : bağırarak, haykırmak.

k.-ädi : 158-14

kıçkurmä- : bağırarak.

k. : 122-15

kıl : kıl.

k. : 50-22, 114-14

kıl- : kılmak.

k. : 23-4, 23-11, 23-12, 34-5, 50-13, 53-14, 65-d, 65-d, 74-3, 74-15, 85-21, 86-1, 86-4, 86-5, 86-6, 86-7, 86-8, 119-5, 154-12, 163-d, 167-11

k.-ädi : 2-14, 3-11, 4-20, 81-13, 81-14, 103-10, 103-12, 129-7

k.-ädigän : 66-14, 66-15

k.-är : 27-13, 35-10, 59-5, 59-6, 109-17, 141-6, 150-15, 155-17

k.-äsän : 151-3, 151-4

k.-di : 14-16

k.-gän : 9-1, 36-2, 36-12, 40-2, 86-19, 102-6, 102-7, 102-8, 128-14

k.-gängä : 25-2

k.-gänini : 167-10

k.-ib : 4-3, 4-26, 14-4, 26-14, 119-10

kılä(ø)lmä- : yapamamak.

kılä(ø)lmäydigän : 24-19, 27-12

kılıç : kılıç.

k. : 87-3, 137-1

k.+dän : 89-9

k.+iğni : 91-6

kılık : ahlak, huy, adet.

k. : 50-13

kılı(k>ğ)+ı : 67-23, 109-9

kımız : kırmızı (at sütünün mayalanmasıyla yapılan bir tür içecek.)

k.+ni : 68-18

kılın- : kılınmak.

k.-ädi : 10-15

k.-gän : 10-26, 11-3, 21-8, 47-12, 47-13, 67-20, 93-8

kılınüvçi : kılınan (nesne, şey...)

k.+lär : 12-16

kılış : kılış.

k. : 13-27

ķ.-dä : 7-24

ķ.-gä : 11-26, 12-2

ķilmä- : kilmamak.

ķ. : 53-13, 104-5, 114-10, 114-11, 123-14, 164-2, 167-10

ķ.-gän : 86-20, 147-4

ķ.-gängä : 25-3

ķ.-sä : 137-3

ķ.-sin : 108-20

ķilmäy : 26-16

ķilmâķ : kılmak.

ķ. : 129-17, 154-15

ķ.+sä : 111-7, 159-8

ķ.+säñ : 12-10, 28-18, 29-8, 29-10, 31-5, 73-17, 97-10, 114-11, 146-5, 146-7, 150-3, 170-9

ķ.+ur : 30-1, 30-2, 67-5, 67-7, 89-1, 125-4

ķilmiş : 1. davranış, iş. 2. kötü bir hareket

(geçmiş zamandaki).

ķ.+i : 107-17

ķ.+igä : 158-17

ķimirlä- : kıpırdamak, oynamak.

ķ.-gän : 14-1, 30-11

ķ-gänniñ : 13-26, 30-13, 30-14

ķimirlämä- : kıpırdamamak.

ķimirlämäydi : 136-17

ķ.-şini : 143-7

ķimmät : kıymet.

ķ. : 39-8, 77-1, 137-22, 157-16

ķ.+ini : 8-5, 15-24

ķimmätli : kıymetli, değerli.

ķ. : 3-8

ķimmätbähä : değerli, kıymetli.

ķ. : 15-21

ķingır : 1. eğri. 2. düzenbaz, hilekar.

ķ. : 107-16, 112-3, 157-18, 158-1

ķ.+niñ : 107-16

ķın : kın.

ķ.+idän : 83-15

ķınsız : kınsız.

ķ. : 133-13

ķır : tepe.

ķ. : 14-1, 30-11, 93-7

ķırgın : kan dökülmesi, kırim, savaş.

ķ. : 68-22

ķırķ : kırk.

ķ. : 34-14, 49-2, 62-4, 68-16, 68-21, 68-22, 74-3, 75-9, 98-6, 112-2, 144-9, 157-19, 158-2

ķ.+idä : 43-1, 157-10

ķ.+igä : 98-5

ķırķmä- : kırkmamak, tıraş etmemek.

ķ.-säñ : 153-4

ķırķtä : kırk tane.

ķ. : 67-23

kıs- : kısmak, sıkmak.

ķ. : 141-14

ķ.-är : 147-2

kısıķ : sıkık, kısık.

ķ. : 167-12

kısir : kısır.

ķ. : 105-5

kısķa : kısa.

ķ. : 5-8, 91-14

ķ.+si : 3-18

kısm : kısım.

ķ.-än : 2-12

kıssä : uzun hikaye.

ķ.+dän : 13-21

kıstä- : acele etmek, sıkıştırmak.

ķ.-ydi : 112-9, 114-9

kıstämä- : acele etmek, sıkıştırmak.

ķ. : 122-14

kış : kış.

ķ. : 21-6, 94-13, 101-7,
116-12, 125-10, 149-22,
162-11

ķ.+dä : 57-4

ķ.+i : 71-16, 107-14

ķ.+niñ : 92-1, 94-14

kışķi : kışlık.

ķ.+ki : 24-11

kışlâķ : köy.

ķ. : 14-9, 14-10

kışlä- : kışlamak.

ķ.-ydi : 100-6

kıyâfä : kıyafet, görünüş.

ķ.+läрни : 15-4

kıyâmät : kıyamet.

ķ.+dä : 43-2

kıyık : parça.

ķıyı(ķ>ğ)+ı : 158-2

kıyıklık : parçalı.

ķ. : 107-17

kıyin : güç, zor, çetin.

ķ. : 12-12, 49-19, 65-19,
68-19, 76-19, 99-9

kıyķıruv : hayķırma, baķırma.

ķ. : 153-17

kıyşık : eğri.

ķ. : 118-11, 167-19, 170-
5, 170-7

kız : kız.

ķ. : 66-13, 66-3, 67-17,
67-24, 68-12, 140-3,
162-7, 165-8

ķ.+dän : 64-16

ķ.+gä : 150-8, 168-12

ķ.+i : 68-2, 68-14, 68-15

ķ.+im : 13-28, 65-7, 65-
8, 140-7

ķ.+iñ : 63-10, 68-4

ķ.+ini : 64-18

ķ.+ni : 64-15, 67-4, 67-6,
68-17

ķ.+niki : 68-19

kızärt- : kızartmak.

k.-irär : 150-2
kızdır- : kızdırmak.
k.-är : 27-14
kızğan- : kıskanmak.
k.-är : 113-9, 113-10
k.-ibdi : 114-22
kızğanmä- : kıskanmamak.
k. : 48-3
kızık : 1. enteresan, ilginç.
2. tuhaf, acayip.
k. : 154-4
kızı(k>ğ)+ıdä : 122-2
kızıl : kızıl, kırmızı.
k. : 170-3.
k.+ni : 156-5
kızlık : kızlık.
k. : 68-16
ki : ki (bağlaç).
k. : 6-20, 7-10
kiçik : küçük.
k. : 73-11, 132-2
k.+dän : 73-5
kiçi(k>g)+i : 45-16,
74-12
k.+kä : 73-9
k.+lärgä : 12-2
k.+lärnij : 74-11
k.+ni : 73-11
k.+niñ : 118-17
kiçkinä : küçük.
k. : 129-19, 148-8

kift : omuz.
k.+iñdä : 12-6, 64-11
kim : kim, kimse.
k. : 20-13, 32-5, 51-11,
68-17, 68-18, 158-16,
158-17, 166-14
k.+dän : 75-5
k.+gä : 122-d, 144-2,
164-10
k.+ki : 110-12
k.+niki : 32-4, 69-9, 92-
6, 92-7
k.+niñ : 158-18
kimháb : kaftan.
k. : 163-3
kimsä : kimse.
k.+din : 7-3
kir : kir.
k.+in : 148-14, 148-15
kir- : girmek.
k. : 76-14, 118-16, 129-
18
k.-ädi : 160-2, 160-3
k.-är : 67-2
k.-di : 28-3, 28-4, 30-21,
30-22
k.-gän : 16-12, 16-6, 64-
6, 134-9, 137-8, 138-19
k.-sä : 67-1, 165-5
kirçil : kirli.
k. : 148-10

kirgiz- : girdirmek, sokmak.

k.-är : 162-15

k.-ib : 7-12

k.-ibdi : 139-4, 161-4

kiriş- : başlamak, girişmek.

k.-dilär : 14-29

kirit- : girdirtmek, almak.

k.-dik : 7-13

kiritil- : girdirilmek, alınmak.

k.-di : 2-7

k.-gän : 16-10

kirmâk : girmek.

k. : 52-4

kirmä- : girmemek.

kirmäs : 45-18, 126-7,

144-4

kirmäydi : 55-9

kirpi : kirpi.

k.+i : 69-8

kişi : kişi, başkası.

k. : 5-24, 6-2, 8-9, 18-1,

18-3, 22-2, 25-9, 34-14,

34-15, 34-16, 35-1, 35-

2, 39-10, 39-11, 43-11,

50-14, 50-15, 61-6, 63-

12, 70-9, 78-2, 111-8,

112-2, 112-3, 129-2, 129-

3, 136-2, 136-3, 148-10,

148-11, 148-12, 151-12

k.+dägi : 4-16

k.+gä : 6-2, 39-12, 39-13,

120-16

k.+lärnij : 4-14

k.+ni : 154-17, 167-8

k.+niñ : 43-9, 75-2,

160-15, 167-8

k.+si : 147-12

kişilik : kişilik.

k.+lik : 154-d

kişili(k>g)-ini : 154-5

kişnä- : kişnemek.

k.-ydi : 25-11

kişnäş- : kişneşmek.

k.-ib : 77-11

kişt : kışt (yansıma ses).

k. : 131-4

kitâb : kitap.

k.+gä : 2-5

k.+lär : 5-8

kitâbhân : kitap okuyucusu, okur.

k.+lärdän : 2-13

k.+lärgä : 7-23

kiy- : giymek.

k.-är : 95-6

k.-dim : 163-3

k.-gän : 148-6

k.-gänniki : 92-7

k.-ib : 122-11

k.-sä : 165-6

kiydir- : giydirmek.

k.-gän : 148-7

kiyil- : giyilmek.

k.-ädigän : 154-d, 154-d
kiyim : giyim, giyecek, giysi.
k. : 154-d, 154-d, 154-d
k.+ini : 161-11
k.+niñ : 156-1
kiymä- : giymemek.
k. : 122-1
kiyik : geyik.
k.+niñ : 89-15
klassifikatsiya : tasnif, sınıflandırma.
k. : 12-11
klassik : klasik.
k. : 5-11, 5-19, 6-10
qobiz : kopuz.
q.+im : 130-15
qoçqâr : qoç.
q.+niñ : 127-19
qoğırçaq : kukla.
q. : 95-16
kol : el, kol.
q. : 19-5, 22-18, 24-13, 24-15, 26-5, 29-2, 107-6, 125-1, 139-15, 141-12, 144-17
q.+dä : 33-12
q.+dän : 140-5, 148-19
q.+i : 24-20, 27-5, 27-13, 30-13, 30-14, 30-15, 51-14, 13-26, 148-21, 148-22
q.+idä : 42-4, 148-12
q.+idän : 30-16

q.+igä : 43-1
q.+iñ : 65-4
q.+iqdän : 86-21
q.+iñzdägi : 2-2
q.+iñni : 74-14, 99-10, 99-12
q.+ini : 79-14
q.+niñ : 148-15
qoldaş : yardımcı.
k. : 36-2, 82-21
q.+i : 116-7
kolhoz : kolhoz; kollektif çiftlik, çalışma kampı.
k. : 15-9, 15-10, 32-1, 32-2, 32-2, 32-3, 32-4, 33-13, 33-13
kollä- : 1. desteklemek, kollamak
2. kullanmak.
q.-r : 90-7, 165-16
kolläyâlmä- : destekleyememek, kollayamamak.
kolläyâlmäs : 165-17
kollektiv : kolektif.
k. : 9-24
kollektivçilik : kolektifçilik, kolektif çalışma.
k. : 32-1
k.+gä : 10-13
qoltıq : koltuk.
q.+qa : 144-12
kommünistik : komünizme özgü.

k. : 15-28
kon- : konmak, iniş yapmak.
k.-är : 141-8
k.-gän : 137-6
konâk : konuk.
k. : 79-3, 110-7
k.+ka : 150-20
konc : (çizme) koncu.
k.+ingä : 14-3
konğır : koyu kahverengi.
k. : 77-6, 107-10
konğız : böcek.
k. : 69-7, 133-3
konim : konum, dinlenme.
k. : 25-6
kopâl : kaba, kabaca.
k.+dän : 158-6
korä : ağıl.
k.+dä : 96-6
kori- : korumak.
k.-sän : 8-19, 20-6
korimä- : korumamak.
k.-sän : 8-20, 20-7
korq- : korkmak.
k. : 27-3, 55-4, 55-5,
55-6, 56-12, 60-11
k.-adi : 129-18, 169-5,
169-6
k.-ar : 37-17, 41-5, 53-1,
127-22
k.-ıb : 150-17

k.-kan : 17-12, 126-7,
136-7, 136-8, 136-14,
141-13, 157-3
korqak : korkak.
k. : 26-5, 53-19, 53-20,
149-20
k.+dä : 54-1
k.+dän : 53-16
k.+ka : 53-18
korqâklik : korkaklık.
k. : 52-1
korqmä- : korkmamak.
k. : 27-3
korqmäs : 52-12
k.-sän : 53-12
korqmäydi : 53-8
koş : 1. çift. 2. aynı zamanda olan,
zamandaş.
k. : 54-3, 66-17, 66-22,
105-10, 129-16
koş- : birleştirmek, toplamak, katmak.
k. : 63-8, 118-9
k.-gän : 137-11
koşä : çifte, ikili.
k. : 54-2
k.+ni : 139-4
koşçi : çiftçi.
k.+gä : 149-19
koşık : türkü, şarkı.
k.+lär : 5-7
k.+lärä : 13-18

qoşil- : birleşmek, katılmak.

q.-är : 127-13

q.-gän : 19-15

q.-gänniñ : 19-16

q.-sä : 19-13

q.-säñ : 19-18

qořilmä- : birleşmemek, katılmamak.

q. : 87-11

qoşin : ordu.

q. : 147-7

qoşmâq : birleştirmek, toplamak,
katmak.

qoşmâ(q>g̃)+1 : 54-4

qoşni : komşu.

q. : 108-20, 123-16,
156-11, 156-12, 158-7,
158-8

q.+ni : 139-18

q.+dän : 158-8

q.+ñ : 141-14, 158-9

q.+ñdän : 123-1

q.+ñgä : 81-2, 119-17

q.+ñni : 61-14

q.+si : 145-5

qotir : uyuz (hastalık).

q. : 131-9

qoy : koyun.

q. : 29-6, 132-18, 133-
15, 133-16, 141-11, 144-
10, 150-20, 168-14

q.+dän : 37-17

q.+gä : 137-15, 148-18

q.+ni : 141-9

q.+nidä : 96-5

q.+niñ : 133-14

q.+niñdän : 14-2

q.+niñni : 49-13

qoy- : koymak.

q. : 79-13, 79-14, 119-7

q.-ädi : 84-19

q.-ämän : 93-13

q.-ib : 122-9

q.-säñ : 109-6, 153-16

qoyçivän : koyun çobanı.

q. : 141-11

qoyin : koyun, kucak.

q.+dä : 162-13

qoyli : koyunlu.

q.+gä : 130-17

q.+niñ : 130-16

qoymä- : koymamak.

q. : 22-17, 57-3, 119-8

qoymâq : koymak.

q. : 70-4

qoymä : 28-21, 130-5,
139-10

qoymäydigän : 105-8

qozı : kuzu.

q. : 12-27

köç- : göçmek.

k.-är : 132-3, 139-18

k.-ib : 148-2

k.-sä : 132-1
köçä : sokak, cadde.
k. : 63-22
k.+dä : 65-18, 133-7
k.+dän : 89-20
k.+gä : 136-1, 154-d,
162-14
k.+si : 130-9
kök : mavi, gök, yeşillik.
k.+dägi : 67-18
k.+dägini : 37-5
k.+kä : 32-6, 104-2,
132-14
kökär- : göğermek, yetişmek.
k.-ädi : 97-6
kökärmä- : göğermemek, yetişmemek.
kökärmäs : 11-19, 113-4
kökräk : göğüs, kalp, gönül.
kökrä(k>g)+i : 41-8
k.+kä : 122-5
köl : göl.
k. : 32-13, 77-9, 95-19
k.+dä : 77-6, 139-11
k.+igä : 20-13
kölänkä : gölge.
k.+läri : 105-13
k.+sini : 103-3
kömäk : yardım.
k. : 158-7
kömäkläş- : yardımlaşmak.
k.-gän : 32-7

k.-ib : 10-26
köm- : gömmek.
k.-gän : 126-16
kömil- : gömülmek.
k.-är : 33-3
k.-äsän : 146-8
kömir : kömür.
k. : 144-20
k.+ni : 120-23
könik- : alışmak, kavramak.
k.-äsän : 146-6
k.-künçä : 146-8
köñil : gönül.
k. : 37-16, 63-18, 70-4,
71-14, 71-3, 71-7, 84-9,
139-10, 148-14, 148-16,
148-17
k.+ä : 71-8
k.+dän : 71-6, 71-7, 71-8
k.+gä : 131-9, 148-19
k.+iñni : 102-2
köñ(ø)l+i : 19-16, 64-
13, 64-14, 79-5, 110-14,
148-1, 148-21
köñ(ø)l+iñ : 80-7
köñillik : gönüllü.
k.+niñ : 88-2
k.+ni : 37-1, 151-18,
155-17
köp : çok.

k. : 4-25, 5-21, 6-23, 7-17, 10-6, 13-19, 14-19, 23-2, 26-4, 26-6, 28-16, 28-17, 29-15, 32-8, 32-9, 32-11, 32-13, 33-1, 33-12, 41-9, 41-9, 56-18, 65-5, 65-6, 69-5, 69-6, 95-2, 95-4, 100-10, 100-11, 105-5, 105-8, 111-7, 121-1, 121-2, 121-3, 121-4, 121-5, 124-13, 129-5, 130-9, 141-11, 143-14, 144-20, 149-1, 149-3, 149-4, 149-4, 149-5, 149-6, 149-7, 149-8, 149-9, 149-10, 149-11, 149-12, 149-13, 155-18, 156-2, 156-3, 169-12, 169-15
k.+dän : 33-1, 33-2, 37-14
k.+gä : 32-6, 32-14
k.+ni : 33-3, 33-4, 41-14, 149-14
k.+niŋ : 169-15

köpäy- : çoğalmak, artmak.

k.-är : 53-6, 138-16, 138-17, 147-8
k.-ib : 41-13

köpçilik : çoğunluk.

k. : 10-7, 11-15, 13-20, 15-25, 33-5, 33-7, 33-8, 33-10, 33-12

k.+kä : 10-13, 33-23

köpginä : birçok.

k.+ginä : 13-23

köpinçä : genellikle, çoğunlukla.

k. : 3-9

köpläş- : çoğalmak.

k.-ib : 9-24

köprâk : daha çok, çokça.

k. : 5-12, 16-3

köppäk : köpek.

köppä(k>g)-i : 113-10

köprük : köprü.

k. : 121-19

kör : kör.

k. : 130-4, 130-5, 130-7, 141-14

k.-niki : 166-18

kör- : görmek.

k. : 70-10, 70-11, 95-3, 95-4, 100-9, 106-9, 129-11, 129-12, 135-17, 143-7, 148-2, 161-19

k.-ädi : 127-6

k.-ämiz : 103-5, 103-7

k.-är : 7-4, 26-12, 103-9, 144-18, 145-14

k.-äsän : 12-10, 31-6, 73-17

k.-gän : 35-3, 35-4, 41-19, 41-20, 55-6, 83-19, 83-20, 121-6, 122-d, 149-4, 149-14, 167-9

k.-gäni : 114-6
k.-gänini : 141-6
k.-gänni : 130-8
k.-gänniñ : 149-15
k.-ib : 64-20, 86-5, 86-6,
86-7, 86-8
k.-sä : 14-26, 33-8,
170-3
k.-säm : 6-19
k.-säñ : 87-7, 87-9,
96-6
körä : göre. 2. nispeten, kıyasla.
k.+ä : 12-17
körälmä- : görebilememek.
körälmäydi : 113-11
körimsiz : biçimsiz, bakımsız.
körimsiz : 162-7
körin- : görünmek.
k.-ädi : 8-15, 18-16
k.-är : 54-2, 54-3, 54-4,
57-9, 69-10, 125-9,
130-4
k.-gän : 149-16
körinmä- : görünmemek.
körinmä : 58-8
körk : güzellik, süs, görk.
k.+i : 4-27, 17-1, 44-10,
44-11, 152-5, 152-6
körmä- : görmemek.
k. : 31-7
körmäy : 59-2, 134-5

k.-gän : 24-4, 42-9, 147-
13, 147-14, 156-3
k.-gänniñ : 114-6,
130-9
körmäs : 26-16
k.-sä : 71-3
körpä : yorgan.
k.+ngä : 92-5, 130-10
k.+ñni : 119-11
k.+si : 158-3
körsät- : göstermek.
k. : 18-9
k.-gän : 14-13
k.-ib : 14-4
körsätül- : gösterilmek.
k.-ib : 16-16
kösä : köse.
k. : 45-13
kösäv : maşa.
kösäv : 65-4
kötär- : kaldırmak.
k. : 58-3
k.-ädi : 6-27, 162-16
k.-är : 37-1, 132-20,
133-15, 133-16, 133-17,
141-13
k.-gän : 104-12
k.-gängä : 158-10
k.-gänni : 89-14
k.-ib : 148-9
kötärmä- : kaldırmamak.

kötärmäs : 151-15
köy- : yanmak.
k.-gän : 59-17
köydir- : yakmak.
k.-är : 23-15
köz : göz.
k. : 8-2, 26-5, 37-15, 71-3, 71-4, 83-21, 89-8, 90-6, 93-13, 120-19, 144-18
k.+dä : 71-12
k.+dän : 4-30, 71-6, 136-12
k.+gä : 45-20, 72-4, 108-14, 124-11, 128-19
k.+i : 4-28, 30-15, 40-19, 41-8, 113-13, 151-1, 162-17, 162-18, 168-4
k.+idän : 89-16, 107-21
k.+igä : 69-10
k.+im : 150-6
k.+iñ : 99-10, 99-12
k.+iñgä : 8-15, 18-16
k.+iñni : 141-14
k.+ini : 25-19
k.+ki : 6-19
k.+läriñgä : 120-20
közä : testi, güğüm.
k. : 58-4, 58-6
közgü : ayna.
k.+si : 49-23, 147-10
közlä- : gözlemek.

k. 23-2, 122-7
közlämä- : gözlememek
k. : 120-19
közsiz : gözsüz, kör.
k. : 33-4, 153-15
kuçmä- : kucaklamamak.
ķ. : 60-15
ķudä : dünür.
ķ. : 68-21, 69-5, 69-6
ķudäçilik : dünürlük.
ķ. : 66-12
ķudrät : güç, kudret.
ķ.+iniñ : 10-9
ķuduk : kuyu.
ķ. : 40-18, 140-17
ķ.+dän : 114-17
ķ.+ķa : 76-18
ķul : köle, kul.
ķ. : 13-6
ķulä- : düşmek, aktarılmak.
ķ.-ydi : 10-7
ķulâç : kulaç.
ķ. : 109-8
ķ.+iñgä : 93-5
ķulâķ : kulak.
ķ. : 60-3, 75-8, 75-18, 84-11, 140-15
ķulâ(ķ>ğ)+ı : 61-8, 61-10, 66-22, 126-10, 138-4
ķulâ(ķ>ğ)+ını : 43-21, 38-5
ķulâ(ķ>ğ)+iniñ : 107-

12
k.+dän : 90-6
k.+ka : 89-10
k.+niñ : 133-2

kulâksiz : kulak vermeyen.

k.+gä : 107-11

kulân: ökse (?)

k.+gä : 109-4

kulât- : devirmek.

k.-är : 33-7

kulluq : kulluk.

k. : 170-9

kulunli : yavrulu. (kulun : yaşna

dolmamış kısarak

yavrusu.)

k. : 140-16, 140-17

kum : kum.

k. : 13-5

kunduz : 1. su samuru.

2. kunduz kürkü.

k. : 67-17

kunduzi : kunduzî, kunduz gibi.

k. : 29-6

kunt : azim.

k. : 43-3

kurâl : silah.

k.+i : 146-13

k.+iñ : 25-4

kurbaqa : kurbağa.

k. : 141-4

k.+gä : 133-11

qurbân : kurban.

k. : 81-9

k.+ı : 82-19, 86-15, 86-16

kur- : kurmak.

k.-ışdägi : 15-29

kur(i)- : kurumak.

kur(ø)+sin : 109-11,

109-12, 114-6, 166-21,

166-22

kurimä- : kurumamak.

kurimäs : 155-2

kurış : kuruma.

k.+i : 66-19

kurmâv : kurma, kuruş.

k.+gä : 161-7

kurt : kurtçuklar, böcek.

k. : 126-14

kuruk : kuru.

k. : 28-21, 42-17, 58-17,

104-22, 105-14, 105-14,

135-22, 141-1, 141-2,

157-15, 158-5

kurukçilik : kuru(cu)luk.

k. : 94-11

kurutmä- : kurutmamak.

k. : 121-7

kuş : kuş.

k. : 45-3, 115-5, 132-14,

141-3, 141-4, 141-5, 141-

5, 141-6, 141-7, 141-12,

159-4

k.+iñ : 109-4

kutkar- : kurtarmak.

ķ.-är : 60-8

kutluĝ : kutlu.

ķ. : 165-5

kutul- : kurtulmak.

ķ.-di : 134-7

ķ.-dim : 127-10

kutulmä- : kurtulmamak.

ķutulmäš : 33-2

kutur- : kudurmak.

ķ.-sä : 128-7

ķuv : kuĝu.

ķ. : 152-15, 152-15

ķuv- : kovmak.

ķ.-sä : 120-5, 120-6,
120-7

ķ.-säñ : 151-4

ķuvlä- : kovalamak.

ķ.-gän : 147-15, 147-16

ķ.-r : 54-5

ķ.-sä : 120-8

ķuvvät : kuvvet.

ķ. : 34-5

ķ.+i : 66-1

ķuyân : tavşan.

ķ. : 33-2, 165-9

ķ.+gä : 133-8

ķuyänçik : sara hastalığı.

ķ. : 152-4

ķuyâş : güneş.

ķ. : 100-20

ķuymä- : dökmemek, akıtmamak,

boşaltmamak.

ķ. : 47-14

ķuyruk : kuyruk.

ķ. : 125-4

ķ.+dän : 129-8, 129-9

ķuyru(ķ>ĝ)+ı : 107-15,
141-8

ķuyru(ķ>ĝ)+ıgä : 128-5

ķuyuk : kuyu.

ķ. : 127-7

ķüç : güç.

ķ. : 10-8, 10-9, 10-10,
35-9, 36-19, 39-9

ķ.+dä : 39-9

ķ.+i : 36-20, 109-10

ķ.+iñ : 30-7, 56-7,
120-18

ķ.+iñni : 18-9

ķ.+ini : 7-20, 7-23, 17-14

ķüçli : güçlü.

ķ. : 29-9, 41-21, 41-22

ķüdün : 40-d

ķüdüngär : dokumacı.

ķüdüngär : 40-d

ķ.+niñ : 40-d

ķül : kül.

ķ. : 88-17, 145-16

ķ.+dän : 148-13

ķ.+i : 63-21

ķül- : gülmek.

k. : 118-3
k.-ämän : 163-11
k.-är : 85-4
k.-gäni : 56-9
k.-gäniğä : 56-11
k.-ib : 55-4, 57-8

külâl : çömlekçi.

k.+niñ : 161-19

külâlçi : çömlekçi.

k. : 160-7

küldir- : güldürmek.

k.-ib : 35-15

külgüvçi : gülen, gülücü.

k.+lär : 120-17

külfät : acı, felaket.

k. : 35-18, 38-3,

46-8, 111-9

k.+dä : 35-16

k.+gä : 57-6

k.+ini : 161-19

külmä- : gülmemek.

k.-gin : 120-16

kümüş : gümüş.

k.+niñ : 64-4

kün : gün.

k. : 22-4, 50-5, 62-3, 62-4, 63-19, 74-2, 74-3, 122-15, 130-2, 141-15, 147-14

k.+gä : 125-5, 125-6

k.+i : 58-5, 110-9,

138-15, 149-15

k.+idä : 58-7

k.+idän : 163-8, 163-10

k.+imgä : 95-9

k.+iñ : 20-3

k.+iñgä : 96-4

k.+iñni : 121-6

k.+ki : 158-19, 158-20

kündä : her gün.

k. : 46-19, 58-4, 58-4,

58-6, 58-6, 72-6, 79-8,

83-3, 83-4, 125-20, 147-

14

kündälik : gündelik.

k. : 16-16

kündäş : kuma, rakip.

k. : 63-21, 67-1

k.+niñ : 63-21

kündäşlik : kumalık.

k. : 63-18

k.+kä : 63-19

kündüz : gündüz.

k.+i : 29-5

künlik : günlük.

k. : 91-3, 95-10, 95-11

küräş : güreş, mücadele.

k. : 8-25, 11-16, 12-13,

12-17

k.+gä : 128-18

k.+i : 8-23

küräş- : güreşmek, mücadele

etmek.

k.-gänlär : 6-12

küräşüvçi : güreşçi, mücadeleci.

k. : 9-17

kürmək : ?

k. : 136-20

küt- : beklemek.

k.-ib : 53-21

kütmä- : beklememek.

k. : 46-13, 109-5, 118-8,
124-4, 139-14

küy : ezgi, ses.

k.+ini : 17-17

küy- : (için için) yanmak.

k.-ämän : 64-1

k.-är : 64-2

k.-gän : 133-12

küydür- : yakmak.

k.-ädi : 124-7

küydirmä- : yakmamak.

k. : 119-11

küymä- : yanmamak.

küymäs : 65-4, 90-11

küz : güz, sonbahar.

k. : 23-7, 23-8, 23-9, 23-
10

k.+gä : 117-6

k.+gi : 21-10, 21-11

k.+dä : 31-4, 120-4

küzän : ?

küzän : 131-15

küzät- : bakmak, beslemek, gözetmek.

k.+ip : 58-d

L

läbbäy : efendim! buyrun!

l. : 92-17

lâf : palavra, boş laflar.

l. : 103-11

l.+ni : 103-13

lahzä : lahza.

l. : 6-17

lâlâ : lâle.

l. : 64-8, 64-10

lä'nät : lanet.

l. : 75-12, 76-16

läşkär : asker, savaşçı.

l. : 147-6

lây : çamur.

l. : 107-18, 131-1, 165-11

l.+dän : 128-12

lâyhoräk : çulluk.

l. : 139-11

läyläk : leylek.

l.+niñ : 149-17

läzim : lazım.

l. : 33-8

lāzzāti : lezzetli.

l.+li : 25-7, 30-18

libās : elbise.

l. : 37-20, 84-15, 100-18,

131-12

luğma : 145-d

M

mācāziy : mecazî.

m. : 13-23, 13-24, 124-1

māclis : meclis, toplantı.

m.+niñ : 150-10

mādād : medet.

m. : 141-16

māfkürä : mefkure, ülkü.

m.+sigä : 13-15

mağrur : mağrur.

m. : 143-4

mağız : çekirdek, iç.

mağ(ø)z+ini : 10-1

māhiyät : mahiyet, içerik.

m.+ini : 4-9, 4-12

mahmädänä : çok bilmiş.

m. : 150-9

mağāl : atasözü.

m. : 4-24, 4-27, 6-8,
6-25, 13-21, 17-1, 7-16,
152-5

m.+imiz : 5-1

m.+lär : 2-6, 3-2, 3-4, 3-
9, 3-12, 4-3, 4-13, 5-7, 6-
15, 6-23, 6-27, 9-15, 11-

25, 12-12, 12-21, 13-17,

13-23, 13-24, 14-7, 14-

11, 14-18, 15-1, 15-2,

15-13, 15-17, 15-19, 15-

20, 15-24, 15-25, 15-27,

16-6, 16-12, 16-13, 16-

17, 124-1, 143-1, 160-1,

164-1

m.+lär dä : 3-7, 3-17,

8-23, 8-24, 10-15, 10-25,

11-9, 11-16, 12-24,

12-15

m.+lär dän : 5-20

m.+lär gä : 5-6, 5-12

m.+lär i : 1-1, 2-2, 3-1,

4-7, 5-14, 16-15

m.+lär idä : 8-1

m.+lär idän : 2-8, 2-11,

7-21, 14-16, 14-28

m.+lär igä : 3-24, 12-23

m.+lär ini : 3-22, 12-24,

13-15, 14-3

m.+lär iniñ : 4-21, 7-24,

16-1

m.+läрни : 4-30, 12-11
m.+läрниң : 5-21, 10-1,
16-9
maqâm : 1. makam. 2. statü,
hukukî durum.
m.+gä : 42-10
mäkr : hile.
m.+ini : 56-21
maqsäd : amaç, maksat.
m.+dä : 14-16
m.+idä : 7-21, 12-20
m.+igä : 33-23
maqtä- : övmek.
m. : 57-10
m.-gän : 64-15, 64-16
m.-gänni : 60-15
m.-r : 45-11, 51-11
m.-säñ : 86-9, 86-10
m.-sin : 105-2
maqtämä- : övmemek.
m. : 65-11, 105-1
maqtänçäk : övüncek, övünen.
m.+niñ : 104-10
maqtänçäklik : mağrurluk, övünürlük.
m. : 103-1
maqtän- : övünmek.
m.-gänniñ : 104-7
m.-sä : 165-18, 165-19
maqtänmä- : övünmemek.
m. : 104-9
maqtäv : övgü.

m.+dä : 47-10
ma'kul : 1. makul. 2. olur, peki.
m. : 19-12, 19-12, 76-10,
169-1, 169-d
m.+dän : 151-21
mâl : 1. sığır. 2. mal. 3. aptal.
m. : 5-27, 33-15, 39-d,
40-d, 58-9, 108-2, 114-5,
121-10, 131-2, 136-8,
140-11, 162-1
m.+gä : 116-11, 155-3,
162-1
m.+ini : 114-21
m.+i : 25-20, 32-4
m.+idän : 114-5
m.+iñ : 63-2, 63-3,
83-20, 116-13
m.+ni : 120-24
m.+niñ : 156-15
mâl-dünyâ : dünya malı,
dünyalık.
mâl-dünyâgä : 168-d
mâlli : malh.
m. : 33-13
mâlsiz : malsız.
m. : 72-1
ma'lum : belli, malum.
m. : 13-25, 105-12, 128-
10, 158-10
ma'nâ : mana, anlam.
m.+dä : 13-23, 13-24,
65-d, 65-d, 80-d, 116-d,

122-d, 161-d, 168-d,
163-d
m.+dägi : 124-1
m.+sindä : 39-d, 40-d,
51-d
ma'nådâr : manasız.
m. : 5-1
ma'näviy : manevî.
m. : 5-16, 15-21
mänfäät : menfaat.
m.+i : 9-16
m.+läri : 12-21
mänläy : alın.
m. : 29-11
mänmän : kibirli, gururlu.
m.+gä : 103-17
mänmänlik : kibirlilik, gururluluk.
m. : 11-13, 103-1, 104-5
mänzur : hoş, beğenilmiş.
m. : 7-23, 75-3
ma'rä- : böğürmek.
m.-ydi : 105-5
ma'räkä : tören, merasim.
m. : 49-4
märd : mert, yiğit.
m. : 4-15, 18-8, 18-9, 18-
10, 48-12, 48-13, 48-15,
49-1, 49-7, 50-14, 51-12,
51-13
m.+dän : 51-9
m.+ni : 18-11, 26-7,
51-11, 83-21

m.+niki : 49-4
m.+niñ : 26-8, 49-2,
49-9, 70-8
märdlik : mertlik, yiğitlik.
m. : 48-1
märtä : defa.
m. : 130-7
märzä : toprak, arazi. (?)
m. : 26-1
mäsälän : meselâ.
m. : 5-17, 5-23, 13-26
mäsäl : masal, kıssa.
m.+dürkim : 6-18
m.+läriñiñ : 7-19
mäsälçi : masalçı, kıssa yazarı.
m.+si : 7-19
mäshärä : mizah, güldürü.
m. : 68-6
mäslähätçi : öğütçü.
m. : 147-8
mâş : bir çeşit yeşil mercimek.
m.+dä : 127-21
mäşâk : meşakkat, sıkıntı (?) .
mäşâk : 104-24
m.+dä : 9-11, 111-18
mäşâkkat : meşakkat, sıkıntı.
m.+iñ : 25-5
mäşâkatsiz : sıkıntısız.
m. : 42-7
mât : mat (satrançta son hamle).
m. : 151-4
m.+ı : 104-10

mätäl : 1. deyim. 2. atasözü.

m.+lär : 4-13, 15-20

mätânätli : metîn, dayanıklı.

m. : 4-16

matbuât : basın, matbuat.

m.+dä : 16-16

mävçud : mevcut.

m. : 5-9

mäydân : meydan, alan.

m. : 105-13, 150-21,

150-22

m.+dä : 18-7, 18-9,

18-10, 18-11

m.+gä : 18-8

m.+ı : 22-d

mäyiz : kuru üzüm.

m.+ni : 34-14

mäyli : peki, olur, olsun.

m. : 33-13

mäzağ [mäzah (?)] : alay, mizah,

istihza.

m.+dä : 47-11

mâzâr : mezar.

m. : 9-19, 62-10, 83-4,

166-16

mäzä : tat.

m.+si : 43-10

mâzmun : mahiyet, özet, içerik.

m.+gä : 3-12, 15-26

m.+i : 4-31

m.+igä : 5-9

mâzmunli : içerikli.

m. : 5-2

mehmân : misafir, konuk.

m. : 79-1, 79-5, 79-9,

79-11, 79-12, 80-d,

151-20

m.+dän : 113-3

m.+gä : 79-13

m.+ingä : 80-2

m.+iñiñ : 79-15

m.+niñ : 79-8

mehmândostlik : misafirperverlik.

m. : 79-1

mehnät : iş, emek, çalışma, sıkıntı.

m. : 3-14, 4-23, 10-25,

10-26, 11-2, 11-6, 13-27,

14-26, 15-8, 19-14, 21-1,

23-6, 24-11, 26-7, 26-8,

26-9, 26-10, 26-11, 26-

12, 26-14, 26-16, 26-18,

28-18, 30-19, 71-11,

95-8

m.+dä : 11-8, 27-15,

27-19, 27-21, 35-17

m.+dän : 25-8, 27-1,

27-3, 27-6, 27-7,

29-12, 29-13

m.+i : 12-12

m.+iñ : 159-10

m.+iñni : 31-5

m.+niñ : 26-11, 28-17

mehnätkäş : 1. işçi, emekçi.

2. çalışkan, çilekeş.

m. : 3-13, 3-17, 8-22,
9-15, 10-8, 12-19, 13-7
m.+lär : 12-22

mehnätsevär : çalışkan.
m. : 4-15

mehnätsevârlık : çalışkanlık.
m. : 21-1

mehnätsiz : emeksiz, sıkıntısız.
m. : 26-13, 27-4, 28-12,
41-2

mehr : şefkat.
m. : 34-11, 71-5, 72-4

mehribân : şefkatli, düşkün.
m. : 34-13

men : ben.
m. : 64-1, 67-3, 114-3,
130-14
m.+dän : 28-7, 133-18
m.+gä : 41-6, 93-7
m.+iñ : 110-15

merâs : miras.
m.+lârdän : 5-16

mergän : vurucu, avcı.
m. : 53-10, 149-5

mevâ : meyve.
m. : 23-3
m.+si : 12-13, 64-3,
94-13

mevâli : meyveli.
m. : 130-11, 130-12,
130-13

milliy : millî.

m. : 3-13

miltık : silah, tüfek.
m. : 104-12

miñ : bin (sayı).
m. : 10-5, 34-16, 35-2,
40-9, 40-11, 40-13, 41-4,
56-17, 66-12, 95-10, 95-
18, 125-8, 129-3, 130-16,
139-2, 149-19, 158-15
m.+gä : 70-5, 107-1,
107-3
m.+ni : 39-3, 121-8
m.+niki : 107-2
m.+niñ : 107-4

min- : binmek.
m.-är : 95-5
m.-gän : 117-8, 156-2
m.-gänniki : 92-6
m.-gänniñ : 66-21
m.-ib : 64-19, 122-7

miñ- : bk. min-.
m.+säñ : 58-19

mindir- : bindirmek.
m.-är : 69-1

miñläb : binlerce.
m. : 12-24

minnät : minnet.
m.+dän : 27-3
m.+i : 28-16
m.+ini : 160-15

minnätdür : minnettar.

m. : 17-6
minnätlik : minnetli.
m. : 130-18, 130-19
minnätsiz : minnetsiz.
m. : 130-19
mirâb : eski feodal sistemde
sulama işlerinden
sorumlu kimse.
m. : 133-1
miri : 1. bey. 2. usta.
3. devlet (e ait).
m. : 106-14, 106-15
m.+m : 167-23
miriškâr : ?
m.+gä : 120-24?
mirkäm : ?
mirkäm : 166-17
mis : bakır.
m. : 131-1, 131-d,
144-14
misâl : misal.
m. : 14-3
miskâl : miskal (eski bir
ağırlık ölçüsü).
m. : 151-16
mitä : ?
m.+niņ : 110-17
miyâ : 1. beyin. 2. akıl.
m.+sini : 12-19
mizân : terazi, tartı, ölçek.
m.+dän : 149-23
moltâni : çingene.

m. : 167-13
mondigä : ?
mondigä : 160-7
mori : ?
mori : 135-19
mortini : ?
mortini : 126-14
muâmälä : muamele, davranma, alaka.
m.+gä : 135-12
muğambır : kurnaz.
m. : 110-19
m.+niņ : 60-12
muhabbät : muhabbet, sevgi.
m. : 8-4, 8-21, 70-1,
71-9, 72-6
muhim : mühim, önemli.
m. : 4-9, 6-9, 15-4
muhtäsär : kısa, kısaltılmış, kısaltma.
m. : 82-15
mullä : molla.
m. : 23-12, 41-10, 74-13,
147-4, 147-4, 167-13,
167-14
m.+niņ : 167-10,
167-15
mulläli : mollalı.
m. : 149-20
munäsäbät : münasebet.
m.+i : 3-5
munçä : bu kadar, şu kadar, o kadar.
munçä : 16-17
murâcäät : müracaat.

m. : 5-12
murād : murat.
m.+gä : 12-8, 83-1
m.+igä : 71-11
musulmån : müslüman.
m. : 83-13
muşt : yumruk.
m. : 130-18, 141-13,
153-6
m.+i : 13-9, 53-2, 164-4
m.+tän : 33-5
mu'tābār : itibarlı, inanılır.
m. : 82-14
muvaŋfakiyät : başarı, muvaŋfakiyet.
m.+lär : 10-10
muz : buz.
m.+gä : 58-11
mücässämlän- : somutlanmak.
m.-ädi : 3-15
mügüz : boynuz.
m. : 138-6
m.+idän : 82-2
mükämmäl : mükemmel.

m. : 3-12
mükämmälraq : daha mükemmel.
m. : 16-1
mülähzä : düşünce.
m.+lärini : 2-13
mümkin : mümkün.
m. : 14-4, 16-3, 16-10
mümkinlik : mümkünlük.
mümkinli(k>g)+i : 10-
12
müräkkäb : karışık, birleşik.
m. : 4-8, 4-11
müsäfir : misafir.
m. : 167-12
müşkül : müşkül, zor.
m.+i : 92-1
müşük : kedi.
m. : 116-10, 134-4
müşü(k>g)+i : 165-9
müşü(k>g)+iŋgä : 80-1
müşü(k>g)+iŋni : 79-16
m.+dän : 128-9
m.+kä : 131-3

N

nä : ne.
n. : 57-21, 125-4
nādän : cahil, bilgisiz.
n. : 44-4, 46-11, 120-2,
121-11

n.+dän : 46-13
n.+gä : 44-14, 46-8,
150-5, 150-7
n.+lär : 24-4
nādänlik : cahillik, bilgisizlik.

n. : 44-1
näf : fayda.
n. : 60-2
näfrät : nefret.
n. : 8-23, 9-23
n.+läri : 12-25
näfs : tutku, ihtiras.
n.+i : 114-7
n.+idän : 115-5
n.+im : 110-15
n.+iğni : 99-11
nâğârä : davul.
n. : 93-16, 118-5
nâhak : haksız.
n. : 87-15
nâittifâk : ittifak etmeyen, anlaşımayan.
n. : 10-14
nâittifâklık : ittifak etmezlik,
anlaşmazlık.
n. : 34-1
nâkâbil : kabil, mümkün olmayan.
n. : 69-2
nâkäs : vicdansız, insafsız, cimri (?).
n.+dän : 114-10
nâkäs+tä : 113-15
n.+dän : 114-8
naqd : nakit, hazır para.
n.+iğ : 91-9
naql : anlatı, anlatım, nakil.
n. : 4-28, 83-23
naqş : nakış.
n.+idir : 49-16

nâliş : şikayet.
n. : 49-6
nâm : ad, nam, isim.
n. : 22-10
n.+ı : 52-15
nâma'lum : belirsiz, meçhul.
n. : 131-7
nâmärd : namert.
n. : 48-14, 49-1, 51-9,
52-16, 89-11
n.+dän : 49-10, 51-10,
83-21, 83-22
n.+gä : 49-7
n.+lärgä : 49-12
n.+niğ : 49-8
nämâz : namaz.
n. : 162-22
nâmlı : adlı, namlı.
n. : 5-19
nâmunä : numune, örnek.
n. : 14-13
n.+gä : 6-28
n.+lär : 5-21
n.+läridän : 7-27
n.+si : 15-17
nâmus : namus.
n. : 46-14, 51-2, 51-3
n.+iğni : 121-12
nâmusli : namuslu.
n. : 49-15
n.+ni : 74-15
nâmussiz : namussuz.

n. : 49-14
nân : ekmek.
n. : 27-8, 70-13, 106-9,
129-17, 162-13
n.+dä : 162-17
n.+gä : 22-12
n.+ı : 80-15, 80-16, 96-5
n.+ıñ : 12-4, 81-11
n.+ni : 104-14
nâr : nar, ateş.
n. : 68-11, 127-15
n.+ı : 68-8
n.+ıñ : 68-9
n.+ni : 82-12
nârĥ : narĥ, fiyat.
n.+ı : 82-9
nâri : uzak, ileri.
n. : 71-6, 71-6
nârsä : şey, nesne.
n. : 130-4, 159-1
nârvân : merdiven.
n.+gä : 104-16
nâsâz : ayarsız, hoşnutsuz.
n. : 49-3
nâsibä : nasip, pay.
n.+ñni : 83-11
nâsihät : nasihat, öğüt.
n. : 13-22, 118-1
nâsiyâ : kredi, taksit.
n. : 150-1
n.+dän : 131-5
nâşr : neşir, yayın.

n. : 16-2, 16-4
n.+gä : 2-4, 2-9
n.+i : 1-1, 16-15
nâşriyât : yayın evi.
n. : 2-13
n.+dän : 2-1
nâtävân : 1. sakat. 2. çaresiz, aciz.
n. : 131-9
nâtıq : konuşmacı, hatip.
n. : 150-9
n.+lârimiz : 4-4, 4-18
nâticä : netice, sonuç.
n.+sidä : 3-7, 10-9, 15-13
nâümid : ümitsiz.
n. : 102-3
nâvbät : sıra, nöbet.
n. : 51-6, 51-6, 152-12
nâvhä : ağıt.
n. : 60-d
n.+sidän : 60-12
nâvroz : nevrüz, yeni gün.
n.+dän : 149-22
nâz : naz.
n. : 150-8
n.+i : 68-15
nâzâr : bakış.
n. : 11-14, 137-3
n.+idän : 20-4
nâzik : nazik, hassas.
n. : 99-15
ne : ne.
n. : 77-7, 77-9, 77-15

n.+ni : 86-12
neçä : ne kadar, kaç, nice.
n. : 144-10, 144-11
nekim : kimse.
nekim : 7-4
netärsän : (ağız) ne yaparsın?
netärsän : 104-5
nihâl : 1. fidan. 2. körpe.
n.+ni : 74-5
nihâllik : körpelik.
nihâlli(k>g)+idän : 23-4
nihâyät : nihayet, son.
n.+dä : 3-24
niķâb : maske.
n.+ı : 9-16
nim : bk. nimä.
n. : 129-20, 130-1
nimä : 1. ne. 2. eşya, nesne.

n. : 19-4, 53-21, 55-8,
55-9, 126-21, 130-14,
130-15
n.+ni : 150-3
n.+si : 52-16, 103-14
nisbätän : nispeten.
n. : 12-2
niş : zehir, ağı.
n.+ini : 168-2
nişänä : 1. nişan, alamet. 2. hedef.
n.+si : 33-15
niyät : niyet.
n.+i : 158-18
nur : nur.
n. : 28-10
nutķ : nutuk, konuşma.
n.+läri : 3-23

O

oğıl : oğul.
o. : 42-12, 63-10, 69-1,
69-2
ođ(ø)l+i : 68-1, 167-20
ođ(ø)l+iñ : 68-3
ođ(ø)l+iniki : 68-20
oğır : hırsız.
ođ(ø)r+ı : 61-14, 107-19,
107-20, 114-20
ođırlä- : çalmak, hırsızlamak.

o.-ydi : 55-10
oğırlık : hırsızlık.
o. : 11-12, 112-1
oğırsız : hırsızsız.
o. : 60-16
oğıt : gübre.
o. : 23-17
oğrılık : bk. oğrılık.
ođşä- : benzemek.
o.-r : 109-14

oḥṣāmā- : benzememek.

oḥṣāmās : 105-6

o.-sä : 131-2

oḥṣätmä- : benzetmemek.

o.-günçä : 139-20

oḥ : ok.

o. : 41-19, 143-3, 151-2

o.+dän : 42-13

o.+ı : 163-1

oḥı- : okumak.

o.-gän : 41-9, 42-12,
42-13, 42-19

o.-gänniḡ : 42-15

o.-r : 39-6, 41-10,
162-22

oḥımä- : okumamak.

o.-gän : 42-14, 42-16

oḥıṣ : okumak.

o. : 42-18, 42-20

o.+niḡ : 42-21

oḥtäl- : tehdit etmek.

o.-gängä : 58-3

oktyabr : ekim.

o. : 14-5

olcä : 1. ganimet (mal için). 2. av.

o.+gä : 40-8

on : on.

o. : 15-6, 97-7, 97-8,
101-5, 168-15

o.+ni : 22-8

oḡ : 1. gerçek, hakikat. 2. sağ (taraf).

o. : 165-12

oḡmä- : onmamak, düzelmemek.

oḡmäs : 106-2

ontä : on tane.

o.+tä : 67-22

or : yokuş, bayır.

o.+gä : 120-6

or- : 1. biçmek.

o.-är : 29-16, 29-18,
30-3, 85-20

o.-äsän : 22-1, 22-5,
29-20, 31-4

o.-gän : 104-23

orä : kuyu, çukur.

o.+gä : 170-10

orâḡ : 1. orak. 2. orak (biçme) zamanı.

o. : 104-23, 111-20

orâ(k>ḡ)+ni : 111-21

o.+dä : 9-11, 111-18

orâḡçi : orakçı.

o.+niḡ : 111-20

ormä- : biçmemek.

ormäs : 26-17

ormâḡ : biçmek.

o.+ni : 7-2

orın : yer.

o. : 6-9, 8-24, 71-10

o.+dä : 13-28, 39-d, 40-d

o.+i : 130-3

o.+lärdän : 8-3

or(ø)n+ı : 67-22, 67-24,

68-1
or(ø)n+idä : 13-25
or(ø)n+ıgä : 16-10
orınsız : yersiz.
o. : 157-5
ortä : orta.
o.+sidä : 127-16
o.+sidägi : 12-16
ortâk : arkadaş, yoldaş.
o. : 83-5, 83-7, 108-15, 108-15
ot : 1. ateş. 2. ot (bitki).
o. : 23-15, 61-15, 84-19, 135-10, 135-21, 139-12, 155-9
o.+dä : 11-7, 27-19, 27-20, 90-11
o.+dän : 156-4
o.+däy : 8-15
o.+dek : 18-16
o.+gä : 65-2, 110-16, 139-19, 145-16
o.+i : 47-6, 128-1
o.+ini : 139-12
o.+ni : 139-17
o.+niki : 139-19
o.+niñ : 61-16
otın : odun.
o. : 27-9, 29-22
otir- : oturmak.
o.-äsän : 119-18

o.+gän : 14-2, 30-9, 67-24, 138-13
o.-gänniñ : 138-15, 138-17
o.-säñ : 90-2
ottiz : otuz.
o. : 82-9, 110-22, 157-7, 157-8
o.+idä : 157-9
oy : fikir, düşünce, mülahaza.
o. : 76-2, 76-6
o.+gä : 148-17
o.+i : 138-17, 157-1
o.+igä : 156-19
oy- : oymak.
o.-är : 89-8
oyçi : düşünceci, düşünceli.
o. : 156-19
o.+niñ : 157-1
oyil- : oyulmak.
o.-ur : 163-5
oyin : oyun.
o. : 62-2, 68-20, 148-4
oylä- : düşünmek.
o. : 44-2, 121-5
o.-b : 47-10, 47-12, 58-19, 123-6
o.-r : 48-13, 48-14
o.-ydi : 165-21
oylämä- : düşünmemek.
oylämäy : 47-11, 47-13,

67-20, 93-6, 93-8
oynä- : oynamak.
o.-b : 26-2, 26-2, 123-6
o.-r : 30-14, 30-15,
168-3, 168-4
o.-sänj : 83-3, 83-4
o.-ydi : 15-4
oynämä- : oynamamak.

o.-gänniñ : 30-15
oynäş- : oynaşmak.
o.-är : 134-4
o.-gän : 61-15
oynäşlik : hareketlilik.?
oynäşli(k>g)+ini : 4-9
oynäşmä- : oynaşmamak.
o.-gin : 170-1

Ö

öç- : sönmek.
ö.-är : 139-17
ögirmä- : dönmek, ...çevirmek.
ö. : 65-d
ökinmä- : pişman olmamak.
ö. : 123-7
öl- : ölmek.
ö. : 163-7
ö.-ädi : 127-16
ö.-är : 53-20, 114-7,
169-7
ö.-di : 134-7
ö.-dim : 99-8
ö.-ädi : 131-2
ö.-än : 67-19
ö.-sä : 7-3
ö.-gän : 50-17, 104-19
ö.-gändän : 157-3
ö.-gäni : 50-19, 50-21

ö.-gänimniñ : 163-8,
163-10
ö.-gänniñ : 126-16,
126-17
ö.-günçä : 17-11
ö.-ib : 163-d
ö.-sä : 14-23, 52-15,
52-16
ölä-ölgünçä : ölünceye kadar.
ölä-ölgünçä : 65-d
ölärmän : 1. pis boğaz, aş göz.
2. bağnaz. ?
ö. : 139-9
ö.+gä : 108-2
ölçä- : ölçmek.
ö.-b : 91-12
ölçänmä- : ölçülmemek.
ölçänmäs : 44-8
ölçäv : ölçü.

ö. : 95-14
ö.+i : 45-4
öldir- : öldürmek.
ö. : 162-10, 162-11
ö.-ädi : 33-5, 51-3
ö.-är : 98-2
ö.-di : 135-2
ö.-sä : 51-13
ö.-sin : 51-13
öldirmä- : öldürmemek.
ö. : 97-3, 162-10, 162-11
ölgi : ?
ö.+si : 134-3?
ölik : ölü.
öli(k>g)+i : 52-6
ö. : 37-11
ö.+dän : 53-21
ö.+kä : 150-6
ölim : ölüm.
ö. : 51-2, 53-1, 89-17,
119-1, 155-13
ö.+dän : 34-4, 76-7,
157-4
ö.+i : 133-5
ölmä- : ölmek.
ö.-dim : 99-7
ölmäs : 125-5, 137-12,
143-5, 143-6, 163-d
ölmäsdän : 53-20
ölmäq : ölmek.
ö. : 49-15

öm- : ?
ömgänni : 90-5
öpkä : akciğer.
ö. : 57-17, 129-8, 129-9
öpkälämä- : sitem etmemek,
yakınmamak.
ö. : 66-3, 93-14, 118-12
öpkäsiz : sitemsiz.
ö. : 153-21
ördäk : ördek.
ö. : 20-13, 86-18, 92-15,
139-11
ö.+kä : 126-21
örgän- : öğrenmek.
ö. : 43-3, 75-4, 119-9
ö.-ädi : 158-8
ö.-dim : 75-6
ö.-diñ : 75-5
ö.-gän : 40-3, 40-7,
139-10
ö.-gänniñ : 41-7
ö.-ib : 41-12
ö.-sälär : 4-2
örgäniş : öğrenme, öğrenim.
ö. : 43-8, 76-19
örgänmä- : öğrenmemek.
ö. : 119-9
örgät- : öğretmek, yönlendirmek.
ö. : 74-6, 74-7
ö.-ädi : 4-16, 12-3
ö.-är : 110-2, 110-4

örgâtiş : öğretim, öğretme.

ö. : 76-19

örük : kayısı.

ö.+niş : 62-16

örnâk : örnek.

ö. : 14-30

örtân- : yanmak, ıstırap çekmek.

ö.-sä : 139-10

ös- : bitmek, büyümek, gelişmek.

ö.-ib : 88-16, 88-17

ösiş : bitme, büyüme, gelişme.

ö.+i : 14-8

ösümlük : bitki.

ö.+lârdân : 140-d

ösmâ- : bitmemek, büyümek,

Ogelişmemek.

ösmäs : 89-19

östir- : yetiştirmek, geliştirmek.

ö.-âdi : 4-14

öşâ : o, şu.

ö. : 11-12

öt- : geçmek.

ö.-âdi : 128-8

ö.-âr : 110-9, 138-14,

138-15, 152-1

ö.-di : 128-12, 128-13

ö.-ib : 3-4, 5-17

ötgân : geçmiş.

ö. : 7-14, 63-16, 123-7,

134-14, 139-14, 157-6

ö.+dân : 91-5

ö.+niş : 111-21

ötil- : geçilmek.

ö.-gân : 16-16

ötiş : geçiş.

ö. : 14-4, 66-9, 66-10

ötkir : keskin, çevik, zekî.

ö. : 14-15, 89-9, 90-5,

117-4

ötkirlik : keskinli, çeviklik, zekîlik.

ö.+ni : 128-11

ötmâ- : geçmemek.

ö. : 59-10, 119-13,

121-19

ötmäs : 38-1, 139-15,

139-16

ötmîş : geçmiş, önce.

ö.+dâ : 12-18, 15-16

ö.+dân : 11-10

öz : kendi, öz.

ö. : 2-10, 3-23, 6-11, 6-

14, 6-15, 7-16, 7-19, 7-

26, 8-10, 9-16, 12-18,

12-20, 12-21, 12-24, 13-

24, 14-12, 14-14, 14-28,

15-24, 18-2, 18-4, 18-6,

25-17, 45-10, 51-12, 53-

19, 61-3, 61-5, 61-11,

67-19, 69-7, 69-8, 77-14,

78-1, 97-11, 104-17,

118-2, 124-3, 131-20,

141-10, 141-9, 142-3,

148-12, 157-13, 158-16,

158-17, 159-1, 159-4,
160-14

ö.+i : 4-32, 9-15, 20-10,
45-17, 45-19, 46-3, 49-3,
76-17, 78-3, 78-4, 78-5,
90-4, 110-10, 131-20,
139-3, 156-14

ö.+idän : 110-11

ö.+idäyâk : 15-1

ö.+igä : 22-10, 40-4,
69-9, 123-3, 135-18,
139-5

ö.+imdän : 139-7

ö.+iñ : 57-4, 76-18, 119-
5, 119-6, 119-18, 125-17,
156-15, 162-5, 162-5,
163-7, 163-d, 163-d

ö.+iñdä : 96-4, 156-16

ö.+iñgä : 40-8, 41-7, 42-
3, 60-1, 61-13, 118-4,
119-2, 119-22, 120-22,
133-9, 144-13, 157-5

ö.+iñni : 53-14, 105-1,
123-4

ö.+iñniki : 151-14,
156-17

ö.+iñniñ : 20-12,
144-15, 168-9

ö.+ini : 24-8, 25-18, 45-
11, 98-2, 108-13, 140-1,
140-2, 143-12, 156-18,
165-17

ö.+iniñ : 3-10, 5-18,
6-21, 14-30, 158-18

ö.+läri : 105-13

ö.+läriñiñ : 12-25,
13-15

öz- : önüne geçmek, geride bırakmak.

ö.-ädi : 90-1, 154-7

ö.-är : 10-3, 35-11,
39-10, 49-1, 102-6,
132-4

ö.-ärsän : 8-19, 20-6

ö.-günçä : 132-3

ö.-ib : 92-20

özäg : 1. çekirdek, öz. 2. kök.

ö.+iñni : 156-17

özbek : özbek.

ö. : 1-1, 2-2, 3-1, 3-2,
4-21, 5-14, 7-19, 8-1,
14-27, 16-1, 16-15

özgä : 1. başka. 2.yabancı.

ö. : 18-5

ö.+gä : 139-6

ö.+ni : 45-20, 108-14,
123-5

ö.+niñ : 20-11, 61-12

özgärtiñ : deñiñtirme, deñiñtiriñ.

ö.+läri : 16-10

öziçä : 1. özü, esasınca. 2. kendince.

ö. : 10-13

P

pâdä : sürü, top.

p.+ni : 111-11

pâdär : baba.

p. : 156-10

pâdşâ : padişah, hükümdar.

p.+niñ : 133-11

p.+si : 84-9

pâdşâlik : padişahlık, hükümdarlık..

p. : 62-8, 168-1

pahtä : pamuk.

p. : 15-10, 15-11

p.+niñ : 33-14

pahtäkär : pamukçu.

p.+kär : 17-5

pâk : temiz, pak.

p. : 100-4

pâklik : temizlik.

pâkli(k>g)+iñ : 100-8

päläv : pilav.

p.+dän : 130-19

pälüz : bostan.

p. : 22-d

pâlvân : pehlivan.

p. : 151-7

pänä : koruma, saklı yer.

p.+dä : 136-2, 136-3

päncä : el, avuç.

p.+ñni : 118-13

p.+si : 24-13

pänd : nasihat, öğüt.

p. : 13-22, 45-1, 84-23,

118-1

pänşäha : ?

p. : 138-d

päri : peri.

p. : 73-12

p.+si : 73-15

pärväriş : yetiştirme, bakım.

p. : 23-4

päst : düşük, aşağı.

p. : 11-14, 155-19

p.+niñ : 155-19

pätir : hamur ekmeği (yağlı).

p.+dän : 114-14

päy : pay, hisse.

p.+idän : 163-d

pâylämäk : ?

pâylämäk : 58-d

päyt : vakit, lahza, an.

p. : 58-d

p.+gäçä : 16-1

pes : ?

p. : 11-22, 11-22

peşlä- : 1. bellemek (?). 2. öncülük

eden, çeken.

p.-gän : 21-13

piçâk : bıçak.

p. : 83-15, 117-4,

133-13, 139-15

p.+ni : 133-9

p.+niņ : 129-1
piçiņ : ?
piçiņ : 145-d
pillä : ipek.
p.+niņ : 33-16
pir : pir.
p.+im : 167-23
p.+imdä : 167-23
p.+iņ : 41-21
pismık : sinsi.
p. : 59-5, 88-8
pistä : fistic.
p. : 49-21
piş- : pişmek.
p.-ärsän : 105-16
p.-sä : 113-6
pişık : 1. olgun. 2. sağlam.
p. : 3-10
pişmä- : pişmemek.
pişmäs : 113-5
pişt : pişt (yansıma kelime : kedi kovmak için.).
p. : 79-16, 80-1, 131-3
piyân : ?
piyân : 106-14, 111-9
piyâz : soğan.
p. : 135-7
poetik : şiirle ilgili.
poetik : 3-9
polät : çelik.
p. : 133-13
p.+dän : 99-14

post : post, deri, kabuk, zar.
p.+in : 27-14
p.+iņgä : 57-20
p.+ini : 136-4
proletar : işçi.
p. : 5-5
puç : boş, kof.
p. : 49-13
puhtä : sağlam.
p.+niņ : 92-12
puhtälän- : sağlamaştırılmak.
p.+ib : 5-15
puhtäläş : sağlam, sağlamaştırılmış.
p.: 7-21
puhtälik : titizlik.
puhtäli(k>g)+i : 3-10
pul : para.
p. : 82-6, 92-10, 92-11, 114-15, 125-7, 125-8, 168-2
p.+gä : 71-13, 71-14
p.+i : 103-8, 133-12, 168-3, 168-4, 168-5
p.+iņ : 168-6
p.+iņgä : 168-19
p.+niņ : 167-7
pullik : paralı.
p. : 168-7, 168-d
pulsiz : parasız.
p. : 168-7
puşäymân : pişman.
p. : 60-1

p.+dän : 60-2
puşmánlik : pişmanlık.
p. : 21-10
puşt : nesil.

p.+ini : 165-16
püflä- : üflemek.
p.-b : 59-18
p.-sä : 33-18, 154-14

R

râhât : rahat.
r. : 24-11, 26-11, 26-12,
26-13, 26-16, 28-12
r.+gä : 29-4
r.+i : 25-1, 65-17
râhbâr : rehber.
r. : 156-10
râhmât : 1. rahmet. 2. teşekkür ederim!
eyvallah!
r. : 75-11, 76-15
râm : 1. ram, itaat, boyun eğme.
2. pervaz (?).
r.+idän : 168-8
râmçi : pervazcı.
r.+niñ : 168-8
rânc : 1. ağır, sızı. 2. rahmet, eziyet,
sıkıntı.
r. : 7-7
râng : renk.
r. : 100-9
r.+i : 8-12, 18-14
r.+iñ : 109-14
râsä : adamakıllı, hayli, tam.
r. : 27-17, 57-10

râst : doğru, düzgün.
r. : 87-9, 87-12, 88-3,
107-22
r.+gä : 88-5
râstgöy : doğru sözlü.
r. : 4-15
râvâk : sundurma, saçak altı, çardak.
r.+idän : 20-11
râvân : akıcı, düz, pürüzsüz.
r. : 108-8
râviş : 1. tarz. 2. zarf (gramer terimi).
r.+dä : 11-15
râvşân : açık, parlak.
r. : 47-8
r.+niñ : 47-8
râzı : râzı.
r. : 65-d
reağtsiyon : irticaî.
r. : 12-21
real : reel, gerçek.
r. : 8-25
recä : plan, proje.
r. : 93-2
recäsiz : plan.

r. : 92-14, 93-12
redaksiyasiya : yazı işleri (bölümü)
r.+siniñ : 2-10
rekatsiyon : bk. reağtsiyon (?)
rekatsiyon : 12-23
revolyutsiya : ihtilâl.
r.+sidän : 14-5
rızık : rızık.
r.+ı : 79-10, 129-5
r.+ıñ : 43-4
rivâc : sürüm, geğerlik, gelişme.
r. : 87-15
rivâclâniş : gelişme, ilerleyiş.
r.+i : 14-9
rizâ : rıza.
r. : 151-19
rol' : rol.
r. : 4-9, 15-4
româl : örtü (başörtüsü).
r.+niñ : 66-19
roman : roman.

r.+dägi : 15-2
r.+iniñ : 14-30
roşnâlik : 1. refah. 2. fidanlık (?)
r. : 121-17
roy : yüz, çehre, sima.
r.+ıñ : 8-12, 18-14
roz : gül.
r.+ıñni : 121-17
rözâ : oruç.
r. : 162-21
rozğar : rüzgar.
r. : 66-5, 66-6, 67-8,
67-9, 95-16
r.+niñ : 15-10
ruhâniy : ruhanî, ruhban.
r.+lärniñ : 9-17
ruhiy : ruhî.
r. : 3-5
rus : rus.
r. : 4-30

S

sâädät : saadet.
s. : 30-20
sâbâb : sebep.
s. : 15-14, 155-4
s.+dän : 3-19
sâbâtli : sebatlı.
s. : 4-15, 97-12

sâbr : sabır.
s. : 97-1, 97-9, 97-10,
118-10
sâç : saç.
s.+im : 101-9
sâç- : saçmak.
s.-är : 131-19

s.-ib : 27-18
s.-sä : 7-1
s.-säñ : 22-4, 28-20
sädä : karaağaç.
s. : 28-5
sädäfsiz : sedefsiz.
s. : 151-8
sädaqa : sadaka.
s. : 51-9
s.+ni : 8-4
sädâkat : sadakat.
s. : 8-21
sädâkatli : sadakatli.
s. : 11-26
sâddä : sade, basit.
s. : 88-7
sâddâlik : sadelik.
sâddâli(k>g)+idâdir : 5-7
sâdıq : sadık.
s. : 19-6
sâfâr : sefer, yolculuk.
s.+dä : 50-1, 50-2
sâğ : sağlıklı, sağlam.
s. : 100-12, 100-13
sâğın- : özlemek, sakınmak, düşünmek,
kederlenmek.
s.-är : 17-16
sağır : sağır.
s.+niñ : 163-1
sâğlâm : sağlam.
s. : 100-12
sâğlık : sağlık.

s. : 99-1, 100-2, 100-14,
100-17
s.+dä : 100-15
sâğli(k>g)+im : 100-16
sâğli(k>g)+iñ : 100-8
sağrı : sağrı.
s.+dän : 132-18
sâhâ : saha.
s.+dä : 10-11, 14-13,
14-29
s.+sidä : 4-23
sâhâr : seher.
s. : 123-8, 123-9
sañıy : cömert.
s. : 114-16, 114-18
s.+dä : 114-13
sâhtä : sahte.
s. : 57-9
sâkâl : sakal.
s. : 152-6
sâkkiz : sekiz.
s. : 121-18
saklä- : saklamak, esirgemek.
s. : 74-16
s.-gängä : 59-7
s.-r : 88-8, 96-1
s.+säñ : 95-10
s.-y : 68-12, 68-13
saklämä- : saklamamak.
s.-sä : 59-8
s.-säñ : 95-11

saklâş : saklama, saklayış.

s. : 8-3

sâl- : 1. salmak, koymak, yerleştirmek.

2. yumruklamak.

3. sermek.

s. : 45-14, 84-11, 84-12

s.-âdi : 49-11

s.-âdir : 110-16

s.-âr : 82-11, 84-10,

84-17, 105-15

s.-gân : 104-13, 117-7

s.-sâm : 151-15

sâlin- : salmak. 2. yumruklamak.

3. sermek.

s.-di : 16-8

sâlâbâtli : ulu.

s. : 97-12

sâlâm : selam.

s. : 74-3, 75-15

sâlîştir- : salmak (salıştırmak).

s.+ib : 16-14

sâlmâ- : salmamak.

s.-sâñ : 24-10

sâlmâk : salmak.

s. : 129-15

sâmân : saman.

s. : 8-12, 18-14, 57-20,

131-19, 151-13

s.+gâ : 109-14

s.+i : 123-11, 129-10

sâmânhanâ : samanlık.

s.+dâ : 136-4, 151-14

sâmârâli : semereli, verimli.

s. : 6-13

sân : sayı.

s. : 4-d

sânâ- : saymak.

s. : 120-4

s.-b : 145-17

sânâât : sanayi.

s.+iniñ : 14-8

sânâk : sayı.

sânâ(k>ğ)+ı : 110-22

sânâmâ- : saymamak.

sânâmây : 121-18

sânç- : saplamak, batırmak.

s.-âdi : 67-3

s.-âr : 37-13

sânçık : sancı.

s. : 152-3

sânçil- : batırılmak, saplamak.

s. : 122-5

sânçuv : batırma, saplama.

s. : 145-2

sândık : sandık.

s.+dâ : 164-6

sâp : sap.

s.+ıñ : 65-4

s.+ı : 129-1

sâpâl : çanak, seramik.

s. : 161-20

sârâ : 1. taze. 2. en iyi, seçkin.

s. : 57-2
särätân : temmuz, merkez, orta (?).
s.+dâ : 107-6
särgärdân : sergerdan, başıboş.
s. : 151-11
särhâl : koridor.
s.+dân : 151-22
sârı : sarı.
s. : 97-9
sârık : sarı.
sârı(k>ğ)+ını : 161-9
sâri : taraf, doğru.
s. : 11-17, 87-13, 101-13
särimsâk : sarımsak.
s. : 162-9
säriştä : düzenli, hamarat.
s. : 68-14
s.+si : 66-7
säriyâğ : tereyağı.
s. : 143-8
sasi- : sasımak, ekşimek, kokmak.
s.-r : 113-8
sasimä- : sasımamak, ekşimemek,
kokmamak.
säsims : 143-8
sassık : ekşimiş, kokmuş.
s. : 63-5
sât- : satmak.
s. : 119-17, 121-17
s.-ib : 164-3
sâtil- : satılmak.
s.-sân : 119-17

sâtilmä- : satılmamak.
sâtilmäs : 44-7, 71-13,
75-1
sävâğ : sap.(?)
s.+ıdân : 132-5
sävâl : sual, soru.
s. : 118-7
sävât : sepet, küfe.
s. : 105-14
sävda : ticaret.
s. : 65-19, 151-6
s.+niğ : 155-15
s.+si : 65-19
sävğa : hediye.
s.+sidân : 56-12
sävlat : heybet.
s.+dân : 105-14
s.+iğ : 159-9
sävr : yaz.?
s. : 28-3
sävuk : soğuk.
s. : 81-16, 107-6
sävutmä- : soğutmamak.
s. : 81-16
sävurmâk : savurmak.
s. : 61-17
sây : 1. vadi. akarsu yatağı.
2. çay (akarsu). (?)
s. : 155-5
s.+gâ : 9-7, 93-6, 165-2
sâyä : gölge.
s. : 28-5

s.+si : 90-3
s.+sidän : 53-19
säyâk : serseri, başıboş.
s. : 75-13, 75-14
säyil : seyir, temaşa.
s. : 151-10, 151-10,
151-11
säyqallâş- : cilalanmak, süslenmek,
nakışlanmak.
s.-âdi : 6-27
sâz : 1. güzel, iyi, hoş. 2. saz.
s. : 4-1, 25-4, 27-17,
43-1, 82-3, 100-1,
116-11, 126-6,
149-2, 150-12
sâzâ : münasip, uygun.
s.+si : 120-9, 120-11
sekkiz : sekiz.
s. : 56-14
sel : sel.
s. : 60-9
s.+gä : 17-15
semir- : şişmanlamak, semirmek.
s.-ib : 144-10
s.-sä : 136-13
semiz : semiz, şişman.
s. : 133-14
semizlik : şişmanlık.
s.+ni : 133-15, 133-16
sen : sen.
s. : 14-1, 19-4, 20-1,
28-9, 50-13, 53-12,

105-1, 140-8, 158-9
s.+dä : 19-20
s.+dän : 17-6, 28-7,
133-18
s.+gä : 7-10, 14-1, 19-5,
19-12, 30-20, 57-8,
110-2, 110-4, 120-17,
140-7
s.+i : 28-8, 28-21, 55-7,
57-5, 105-2, 116-12,
122-18
s.+iki : 41-15
s.+iñ : 59-13
sep : çeyiz.
s.+ini : 129-12
seplä- : serpmek.
s.-läb : 95-4
seplämä- : serpmemek, saçmamak.
seplämäy : 26-17
sepli : çeyizli.
s. : 65-7
sercäncäl : kavgalı?
s. : 65-9
serünüm : ?
serünüm : 11-1
serva'dä : vadeci, vadesi çok.
s. : 151-12
sev- : sevmek.
s.-âdi : 70-12
s.-är : 8-7, 17-3
s.-gän : 3-22, 70-12,

71-20

sevdîr- : sevdirmek.

s.-gân : 71-17

sevgî : sevgi.

s. : 71-12, 71-13

s.+niñ : 71-15

seviş : sevme.

s. : 8-1

sevmä- : sevmemek.

sevmäs : 68-17, 71-3

sezgi : sezgi.

s.+lär : 5-9

sıçkân : sıçan, fare.

s. : 134-1

s.+niñ : 134-3

s.+çä : 56-4, 56-6

s.+i : 61-9

s.+niñ : 52-6, 61-10

sıgın- : tapmak, sığınmak.

s.-är : 141-3

sıgınmä- : sığınmamak.

s. : 58-11

sıgmä- : sıgmamak.

s.-gân : 61-11, 139-3

sıgmäs : 61-12, 134-1,

140-16, 144-12

sihät : sıhat.

s. : 100-10

sıq- : sıkmak.

s.-a : 94-9, 94-9

s.-қан : 135-9

sın- : kırmak.

s.-ädi : 58-5, 58-7, 136-6

s.-di : 144-19

s.-gâni : 50-18, 50-20

s.-günçä : 120-9, 120-11

s.-sä : 144-17

s.-sin : 120-12

sındır- : kırmak.

s.-är : 91-2, 108-17,

147-9

sınmä- : kırılmamak.

sınmäydi : 58-4, 58-6,

136-5

sırt : sırt.

s.+idä : 58-d

s.+gä : 59-14

s.+ı : 105-3

s.+ıdän : 59-10

sifät : vasıf, nitelik.

s.+idä : 12-13, 15-17

sigir : sıgır, inek.

s. : 105-4, 105-5, 133-19

sil- : silmek.

s.-är : 19-9, 67-5, 67-5

silkin- : silkinmek.

s.-sä : 135-13

silhıklâvçi :

s.: 40-d

siltâv : sallama, silkeleme.

s.+i : 153-19

sinä- : sınamak.

s. : 18-11, 35-18
s.-r : 35-16, 35-17, 164-7
sinäl- : sınanmak.
s.-är : 35-19, 51-1
s.-gän : 18-7, 59-9
sinämä- : sınamamak.
s.-gän : 59-10
sinäş : sına.ama.
s. : 69-5
sinf : sınıf.
s. : 8-22, 12-19, 13-15
sinfıy : sınıfsal.
s. : 8-25, 12-17
siñäri : gibi, benzer.
s. : 6-23
siñil : bacı, kızkardeş (küçük).
siñ(ø)l+iñ : 65-6
siñ(ø)l+iñni : 12-7,
64-12
sipäh : asker.
s.+niñ : 121-19, 168-10
sır : sır.
s. : 59-11, 59-12, 61-3,
61-11, 62-13
s.+i : 88-7
s.+imni : 56-16
s.+iñ : 59-13
s.+iñni : 55-10, 55-14,
56-10, 59-14
s.+lärini : 9-17
s.+niñ : 59-15

sirdâş : sırdaş.
s. : 36-1, 120-2
sirä : sıra.
s. : 53-9
s.+sigä : 16-8
siyäsiy : siyasî.
s. : 3-20, 14-14
siylä- : değer vermek.
s.-gän : 136-21, 155-14
s.-gäni : 82-6
s.-gänni : 133-19
s.-säñ : 13-3
siylämä- : değer vermemek.
siylämäs : 152-11
siyläş : değer veriş.
s. : 69-6
siypä- : övmek (?).
s.+gäni : 82-7
s.+gänni : 133-20
siz : siz.
s.+ni : 148-9
sofi : sofu.
s. : 9-19, 166-16, 167-17
sokı : budak.
s. : 167-16
sokıır : 1. âmâ. 2. cahil.
s. : 41-8, 136-12
s.+dän : 41-8
soqmä- : sokmamak.
s. : 45-14
sol- : solmak.

s.+äsän : 18-20
som : para birimi, lira.
 s. : 168-14, 168-15
soŋ : arka, son, sonra.
 s. : 14-27, 57-10, 149-22,
 149-23
 s.+gi : 60-1, 60-2
soŋrä : sonra.
 soŋrä : 16-7, 118-5
sor- : bk. sorä-.
 s. : 100-9
sorä- : sormak.
 s. : 121-2, 149-10
 s.-b : 40-3, 48-2, 76-14,
 79-12, 80-5, 80-d,
 134-12, 134-12
 s.-gänniŋ : 42-1, 152-9
 s.-gin : 120-13, 120-14
 s.-günçä : 123-1
sorämä- : sormamak.
 s. : 49-10, 64-6, 121-1,
 149-9
 s.-gän : 40-4
soräŋ : sorma, soruŋ.
 s.+gä : 93-1
sorät- : sordurmak.
 s.+mäy : 80-d
sotsialistik : sosyalist.
 s. : 14-5
sovet : sovyet.
 s. : 14-6, 14-27, 15-27,
 15-28

soy- : kesmek.
 s.-är : 33-9
 s.-sä : 42-11
 s.-sin : 42-11
soydir- : kestirmek.
 s.-är : 98-4
sök : Azar, tekdir.
 s. : 134-11
sökäver- : sövüvermek, azarlamak.
 s.+säŋ : 152-7
sökmä- : sövmemek.
 s. : 161-11
söylä- : söylemek.
 s. : 44-2, 121-5
 s.-ydi : 165-20
söz : söz.
 s. : 4-18, 11-26, 14-20,
 59-15, 59-19, 81-1, 82-
 14, 82-15, 82-16, 82-3,
 82-3, 82-5, 84-7, 84-8,
 84-9, 84-10, 88-3, 89-2,
 89-3, 89-4, 89-6, 89-7,
 89-8, 89-9, 89-10, 90-5,
 90-9, 90-9, 90-10, 107-
 11, 109-16, 122-12,
 143-3, 148-3, 151-21,
 153-1, 153-13, 155-12
 s.+dä : 48-12
 s.+dän : 81-5, 82-8, 89-1,
 105-7

s.+gä : 84-11, 84-12,
89-11, 105-6
s.+i : 4-28, 6-5 , 6-6, 6-7,
47-8 , 51-7, 51-8, 76-17,
78-3, 86-13, 86-14, 90-4,
105-6, 107-22, 109-12,
110-11, 151-1, 156-14,
165-10, 169-15
s.+idän : 48-6, 107-21
s.+igä : 45-18, 123-3,
154-13
s.+im : 81-15, 81-16,
150-5
s.+imni : 56-15
s.+iñ : 12-5, 81-12
s.+iñdä : 77-13
s.+iñdän : 86-22
s.+iñni : 87-12
s.+ini : 35-20
s.+lär : 4-8, 4-10, 4-11,
6-16, 6-27, 14-7, 14-19,
15-20, 16-10 , 37-19, 46-
11, 149-1, 149-2, 150-16,
150-17
s.+lärdä : 9-16
s.+lärdän : 7-16
s.+läri : 7-11
s.+läрни : 6-24
s.+ni : 48-4, 81-4
s.+niñ : 4-27, 5-7, 17-1,
75-18, 82-8, 88-14,

152-3, 152-5
sözçi : sözcü, söz erbabı, konuşmacı.
s. : 52-10
sözlä- : söylemek, konuşmak.
s. : 23-1, 75-9, 87-3
s.-gän : 150-5
s.-gänniñ : 82-19
s.-sä : 149-2
sözlämä- : söylememek.
s. : 120-21
sözläş : söyleyiş, konuşma.
s.+ni : 156-7
sugâr- : sulamak.
s.-äsän : 26-2
suhbät : sohbet.
s.+lärdä : 4-24
s.+läridä : 3-23
suq- : sokmak, katmak.
s. : 114-20
s.+qangä : 119-16
sukut : süküť.
s. : 46-1, 151-19
sultân : sultan, hükümdar.
s. : 18-3, 67-5, 134-8
s.+i : 18-5
suluv : güzel.
s. : 71-19, 71-19, 71-20
sunbulä : sümbül.
s.+niñ : 28-13
suprä : sofrası.
s.+niñ : 80-15, 80-16

s.+si : 104-22
surnäy : zurna.
s. : 134-11
surnäyçi : zurnacı.
s. : 128-15, 128-17
suv : su.
s. : 6-20, 9-3, 9-7, 21-2,
21-3, 23-14, 23-18, 28-
13, 34-6, 34-16, 35-1,
42-5, 50-6, 50-8, 50-14,
59-6, 59-16, 71-7, 76-18,
94-3, 95-12, 107-9, 114-
17, 125-9, 126-20, 134-5,
135-9, 136-20, 139-13,
151-5, 151-15, 153-12,
164-12, 164-8, 165-2
s.+dä : 90-12
s.+dän : 128-13, 138-18,
158-10
s.+gä : 65-2, 122-6,
134-6, 139-19, 151-15
s.+i : 100-19, 140-17
s.+ini : 11-5, 23-5,
139-13
s.+ni : 41-1
s.+niki : 139-19
s.+niñ : 75-17, 77-10,
121-20
suvluq : suluk.
suvlu(ķ>ġ)+ı : 50-6
suvsiz : susuz.
s. : 28-11, 108-4

sübütsiz : oynak, güvenilmez.
s.+siz : 70-9
sünmä- : eğilmemek, kırılmamak.
s. : 49-12
süpürġi : süpürge.
s. : 129-18
süpürmä- : süpürmemek.
s.-gän : 151-20
süril- : sürülmek.
s.-ädi : 11-1, 11-17
sürinmä- : sürünmemek.
sürinmäy : 132-19
sürkän- : sürtünmek.
s.-ädi : 137-19
süt : süt.
s. : 116-d, 125-15, 134-9
s.+dän : 59-17
s.+i : 65-d, 134-15
sütsiz : sütsiz.
s. : 105-4
süy- : sevmek.
s.-är : 90-8
s.-ärlär : 170-14
s.-gän : 17-13, 90-8
süykänmä- : yakınlaşmamak,
yaklaşmamak.
s. : 121-22
süymä- : sevmemek.
s.-gängä : 121-22
süymäs : 128-1, 128-11
süyänmä- : yaslanmamak.

s. : 58-11, 122-17
süyänmäy : 10-13
s.-sänj : 18-19
süyäk : kemik.
s. : 128-6, 128-9, 136-22
s.+dän : 152-1
s.+ipti : 88-9, 88-10

süyä(k>g)+ini : 134-8
süyäksiz : kemiksiz.
s. : 82-10
süz- : süsmek, boynuzlamak.
s.-ädi : 138-6
s.-ägän : 105-4

Ş

şäd : mutlu.
ş. : 79-5
şädlänmä- : mutlu olmamak.
ş. : 71-15
şäfkät : şefkat.
ş. : 9-23, 53-18
şäfkätli : şefkatli.
ş. : 12-3
şäf-şäf : şef-şef (yansıma kelime).
ş. : 155-7
şäftäli : şeftali.
ş. : 155-8
şägird : talebe, çırak.
ş. : 42-9
şäh : 1. dal (ağaç dalı). 2. boynuz.
3. şah.
ş. : 8-9, 18-1
ş.+ı : 120-12
ş.+ıgä : 142-4
şähär : şehir.
ş. : 14-8

ş.+niñ : 159-3
şahs : şahıs.
ş.+lär : 10-15
şahsiy : şahsî.
ş. : 9-16
şäir : şair.
ş. : 2-8
ş.+lär : 4-18, 6-11, 7-26
ş.+lärimiz : 5-11
şäkär : şeker.
ş.+dän : 82-16
ş.+niñ : 136-15
şäkärli : şekerli.
ş. : 60-13
şäli : pirinç, çeltik.
ş.+niñ : 136-19
şämäl : rüzgar.
ş. : 135-16, 136-16
şämälli : rüzgarlı.
ş. : 122-15
şämiyän : boyunduruk (?).

ş. : 108-17
şân : 1. şan. 2. gurur.
ş.+u : 46-7
şânâ : 1. tomurcuk. 2. tarak.
ş.+si : 33-14
şârâfât : 1. fazilet. 2. kâr. 3. şeref.
ş. : 85-15
ş.+i : 85-17
şâriât : şeriat.
ş.+dâ : 169-11
ş.+niñ : 169-12
şârm : haya, ayıp.
ş. : 169-11
ş.+u : 76-8
şârt : 1. şartname. 2. şart.
ş. : 60-18
şâş- : acele etmek.
ş. : 22-22
ş.-âr : 42-14
ş.-gân : 66-13, 92-15
ş.-gândâ : 92-17
ş.-gândân : 92-20
ş.-gänniñ : 92-18
şâşmä- : şaşmamak.
ş. : 22-21
ş.-sâñ : 92-19
şâşmäy : 104-16
şâşmân : aceleci.
ş.+niñ : 92-13
şättâ : 1. tekme. 2. ceza.
ş. : 76-9

şâvlâ : et, sebze, soğan ve pirinç
ile yapılan çorba
kıvamında bir tür
yemek. (metinde
türkiye türkçesi' ne
"çorba" şeklinde
çevrildi.)
ş. : 80-12
ş.+si : 124-7
şâv : ?
ş.+uni : 80-13
şâyi : bir tür ipek kumaş.
ş. : 33-17, 163-3
şâytân : şeytan.
ş. : 102-3, 114-22
ş.+niñ : 120-10
şer : aslan.
ş. : 14-26, 27-10, 123-5,
157-10
ş.+dây : 33-20
ş.+gâ : 51-6
ş.+niñ : 66-4
şerikçilik : ortakçılık.
ş. : 66-11
şeriklâş- : ortak olmak.
ş.-ib : 10-26, 33-19
şeriklik : ortaklık.
ş. : 136-18
şimâr- : bükme.
ş.-sâm : 139-22
şirin : tath, lezzetli.

ş. : 11-26, 25-8, 60-14,
62-2, 62-5, 62-6, 80-4,
82-16, 82-16, 118-8,
136-15

şohlük : rahatlık, pervasızlık, hayasızlık.
ş. : 168-16

şongı- : dalmak.

ş.-ydi : 92-15

şorä : 1. karapazı, kazayağı. 2. koruk.
ş. : 138-10

şoräli : ?

ş. : 155-9

şorlık : 1. tuzlu. 2. kara bahtlı.
ş.+kä : 163-5

şorpä : bk. şorvä.

ş.+si : 158-4

şorvä : çorba.

ş. : 137-14, 168-6

ş.+si : 124-8

şu : bu.

ş. : 3-19, 4-10, 14-16,
16-1, 16-12, 19-4, 71-5,

131-22, 132-3

şuhrät : şöhret.

ş. : 46-7

şulär : bunlar.

ş.+dän : 4-1

şundä : bunda.

ş. : 33-11

şundäy : böyle.

ş. : 4-10

şungä : buna.

ş. : 150-4

şuniki : bununki.

ş. : 32-5

şuniñ : bunun.

ş. : 4-26, 5-11, 15-25

şuniñdek : bunların yanında, yanı sıra.

ş. : 2-5, 4-17, 10-14,
10-25, 13-20, 16-9

şunķär : şahin.

ş. : 127-17

şüdgär : tarla, ova.

ş. : 23-11

ş.+dä : 125-4

şükr : şükür.

ş. : 86-6, 86-8

T

tä'm : tat.

t.+i : 5-29, 82-4, 82-5

täâm : yemek.

t. : 95-13

täbib : tabip, doktor.

t. : 134-13, 134-13, 134-
14, 167-7

täcribä : tecrübe.

t.+lär : 3-7
t.+läri : 3-14
t.+läriñi : 12-13

tädbirlilik : tedbirlilik.
t. : 91-1

tâg : dağ.
t. : 6-1, 6-3, 6-3, 10-7,
22-15, 94-15, 97-2,
140-1, 153-8, 153-8
t.+dän : 101-11, 101-12,
153-10
t.+däy : 153-11
t.+lär : 97-13
t.+ni : 29-7, 33-7, 35-10,
102-8
t.+niñ : 44-10, 149-16
t.+u : 153-12

täg : alt, aşığı.
t.+i : 26-11, 97-9
t.+idä : 43-7, 56-13,
61-7, 129-20, 130-1
t.+idän : 132-6
t.+ini : 145-4

tahminän : tahminen.
t. : 16-7

tâht : taht.
t.+ini : 13-12, 167-5

tâk : üzüm, asma.
t. : 22-6
t.+ka : 6-1, 24-17
t.+ni : 153-4

täkä : teke (keçi).
t. : 134-15

tâkatli : takatlı.
t.+gä : 97-13

tâkatsiz : takatsız.
t.+niñ : 97-14

täkidlä- : 1. pekiştirmek.
2. tekrarlamak.
t.-b : 4-9

taklid : taklit.
t. : 81-14

täkrâr : tekrar.
t. : 23-12

tâku : ?
tâku : 20-11

tâl : dal, fidan.
t. : 22-7, 22-9, 28-6,
108-4

tälä : tel.
t.+si : 33-16

tälä- : soymak, yağma etmek,
talan etmek.
t.-r : 87-14
t.-ydi : 55-7, 167-3,
167-13

täläb : talep.
t. : 29-8
t.+igä : 15-23

täläş- : 1. dalaşmak, 2. tartışmak.
t.-är : 47-5
t.-gängä : 36-15

t.-sä : 127-17
tälävçilik : yağmacılık.
t. : 11-13
tälkân : pohpohlayan.
t. : 35-10
tälkûn : telkin, öğüt, izah.
t. : 8-5
t.+i : 7-6
tâlmä- : 1. yorulmamak. 2. dalmamak.
tâlmäs : 159-8
tältäy- : gururlanmak.
t.-ädi : 76-13
tâm : 1. çatı, dam. 2. tam.
t. : 61-6, 105-10
t.+ä : 95-19, 95-19
t.+dä : 162-18
t.+iñni : 138-7
tâm- : damlamak.
t.-är : 94-5
t.-ib : 153-1
tâmâk : 1. damak. 2. boğaz.
t.+dän : 169-8
tämâşä : gösteri, temaşa.
t. : 135-8, 166-18
tämâşägöy : seyirci.
t. : 154-1
tâmçi : damla.
t. : 60-9, 125-9, 126-18,
153-1, 153-3
tâmir : 1. soy-sop.
t. : 65-d

t.+iñni : 65-11
tâmir : 2. tâmir.
t.+i : 4-28, 83-23
tâmmä- : damlamamak.
t.-sä : 95-20
tân : ten.
t. : 89-11
t.+dä : 100-12
t.+gä : 100-18, 100-20,
137-20, 137-21
tân- : inkar etmek.
t.-är : 161-5
tândir : tandır.
t. : 105-10
t.+dä : 153-14
tângä : akçe, kuruş.
t.+m : 95-9
tâñri : tanrı.
t. : 88-9, 88-10
t.+niñ : 114-21, 163-1
tâni- : tanımak.
t. : 28-14, 30-6, 30-7,
100-2, 100-17, 121-15,
121-16
t.-gän : 125-19
t.-günçä : 121-8
t.-ydi : 37-15, 37-16,
116-9, 117-2
tânimä- : tanımamak.
tânimäs : 132-19
tânimäs : tanımaz.

t.+ni : 152-11
tāniş : tanış.
t. : 35-4
tāniş-biliş : tanıdıklar.
t.+iğni : 65-d
tānķıd : tenkit, eleştiri.
t. : 10-15, 81-13
tānlā- : seçmek.
t.-b : 134-16, 134-16
t.-gāni : 138-10
t.-r : 111-20
tānlāmā- : seçmemek.
tānlāmās : 71-9
tānnāz : hafif meşrep, nazlı.
t : 134-17
tāp- : bulmak.
t. : 42-3, 86-4, 92-10,
92-11, 107-8, 121-10,
162-5
t.-ādi : 30-8, 30-9, 88-3,
88-4, 132-12, 158-17
t.-ār : 19-15, 24-22,
67-24, 82-1, 90-10,
91-11, 101-2, 147-5
t.-ārsān : 87-8, 87-10
t.-di : 7-6
t.-gān : 135-6
t.-gānniğ : 25-7, 26-14
t.-günçā : 92-10, 92-11,
95-22, 121-10
t.-ib : 12-18, 84-13,

144-7
t.-ibdi : 134-12
t.-māķdā : 14-12
t.-sā : 52-13, 52-14,
100-5, 114-18, 114-19,
160-10, 161-8, 161-d
t.-sāñ : 65-10, 93-10,
145-17
tāpālmā- : bulunmamak.
tāpālmāydi : 164-12,
164-13
tāpdır- : buldurmak.
t.-ār : 92-4
tāpil- : bulunmak.
t.-ādi : 150-21
t.-ār : 32-8, 125-21,
125-22, 146-15, 146-16,
154-1, 165-18
t.-gān : 27-6, 27-7
tāpilmā- : bulunmamak.
tāpilmās : 71-14, 92-17,
124-9, 131-8
tāpiş- : buluşmak.
t.-ār : 11-22, 65-14,
77-11
tāpmā- : bulmamak.
t.-gān : 135-7, 154-5,
156-15
tāpmās : 160-10, 161-9,
161-d
t.-sāñ : 82-6

târ : dar.

t. : 36-15, 36-16, 48-9,
48-11, 80-6, 84-5, 135-8,
153-5

t.+gâ : 48-11

târâ(k>ğ ?) : tarak.

t.+ı : 103-15

târân- : taranmak.

t.-günçâ : 134-17

târâzu : terazi.

t.+sı : 47-7

târbiyâ : 1. terbiye. 2. beden eğitimi.

t. : 74-1

t.+sini : 65-d

târbiyâviy : terbiyevî.

t. : 3-20, 13-21, 15-18

târgıb (et-) : propaganda,

çağrıştırmak (?).

t. : 4-17

târih : tarih.

t.+ı : 3-5

târihiy : tarihî.

t. : 160-1

tarık : darı.

t. : 136-14

t.+dân : 35-5

t.+ni : 134-18

târka- : yaymak.

t.-r : 134-17

târkal- : yayılmak, dağılmak.

t.-âr : 157-8

t.-gân : 5-20, 35-7

târkalış : dağılış.

t.+i : 15-13

târkalma- : yayılmamak.

târkalmas : 36-17

târsâki : şamar, tokat.

t.+dân : 108-6

târt- : çekmek.

t. : 119-6

t.-âmân : 67-3

t.-âr : 103-2, 103-3,

160-15

t.-gân : 26-12, 148-16,

152-17

târtiş- : tartışmak, münakaşa etmek.

t.-ib : 48-9

târvuz : karpuz.

t. : 144-12

târz : tarz.

t.+idâ : 13-21

tâ'sir : tesir, etki.

t. : 7-23

tâ'sirçân : etkilenici.

t. : 14-15

t.+ini : 50-12

tâ'sirli : tesirli.

t. : 4-20

tâş : taş.

t. : 24-6, 44-10, 47-1, 47-

9, 82-23, 84-4, 89-5, 89-

6, 13-5, 111-12, 111-13,

129-19, 130-11, 130-12,
143-2, 153-7, 163-2
t.+dän : 93-14, 153-7
t.+gä : 25-14, 91-6, 92-9
t.+ni : 135-9, 151-5,
153-3, 153-12
t.+niñ : 129-14
täş : dış.
t.+idän : 107-12, 146-9
täşäbbüs : teşebbüs.
t.+i : 2-11
täşkı : dış.
t. : 8-2, 15-4
täşlä- : atmak, bırakmak, düşürmek.
t. : 85-21, 86-1, 143-7
t.-b : 35-21
t.-gängä : 163-2
t.-lär : 136-22
t.-läydi : 4-3, 9-17
täşlämä- : atmamak, bırakmamak.
t. : 35-20
täşlämäs : 63-5
täşir- : taşırmaq.
t.-är : 11-5, 23-5
täşiş : taşıma, taşıyış.
t.+dän : 27-9
täşkari : dışarı.
t.+sidä : 58-d
täşkil : 1. teşkil. 2. tertip.
t. : 10-1, 15-22
täş-täräzu : kilo-terazi.

t. : 123-15
täştin : dışarıdan.
t. : 123-15
täştin : 5-25 (tarihî)
täşviş : kaygı, tasa.
t. : 93-9
tât : tat.
t.+i : 104-11
tât- : tatmaq.
t.+gän : 143-9
t.+gänniñ : 26-15
tâti- : tadılmak.
t.+ydi : 154-9
tâtimä- : tadılmamak.
tâtimäs : 124-8
tâtli : tatlı.
t. : 81-7, 116-14
tâtuğ : tat. (çağatay türkçesi).
t.+ı : 5-28
tâtuv : tatma.
t. : 65-5, 65-6, 65-13
tāvāk : tas, tabak.
t. : 161-20
tävakkälçi : tevekkülcü.
t. : 156-20
t.+niñ : 157-2
tävba : tövbe.
t.+sidän : 60-11
tävlämäçilik : yağcılık.
t. : 11-13
tävlän- : tavlanmaq.
t.-är : 27-20
tävuk : tavuk.

t. : 105-8, 131-19
t.+ça : 94-2, 130-4,
131-4
t.+ni : 95-17
tâvuş : ses.
t.+iñ : 122-16
tây : 1. tay.
t. : 111-5, 130-3, 132-16,
135-4
t.+i : 132-4
tâyâk : dayak.
t. : 34-8, 42-17, 75-13 ,
75-14, 79-2, 79-3 , 89-
12, 89-13, 89-14, 108-9,
150-11, 152-2
tâyâ(k>ğ)+igä : 137-19
t.+ça : 122-17
t.+niñ : 137-2
tâyçä : tay (küçük).
t.+ni : 135-4
tayğâk : 1. dayak. 2. kaygan,
kaypak. (?)
tayğâk : 59-4
tâyil- : kaymak.
t.+sän : 119-13
tâymä- : kaymak.
tâymäs : 138-18, 139-9
täyyâr : hazır.
t. : 109-21, 168-11
täyyârlä- : hazırlamak.
t.-dilär : 2-4
täyyârläş : hazırlama.

t.+dä : 2-9
tâzä : temiz.
t. : 82-13
tâzälik : temizlik.
t. : 99-1
tâzi : tazi.
t.+gä : 134-16
t.+si : 142-3
tä'zir : ceza.
t.+ini : 50-11
tecâğlık : kârlı.
t. : 95-15, 95-16
tecämlilik : tutumluluk.
t. : 94-1
teg : son.
t.+i : 158-11
teg- : 1. değmek, dokunmak, varmak.
t.-ädi : 80-2
t.-är : 25-13, 25-14,
82-23, 84-5, 84-6, 85-18,
101-6, 101-7, 130-12
t.-ib : 163-9
t.+sä : 29-2, 101-7
t.+sin : 132-11
te(g>k)+künçä : 104-4
tegirmân : değirmen.
t. : 146-1, 147-19,
152-12
t.+dän : 110-18, 131-6
t.+iñni : 119-6
teğişli : ilgili, uygun.

t.+niki : 153-20
tegmä- : deġmemek, dokunmamak,
varmamak.
tegmäs : 65-3, 163-2
tehnika : teknik.
t.+dän : 14-9
tekin : bedava, parasız.
t. : 29-16, 42-2, 65-10,
136-10
tekinhor : bedavacı.
t. : 168-13
tekinhorlik : bedavacılık.
t. : 106-1
telbä : deli.
t. : 46-20, 47-1, 59-5,
122-1
t.+gä : 47-2
t.+niġ : 47-3
telpäk : kalpak.
telpä(k>g)+im : 29-6
tema : tema, konu, mevzu.
t. : 16-8
t.+lär : 16-6
tematika: bk. tema.
t.+si : 4-21
temir : demir.
t. : 42-5, 91-14
t.+dän : 103-15
t.+ni : 122-2, 151-16
temirçi : demirci.
t. : 160-9
t.+niġ : 40-10, 40-11,

42-4
teng : denk, ölçülü.
t. : 5-9, 37-18, 40-18,
88-9, 88-10, 122-3,
152-13
t.+i : 46-20, 96-3, 152-13
t.+ini : 65-10
tengläşmä- : denkleşmemek.
tengläşmäs : 36-18
tenglik : denklik.
t. : 88-12
tengsiz : dengesiz.
t. : 122-3
tentäk : aptal.
t. : 47-4, 47-5
t.+niġ : 47-6
tep- : tepmek.
t.-gän : 126-17
t.-ib : 135-2
tepä : tepe.
t. : 148-13
t.+gä : 127-4
t.+ŋdän : 153-17
t.+sidän : 47-6
teпки : tekme.
t.+sini : 132-20
tepmä- : tepmemek.
tepmäs : 57-14
ter : ter.
t. : 28-18, 28-20, 28-21,
29-1, 29-3

t.+gä : 29-4
t.+iñ : 29-11
ter- : dermek, toplamak.
t.-ädi : 22-3
t.-är : 104-24, 143-2
teräver- : derivermek.
t.+säñ : 29-15
teräk : kavak.
t. : 92-2, 92-3
terçil : terli.
t. : 148-11
teri : deri.
t.+niñ : 144-10
t.+si : 47-3
teriş : deriş, toplayış.
t. : 15-11, 15-12
teskäri : ters.
t. : 122-1
teş- : delmek, deşmek.
t.-är : 90-5, 153-3
t.-ib : 93-4
teşik : delik.
t. : 60-3
t.+dän : 67-2, 79-10
t.+kä : 86-20
teşmäçi : delici, delme işçisi, sondacı.
t. : 93-4
tez : tez, hızlı.
t. : 92-19
tezäk : tezek.
t. : 152-14

tıg : kesici aletler.
t. : 152-21
t.+niñ : 139-16
tıq- : tıkmak.
t.-a : 94-8, 94-8
t.-ar : 57-20
tıqmä- : tıklmamak.
tıqmäy : 108-12
tıqmä- : tıkmamak.
t. : 118-13
tik : dik.
t. : 50-17, 126-11
tik- : dikmek.
t.-käni : 22-9
tikän : diken.
t. : 60-4, 85-2, 122-4,
144-4
t.+ni : 70-10, 70-12
t.+niñ : 152-17
tikil- : dikilmek.
t.-gän : 134-20
t.-sä : 10-7
tikmä- : dikmemek.
tikmäy : 136-10
tikänsiz : dikensiz.
t. : 42-6, 151-9
til : dil.
t. : 47-7, 58-13, 59-4,
71-17, 71-18, 81-8,
82-10, 82-11, 120-21,
152-22

t.+gä : 60-6, 60-13, 81-9,
87-4
t.+i : 87-5, 87-6, 88-1,
107-16, 139-16
t.+idä : 88-7
t.+idän : 82-1
t.+im : 124-4
t.+iñ : 82-7
t.+iñni : 53-13, 74-13,
99-13
t.+ini : 60-8, 141-5
t.+ni : 42-8
t.+niñ : 111-10
tilä- : dilemek.
t. : 119-2
t.-b : 135-1, 135-3
t.-günçä : 119-1
t.-är : 148-1
t.-äsäj : 100-10,
100-11
tilämä- : dilememek.
t. : 13-13, 168-17
tilän- : dilenmek.
t.-gän : 152-19
tilin- : dilinmek.
t.-gändän : 152-19,
152-20
tillik : dilli.
t. : 67-11
tilmâç : tercüman.
t. : 47-2

tilsiz : dilsiz.
t. : 158-5
tin- : teskin olmak, rahatlamak,
dinmek, dinlenmek.
t.-dim : 29-5
tiñç : huzurlu, sakin, dinç.
t. : 59-6, 158-9, 158-9
tiñçit- : huzur vermek.
t.-är : 63-7
tiñçlik : dinçlik.
t. : 84-17
tiñçli(k>g)+iñ : 18-15
tinmä- : rahatlamamak, dinlenmemek.
tinmäs : 66-21, 66-22
tiñlä- : dinlemek.
t. : 75-9
tiñlävçi : dinleyen, dinleyici.
t. : 44-6
tipikläş- : tipikleşmek.
t.-gän : 14-12
tiriş- : çabalamak, çırpınmak, gayret
etmek.
t.-ädi : 9-4, 164-14
t.-dim : 101-12
t.-gän : 101-11
t.-ib : 163-d
tirik : diri.
t. : 37-10
tiri(k>g)+i : 52-6
tiriklik : dirilik.
tirikli(k>g)+i : 34-6,

34-7
t.+niñ : 36-20
tirikçilik : geçim.
tirikçili(k>g)ıñniñ :
163-d
tiril- : dirilmek.
t.-ib : 163-d
tirnâk : tırnak.
t.+ni : 66-20
tirraķı : huysuz (?).
t. : 111-11
tiş : diş.
t. : 101-6
t.+i : 58-16, 138-3
t.+idä : 5-27, 58-9
t.+iñ : 99-13
t.+ini : 103-9
t.+niñ : 100-7, 157-7
tişlä- : 1. dişlemek. 2. yemek.
t.-b : 152-20
t.-r : 39-5, 111-15
t.-säñ : 104-14, 144-5
t.-ydi : 25-10
tişlämä- : 1. dişlememek. 2. yememek.
tişlämäs : 25-15
tiy- : 1. durdurmak, tutmak,
alıkoymak.
t. : 74-13, 99-10, 99-11,
99-12, 99-13
t.-gän : 60-8
tiyrän : fazla. (?)

tiyrän : 45-2
tiz : diz.
t. : 49-7, 50-16
tizgin : dizgin.
t.+i : 46-15
toğânâk : kuzgun, atmaca.
t. : 89-12, 131-17
toğri : doğru.
t. : 4-15, 40-2, 87-3,
87-6, 88-15, 88-16,
88-18, 88-19, 88-d, 89-1,
89-2, 89-3, 89-4, 89-6,
89-8, 89-9, 89-10, 89-11,
89-12, 89-13, 89-15, 89-
19, 89-20, 90-1, 90-2,
90-4, 136-1
t.+niñ : 87-6, 90-4
toğrilä- : düzeltmek.
t.-ydi : 55-11, 155-10
toğrilik : doğruluk.
t. : 87-1
t.+kä : 89-17
tohtä- : durmak.
t.-r : 59-16
t.-ydi : 95-12
tohtämä- : durmamak.
tohtämäs : 59-16
toķ : tok.
t. : 7-1, 19-16, 96-5,
114-13, 162-10, 162-12
t.+niñ : 162-18, 170-4
toķa : toka.?

t.+gä : 160-9
toḳay : bataklık.
t. : 60-17
t.+gä : 126-7, 135-21
toḳçilik : tokluk.
t. : 33-11
toḳı- : dokumak.
t. : 96-6
toḳım : semer.
t. : 131-13
t.+i : 137-21, 137-22
toḳı- : dokumak.
t.-r : 39-6, 41-11
toḳkız : dokuz.
t. : 110-21
toḳlik : tokluk.
t. : 168-16
t.+dän : 168-16
toḳli(k>g)+i : 97-5
toḳmâḳ : tokmak.
t. : 40-d, 46-2, 86-14,
108-16, 155-11
toḳmâ(k>ġ)+ı : 88-19
tol- : dolmak.
t.-gän : 8-21
t.-sä : 113-13
toldir- : doldurmak.
t.-ädi : 49-13
toldiril- : doldurulmak.
t.-di : 16-18
tomtâḳ : kör, kesmez.

t. : 46-3
t.+niḳ : 46-3
ton : 1. giyim. 2. cübbe, kaftan.
t. : 36-13, 36-16, 41-20,
92-7, 95-6, 126-1
t.+i : 148-10
t.+iḳ : 101-14, 148-6,
148-7
t.+iḳni : 122-1
t.+ini : 95-6
toḳ : 1. don, buz. 2. ham, olmamış,
olgunlaşmamış. 3. kaba.
t. : 165-13
tongız : domuz.
t. : 127-4, 138-3
t.+dän : 126-19
t.+ni : 133-4
topâlân : gürültü-patırtı, kargaşalık.
t. : 153-18
top : 1. top. 2. yığın, grup.
t.+dän : 37-13, 37-14
toplä- : toplamak.
t.-b : 2-4, 16-3
t.-gän : 2-6, 2-7
topläm : toplam.
t. : 2-13
t.+gä : 7-12, 16-6, 16-12
t.+i : 16-2
t.+ini : 2-2, 4-4
t.+iniḳ : 16-15
t.+läridägi : 16-13

t.+ni : 2-9

tor : 1. ağ, file, tuzak (?) 2. baş köşe.

t.+gä : 10-24, 13-4,
37-12, 119-13

t.+ini : 47-4, 47-5

torvâ : torba.

t. : 160-10

t.+mdän : 169-19

toy : düğün.

t. : 36-17, 67-13, 122-11,
134-17, 153-18, 153-19,
153-19, 153-20, 153-21

t.+dä : 72-5, 122-12,
122-14

t.+dän : 67-21, 93-16

t.+gä : 122-8, 122-10

t.+igä : 104-8

t.+iñ : 154-1

t.+iñni : 122-11, 122-14

t.+niñ : 154-2, 154-3

toy- : doymak.

t.-är : 37-15

t.-gän : 137-7

t.-gäni : 161-12

t.-ib : 122-8, 122-10

toydır- : doyurmak.

t.-ädi : 33-6

t.-är : 23-15, 98-1, 98-3

toydirmä- : doymamak.

toydirmäs : 135-3

toymä- : doymamak.

t.-gän : 114-1

t.-günçä : 23-16

toymäs : 23-16, 113-13,
114-1, 114-20, 128-18,
141-12

toymäydi : 111-17,
148-17, 148-18

toydır- : 1. toz haline getirmek.
2. yıpratmak, eskitmek.

t.-är : 143-4, 154-5

toymä- : 1. dağılmamak.
2. yıpranmamak.

toymäs : 36-13

toz- : 1. dağılmak. 2. yıpranmak.

t.-ädi : 154-7

t.-är : 10-4, 35-12,
39-11, 49-1, 102-7

t.-ärsän : 8-20, 20-7

tödä : yığın, grup, sürü, top.

t.+dän : 10-14, 10-24,
37-12

tök- : dökmek.

t.-ib : 28-18, 28-20

tökil- : dökülmek.

t.-gän : 140-6

t.-ib : 155-5

t.-sä : 14-3, 29-11

tökis : mükemmel.

t.+dä : 159-2

tökmä- : dökmek.

t.-sä : 29-1

töñäk : kütük.

t. : 158-6

törä : töre.

t. : 169-8

t.+gä : 170-9

t.+m : 169-19

törtävlän : dördü birlikte.

t. : 10-22, 37-4, 37-8

töşäk : döşek.

töşä(k>g)+im : 67-19

töş : göğüs.

t.+idän : 107-10

tuğ-- : doğurmak, doğmak. (?)

t.-di : 66-3

t.-sä : 50-5, 63-20

tuğıl-- : doğmak.

t.-gän : 8-14, 11-12, 18-

16

tuğılmä-- : doğmamak.

t.-gän : 135-20

tuğışgän : kardeş.

t.+iñ : 37-18

tuğmä-- : doğurmamak, doğmamak. (?)

tuğmä : 63-19, 63-20

tuhmät : iftira, töhmet.

t. : 111-12

tuhum : tohum.

t. : 105-8, 161-8

t.+ini : 95-18

tuqqan : akraba.

t. : 65-14, 65-14, 65-16

t.+dän : 65-16

t.+ingä : 88-18

t.+ini : 28-13

tuqqan-tuğışkan : doğan-doğuran (?)

tuqqan-tuğışkan : 65-d

tulpår : cins at, küheylan.

t. : 146-21

tumår : muska.

t.+dek : 76-6

tumşuk : gaga.

tumşu(k>ğ)+idän : 110-

19, 110-20

tupråk : toprak.

t.+dän : 28-14

tur-- : durmak, kalmak.

t.-ädi : 48-12

t.-gän : 109-15

t.-günçä : 21-12

t.-ib : 50-17

t.-sä : 113-8

t.-säñ : 77-13

turiş : duruş, durma, kalma.

t. : 18-17

t.+ni : 158-8

turmä-- : durmamak, kalmamak.

turmäs : 126-11, 140-9,

153-14, 162-13

turmuş : hayat.?

t. : 63-17, 65-13, 67-20

t.+gä : 7-11

t.+ni : 62-2

t.+niñ : 4-23

turnä : turna.

t.+dän : 153-16

tut : dut.

t. : 22-2

tut- : tutmak.

t. : 12-7, 64-12

t.-är : 65-16, 162-21

t.+ärmen : 6-19 (tarihî)

t.-gän : 125-13, 127-14, 136-5

t.-gäni : 161-20

t.-gänini : 130-5

t.-ib : 59-20, 137-5

t.-sä : 76-12

t.-säñ : 12-6, 64-11

tutäm : tutam.

t. : 107-15

tutil- : tutulmak.

t.-dim : 127-11

tutmä- : tutmamak.

t. : 61-14

t.+ğıl : 7-9 (tarihî).

tutmâk : tutmak.

t. : 52-3

tuvâk : 1. saksı. 2. toprak kap.

t. : 131-1

tuvälâk : ?

t. : 77-8

tuvlâk : ?

t. : 132-17?

tuvrä : bk. toğri.

t.+si : 88-14

tuyâk : hayvan tırnağı, ayağı (büyükbaş).

tuyâ(k>ğ)+ı : 142-5

tuz : tuz.

t. : 5-28, 5-29, 74-2, 82-4, 95-13, 95-14

t.+i : 65-d

t.+ini : 75-19, 75-20

t.+ni : 107-9

tuzâk : tuzak.

t.+ka : 118-15

t.+ni : 58-20

tuzluk : tuzluk.

tuzlu(k>ğ)+ıgä : 75-20, 75-20

tuzsiz : tuzsuz.

t. : 36-5, 153-14

t.+ni : 153-15

tüb : 1. alt. 2. öz. 3. ana.

t.+i : 6-18

tügä- : tükenmek, bitmek.

t.+r : 40-6

t.+ydi : 13-22

tügäl : eksiksiz, tam.

t. : 10-22, 37-4, 37-8

tügämä- : tükenmemek, bitmemek.

tügämäs : 40-6

tügmä : düğme.

t.+dek : 76-2, 76-4

tük : tüy.

t. : 126-19

tülki : tilki.

t. : 110-20, 128-11

t.+niç : 60-11

t.+sini : 142-2

tümän : tümen (on bin ~ pek çok).

t. : 100-17

t.+gä : 107-2, 107-4

tün : gece.

t.+dä : 29-5, 46-18

tüp : bir tane (bitkiler için).

t. : 22-6, 22-7

tüpür- : tükürmek.

t.-sä : 32-13

t.-säj : 150-18

tüpürmä- : tükürmemek.

t. : 75-20, 75-20, 76-18,
119-21

tür : tür.

t.+dägi : 8-24

t.+i : 140-d

t.+läridän : 3-11

türli : türlü.

t. : 5-23

türt- : itmek, dürtmemek,
dirseklememek.

t. : 47-15

türtki : 1. dürtme, dürtü. 2. vesile.

t.+dän : 42-14

tüş : düş, rüya.

t. : 157-6

t.+gä : 55-9

t.+igä : 160-2, 160-3,
161-3

t.+içni : 122-6, 122-d

tüş- : düşmek.

t.-är : 6-17, 10-24,

37-12, 72-3, 124-11,

127-18, 150-18

t.-ärsän : 105-17

t.-dim : 93-6

t.-gän : 8-16, 19-2,

145-15, 145-16, 160-11

t.-gändä : 35-18, 35-19,
51-1

t.-gäni : 8-17, 19-3

t.-gänni : 144-18

t.-günçä : 125-20

t.-ibdi : 130-17, 133-11

t.-sä : 50-7, 89-18,

104-20, 135-21, 146-10

tüşäv : bağ, yular.

t.+i : 138-1

tüşmä- : düşmemek.

tüşmäs : 104-21, 113-6,
132-6

t.-sä : 146-11

t.-sin : 109-3, 109-4

tüşmäk : düşmek.

t. : 58-d

tüşüniliş : düşünülüş.

t.+i : 6-12
tütün : 1. duman.
t.+niņ : 135-19
tütünsiz : dumansız.
t. : 135-10
tüyä : deve.
t. : 120-6, 120-8, 135-12,
135-13, 139-3
t.+dek : 76-1, 76-3
t.+gä : 122-7, 135-14,
138-7, 141-16
t.+ni : 135-16
t.+niņ : 88-13, 103-9,
135-18, 161-10
t.+sini : 33-9
tüz- : düzmek, derlemek.

t. : 93-2
t.-är : 53-3
tüzäl- : düzelmek.
t.-är : 152-21
tüzälmä- : düzelmemek.
tüzälmäs : 152-22
tüzätil- : düzeltilmek.
t.-di : 16-17
tüzätmäslük : düzeltmezlik.
t. : 154-16
tüzış : düzüş, dizme, derleme.
t. : 4-4
t.+gä : 119-9
tüzüm : sistem, rejim.
t.+i : 14-6

U

u : o.
u. : 3-24, 14-14, 14-30,
141-18
u.+ndän : 42-19, 49-17,
62-7, 110-13
u.+ngä : 19-6
u.+ni : 7-23, 8-1, 105-9
u.+niņ : 8-4
uç : uç.
u.+idä : 60-4
u.+ini : 59-15

u.+imän : 120-19, 120-21
uç- : uçmak.
u.-ädi : 152-15, 152-16
u.-är : 159-4
u.-ib : 141-7
uçir- : uçurmak.
u.-sä : 135-16
uçmä- : uçmamak.
u. : 60-14
uçrä- : uğramak, rastlamak,
karşılaşmak.

u.-bdi : 134-16
u.-ydi : 13-19, 14-19
uçrätmä- : karşılaştırmamak, maruz bırakmamak.
uçrätmäs : 139-20
uginä : sadece o.
uginä : 133-18
uq- : anlamak, idrak etmek.
u.-қан : 42-19
u.-қангä : 119-15
uqış : anlayış, anlama.
u. : 42-18
uqtiril- : anlatılmak.
u.+ädi : 10-12
uqtiriş : anlatış.
u. : 8-5
ul : o (çağatay türkçesi).
u. : 7-6
ulâk : 1. ulak. 2. at oyunu.
u. : 84-12
u.+қа : 150-19
ulär : onlar.
u. : 3-9, 6-14
u.+dä : 3-13, 5-8
u.+dän : 3-23, 4-32, 5-13, 7-12, 12-21, 65-d
u.+gä : 12-25, 13-7
u.+ni : 4-15, 5-3, 6-26, 12-20, 16-3, 16-7
u.+niñ : 3-20, 4-19, 4-31, 12-23

ultân : kösele.
u. : 18-4, 67-7
uluğ : ulu.
u. : 5-5, 5-6, 6-21, 14-5, 42-12, 79-11, 104-22
uluğlän- : ululanmak, yüceltilmek.
u.-ädi : 11-2
u.-sä : 10-10
uluğläş : ululayış, yüceltiş.
u. : 11-9
umâç : koyu çorba, mısır unu çorbası.
u.+i : 164-5
umr : ömür.
u. : 65-13, 65-19, 66-2, 119-2, 154-7
u.+i : 133-14
u.+ni : 154-8
u.+niñ : 17-8, 100-14
un : un.
u.+um : 25-6
unutmä- : unutmamak.
u. : 121-6
unutmäs : 19-7
ur- : vurmak, dövmek, yumruklamak.
u. : 89-14, 133-9, 133-10
u.-ä : 67-7, 67-7
u.-ädi : 103-11, 103-13
u.-ämiz : 148-9
u.-är : 133-4, 144-13, 170-2
u.-ärlär : 170-13

u.-gäni : 40-9, 40-10,
40-11, 40-12, 40-13,
40-14
u.-ib : 40-d, 80-5, 97-3,
163-11
u.-ipti : 88-11
u.-sä : 33-5
u.-säñ : 86-17, 142-4
uräver-: vuruvermek.
u.-säñ : 152-8
urğaçi : dişi hayvan.
u.+si : 66-4
urın- : gayret etmek, çabalamak,
denemek.
u.-ib : 118-15
urınmä- : gayret etmemek,
uğraşmamak.
u. : 118-14
urış : kavga, savaş.
u. : 62-3, 67-2
u.+gä : 59-9
u.+i : 66-18
urış- : kavga etmek, savaşmak.
u.-sä : 127-15
urışış : kavga ediş, savaşma.
u. : 165-23
urmä- : vurmamak, dövmemek.
u. : 45-14, 161-11
u.-gän : 133-3
uruş : bk. urış.
u. : 18-17

urpâğ : ?
u.+ıñdä : 154-9
uruğ : tohum.
u. : 5-20, 26-17, 28-20,
157-8
u.+ı : 124-13
u.+ıñgä : 154-9
ustä : usta.
u. : 40-d, 42-9, 74-14
u.+sidän : 41-5
ustälik : ustalık.
u. : 3-23, 4-32, 9-1
uyäl- : utanmak.
u.-är : 145-12
u.-gäni : 50-19, 50-21
uyältir- : utandırmak.
u. : 81-10
u.-ib : 156-5
uyät : utanma, haya.
u. : 54-1, 76-7, 106-11
u.+gä : 12-9, 83-2
u.+i : 11-21
uyätli : arlı, utangaç.
u. : 81-3
uyku : uyku.
u. : 71-10, 99-5, 154-6
uzâk : uzak.
u. : 3-14, 65-13, 143-10,
156-13, 162-4
uzâ(k>ğ)+ı : 155-1
u.+dägi : 129-9

u.+ni : 58-19, 122-7
u.+niç : 129-10
uzât- : uzatmak.
u. : 92-5, 130-10

uzun : uzun.
u. : 65-4, 91-13, 143-7
u.+i : 111-10

Ü

üç : üç.
ü. : 101-4, 106-15,
137-20
üçinçi : üçüncü.
ü. : 1-1
üçün : için.
ü. : 4-5, 4-27, 5-11, 6-12,
9-4, 9-16, 14-15, 36-3,
43-8, 52-3, 60-20, 163-7,
163-d, 164-14
ülfât : dost.
ü. : 111-9, 150-7
ü.+im : 162-20
ümid : ümit.
ü. : 65-16, 102-4
ü.+i : 102-5
ü.+içni : 102-1
ü.+läri : 3-17
ümidli : ümitli.
ü. : 102-3
ümitsizlik : ümitsizlik.
ü. : 101-1
ün- : gelişmek, büyümek.
ü.-är : 28-19, 31-2, 43-4,

43-5
ü.-gäni : 131-5
ündür- : geliştirmek, büyütme.
ü.-är : 10-23, 37-5, 37-9
ünmä- : gelişmemek, büyümek.
ü.-gänni : 10-23, 37-9
ünmäs : 29-19, 92-18
ünüm : verim.
ü. : 33-12
ünümli : verimli.
ü. : 29-12
üst : üst.
ü.+idä : 58-d, 161-10
ü.+igä : 126-15, 126-16,
126-17
ü.+imdä : 163-3
üy : ev.
ü. : 62-9, 62-10, 62-11,
62-12, 63-12, 63-22, 67-
12, 67-15, 68-14, 68-21,
154-d
ü.+dä : 62-13, 62-14,
65-9, 113-8, 137-12,
137-13, 154-d, 162-8

ü.+dän : 62-3
ü.+gä : 68-16, 151-20,
162-15
ü.+i : 160-4
ü.+idä : 65-17, 105-9
ü.+igä : 104-7, 119-3
ü.+im : 61-5, 67-19
ü.+iñ : 80-6
ü.+iñdän : 123-2
ü.+niñ : 67-14, 73-13,
73-14, 73-15, 136-1

üyä : yuva.

ü.+sidä : 141-6
ü.+sigä : 52-4, 159-4

üylik : evlilik.

üyli(k>g)+ini : 154-5
ü. : 154-d

üyürli : sürülü (hayvan sürüsü).

ü. : 37-17

üz- : koparmak.

ü.-ädi : 156-17

ü.-är : 167-9

üzil- : kopmak.

ü.-ädi : 128-3

ü.-är : 132-5

ü.-sin : 120-10

üzmä- : koparmamak.

ü. : 102-1

üzmağ : koparmak.

ü. : 109-18

üzülik- : üzölmek.

ü.+ib : 99-8

üzr : özür.

ü. : 146-4

V

vä : ve.

v. : 3-5, 3-10, 3-12, 3-20,
3-23, 4-4, 4-16, 4-18 , 4-
21, 4-24, 4-31, 5-1, 5-7,
5-9, 5-13, 5-20, 6-8, 6-9,
6-11, 6-14, 6-16, 6-24, 6-
25, 6-27, 7-16, 7-18, 7-
20, 7-23, 7-25, 8-2, 8-4,
8-21, 8-23, 9-24, 12-1,
12-17, 12-20, 14-8, 14-
11, 14-15, 14-16, 14-18,

15-1, 15-2, 15-4, 15-16,
15-19, 15-20, 15-27, 15-
28, 16-12, 16-13, 16-17,
17-2, 21-1, 32-1, 34-1,
39-1, 40-d, 44-1, 48-1,
52-1, 55-1, 62-1, 70-1,
73-1, 74-1, 79-1, 81-1,
87-1, 91-1, 94-1, 97-1,
99-1, 101-1, 103-1, 106-
1, 113-1, 160-1, 164-1

vä'dä : vade.

v. : 22-19, 22-20
v.+gä : 70-8

vä'däsiz : vadesiz.
v. : 70-9

väfâ : vefa.
v. : 13-14, 70-1, 70-5,
70-5, 70-7, 70-8, 85-13,
168-18
v.+ni : 70-11

väfâli : vefalı.
v. : 42-20

väfâsiz : vefasız.
v.+dâ : 70-6

vâkıâ : vaka, olay.
v. : 13-25
v.+lärniñ : 15-2

vâkil : vekil, temsilci, mümessil,
acente.
v.+läri : 12-19
v.+läridän : 6-10
v.+läriñiñ : 6-8

vâkt : vakit.
v. : 5-8, 12-12, 16-4,
91-5, 91-7
v.+gäçä : 16-12
v.+i : 25-17
v.+idä : 2-10, 109-20,
109-21, 159-1
v.+iñ : 91-8, 91-9

v.+ini : 157-13

variant : varyant.
v.+lär : 15-14
v.+lärdä : 5-23
v.+läri : 16-3, 16-9,
16-14

väldirä- : ağzına geleni söylemek.
v.-b : 122-d

vätän : vatan.
v. : 17-2, 17-6
v.+gä : 8-4, 8-21, 17-5
v.+ini : 8-8, 17-4
v.+ni : 8-1
v.+niñ : 17-7

vätänpärvärlik : vatanperverlik,
vatanseverlik.
v. : 3-18, 17-2

vây : vay (ünlem).
v. : 165-3, 165-4

väyränä : virâne.
v.+si : 17-7

vä'zhänlik : vaizlik.
v.+dän : 158-19

vâzir : vezir.
v.+i : 66-16

vit : vit (yansıma ses).
v. : 124-12

vucud : vücut.
v.+gä : 14-8

yä : ya.

y. : 4-3, 53-4, 53-5,
127-21, 127-21

yâğ : yağ.

y. : 12-28, 22-14, 109-1,
137-17, 146-9, 161-2

yâğ- : yağmak.

y.-ar : 30-12

yâgli : yağlı, bereketli.

y. : 32-2

yâğâç : ağaç, kereste.

y. : 91-13, 141-1

y.+gä : 141-2

y.+ı : 166-21

yâğılmä- : ?

yâğılmäs : 28-1

yağır : yağır.

y. : 127-8

yâğ-yâğ : hayvanın yağlı kısmı.

y.+dän : 126-13

yağşi : iyi.

y. : 4-1, 4-12, 4-16, 4-27,
5-16, 11-9, 12-8, 13-9,
15-17, 20-12, 26-6, 27-7,
30-19, 34-8, 34-9, 34-11,
34-13, 37-21, 37-22, 40-
1, 40-2, 42-19, 42-19,
45-9, 47-9, 50-17, 59-9,
61-2, 63-7, 67-4, 67-8,
67-10, 67-12, 67-14, 67-

15, 67-17, 67-18, 70-15,
76-15, 78-7, 81-1, 82-15,
82-20, 83-1, 83-3, 83-5,
83-6, 83-9, 83-10, 83-12,
83-14, 83-16, 83-18, 83-
19, 83-20, 83-21, 83-23,
84-1, 84-3, 84-7, 84-9,
84-10, 84-11, 84-13, 84-
15, 84-15, 84-16, 84-20,
84-22, 86-11, 88-13, 88-
14, 95-24, 100-18, 105-
14, 108-9, 123-1, 127-8,
129-8, 129-9, 129-10,
130-18, 130-19, 139-1,
144-15, 147-12, 155-8,
156-8, 156-10, 156-11,
157-6, 158-20, 159-5,
164-4, 164-5, 168-9

y.+dä : 85-7

y.+dän : 85-9, 85-11,
85-13, 85-15

y.+dir : 49-17

y.+gä : 81-14, 84-20,
85-1, 85-3, 85-5, 108-19,
108-22, 109-8, 122-13

y.+ni : 83-22, 86-5, 86-9,
86-11

y.+niñ : 64-17, 84-5,
85-17, 86-13, 86-15,
86-16, 115-3, 123-13

y.+si : 123-12
yaşılık : iyilik.
y. : 81-1, 85-19, 85-20,
85-21, 86-1, 109-5
yaşılı(k>g)+i : 84-5
y.+ni : 19-7, 86-4
yaşırâk : daha iyi.
y. : 7-8, 63-14, 63-16
yâk- : 1. yakmak. 2. beğenmek,
sevmek, hoşlanmak.
y.-adi : 68-4
y.-ar : 57-7, 144-2,
164-9, 164-10
y.-қан : 55-5, 68-3
yâka : yaka.
y.+dägi : 67-17
yâkıb- : hoşlanmak.
y.-di : 164-11
yakın : yakın.
y. : 11-23, 11-24, 65-d,
111-8, 112-6, 112-7,
156-13
y.+dägi : 129-9
y.+ni : 143-10
y.+niñ : 129-10, 132-4
yâki : veya, ya da.
y. : 6-7, 13-21, 14-24
yâqmä- : 1. yakmamak.
2. beğenmemek,
hoşlanmamak.
yâqmäs : 88-18, 89-10,

148-3
yâqmäs : 1. yakmaz. 2. beğenmez.
y.+gä : 109-22, 110-1
yâqmäslik : beğenmezlik.
y. : 106-1
yâktir- : 1. yaktırmak.
2. beğendirmek,
hoşlandırmak.
y. : 120-23
yâktäk : entari (gömleğe benzer uzun
giysi; erkek için).
y. : 63-6
yäkün : yekün, toplam.
y.+läri : 3-14
yâl : yeke.
y. : 108-1
y.+i : 127-7
yälä- : yalamak.
y.-b : 114-1
y.-r : 125-13
yälän : yalın, açık, boş.
y. : 42-16
yälängäç : çıplak.
y. : 138-18
yälängäçlik : çıplaklık.
y. : 162-15
yälçimä- : tatmin olmamak,
yetinmemek, doymamak.
y.-gän : 161-2
yälçimäs : 66-13,
107-20, 160-6, 160-8
yälgän : yalan.

y. : 56-21, 87-7, 107-22
yâlgâncî : yalancı.
y. : 107-20, 151-12
y.+gâ : 87-11
y.+ni : 107-21
y.+niñ : 107-22
yâlgâncilik : yalancılık.
y. : 106-1
yâlgız : yalnız.
y. : 10-18, 36-6, 52-12,
58-2
y.+niñ : 161-1
yâlgızlık : yalnızlık.
y. : 38-3
y.+dâ : 70-15, 116-8
yalkâv : tembel.
y. : 60-19
yalkâvlik : tembellik.
y. : 11-13
y.+niñ : 30-10
yaltırâk : parlak.
y. : 105-3
yâmâ- : yamalamak.
y.-sâñ : 96-2
yâmâk : yama. (?)
y. : 101-14, 101-15,
108-22
yâmân : kötü.
y. : 7-3, 9-8, 9-9, 11-11,
12-9, 37-23, 41-8, 45-8,
53-7, 58-15, 63-11, 63-
12, 63-13, 63-15, 63-17,

65-12, 67-6, 67-9, 67-11,
67-13, 67-16, 76-16, 82-
22, 83-2, 83-4, 83-7, 83-
13, 83-15, 83-17 , 84-2,
84-4, 84-8, 84-12 , 84-14
, 84-18, 84-21, 84-23,
106-12, 106-13, 108-1,
108-3, 108-5, 108-6,
108-6, 108-7, 108-9,
108-10 , 108-13, 108-15 ,
108-17, 108-21, 110-10,
110-11, 111-5, 114-7,
120-1, 123-2 , 139-2,
145-1 , 145-2, 152-19,
156-9, 156-12, 157-3,
157-4, 166-20, 167-1,
167-2
y.+dân : 85-8, 85-10,
85-12, 85-14, 85-16,
109-5, 109-6, 109-8,
127-9
y.+dîn : 161-5
y.+dir : 75-12
y.+gâ : 11-24, 85-2, 85-4,
85-6, 109-1, 108-11,
108-18, 108-20, 108-21,
109-13, 109-3, 112-7
y.+î : 110-17, 111-20,
123-13, 138-8, 138-9,
152-3, 152-4, 167-14,
167-16, 167-17
y.+ni : 111-7

y.+ni : 81-13, 86-6,
86-10, 86-17
y.+niņ : 64-18, 84-6, 85-
18, 86-14, 109-9, 109-10,
109-11, 109-19, 123-12
yâmânlâ- : kötölemek.
y.-gân : 33-3, 33-4
y.-gândân : 36-4
y.-lâr : 86-12
yâmânlîk : kötülük.
y. : 106-1
yâmânlî(k>g)+i : 84-6
yâmânlî(k>g)+iņni :
122-9
yâmânsîz : kötüsüz.
y. : 95-24
yâmğır : yağmur.
y. : 24-12, 38-1, 139-14,
158-4
y.+dân : 127-10
y.+ı : 107-18
yân : 1. yan, taraf. 2. cep.
y. : 112-2, 112-3
y.+idâ : 103-8
yân- : yanmak.
y.-âdi : 135-22
y.-âr : 47-6, 61-15,
93-10, 110-16
yânâ : 1. yine. 2. üstelik.
y. : 2-5, 4-7, 101-9
yânâdâ : yine de.

y.+dâ : 7-21
yânçık : döven (tahılın tanelerini
sapından ayırma
aracı).
y.+ça : 138-19
yândâş- : yanaşmak.
y.-gân : 108-11
yândâşmâ- : yanaşmamak.
y.-gin : 109-13
yândâştîr- : yanaştırmak.
y.-âr : 84-20
yândîr- : yandırmak, yakmak.
y.+âr : 41-1
yângâk : yanak.
y.+ça : 49-13
yângâ : yenge.
y.+m : 67-3
y.+si : 147-18
yâ'ni : yâni.
y. : 39-d
yâñi : yeni.
y. : 14-6, 14-9, 15-1,
15-13, 15-14, 15-26, 16-
17, 37-20, 95-23, 169-14
y.+ni : 96-1
y.+niņ : 96-3
yâñîlîk : yenilik.
y. : 11-17
yântâk : deve dikenî.
y. : 135-14, 140-2
y.+dân : 53-15

yâp- : yapmak.

y. : 122-19

y.-ib : 131-14

yâpâlâk : yassı, yayvan.

y.+ça : 109-10

yâpinçig : kepenek (?), duvak.

yâpinçig+ıñni : 57-3

yâpiş- : yapışmak.

y. : 120-18

y.-är : 65-15

yâpmä- : yapmamak.

y. : 76-20

yâpmâk : yapmak.

y. : 129-17

yâprâk : yaprak.

y. : 34-9, 141-2

yâr : yâr, sevgili.

y. : 20-8, 70-2, 70-15,

78-4, 78-4, 78-5, 78-5

y.+gä : 70-11

y.+i : 161-1

yâr- : yarmak.

y.-ädi : 111-12, 111-13

y.-är : 89-3, 89-4, 89-5,

89-6, 89-7, 129-19

yärä : yara.

y. : 57-1

y.+si : 152-21, 152-22

yärä- : yaramak.

y.-r : 95-9, 96-4

y.-sä : 126-4

y.-ydi : 150-11

yärâg : silah, malzeme.

y. : 53-2

y.+ıñ : 57-22

yärâkli : silahlı, tedarikli.

y. : 58-1

yärämä- : yaramamak.

yärämäs : 11-15, 126-3,

126-4

yärâş- : yaraşmak, yakışmak.

y.-ä : 135-18, 138-1,

140-12, 168-19

y.-ädi : 159-1

yärâşmä- : yaraşmamak, yakışmamak.

yärâşmäs : 109-1

y.-ür : 86-9, 150-8

yärät- : yaratmak.

y.-gän : 4-30, 9-15

y.-ib : 12-21, 12-24,

13-15

yärätıl- : yaratılmak.

y.-gän : 15-16, 15-19,

15-27, 164-1

y.+äyâtgän : 15-20,

15-27

yärätılış : yaratılış.

y.+igä : 15-14

yäräyiş : yarayış.

y. : 165-22

yärdäm : yardım.

y. : 2-8, 49-10

yâril- : yarılmak.

y.-sä : 144-16

yârim : yarım.

yâr(ø)m+idä : 7-18

yâriş- : aydınlanmak.

y.+ib : 55-5

yârmä- : yarmamak.

y.-sä : 89-5, 111-13

yârsiz : yarsız.

y. : 72-2

yârti : yarım.

y. : 36-8, 127-9

yâruğ : ışık.

y.: 88-2, 97-8, 166-7

yâruğlik : ışıklı, aydınlık.

y. : 101-13

yasâvul : sevk edici, düzenleyici.

y. : 168-12

yâstık : yastık.

y. : 162-16

yâş : 1. yaş (göz yaşı).

2. yaş (insan yaşı).

3. genç.

y. : 7-6, 24-13, 27-7,

73-2, 128-19, 136-12,

146-3

y.+dä : 44-9

y.+dän : 74-4, 74-6,

146-4

y.+lärnij : 4-14

y.+niñ : 73-6

yaşä- : yaşamak.

y.-gän : 7-19, 149-13

y.-günçä : 50-16

y.-r : 41-3, 41-4

y.-rsän : 83-10

y.-ş : 9-24

yaşätmä- : yaşatmamak.

yaşätmä : 63-17

yäşir- : gizlemek.

y.-är : 56-21

y.-gän : 106-2

y.-säñ : 129-6

yäşirin : gizli.

y. : 61-1

yäşirmä- : gizlememek.

y. : 87-12

yâşlik : gençlik.

y.+dän : 74-15, 74-16

yâşli(k>g)+iñdä : 146-5

y.+dä : 40-7

yât : yabancı.

y. : 34-11, 57-5, 78-7,

111-8

y.+gä : 65-15

yât- : yatmak.

y.-är : 137-11

y.-gänni : 147-5

y.-ib : 94-15, 120-3,

146-1

y.-säñ : 57-7

yâtâgän : çok yatan, tembel.

y. : 138-12

yâtkız- : yatırmak.

y.-är : 57-5

yâtmä- : yatmamak.

yâtmäs : 62-13

yâtur : ?

y. : 168-7

yâv : düşman.

y. : 53-6, 53-12, 56-19,
56-21, 57-8, 59-9, 103-5,
108-7, 109-7, 158-5

y.+dä : 52-9, 53-11

y.+dän : 17-12, 45-8,
53-9

y.+gä : 17-12, 57-7,
58-11

y.+gän : 130-19

y.+ni : 29-9, 35-8, 57-1,
151-4

y.+niñ : 53-7

yâvsız : düşmansız.

y. : 52-11

yâvvâyi : yabâni.

y. : 140-d

yây- : yaymak.

y.-gändä : 129-12

yâyâv : yaya.

y. : 36-10, 63-14

yâyil- : yayılmak.

y.-gän : 145-18

y.-sä : 32-8

yâz : yaz (mevsim).

y. : 21-6, 57-3, 94-13,

101-7, 107-14, 107-18,
149-23, 162-11

y.+gä : 111-6

y.+gi : 24-11

y.+niñ : 94-14

y.+tu : 71-16, 116-12

yâz- : yazmak (yazı yazmak).

y.-ib : 2-14

yâzıksız : yazgısız.

y. : 135-11

yâziş : yazış, yazma.

y. : 16-9

yâzmä : yazış, yazma.

y. : 4-24, 6-8

yâzuğ : sıkıntı (?). suç (?)

yâzu(ğ>ğ)+ı : 94-14

yâzuvçi : yazar.

y. : 2-7

y.+lär : 4-17, 6-11

y.+läri : 14-27

y.+lärimiz : 4-2, 4-4,

5-11, 7-15

y.+miz : 14-29

y.+si : 5-5

ye- : yemek.

y. : 123-8, 123-9, 153-6

y.-b : 46-5, 114-1

y.-dim : 163-4

y.-r : 9-13, 9-14, 10-16,

10-17, 21-6, 21-7, 34-2,

34-3, 52-13, 52-14, 57-1, 57-2, 65-10, 75-13, 84-1, 84-2, 97-14, 114-18, 114-19, 136-9, 136-10, 170-11, 170-12
y.-pti : 34-14
y.-rsän : 75-14, 76-9
y.-sä : 126-8
y.-säñ : 95-17, 95-18, 123-8
y.-ydi : 45-1, 45-2, 125-19, 126-14
y.-ysän : 95-17, 95-18
yeç- : çıkarmak.
y. : 134-6
yeçmä- : çıkarmamak.
y. : 134-5
yedir- : yedirmek.
y.-är : 84-22, 84-23
y.-gän : 128-20, 134-18, 145-12, 148-5
y.-gänni : 88-9, 88-10, 88-11
y.-günçä : 153-5
y.-gisi : 137-18
yel : yel, rüzgar.
y.+gä : 17-14, 119-21
y.+niñ : 61-17
yem : yem.
y. : 127-18
yemä- : yememek.

y. : 100-10, 114-2
y.-sä : 126-9
y.-säñ : 123-9
y.-ydi : 79-12, 80-d
yemäk : yemek.
y. : 100-1, 100-1, 100-2
yemâqçı : yemeci, yiyici.
y. : 27-8
yemir- : kemirmek, aşınmak, yıpratmak, dökmek.
y.-ädi : 154-8
yemiş : yemeklik maddeler, yemiş.
y. : 30-18, 116-11
y.+niñ : 116-14
yeñ : yen, kol.
y. : 28-9, 55-3, 139-5, 144-17, 150-1
yeñ- : yenmek.
y.+ipti : 130-8
yeñâl- : yenebilmek.
yeñälmäs : 26-7
yeñi : yeni.
y. : 46-21, 96-2
yeñil : hafif.
y. : 138-11
yeñil- : yenilmek.
y.+är : 32-10
yeñilmä- : yemilmemek.
yeñilmäs : 35-9, 147-6, 147-7
yengi : yengi, galibiyet.
y.+m : 139-22

yeŋmä-: yenmemek.

y.+sin : 28-8

yer : 1. yer, meydan 2. yâr.

y. : 15-7, 19-19, 23-9,
23-13, 23-14, 23-15, 23-
16, 23-17, 23-18, 23-19,
23-20, 24-1, 24-2, 27-11,
29-2, 30-7, 32-12, 66-15,
127-3, 127-5, 133-17,
145-13, 160-3, 162-4,

y.+dä : 24-21, 25-20, 26-
10, 28-2, 37-10, 41-16,
41-17, 51-d, 68-10, 71-5,
76-9, 84-5, 84-6, 85-19,
95-12, 97-6, 108-4, 123-
15, 131-7, 132-15, 132-7,
137-6, 137-7, 140-6,
141-18, 141-19, 143-5,
143-6, 153-5, 153-6,
155-9, 155-12, 155-14,
158-14

y.+dän : 28-19, 80-8,
145-17

y.+gä : 17-14, 24-5, 40-
16, 67-4, 67-6, 79-2 , 80-
9, 104-4 , 132-11, 132-
13, 145-15, 160-11

y.+i : 24-7, 115-2

y.+idän : 17-10, 128-3,
136-5, 136-6

y.+igä : 84-16, 84-18

y.+iŋ : 29-12

y.+iŋdä : 75-19

y.+ini : 24-8

y.+ni : 24-9, 21-14,
123-14, 132-16

y.+niŋ : 142-2, 155-1,
158-3, 158-4

yet- : yetmek, ulaşmak.

y.-ädi : 33-23, 92-9,
153-4

y.-ipdi : 109-10

y.-sä : 117-6

y.-sin : 166-14

y.-ämän : 104-18

y.-är : 76-16, 85-16,
95-1, 162-2

y.-ärsän : 12-8, 83-1,
92-19

y.-gän : 120-18

y.-gändä : 161-16,
161-18

y.-günçä : 92-8, 104-2,
156-19, 162-1, 164-7

y.-ibdi : 133-8

yetälmä-: yetememek.

yetälmäs : 36-10

yetim : yetim.

y. : 9-14, 12-27, 13-1,
160-12, 160-14, 163-7,
168-12, 170-12

y.+ni : 160-16

y.+niki : 160-11

y.+niņ : 161-18
yetimlik : yetimlik.
y.+dä : 162-7
yetmä- : yetmemek.
yetmäs : 27-5, 71-11,
117-5, 117-6, 161-6
yetmiş : yetmiş.
y. : 40-5
yetti : yedi.
y. : 17-10, 91-12, 109-7,
165-16
yeyiş : yeme, yeyiş.
y.+gä : 94-15, 146-1,
146-2
y.+ini : 106-9
yıĝ- : yıĝmak, toplamak.
y.-ar : 47-1
yıĝı : ?
y. : 60-d
yıĝıl- : yıĝılmak, toplanmak.
y.-gän : 2-11
y.-ib : 13-5, 13-6, 155-6
yıĝılmä- : yıĝılmamak, toplanmamak.
yıĝılmäs : 145-18
yıĝlä- : aĝlamak.
y.-b : 26-1, 26-1
y.-gän : 128-19, 150-6
y.-r : 17-10, 17-11,
124-3, 169-3, 169-4
y.-säņ : 136-11
y.-ymän : 78-11

yıĝlämä- : aĝlamamak.
y.-sä : 125-14
y.-ymän : 78-10
yıĝläť- : aĝlatmak.
y.-dim : 125-7
yıĝläťmä- : aĝlatmamak.
y. : 160-16
yıĝmä- : yıĝmamak, toplamamak.
yıĝmäs : 136-8
yık- : yıkmak.
y.-ar : 39-2, 39-3
y.-asän : 29-10
yıkıl- : yıkılmak.
y.-är : 92-2, 92-3
y.-äsän : 170-10
y.-gän : 128-18
y.-mäy : 108-11
yıkıt- : yıkmak, devirmek.
y.-ädi : 154-6
y.-är : 13-12, 167-5
yılkı : hayvan, yılkı, hayvan sürüsü.
y. : 5-25
yigit : delikanlı, genş, yiĝit.
y. : 6-7, 8-18, 14-25, 20-
5, 25-20, 48-6, 50-2, 51-
1, 51-8, 67-18, 72-2, 83-
18, 135-11, 144-9, 147-
10
y.+gä : 40-5, 51-2, 102-9
y.+ni : 51-3, 103-4,
103-6

y.+niņ : 27-11, 50-19,
50-21, 51-4, 117-1, 120-
9, 120-11, 137-10, 147-
10, 147-17, 152-6

yil : yıl.

y. : 4-d, 5-d, 6-d, 6-d,
7-d, 17-10, 22-2, 22-3,
68-22

y.+dä : 144-9

y.+dän : 157-19, 158-2

yilçilik : yılçılık.

y. : 66-11, 66-12

yirâķ : ırak , uzak.

y. : 7-9, 132-6

yirâ(ķ>ğ)+ı : 149-16

yirt- : yırtmak.

y.-är : 137-2, 161-11

yirtil- : yırtılmak.

y.-är : 48-8, 48-9

y.-ib : 104-19

yit- : kaybolmak, yitmek.

y.-är : 47-13, 97-11

yitir- : yitirmek, kaybetmek.

y.-ür : 83-17

yok : yok, olmayan, yokluk.

y. : 7-2, 7-5, 9-11, 9-11,
18-17, 19-17, 24-19, 27-
12, 32-8, 39-12, 39-13,
42-1, 43-9, 43-10, 44-15,
45-6, 46-9, 50-4, 53-18,
56-19, 56-20, 58-16, 58-

17, 59-7, 59-8, 62-14,
65-9, 65-18, 70-6, 70-7,
71-1, 71-2, 77-10, 78-3,
79-8, 80-10, 80-11, 82-
17, 82-18, 87-2, 87-15,
88-5, 88-6, 89-16, 89-17,
94-4, 100-15, 101-10,
103-8, 105-9, 111-18,
111-18, 113-12, 114-12,
114-13, 116-4, 125-11,
125-12, 129-14, 139-11,
141-4, 147-19, 147-19,
149-16, 155-1, 155-13,
156-1, 156-15, 156-16,
156-16, 160-4, 162-21,
162-22, 163-3, 163-4,
165-15, 165-17, 165-19,
165-21, 166-21, 166-21,
166-22, 166-22, 167-21,
167-22, 169-11, 170-4

yo(ķ>ğ)+ıdä : 94-7, 94-9

yo(ķ>ğ)+ıñni : 83-8

y.+din : 161-5

y.+ni : 92-4, 147-20

y.+niņ : 40-19, 65-17,
78-3, 148-1, 165-11,
165-13, 166-2, 166-4,
166-6, 166-8, 168-4

yokâl- : kaybolmak.

y.-gän : 129-1

yokât- : kaybetmek.

y.-ädi : 130-7

y.-ib : 15-24
yokça : yokça, azca.
 y. : 79-4
yoklık : yokluk.
 y. : 165-23
yokl(ik>ıg)+ıñ : 116-3
yokli(k>g)+ini : 146-20
yol : yol.
 y. : 42-8, 57-22, 63-11,
 67-16, 71-8, 101-13,
 120-13, 120-13, 121-15,
 132-19, 137-15, 147-11,
 147-12, 147-13, 147-15,
 156-3, 156-6, 163-5,
 170-5, 170-7
 y.+dä : 108-8, 114-9,
 147-13
 y.+dägi : 58-20
 y.+dän : 30-8, 84-21,
 131-21, 131-22, 132-1,
 132-3, 170-3
 y.+i : 51-14, 138-14,
 138-16, 147-17, 148-22,
 169-12
 y.+idä : 12-22, 48-15,
 68-11, 70-14
 y.+ıñdän : 86-21, 86-22
 y.+ni : 90-10
yoldaş : yoldaş.
 y. : 37-21, 82-20, 82-22,
 108-7, 108-19, 120-1,
 120-15

y.+dän : 108-9
 y.+i : 66-2, 116-8,
 158-18
 y.+ini : 108-10
yoldâşli : yoldaşlı.
 y. : 57-23
 y.+gä : 57-21, 57-23,
 58-1, 83-6, 84-10, 91-3,
 120-5, 120-7, 147-12
yolık- : uğramak, karşılaşmak.
 y.-ar : 147-15, 147-16,
 154-10
yon- : yontmak.
 y.-är : 41-19
yonmä- : yontmamak.
 y.-gän : 79-2, 79-3
yorğa : rahvan (atın bir
 çeşit sakin, gevşek
 yürüyüşü).
 y. : 148-1
yorgälä- : rahvan yürümek.
 y.-r : 42-10
yorgalik : rehavetli, uyusuk, gevşek.
 y.+kä : 120-15
yortägän : yürüten (?), yorumlayan (?),
 yoran (?).
yortägän : 133-6
yöndir- : ?
 y.+ib : 147-20
yubâriş : gönderme, yollama.
 y.+läri : 2-14

yuk : kalıntı, iz.
y.+ı : 140-6

yuk- : bulaşmak, geçmek.
y.-ar : 11-23, 11-24,
94-5, 112-6, 112-7,
162-3

yukârı : 1. yukarı. 2. fazla.
y. : 4-1
y.+dâ : 13-18

yukmâ- : yapışmamak, değmemek,
bulaşmamak.
yukmäs : 85-5, 112-1

yul- : yolmak.
y.-ib : 111-17

yulduz : yıldız.
y. : 67-18, 155-6

yulguç : yolucu.
y. : 111-17

yumşâk : yumuşak.
yumşâ(k>ğ)ım : 69-8

yumuğ : yumuk.
y. : 40-19

yupât- : avutmak.
y.-dim : 125-8

yurt : yurt, vatan.
y. : 8-19, 10-13, 20-6,
110-13, 169-13
y.+dâ : 156-3
y.+dän : 20-8, 20-9
y.+i : 20-10
y.+idâ : 8-9, 8-10, 18-1,

18-3
y.+iğ : 8-11, 8-13,
18-12, 18-13, 20-2
y.+iğdâ : 18-2, 18-4

yut- : 1. yutmak. 2. yenmek.
y. : 36-3, 156-9
y.-är : 91-15, 150-7

yutiş : yutuş.
y. : 97-2, 97-2

yutkız- : 1. yutturmak. 2. yenilmek.
y.-är : 91-16

yutmâk : yutmak.
y. : 48-4

yutuğ : zafer, kazanç.
y.+läri : 15-29

yuv- : yıkamak.
y.-sä : 148-15
y.-gändän : 129-18

yügür- : koşmak.
y. : 125-17

yügürük : koşu, koşma.
y. : 148-5
yügürü(k>g)+i : 58-12,
58-13

yük : yük.
y. : 68-11, 135-13, 149-3
y.+iğ : 68-10
y.+i : 138-11

yüksäk : yüksek.
y. : 5-6, 6-26, 14-15

yün : yün.

y. : 68-13

yür- : yürüme.

y. : 58-20, 89-20

y.-är : 105-11, 131-22

y.-äy : 100-13

y.-gän : 14-2, 30-8, 58-

15 , 63-14, 75-13, 77-6,

77-8, 84-16 , 84-18, 89-

15, 138-13, 143-10

y.-gändän : 120-13,

121-1, 149-9

y.-gängä : 121-3, 149-11

y.-gänniñ : 138-14,

138-16

y.-günçä : 63-13

y.-sä : 131-21, 161-15

y.-säñ : 11-23, 11-24,

12-8, 12-9, 75-14, 83-1,

83-2, 89-20, 112-6,

112-7

yüräk : yürek, kalp, gönül.

y. : 13-2, 22-16

y.-dän : 37-19

yürä(k>g)+i : 33-20,

153-11

yürä(k>g)+igä : 61-12

yürä(k>g)+ingä : 61-11

yürgiz- : yürütmek.

y.-ib : 146-2

yüriş : yürüyüş, yürüme.

y.+ni : 156-6

yürişmä- : yürümek.

y.+sä : 147-9

yürmä- : yürümek.

y. : 121-11

yürmäs : 161-14, 161-15

yürmäğ : yürüme.

y. : 58-d

y.+dän : 49-14

yüz- : yüz (sima).

y. : 22-3, 23-8, 23-10,

48-14, 51-10, 51-10, 51-

9, 65-d, 72-3, 112-5,

156-4

y.+gä : 72-3, 117-5,

117-6

y.+i : 80-3, 88-2, 109-11,

110-14, 152-9, 152-10,

156-5, 166-7, 166-8,

168-5

y.+ingä : 49-11, 77-13

y.+ini : 23-19, 23-20

yüzläb : yüzlerce.

y: 12-24

yüzlänmä- : yüzleşmemek.

y.+gäy : 7-10

yüzsiz : yüzsüz.

y. : 76-17

y.+niñ : 76-17

yüzägä (kel-) : oluşmak, ortaya

çıkma.

yüzägä (kel-) : 12-13

Z

zâe : 1. zayi. 2. boşuna, boş yere.

z. : 122-16

zâhâr : zehir.

z. : 36-3, 123-9

zâh(ø)r+i : 9-8, 60-4,
60-5, 81-8, 87-2, 167-1

zâh(ø)r+ini : 152-17

zâhârlâş : zehirleyiş, zehirleme.

z. : 12-19

zâhir : zâhir.

z. : 7-3, 7-4

zâlim : zâlim.

z. : 40-4

z.+dân : 13-14, 168-18

z.+niş : 9-9, 13-10,
166-19, 167-2

z.+lârdân : 5-14

zâmnâ : zamâne.

z. : 166-18

zâmbur : eşek arısı.

z.+niş : 168-2, 168-d

zâncir : zincir.

z. : 106-13

z.+ni : 167-9

zâr : altın, ziynet eşyası.

z. : 28-19, 43-6, 77-5

z.+i : 73-13, 73-14, 167-8

z.+ni : 167-9

zârhâl : altın (rengi).

z. : 57-9

zâr : hasret (-le ağlama), muhtaç.

z. : 22-12, 43-13, 150-4

zârâr : zarar.

z. : 87-8, 87-9, 120-22

zârbâ : darbe.

z. : 13-16

zârbulmâsâl : darbimesel, atasözü.

z.+niş : 7-22

zârgâr : kuyumcu.

z. : 77-5

zâtli : soylu.

z. : 116-13

zâvâl : bitme, son (-a erme).

z. : 88-5, 88-6, 103-17

zeb : süs.

z.+i : 75-2

zırkırâ- : sızlamak, zonklamak.

z.-ydi : 142-5

zikirhânâ : zikirhane.

z. : 141-19

zil : zillet.

z. : 158-11

zimdân : için için.

z. : 58-d

zindân : zindan.

z. : 62-12, 63-22

z.+dâ : 166-20

zinhâr : zinhar, asla.

z. : 120-16

ziyâfât : ziyafet.

z. : 49-5

ziyân : ziyân.

z. : 106-15

ziynât : ziynet (eşyası), süs.

z.+i : 28-17, 67-12,
67-13, 75-2

zor : 1. güçlü. 2. mükemmel.

z. : 39-2, 39- 120-20,
147-1, 147-2

z.+dân : 147-1

z.+dek : 146-22

z.+gâ : 146-22

z.+i : 27-10, 27-11

z.+niki : 166-18

zulm : zulüm.

z. : 166-20

z.+läri : 9-1

ÖZEL İSİMLER DİZİNİ

Hızır	: 170-3
A. S. Puşkin	: 4-30
Aforizmlər	: 7-D
Əlişer Nəvâiy	: 6-21, 7-D
Altın vâdiydən şabādälər	: 14-30
Əsərlər	: 4-D
Ətâyi	: 6-11
Əvâz Ötär Oğlu	: 7-25
Əybek	: 14-30
Bâbür	: 7-14
Bây İlä Hızmätçi	: 14-17
Bâytevät	: 113-9
Cöci	: 166-10
Çingiz	: 166-10
Devânu lugätit türk	: 5-19
Eşmät	: 103-12
Fürqat	: 7-25
Gülhaniy	: 7-19
Hamsä	: 6-21
Hämzä Häkimzädä Niyâziy	: 14-13, 14-27
Häsän	: 44-12
Häzâinül-määni	: 6-22
Husän	: 44-12
Husäyn Şäms	: 2-6, 2-7
Qızıl Özbekistân	: 2-10
Leningrad	: 5-D
Lisânüt-tayr	: 6-22
Literaturniy Sovremennik	: 4-D
Lutfiy	: 6-11, 6-20
M. Gorkiy	: 5-5, 6-D

Mähbubül-қulub	: 6-21
Mähmud ibn Muhämmäd Қaşғariy	: 5-18
Maһmur	: 7-15
Mähzunä	: 7-15
Mäkkä	: 134-12
Mälik Rahmānov	: 2-5
Mānsur N. Äfzālov	: 2-3, 16-18
Materyalı i isledovaniya	: 6-D
Mäysäräning işi	: 14-17
Muhämmäd	: 7-14
Muқimiy	: 7-25
Nādirä	: 7-15
Nävāiy	: 6-25
Nävāiy zāmāndāşlari	: 6-D
Nāzmül-Cävāhir	: 6-22
Özbek Halқ Maқāllari	: 1-1, 2-2
Özfān nāşriyāti	: 7-D
Puşkin ve vaspaminaniyah sovremennikov	: 5-D
Rüstām Kāmilov	: 2-5
Sābircān İbrāhimov	: 2-3
Sāidāhmäd Hudāybergānov	: 2-3
Sākkākiy	: 6-10
Sālih	: 7-14
Sāmārқand	: 107-8
Sir	: 28-10
Sirdāryā	: 28-D
Sulāymān	: 134-7
Tāşkent	: 6-D
Tāşkent	: 7-D
Tāşmät	: 103-13
Turāb Tolä	: 2-8
Türdi	: 7-15

Türkistân : 168-14
Uluğ Oktyabr : 14-5
Üväysiy : 7-15
V. İ. Lenin : 3-24, 4-6, 4-D
Zävqıy : 7-25

SONUÇ

“Özbek Halk Atasözleri” adlı metinde resmî ideolojinin etkisindeki atasözlerinin yanında Özbek Türklerinin –bir kısmını da bizim paylaştığımız- tarihine ait hepsi birer hazine kıymetindeki atasözlerine de ulaşma imkânı buluyoruz.

a) Metnimizde kullanılan ünlüler şunlardır; “a, ä, å, e, ı, i, o, ö, u, ü”. Metinde “ä” ile transkribe edilmiş ses “a-o” arası bir ses olup “a” ya daha yakındır. Ancak Özbek Türkçesinde bir “kapalı e” nin varlığından bahsedilse de bu “e” nin düz “e” den farkı belirgin değildir. Aynı durum –zaten alfabede de aynı harflerle gösterilmekteler- “o-ö” ve “u-ü” sesleri içinde geçerlidir; bu seslerin de söylenişi birbirine yakındır. Bu sonuca metnin Türkiye Türkçesine aktarılması sırasında danışıp fikirlerini aldığımız Özbekistan vatandaşı kişilerin ilgili kelimeleri telaffuz ediş şekillerinden vardık.

b) Eski Türkçeye ait kelimelerin büyük bir kısmı şekillerini aynen muhafaza etmekteler. Özellikle patlayıcı seslerin varlığı daha da belirginleşmiş bir şekilde korunmakta ve sızıcı seslerin bir kısmı da patlayıcı seslere değişmekteler. Batı Türkçesinde özellikle Oğuz Türkçesinde aşırı değişmeler Özbek Türkçesinde çok daha az. Bunlarla ilgili örnekleri “gramer” kısmında gösterdik.

c) Metnimizde ünsüzlere ait çeşitli seslerin korunmasında Eski Türkçeye sadâkatin ünlülerin korunmasında olmadığını görüyoruz. Ünlü uyumu –özellikle dudak uyumu- metnimizde neredeyse yok; hemen ilk heceden sonra bozulmakta. Meselâ:

E.T. $\text{qopuz} > \text{qobiz}$ Ö.T. (kopuz)(130-15)

ç) Metnimizde Eski Türkçedeki “damak n’ si (ŋ) nin belirgin bir şekilde korunduğunu görmekteyiz:

E.T. $\text{oŋ-} ; \text{oŋ-}$ (onmak, düzelmek)(106-2)

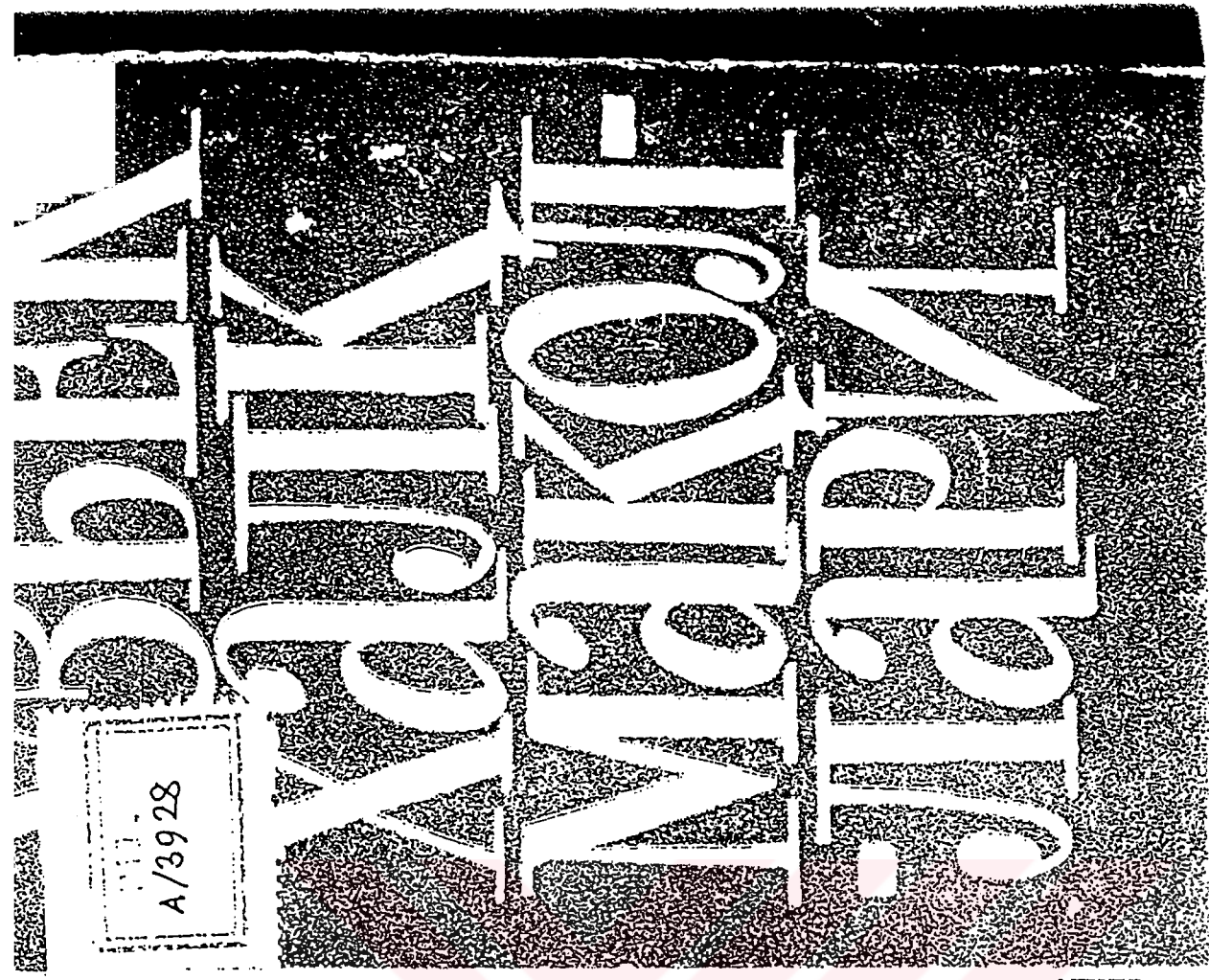
d) Metnimizde fiil çekimlerinde “zaman kayması” nın olduğunu düşünmekteyiz. Bununla ilgili birçok örnek tarmkripsiyon-aktarma bölümlerinde mevcut.

KAYNAKÇA

- ATALAY, Besim** ; Divânü Lügat-it Türk 4. cilt. TDK Yay Ankara , 1999.
- BARUTÇU ÖZÖNDER, F. Sema** ; Üç İtigsizler, TDK Yay. Ankara, 1998.
- BARUTÇU ÖZÖNDER, F. Sema** ; Muhakemetü'l-Lügateyn İncelemesi, TDK Yay, Ankara, 1995.
- BERDAK, Yusuf** ; Özbekçe – Türkçe ve Türkçe – Özbekçe Sözlük, Taşkent, 1993.
- COŞKUN, Volkan** ; Özbek Türkçesi Grameri ,TDK Yay. Ankara, 2000.
- DEVELLİOĞLU, Ferit** ; Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1998.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican** ; “Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri” Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1993.
- ERGİN, Muharrem** ; Türk Dil bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul, 1992.
- ERGİN, Muharrem** ; Orhun Abideleri, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1995.
- GABAIN, A. Von.** ; Eski Türkçenin Grameri (Çev. Mehmet AKALIN) TDK Yay., Ankara, 2000.
- KOMİSYON** ; İmlâ Kılavuzu , TDK Yay., Ankara, 2000.
- KOMİSYON** ; Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bak. Yay. Ankara, 1992.
- KOMİSYON** ; Özbekçe – Türkçe ve Türkçe – Özbekçe İzahlı Lügat, Özbek – Türk Liseleri Yay., Taşkent, 1997.
- KOMİSYON** ; Türkçe Sözlük , TDK Yay. Ankara, 2000.
- NECİPOVIÇ NECİP, Emir** ; Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü (Rusçadan çeviren ; İklil KURBAN) TDK Yay., Ankara, 1995.
- ÖZTÜRK, Rıdvan** ; Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil , TDK Yay., Ankara, 1997.
- TEKİN, Talat; ÖLMEZ, Mehmet** ; Türk Dilleri Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1995.
- TUNA, Osman Nedim** ; Karşılaştırmalı Türk Dil Bilgisi - Yaşayan Türk Lehçeleri, Lisans üstü basılmamış ders notları.
- TUNA, Osman Nedim** ; “Türk Dilbilgisi” Lisans Üstü Ders Notları, Malatya, 1986.
- TURAN, Zikri** ; Karşılaştırmalı Türk Dil Bilgisi – Orta Türkçe, Lisans üstü basılmamış ders notları, Sakarya, 1998.
- WURM, Stephan** ; “Özbekçe” (Çev.; Mehmet AKALIN) Türk Dünyası Araştırmaları 69. sayı, İstanbul, 1989, s. 183.

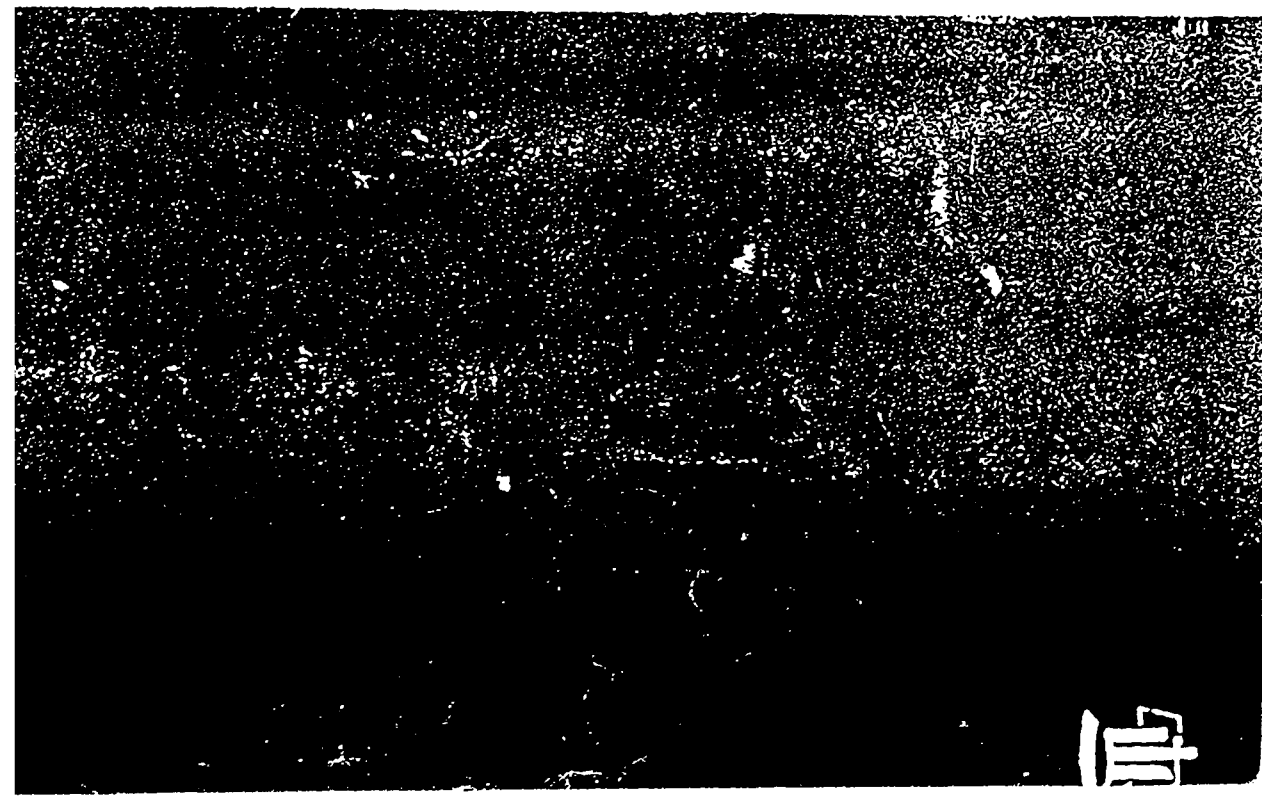
**YAMAN, Ertuğrul; MAHMUD, Nizamiddin ; “Özbek Türkçesi – Türkiye Türkçesi
ve Türkiye Türkçesi – Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu” TDK Yay.,
Ankara, 1998.**

A/3928

Y3BERK XAMK, MANKOMAPN

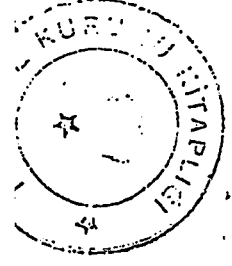
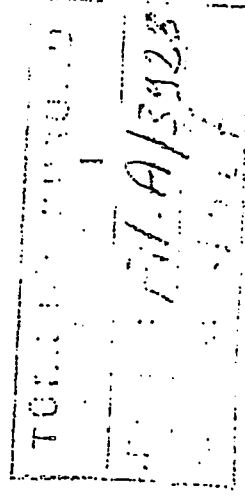
ST

1. Transkripsiyon
2. Tarkhiye Tarkhi: Axtarish.

Ўзбек
Халқ
Мақоллари

Учинчи нашри

„ТОШКЕНТ“
БАШНИИ
МАДАНИЕТ
НАШРИЯТИ
1965

1 НАШРИЕТ ДАН

- 2- Кўлингидаги «Ўзбек халқ мақоллари» тўпламини Мансур Афзалов, Собиржон Иброҳимов, Санд-аҳмад Худойбергановлар тўплаб нашрга тайёрладилар.
- 4- Шунингдек, бу китобга яна Малик Раҳмонов, Рус-там Комилов ҳамда Хусайн Шамслар тўплаган мақо-лар ҳам киритилди. Ёзувчи Хусайн Шамсини тўплаган мақоллардан фойдаланишда шонир Туроб Тўла ёрдам берди. Бундан ташқари, тўпламни нашрга тайёрлашда ўз вақтида «Қизил Ўзбекистон» газетаси редакцияси-нинг ташаббуси билан йиғилган халқ мақолларидан ҳам қисман фойдаланилди.
- 1- Нашриёт китобхоналардан тўплам ҳақидаги мулоҳаза-ларини сзиб юборишларини илтимос қилади.

1- ҲЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИ ҲАҚИДА

- 2- Мақоллар ҳам ўзбек халқ оғзаки ижодининг омма-вий жанрларидан биридир. Асрлар давомида оғзадан оғзага ўтиб келган мақоллар халқимизнинг дунёқароши, жамиятта бўлаган муносабати, тарихи ва руҳий ҳолати-ни фойдалайди.
- 3- Мақолларда ҳаётини тажрибалаар патижасида келиб чиққан қимматли фикрларнинг хулосаси фойдаланиди.
- 4- Мақоллар кўнчича поэтик формага эга бўлади. Улар ўзининг ихчам, ишчи ва пухталиги билан ҳам халқ оғзаки ижодининг бошқа турларидан фарқ қилади.
- 5- Мақоллар чуқур ва мукаммал мазмунга эга бўлиб, оғзаки ижоднинг омманинг донолиги, миллий анъана-ларда меҳнаткаш омманинг тажрибалари ҳамда меҳнат якуни-ни мужассамлашади.
- 6- Фольклор асарларининг бошқа ҳамма жанрлари ка-би мақолларда ҳам меҳнаткаш халқнинг орзу-умидлари, наратанарварлик, инсонпарварлик хислатлари, қисқаси, барча ижобий фазилатлари акс этган бўлади. Шу сабаб-дан ҳам уларнинг ижтимоий-сиёсий ва тарбиявий аҳа-миyatи гоят каттадир.
- 7- Доҳиймиг В. И. Ленин халқ мақолларини жуда сев-ган, ўз асарлари, нутқлари ва суҳбатларида улардан ус-улдан ҳам уларнинг ижтимоий-сиёсий ва тарбиявий аҳа-миyatини фойдаланган. У халқ мақолларига инҳоят-

- 3- снз, олтинш уларни ижод этиш осон гап эмас, асло!»¹
- 4- дейди.
- 5- Улуғ пролетар ёзувчиси М. Горький ҳам халқ ижоди- лига, айниқса, мақолларга юксак баҳо бериб: «Энг улуғ дополиқ сўзинг солданидадир. Мақоллар ва қўшиқ- лар ҳар вақт қисқа бўлади. Уларда бутун-бутун китоб- лар мазмунига тенг келадиган фикр ва сўзгилар мавжуд бўлади»² деган эди.
- 11- Шунинг учун ҳам классик ёзувчиларимиз, шоирла- римиз халқ ижодида, айниқса, мақолларга кўпроқ му- рожаат этганлар ва улардан баракали фойдаланганлар.
- 14- Узбек халқ мақоллари ҳам энг қадимги замонлар- дан бери халқ орасида айтилиб, пухталаниб, авлоддан авлодга энг яхши маънавий мерослардан бири бўлиб ўтиб келади. Масалан: XI асрнинг буюқ филолог олими Маҳмуд ибн Хусайн ибн Муҳаммад Кошғарий ўзининг «Девону луғотит турк» номли классик асарида қадимий уруғ ва қабилалар орасида кенг тарқалган мақол- лардан жуда кўп намуналар келтиради. Бу мақоллар- нинг бир қисми ҳатто ҳозир ҳам халқимиз орасида турли вариантларда ишлатилиб келинади. Масалан:
- 21- Девонда: «Кинш оласи ичтин,
- 25- Йилқи оласи тоштин».
- 26- Ҳозирда: «Одам оласи ичнда,
- 27- Мол оласи тишнда».
- 28- Девонда: «Ош тоғути туз».
- 29- Ҳозирда: «Ошнинг таъми туз билан».

¹ Пушкин в воспоминаниях современников, Ленинград, 1950 йил, 455-бет.

² М. Горький, материалы и исследования. 1 т., 1934 йил, 114-бет.

- 4- тўпلامини тузиш керак. Бу эса, ёзувчиларимиз ва но- тичларимиз учун катта бир хазина бўлиб хизмат эта- дин»¹ деган эди.
- 7- Яна бошқа бир жойда В. И. Ленин халқ мақоллари, афоризмлар, қочирқиқ сўзлар гоёт мураккаб ҳодисалар- нинг моҳиятини очишда муҳим роль ўйнаганини таъ- киқилаб шундай дейди: «Шу хил қочирқиқ сўзлар ҳам бўладики, бундай қочирқиқ сўзлар гоёт мураккаб ҳоди- саларнинг моҳиятини яхши ифодалаб беради»².
- 13- Ҳақиқатан ҳам мақоллар, маталалар, афоризмлар, кишиларнинг, айниқса, ёшларнинг онгини ўстиради, уларни тўғри, ростгўй, меҳнатсевар, мард, жасур, сабот- дан ва матонатан бўлишга ўргатади, кишидаги энг яхши инсоний фазилатларни тарғиб этади. Шунингдек, ёзув- чилар, шоирлар ва нотичларнинг сўз бойликларини орт- қирилади, уларнинг асарларини бадийий жиҳатдан гоёт ютаъбирли қилади.
- 20- Узбек халқ мақолларининг тематикаси бой ва хил- хилдир.
- 23- Турмушнинг ҳамма соҳасида: меҳнат жараёнида, жонан суҳбатларда, ёзма адабиётимизда мақол ва ҳик- матли иборалар жуда кўп ишлатилади. Англатилмоқчи бўлган фикрлар образли қилиб ифодаланади. Шунинг учун ҳам халқимиз: «Сўзинг кўрки — мақол». «Яхши нақа — томир ақл», «Оталар сўзи — ақлнинг кўзи» деб бекорга айтмаган.
- 29- А. С. Пушкин рус халқи яратган мақолларни кўз- дан кечирар экан, уларнинг мазмуни ва бадийий гўзалли- гига қойил қолади. Узи ҳам улардан гоёт усталик билан

¹ «Литературный современник» 1940 йил, 1-сон, 10-бет.

² В. И. Ленин. Асарлар, XX т., 299-бет.

- 2- Қиш кишига қонушур».
- 3-Хозирла: «Тог тоғ билан қонушмас.
- 4- Одам одам билан қонушар».
- 5-Девонда: «Эр сўзи бир».
- 6-Хозирла: «Эриниң сўзи битта».
- 7- Еки: «Йилги сўзи бир бўлар».

8- Мақол ва афоризмлар ёзма адабиёт нақиллариниң ижодида доимо катта ва муҳим ўрни олиб келган.

9- Класси: адабиётимизниң нақилларидан Саккокий, 10-Атойи, Аутфий ва бошқа шоирлар, ёзувчилар ўз асарла- 11-ринниң халқчиллиги учун курашганлар, халққа тушуни- 12-лиши осон бўлиши деб халқ ижодидан самарали фойда- 13-ланганлар. Улар, айниқса, ўз гагал ва достонларини 14-хаалқиниң чуқур, доно фикрини ўз ичига олган мақоллар 15-ва ҳикматли сўзлар билан безаганлар:

- 11- «Ақиниңга тунар ҳар лаҳза гису.
- 12- Масалдурким: «Чароғ туби қароңгу»
- 13- Тутармен кўзки кўрсам оразиниңи,
- 14- Ки дераар: «Оққан ориққа оқар сун!»¹

(Аутфий)

- 21- Улуғ Алишер Навоий ўзиниң «Хамса», «Махбубу
- 22- қулуб», «Хазонул-маонн», «Назмул-жаюҳир», «Лисо-
- 23- нут-тайр» сингари асарларида ҳам жула кўн мақоллар
- 24- ва ҳикматли сўзларни ишлатди.
- 25- Навоий мақол ва афоризмларни ижодий қайта иш-
- 26- лаб, уларни гоаяннй-бадиний жиҳатдан юксак даражага
- 27- кўтарди: бу мақоллар ва ҳикматли сўзлар сайқаллаша-
- 28- ди, бадиний жиҳатдан гўзал намунага айланади:

¹ Навоий замондошлари, Тошкент, 1948 йил, 139- бст.

- 1 «Агар арпа ҳам сочса бўлмоққа тўқ,
- 2 Анга бутдой ўрмоқни инкони йўқ».
- 3 «Агар қимсадиш зоҳир ўласа ёмон,
- 4 Кўрар ҳар инким, зоҳир этди ҳамон».
- 5 «Андоқ қариким, йўқ анда ойиши хирад,
- 6 Ул ёш ортуқки, толди талқини хирад».
- 7 «Бир лирам олмақ чекинбон даст ранж,
- 8 Яшироқ андинки, биров берса ганж».
- 9 «Дамингдин йироқ тутмагил хушин,
- 10 Ки юзлаимагай ҳардам офат сенга!»¹.

11 Навоийнинг баъзи бир ҳикматли сўзлари турмушга 12-кириб кетган. Биз улардан айримларини бу тўпламга 13-киригдик.

- 14- Навоийдан кейин ўтган Бобир, Муҳаммад Солиҳ,
- 15-Турди, Махмур, Нодира, Маҳзуна, Увайсий каби ёзув-
- 16-чиларимиз ҳам ўз асарларида мақол ва ҳикматли сўз-
- 17-лардан кўн фойдаланганлар.
- 18- XVIII аср охири ва XIX асрнинг биринчи ярмида
- 19- яшаган ўзбек масалчиси Гулаҳаший ўз масаллариниң
- 20- ҳажлий кучини ошириш, халқ ҳаёти билан боғлаш ва
- 21- бадиний жиҳатдан янада пухталаш мақсадида халқ ма-
- 22- қолларидан баракали фойдаланган. «Зарбулмасал»нинг
- 23- таъсир кучини ошириш ва уни китобхонларга манзур
- 24- қилишда ўзбек халқ мақоллариниң хизмати каттадир.
- 25- Муқимий, Фурқат, Завқий ва Аваз Утар ўғли каби
- 26- демократ шоирлар ҳам ўз асарларида халқ ижодиниң
- 27- гўзал намуналаридан кенг фойдаланганлар.

¹ Алишер Навоий, Афоризмлар, Узфан наш- рieti, Тошкент, 1941 йил, 7, 8, 9, 15, 21-бетлар.

- 1- ишиг халққа қилган жабр-зуулмаларни усталык билан шош
- 2- этилади:
- 3- «Бекнинг чашмасидан сув ичма!»
- 4- «Бой бой учун тирнади,
- 5- Қамбағал камбағалга бўлишадн».
- 6- «Бой бойга боқар,
- 7- Сув сойга оқар».
- 8- «Илоннинг заҳри ёмон,
- 9- Золаниннинг қаҳри ёмон».
- 10- «Оқ ит, қора ит — бари бир ит».
- 11- «У роқда йўқ, машоқда йўқ,
- 12- Хирмонда ҳозир».
- 13- «Халвони ҳоким ер,
- 14- Қалтакин етим ер».
- 15- Меҳнатқаш омма ўзи яратган мақоллар, ҳикматли
- 16- сўзларда дни ниқоби остида ўз шахсий маффаати учун
- 17- курашувчи руҳонийларнинг сирларини очиб ташлайди:
- 18- «Домла-нмом оч қолса бозор кезади,
- 19- Сўфи оч қолса мазор кезади».
- 20- «Эшоннинг қорни бешдир,
- 21- Бирн ҳамша бўшдир».
- 22- Дўстларга шафқат, душманларга нафрат, иттифоқ
- 23- ва иннок бўлиб яшаш, кўплашиб, коллектив бўлиб иш-

- 1- Узбек халқ мақолларида она Ватанин севини, уни
- 2- ҳар қандай ички ва ташқи душманлардан кўз қорачиғи-
- 3- дай сақлаш — асосий ўрнлардан бирини эгаллайди.
- 4- Ватанга бўлган муҳаббат ва садоқатни ифодалаш, унинг
- 5- ҳадр-қимматини уқтириш образли ифодаларда талқин
- 6- этилади:
- 7- «Булбул чаманин селар,
- 8- Одам — ватанин».
- 9- «Қиши юртида шоҳ бўлгунча,
- 10- Уэ юртинга гадо бўл».
- 11- «Она юртинг омон бўлса,
- 12- Рангн-рўйинг сомон бўлмас».
- 13- «Она юртинг — олтин бешинг».
- 14- «Тугнаган жойинг,
- 15- Кўзингга ўтдай кўринадн».
- 16- «Эл бошига тушган иш —
- 17- Эр бошига тушганн».
- 18- «Эр йингит — эл ғамида».
- 19- «Юрт кўрмасаң ўзарсан,
- 20- Кўрмасаң тўзарсан».
- 21- Ватанга муҳаббат ва садоқат ҳислари билан тўлган
- 22- кенг меҳнатқаш омманин ҳоким синф, эксплуататорлар-
- 23- га қарши кураши, нафрат ва газабн мақолларда жуда
- 24- кенг ўрин олган. Бу турдаги мақолларда ижтимоий
- 25- ҳаёт, синфий кураш реал акс этади, эксплуататорлар-

1- лаш гоёлари . мақолларнинг асосий маъзани ташки
2- этади:

3- «Бирлашган ўзар,
4- Бирлашмаган тўзар».

5- «Дўстинг минг бўлса ҳам, оз,
6- Душманинг бир бўлса ҳам, кўп».

7- «Кўпчилик тикилса тоғ қулайди».

8- «Куч — бирликда» дейиш билан меҳнаткаш омма-
9- нинг куч-қудратининг бирлашуви натижасида эришсла-
10- диган муваффақиятлар улуғланса, «Куч — бирикма» де-
11- йиш билан илм-фан орқали бутун соҳада нағари кетиш
12- мумкинлиги уқтирилади.
13- Қолмакнинг, кўччиликка, юрт-элга суяймай, ўзича
14- тўдадан ажралиб қолган, шунингдек, дўстсиз, поиттифоқ
15- шахслар мақолларда қаттиқ танқид қилинади:

16- «Бўлинганин бўри ер,
17- Айрилганин айиқ ер».

18- «Елғиз отнинг чанги чиқмас,
19- Чанги чиқса ҳам донгги чиқмас».

20- «Олтовлон ола бўлса,
21- Оғзидаги олдираб.
22- Тўртовлон тугал бўлса
23- Унмаганин ундирар».

24- «Тўдадан ажралган тўрга тушар».

25- Шунингдек, мақолларда меҳнат, айниқса бир-бири-
26- га кўмаклашиб, шериклашиб, кенгашиб қилинган меҳнат

1- сорурум бўлади, битмай қомайди, деган гоё нағари су-
2- риллади. Меҳнат улуғланади:

3- «Барвақт қилинган ҳаракат,
4- Ҳосилга берар барақат».

5- «Дарё сувини баҳор тоширар,
6- Одам қадриш меҳнат оширар».

7- «Олтин ўтда биллилар,
8- Одам — меҳнатда».

9- Мақолларда инсоннинг яхши фазилатларини улуғ-
10- лаш билан бирга, ўтмишдан — фсодаланэм, капитализм
11- қ- жамиятидан қолган ёмон одатлар қаттиқ қораланади.
12- Ўша жамиятда туғилган хасислик, онқўзлик, ўғрилик,
13- тлаончилик, тонамааччилик, фирибгарлик, манманлик, ял-
14- қовлик, аёлларга наст назар билан қараш, безорчилик
15- каби ярамас ҳоллар аёвсиз равишда фош этилади. Кўп-
16- чилик мақолларда бу асчилик қолдиқларига қарши ку-
17- рани ҳамда янгилик сари нитилаш гоёси нағари сурп-
18- ладди:

19- «Бахнанинг боги кўкармас».

20- «Бетамизнинг бети бўлмас,
21- Безоричинг — уятти».

22- «Пес нес билан қоронгида топишар».

23- «Қозонга яқин юрсанг қароси юқар,
24- Ёмонга яқин юрсанг балоси юқар».

25- Мақоллар ҳушёр бўлишга, дўстини душмандан фарқ
26- қилишга, инсонпарвар, хушфезъл, ширин сўз, садоқатли

- 1- Етим бола асрасанг.
- 2- Юрак-бағриңг доғ әтар».
- 3- «Камбагални сыйласанг,
- 4- Чориги билан тўрга чиқар».
- 5- «Қум йиғилиб тош бўлмас.
- 6- Қул йиғилиб бош бўлмас».
- 7- десса, меҳнаткаш омма уларга қарши:
- 8- «Амириңг ошидан,
- 9- Фақиринг мушти яхши».
- 10- «Золимнинг жойи жаҳаннам».
- 11- «Камбагалнинг бахти,
- 12- Бойинг тахтини йиқитар».
- 13- «Фосиқдан ҳаё тилама,
- 14- Золимдан — пафо».
- 15- каби ўзлариниң мақолларини яратиб, ҳоким синф маф-
- 16- курасига қаттиқ зарба бериб келганлар.
- 17- Мақоллар фольклорнинг бошқа жанрлари, жумла-
- 18- дан, достонларда, эртакаларда, кўшиқларда ҳам, юқори-
- 19- да айтганимиздек, жула кўп учрайди.
- 20- Шунингдек, кўпчилик халқ эртаклариниң охири
- 21- ҳам, қиссалар ҳисса тарзида, мақол ёки тарбиявий аҳа-
- 22- миятта эга бўлган бирон бир панд-насихат билан тугайди.
- 23- Кўнгина мақоллар мажозий маънода ҳам ишлати-
- 24- ладн. Мажозий маънода айтилаган бундай мақоллар ўз
- 25- ўрнида маълум бир воқиа-ҳодиса билан болганган ҳол-
- 26- да ишлатилади. Масалан: «Қули қимирлаганиниң огзи
- 27- қимирлар» дессак, албатта, меҳнат қилиш аниглашлади.
- 28- Бу ўрнда: «Қозонда бўлса чўмичга чиқар», «Қизим,

- 1- бўлишга, ота-она, қариндош-уруғ ва дўстларни қадр-
- 2- лашга, катталарни хурмат қилишга, кичикларга нисба-
- 3- тан шафқатли бўлишга ўргатади:
- 4- «Бугдой нонинг бўламасни,
- 5- Бугдай сўзинг бўлсин».
- 6- «Онангни кифтингда тутсаңг,
- 7- Синганигни бошингда тут».
- 8- «Яхши билан юрсаңг старсан муродга,
- 9- Емон билан юрсаңг қоларсан уятга».
- 10- «Хурмат қилсаңг хурмат кўрсаңг».
- 11- Мақолларни лаврлар буйича классификация этиш
- 12- ҳозирча қийин. Мақоллар ҳамма вақт халқ ҳаёти, меҳ-
- 13- нати, кураш тажрибалариниң меваси сифатида юзага
- 14- келади.
- 15- Мақолларда ҳам эксплуататорлар билан эксплуатат-
- 16- ция қиланувчилар ўртасидаги қарама-қаршилик, синфий
- 17- кураш ва бир-бирларини кўра олмаслик каби кайфият-
- 18- лар ўз инфоласини топиб келган. Агар ўтмишда ҳоким
- 19- синф вакиллари меҳнаткаш омманинг миясини захарлаш
- 20- ва уларни ўз голларига бўйсундириш мақсадида қатор
- 21- реакцияон мақоллар яратиб, улардан ўз маифаатлари
- 22- йўлида фойдаланиб келган бўлса, кенг меҳнаткашлар
- 23- оммаси ҳам улариниң бу реакцияон мақолларига қарши
- 24- юзлаб, мнглаб ўз мақолларини яратиб, бундай мақол-
- 25- ларда уларга қарши ўзлариниң нафратларини инфода-
- 26- лаб келганлар. Инюнчи эксплуататорлар:
- 27- «Етим кўзи асрасанг,
- 28- Огзи-бурнинг ёғ әтар.

- 1- даёқ қатор янги мақоллар ва афоризмларни ишлатади.
- 2- Бу мақоллар ва афоризмлар романдаги воқналарнинг
- 3- борлиши, қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракатлари, образла-
- 4- ри, ички ва ташқи қиёфаларини очишда муҳим роль ўй-
- 5- нади:
- 6 - «Бир орзу ўн орзу болаалайдн».
- 7- «Ер — ҳосилининг онаси бўлса,
- 8- Отаси — мсҳият».
- 9- «Колхоз — барака дарёси».
- 10- «Пахта — колхоз рўзгорининг филли».
- 11- «Пахта териш —
- 12- Олтин териш билан баравар»
- 13- каби янги мақоллар халқ орасида кенг тарқалиши нати-
- 14- жасида, янги вариантлар яратилишига ҳам сабаб бўл-
- 15- моқда.
- 16- Утмишда яратилган ва ишлатилиб келинаётган энг
- 17- яхши мақоллар, халқ донишмандлигининг намунаси си-
- 18- фатида, ҳозир ҳам жуда катта тарбиявий аҳамиятта
- 19- эгадир. Бундай мақоллар ҳозирги даврда яратилган ва
- 20- яратилаётган мақоллар, маталлар ва ҳикматли сўзлар
- 21- қаторида маънавий бойлигимизнинг қимматбаҳо хази-
- 22- насини ташкил этади.
- 23- Давримиз талабига жавоб бермайдиган бир қанча
- 24- мақоллар эскириб, ўз қимматини йўқотиб бормоқда.
- 25- Шунинг билан бир қаторда, кўпчилик мақоллар биз-
- 26- нинг давримизда янги мазмунга эга бўлмоқда.
- 27- Совет даврида яратилган ва яратилаётган мақоллар
- 28- ва афоризмларда совет халқининг ҳаёти, коммунистик
- 29- жамият қуришдаги ютуқлари акс этмоқда.

- 1- сенга айтаман, «Келишим, сен эшит», «Қимирлаган — қир
- 2- ошар», «Юрган — дарё, ўтирган — бўйра», «Кўйинигдан
- 3- тўкнлса — кўнжнингга» каби қатор мақолларни мисол
- 4- қилиб кўрсатиб ўтиш мумкин.
- 5- Улуғ Октябрь соцуналистик революциясидан кейин
- 6- янги совет жамиятимиз тузуми билан боғлиқ бўлган
- 7- қанчадан-қанча мақоллар, ҳикматли сўзлар, идсоматик
- 8- иборалар вужудга келди. Шаҳар саноатининг ўсиши ва
- 9- қишлоқ хўжалигининг ривожланиши, янги техникадан
- 10- қишлоқ хўжалигида баракали фойдаланиш кабилар халқ
- 11- оғзаки ижодида, жумладан, мақоллар ва афоризмларда
- 12- типиклашган ҳолда ўз ифодасини топиоқда.
- 13- Бу соҳада биринчи намуна кўрсатган Ҳамза Ҳаким-
- 14- зода Нисёий бўлди. У ўз асарларининг сиёсий жиҳатдан
- 15- ўткир, бадиний юксак ва таъсирчан бўлиши учун ҳаракат
- 16- қилди ва шу мақсадда халқ мақолларидан баракали
- 17- фойдаланди. «Бой ила хизматчи», «Майсаранинг иши»
- 18- ва бошқа асарларида халқ ижоди, айниқса мақоллар,
- 19- қочирлиқ сўзлар кўн учрайди:
- 20- «Боболардан бир сўз бор,
- 21- Эшитг, огажон:
- 22- Босган нелдан қайтмас,
- 23- Улса ҳам арслон».
- 24- Еки:
- 25- «Йигит деган эр бўлур,
- 26- Меҳнат кўрса шер бўлур».
- 27- Ҳамза Ҳакимзодалан сўнг бошқа ўзбек совет ёзув-
- 28- чилари ҳам ўз асарларида халқ мақолларидан фойдала-
- 29- нишга киришдилар. Айниқса, бу соҳада атоқли ёзувчи-
- 30- миз Ойбек бошқаларга ўрнат бўла олади. У ўзининг фа-
- 31- қат бир «Олтин подийдан шабадалар» романининг ўзи-

- 1- Үзбек халқ мақолларининг ҳали шу пайтгача мум-
- 2- каммалоқ бир тўплами нашр этилган эмас. Холбуки,
- 3- уларни мумкин қадар кўпроқ тўплаб (вариантлари би-
- 4- лан) нашр этишга аллақачон вақт келган, бунга эҳтиёжи
- 5- ҳам жуда катта.
- 6- Тўпламга кирган мақоллар, аввало, тсмалар бўйича
- 7- тахминан ажратилиб чиқилди. Сўнгра уларни ҳар бир
- 8- тсма ичиде алфавит сирасига солинди.
- 9- Бавън мақолларининг вариантлари, шушиндек, ёзиш
- 10- мумкин бўлмаган сўзлар ўрнига киритилган ўзгартиш-
- 11- лар, қавс ичиде берилди.
- 12- Тўпламга кирган мақоллар ва афоризмлар шу вақт-
- 13- гача босилиб чиққан мақоллар тўпламлариндаги ва дарс-
- 14- ликлардаги вариантлари билан солиштирилиб чиқилди.
- 15- «Үзбек халқ мақоллари» тўпламининг бу нашри
- 16- кундалик матбуотда кўрсатилиб ўтилган айрим камчи-
- 17- ликлардан тузатилади ва бир мунча янги мақоллар билан
- 18- тўлдирилди.

М. И. Афзалов.

Сўзнинг кўрки — мақол

2- ВАТАН ВА ВАТАНПАРВАРЛИК ҲАҚИДА

- 3- **Б**улбул чаманини сезар,
- 4- Одам — Ватанини.
- 5- Бўл Ватанга пахтакор;
- 6- Ватан ссидан миннатдор.
- 7- Ватаниннг вайронаси —
- 8- Умрининг ғамхонаси.
- 9- Диндан чиқсанг ҳам, элдан чиқма!
- 10- Еридан айрилган етти йил йиғлар,
- 11- Элидан айрилган ўлгунча йиғлар.
- 12- Ёвдан қўрққан — ёвга дўст,
- 13- Элни суйган — эрга дўст.
- 14- Иш кучини елга берма, ерга бер,
- 15- Ҳамғармани елга берма, элга бер!
- 16- Капалак гулини соғинар,
- 17- Булбул — куйини.

- 1- Киши юртида шоҳ бўлгунча,
- 2- Уз юртингда гадо бўл!
- 3- (Киши юртида султон бўлгунча,
- 4- Уз юртингда ултон бўл!).
- 5- (Узга элиниг султони бўлгунча,
- 6- Уз элинигнинг чўпони бўл!).
- 7- Майдонда синалган — элда азиз.
- 8- Мард бўлсанг, майдонга чиқ!
- 9- (Мард бўлсанг, кучингни майдонда кўрсат).
- 10- Мард майдонда биллигар.
- 11- Мардни майдонда сина.
- 12- Она юртинг — олтин бешинг.
- 13- Она юртинг омон бўлса,
- 14- Ранги-рўйинг сомон бўлмас.
- 15- Тинчлигинг — ҳурлигинг.
- 16- Туғилган жойинг кўзингга ўтдек кўринади.
- 17- Уруш бўлса — туриш йўқ.
- 18- Халқ иши — ҳақ иши.
- 19- Халққа суянсанг бўласан,
- 20- Халқдан чиқсанг сўласан.

- 1- Эл билан кесилган бармоқдан қон чиқмас.
- 2- Эл бошига тушган иш —
- 3- Эр бошига тушгани.
- 4- Эл нима бўлса, сен ҳам шу.
- 5- Эл сенга чўзса қўл,
- 6- Унга доим содиқ бўл!
- 7- Эл яхшиликни унутмас.
- 8- Элга берсанг ошингни,
- 9- Эрлар силар бошингни.
- 10- Итга берсанг ошингни,
- 11- Итлар гажир бошингни.
- 12- Элга маъқул — сенга маъқул,
- 13- Элга эл қўшилса — давлат,
- 14- Элдан эл кетса — меҳнат.
- 15- Элга қўшилган оройиш топар.
- 16- Элга қўшилганиниг кўнгли тўқ,
- 17- Элдан ажралганиниг бети йўқ.
- 18- Элга қўшилсанг эл бўласан,
- 19- Элдан ажралсанг ер бўласан.
- 20- Элда бори — сенда бори.
- 21- Элдан айрилгунча, жондан айрил.
- 22- Элдан айрилиб бўлмас.

Элнинг омон булса — сен омон.

- 2- Элининг-юртинг бўлмаса,
- 3- Ойинг-кунинг бўлмасин.

4- Элининг назаридан қолма!

5- Эр йигит — эл ғамида.

- 6- Юрт қўрисианг ўзарсан,
- 7- Қўримасанг тўзарсан.

8- Юртдан айрилганни ёв чопади.

9- Юртдан чиқсанг ҳам, элдан чиқма!

10- Юрти бойнинг ўзи бой.

- 11- Узганинг тоқу равоқидан,
- 12- Узингнинг айвонинг яши.

13- Хар ким — элига, ўрдак — кўлига.

1- МЕХНАТ ВА МЕХНАТСЕВАРЛИК ҲАҚИДА

2- Ариқ қазимасанг отизга¹ сув бормас.

3- (Ариқ қазимасанг сув чиқмас).

4- Арпа эккан арпа олар,

5- Буғдой эккан буғдой олар.

6- Ақлли одам қиш ғамини ёз ер,

7- Кеча бўлса хўрагини оз ер.

8- Барвақт қилинган ҳаракат,

9- Ҳосилга берар баракаат.

10- Баҳорги беғамлик — кузги пушмонлик.

11- (Баҳорги ҳаракат — кузги баракаат).

12- Бекор тургунча, бекор ишла!

13- Белни пешлаган билар,

14- Ерни ишлаган билар.

¹ О т и з — полпа, экин майдони.

- 1- Берсанг — оласан, эксаңг — ўрасан.
- 2- Бир йил тут эккан киши,
- 3- Юз йил гавҳар тсради.
- 4- Бир кун бурун сочсанг.
- 5- Ҳафта бурун ўрасан.
- 6- Бир туп ток эксаңг,
- 7- Бир туп тол эк!
- 8- Бирни кессанг, ўнни эк!
- 9- Бобонинг тол тикқани —
- 10- Ўзига ном эккани.
- 11- Бор — бор, ишда — бор,
- 12- Ишламаган — нонга зор.
- 13- Боғни боқсанг боғ бўлар,
- 14- Богмон-даҳсар ёғ бўлар.
- 15- Боқимсиз боғ тоғ бўлар,
- 16- Юрак-бағринг доғ бўлар.
- 17- Бугунги ишни эртага қўйма!
- 18- Бўй ишламас, қўл ишлар.
- 19- Гап билан ваъда берма,
- 20- Иш билан ваъда бер!
- 21- Гап билан шошма,
- 22- Иш билан шош!
- 23- Гап билгунча, иш бил!

- 1- Гапни кам сўзла,
- 2- Ишни кўп кўзла!
- 3- Дарахтдан мева оламан десанг,
- 4- Ниҳоллигидан парвариш қил!
- 5- Дарё сувини баҳор тоширар,
- 6- Одам қадрини меҳнат оширар.
- 7- Деҳқон бўлсанг куз ҳайда,
- 8- Куз ҳайдамасанг юз ҳайда!
- 9- (Ер ҳайдасанг куз ҳайда,
- 10- Куз ҳайдамасанг юз ҳайда!)
- 11- Деҳқон бўлсанг шудгор қил,
- 12- Мулла бўлсанг такрор қил!
- 13- Деҳқоннинг хазинаси — ер.
- 14- Ер-сув — битмас кон.
- 15- Ер — тўйдирар, ўт — куйдирар.
- 16- Ер тўймагунча, эл тўймас.
- 17- Ер — хамир, ўғит — хамиртуруш.
- 18- Ер — хазина, сув — олтин.
- 19- Ер юзини эр очар,
- 20- Эр юзини ер очар.

- 1- Ер экаманин уламанди,
- 2- Ер эрмаган дехонлар.
- 3- Эл қадрини биламайди,
- 4- Эл кўрмаган нодонлар.
- 5- Ерга ешатсанг ош битар,
- 6- Ошатмасанг тош битар.
- 7- Ери бойнинг — эли бойи.
- 8- Ерини алдаган — ўзини алдар.
- 9- Ер(ни) қазимасанг олтин чиқмас,
- 10- Қармоқ солмасанг баллиқ чиқмас.
- 11- Езги меҳнат — қишқи роҳат.
- 12- Емғир — экиннинг жонни.
- 13- Еш қўл — арслон панжаси.
- 14- Жағликка жағ бўлгунча,
- 15- Ақликка қўл бўл!
- 16- Жондан кечмай жонона қайда?
- 17- Тоққа чикмай дўлона қайда?
- 18- Жондан кечмай иш битмас.
- 19- Инсон қилолмайдингил ил йўқ.
- 20- Инсон қўли — гул.
- 21- Иш бор ерда ош бор.
- 22- Иш — ишни толар.

- 1- Иш — одамнинг роҳати.
- 2- Иш қилганга — қол-қол,
- 3- Қилмаганга — бўш қол.
- 4- Иш қурелинг соз бўлса,
- 5- Машаққатинг оз бўлар.
- 6- Ишга қўним — хирмонга унум.
- 7- Ишлаб топганинг оши лаззатли.
- 8- (Меҳнатдан келган — ширин).
- 9- Ишлаган киши ҳоримас.
- 10- Ишлаган — тишлайди,
- 11- Ишламаган — кишнайди.
- 12- Ишлаган — хор бўлмас.
- 13- Ишлаганнинг оғзи ошга тегар,
- 14- Ишламаганнинг боши тошга тегар.
- 15- Ишламаган — тишламас.
- 16- Ишнинг боши — бошлангунча.
- 17- Ишнинг омади — ўз вақти.
- 18- Ишнинг ўзини билгунча,
- 19- Кўзини бил.
- 20- Ўнгит моли — ерда.

- 1- Йиғлаб-йиғлаб марза олсанг,
- 2- Уйнаб-уйнаб суғорасан.
- 3- Кечки экиннинг хатари бор.
- 4- (Кечки экиннинг хатари кўп).
- 5- Кўз — қўрқоқ, қўл — ботир.
- 6- Кўп гапдан, оз бўлса ҳам иш яхши.
- 7- Мардни меҳнат енголмас.
- 8- Марднинг иши — меҳнат.
- 9- Меҳнат — бахт келтирар.
- 10- Меҳнат — ерда қолмас.
- 11- Меҳнат, меҳнатнинг таги — роҳат.
- 12- (Меҳнат тортган роҳат кўрар).
- 13- (Меҳнатсиз роҳат бўлмас).
- 14- Меҳнат қилиб топганинг,
- 15- Қанду асал тотганинг.
- 16- Меҳнат қилмай роҳат кўрмас,
- 17- Уруғ сепмай экин ўрмас.
- 18- Меҳнат ҳам эгиз-эгиз,
- 19- Давлат ҳам эгиз-эгиз.

- 1- Меҳнатдан дўст ортар,
- 2- Гийбатдан — душман.
- 3- Меҳнатдан қўрқма, миннатдан қўрқ.
- 4- Меҳнатсиз иш битмас,
- 5- Эрипчоқнинг қўли етмас.
- 6- Меҳнатсиз топилаган ошдан,
- 7- Меҳнатда топилаган тош яхши.
- 8- Нон سموқчи бўлсанг,
- 9- Ўтин ташиндан эринма!
- 10- Овчининг зўри шер отар,
- 11- Йигитнинг зўри ер очар.
- 12- Одам қилолмайдиган иш йўқ.
- 13- Одам қўли чўлни бўстон қилар.
- 14- Одамни пўстин эмас, иш қиздирар.
- 15- Одамнинг ҳусни меҳнатда.
- 16- Ола эккан оз олар,
- 17- Роса эккан соз олар.
- 18- Олиб қопгунча, сочиб қоч!
- 19- Олтип ўтда билинар,
- 20- Одам — меҳнатда.
- 21- (Олтип ўтда товланар,
- 22- Одам — меҳнатда).

1- Осмондан чалмак ёғилмас.

2- Осон ерда ош қайда?

3- Савр кирди,

4- Экинларга давр кирди.

5- Сада — соя берар,

6- Тол — хода берар.

7- Сендан ҳаракат, мендан баракат.

8- Сени иш снғмасин,

9- Сен ишни енг!

10- Сир! буйи — нур буйи.

11- Сувсиз ҳаёт бўлмас,

12- Меҳнатсиз — роҳат.

13- Сунбуланинг туққанини сув билар.

14- Тани — тупроқдан,

15- Ҳосили — кетмондан.

16- Текиннинг — миёнати кўп,

17- Меҳнатнинг — зийнати кўп.

18- Тер тўкиб меҳнат қилсанг,

19- Ердан ҳатто зар унар.

20- Тер тўкиб сочсанг уруғ,

21- Ер сени қўймак қуруқ.

1 С и р л а р ё.

28

1- Тер тўкмас — эр эмас,
2- Қўл тегмас — ер эмас.

3- Тер чиққандан жон чиқмас.

4- Терга боғган роҳатга боғар.

5- Тиндим тунда, тишмадим кундузи,

6- Бўлди қўй телпагим кундузи.

7- Тоғни баланд дема,

8- Талаб қилсанг чиқасан.

9- Ёвни кучми дема,

10- Ғайрат қилсанг йиқасан.

11- Тўкилса манглай теринг,

12- Унумли бўлар еринг.

13- Хазина ғойибдан эмас, меҳнатдан.

14- Чўпчак деган — чўп бўлар,

15- Тераверсанг кўп бўлар.

16- Экин эккан — текин ўрар.

17- Экинни эрта эккан,

18- Ҳосилни эрта ўрар.

19- Экмагунча унмас.

20- Эксанг — ўрасан.

21- Эрта эккан бутун олур,

22- Кечга қолган ўтин олур.

29

- 1- Эрта эккан хирмон қилур,
- 2- Кеч эккан армон қилур).
- 3- Эрта эккан — эрта ўрар.
- 4- (Экинчи эрта эккан,
- 5- Ҳосилни эрта олар).
- 6- Эсинг борида эл тани,
- 7- Кучинг борида ер тани!
- 8- Юрган йўлдан топади,
- 9- Утирган қайдан топади?
- 10- Ялқовликнинг охири хўрлик.
- 11- Қимирлаган қир ошар.
- 12- Қолган ишга қор ёғар.
- 13- Қўли қимирлаганиннг оғзи қимирлар.
- 14- (Қўли ўйнаганиннг оғзи ўйнар,
- 15- Қўли ўйнамаганиннг кўзи ўйнар).
- 16- Қўлидан ишини олсанг,
- 17- Оғзидан ошини олсан.
- 18- Ҳалол иш — лаззатли емиш.
- 19- Ҳалол меҳнат — яхши одат,
- 20- Берур сенга саодат.
- 21- Ҳамал кирди,
- 22- Экинларга амал кирди.

- 1- Ҳаракат, ҳаракатдан — баракат.
- 2- (Ҳаракат, ҳаракатдан унар баракат).
- 3- Ҳаракатинг эрта бўлса,
- 4- Кузда эрта ўрасан.
- 5- Меҳнатингни ҳалол қилсанг,
- 6- Ҳузурини кўрасан.
- 7- Ҳосилниг кам бўлса, ҳаводан кўрма.

1- КОЛХОЗ ВА КОЛЛЕКТИВЧИЛИК
ХАҚИДА

2- **Б**ОҒЛИ КОЛХОЗ — ЁҒЛИ КОЛХОЗ.

3- Колхоз — барака дарёси.

4- Колхоз мол кимшики?

5- Ким ишласа — шунинки!

6- Кўкка боқма, кўпга боқ!

7- Кўмаклаган иш — битар.

8- Кўп ёйилса — йўқ топилар.

9- Кўп оғиз бир бўлса,

10- Бир оғиз енгилар:

11- (Кўп оғиз бир бўлса,

12- Бир оғиз ер бўлар).

13- Кўп тупурса — кўл бўлар.

14- Кўпга кесак отма!

32

1- Кўлдан кўп ақл чиқар.

2- Кўлдан қуён (қочиб) қутулмас.

3- Кўпни ёмонлаган кўмилар.

4- Кўпни ёмонлаган кўзсиз қолар.

5- Кўпчилик бир муштан урса, ўлдиради.

6- Бир бурдадан берса, тўйдиради.

7- Кўпчилик бирикса, тоғни қулатар.

8- Кўпчилик лозим кўрса,

9- Қарвон туясини сўяр.

10- Кўпчилик қайда бўлса,

11- Тўқчилик шунда бўлар.

12- Кўпчилик қўлда унум кўп.

13- Молли колхоз — мойли колхоз.

14- Пахтанинг ҳар шонаси —

15- Мўл ҳосил иншонаси.

16- Пилланинг ҳар толаси —

17- Шойин-атлас онаси.

18- Халқ пуфласа бўрон бўлар.

19- Шериклашиб ишлаганинг,

20- Юраги шердай бўлар.

21- Қоматига ишонган,

22- Қаддини букиб кстади.

23- Кўпчиликка ишонган,

24- Мақсадига етади.

3-740

33

1- ДУСТАЛИК. АХИЛЛИК
ВА НОИТТИФОҚЛИК ХАҚИДА

- 2- Айрилганни айниқ ер,
- 3- Бўлингганни бўри ер.
- 4- Айрилиқ — ўлимдан қаттиқ.
- 5- Арғамчига қил — қувват.
- 6- Балиқнинг тириклиги сув билан,
- 7- Одамнинг тириклиги одам билан.
- 8- Бевафо дўстдан таёқ яхши,
- 9- Бебаҳра гулдан япроқ яхши.
- 10- Бемеҳр қариндошдан,
- 11- Меҳр билган ёт яхши.
- 12- (Бемеҳр қариндошдан,
- 13- Меҳрибон дўст яхши).
- 14- Бир майизни қирқ киши бўлиб епти.
- 15- Бир киши ариқ қазийди,
- 16- Минг киши сув ичади.

- 1- (Сув келтирар бир киши,
- 2- Экин экар минг киши).
- 3- Бир кўрган — билиш,
- 4- Икки кўрган — таниш.
- 5- Бир тариқдан бўтқа бўлмас.
- 6- Бирлашган дарё бўлур,
- 7- Тарқалган ирмоқ бўлур.
- 8- Бирлашган ёвни қайтарар.
- 9- Бирлашган куч сингилмас.
- 10- Бирлашган тоғни талқон қилар.
- 11- Бирлашган ўзар,
- 12- Бирлашмаган тўзар.
- 13- Дил оғритган дўст эмас.
- 14- Дўст ачитиб гапирар,
- 15- Душман — кулдириб.
- 16- Дўст дўстни кулфатда синар,
- 17- Одам одамни меҳнатда синар.
- 18- (Дўстни бошингга кулфат тушганда
сина).
- 19- (Чин дўст бошга иш тушганда синалар).
- 20- Дўст сўзини ташлама,
- 21- Ташлаб бошинг қашлама.

1- Кўнгилини дўст кўтарар.

2- Олтовлон ола бўлса,

3- Оғзидагин олдирад.

4- Тўртовлон тугал бўлса,

5- Кўкдагини ундирад.

6- (Олтовлон ола бўлса,

7- Оғзидагин олдирад.

8- Тўртовлон тугал бўлса,

9- Улмаганини ундирад).

10- Тириж бўлсак, бир ерда,

11- Ўлик бўлсак, бир гўрда.

12- Тўдадан ажралган тўрга тушар.

13- Тўпдан айрилгани қароқчи сапчар.

14- Тўпдан чиқсанг ҳам, кўпдан чиқма!

15- Тўяр ошни кўз танийди,

16- Ошнани кўнги танийди.

17- Уюрли қўйдан бўри ҳам кўрқар.

18- Чин дўст—туғишганинг билан тенг.

19- Чин дўст юракдан сўзлар.

20- Янги либос оройиш,

21- Яхши йўлдош осойиш.

22- Яхши дўст — жон озиғи,

23- Емон дўст — бош қозиги.

1- Дўстинг билан сирдош бўл,

2- Қилган ишнга қўлдош бўл.

3- Дўстинг учун заҳар ют.

4- Дўстингни ёмонлагандан қоч.

5- Дўстсиз бошим — тузсиз ошим.

6- Елғиз отини чанги чиқмас.

7- Чанги чиқса ҳам, донғи чиқмас.

8- Икки ёрти — бир бутун.

9- Икковга биров ботолмас,

10- Отлиққа яёв столмас.

11- Иш дўстинг — жон дўстинг.

12- Кенгаш қилган эл озмас,

13- Кенг бичилган тўн тўзмас.

14- Кенгашганга кенг дунё,

15- Талашганга тор дунё.

16- Кенгашли бичилган тўн тор келмас.

17- Кенгашли тўй тарқамас.

18- Кенгашмай, тенглашмас.

19- Куч — бирликда.

20- (Тирикликнинг кучи бирликда).

- 1- Қайроғоч қални бұласа ёмгир ўтмас.
- 2- Ҳамжиҳатлик — давлат,
Елғизлик — кулфат.
- 4- Ҳисобли дўст айрилмас.
- 5- (Дўст ҳисоби дилида).
- 6- (Дўстинг дўст бўлсин,
7- Ҳисобинг дуруст бўлсин).

1- ИЛМ ВА ХУНАР ҲАҚИДА

- 2- Билагаи зўр бирни йиқар,
3- Билими зўр мингни йиқар.
- 4- Билган билганин ишлар,
5- Билмаган бармоғин тишлар.
- 6- Билган ўқир, билмаган тўқир.
- 7- Билим — бахт келтирар.
- 8- Билим — давлатдан¹ қиммаг.
- 9- Билим — кучда, куч — билимда.
- 10- Билимли киши ўзар,
11- Билимсиз киши тузар.
- 12- Билимсиз кишига иш йўқ,
13- Ишсиз кишига ош йўқ.

¹ Д а в л а т — бу ўринда бойлик, яъни мол-дунё маъносида.

- 3- Билмагани сўраб ўрганган олим,
- 4- Орланиб сўрамаган ўзига золим.
- 5- Бир йилгитга етмиш икки ҳунар оз.
- 6- Давлат¹ тугар, билим тугамас.
- 7- Ёшликда ўрганган ҳунар,
- 8- Ўзингга ўлжага қолар.
- 9- Игначининг минг урганиш,
- 10- Темирчининг бир ургани.
- 11- (Темирчининг минг урганиш,
- 12- Босқончининг бир ургани).
- 13- (Қудунгарининг² минг урганиш,
- 14- Босқончининг бир ургани).
- 15- Илам — ақл чироғи.
- 16- Илам, билим — ерга эмас, элга.
- 17- Илам олиш — игна билан,
- 18- Қудуқ қазини билан тенг.
- 19- Илми йўқнинг кўзи юмуқ.

¹ Бу ўринда ҳам бойлик, мол-дунё маъноснда.

² Қудунгар — атлас ва бесқасамга кудуғ (тўқмоқ) уриб силлиқловчи уста.

- 2- Илми меҳнатсиз эғаллаб бўлмас.
- 3- Илмсиз — бир яшар,
- 4- Илмли — минг яшар.
- 5- Иш устасидан қўрқар.
- 6- Ишлаганинг менга,
- 7- Ўрганганинг ўзингга.
- 8- Кўзи сўқирлап кўкраги сўқир ёмон.
- 9- Кўп ўқиган кўп билар.
- 10- Мулла билганиш ўқир,
- 11- Бўзчи билганиш тўқир.
- 12- Оз-оздан ўрганиб доно бўлур,
- 13- Қатрадан кўпайиб дарё бўлур.
- 14- Озни билмаган кўлни билмас.
- 15- Олим бўлсанг, олам сеники.
- 16- Олтин ерда қолса ҳам,
- 17- Билимли ерда қолмас.
- 18- Ота касби — давлат касби.
- 19- Ота кўрган ўқ йўнар,
- 20- Она кўрган тўн бичар.
- 21- Пиринг кучли бўлгунча,
- 22- Билиминг кучли бўлсин.

- 2- Текин бойлик ахтаргунча,
3- Узингга боп хунар топ!
- 4- Темирчининг кўлида,
5- Темир эриб сув бўлар.
- 6- Тикансиз гул бўлмас,
7- Машаққатсиз — хунар.
8. Тилни билнш, дилни билншга йўл очар.
- 9- Уста кўрмаган шогирд,
10- Хар мақомга йўрғалар.
- 11- Чумчуқ сўйса ҳам, қассоб сўйсин.
- 12- Уқиган ўғил — отадан улуг.
- 13- Уқиган ўқдан ошар,
14- Уқимаган турткидан шошар.
- 15- Уқиганнинг ошиғи олчи.
- 16- Уқимаган яланг оёқ,
17- Баайни бир қуруқ таёқ.
- 18- Уқиш бошқа, уқиш бошқа.
- 19- (Уқиган яхши, уққан ундан ҳам яхши).
- 20- Уқиш — жафоли, кети — вафоли.
- 21- Уқишнинг эрта-кечи бўлмас.
- 1- Хунарда қулна сув олмаши
2- Қисматда қулогини бурар.
3- Қунг билан ўрган хунар,
4- Хунардан ризқинг унар.
5- (Хунар, хунардан — унар).
6- Хунар — зар, хунарсиз — хор.
7- Хунар тагида хунар бор.
8- Хунар ўрганиш учун ҳам, хунар керак.
9- Хунари йўқ кишининг,
10- Мазаси йўқ ишининг.
11- Хунарали киши оч қолмас.
12- Хунарали эр хор бўлмас,
13- Дўст-душманга зор бўлмас.

1- ДОНОЛИК ВА НОДОНЛИК ҲАҚИДА

- 2- А ввал ўйла, ксйин сўйла!
- 3- Айрон — ош бўлмас,
- 4- Нодон — бош бўлмас,
- 5- Айтувчи аҳмоқ бўлса,
- 6- Тингловчи доно керак.
- 7- Ақл бозорда соғилмас.
- 8- Ақл бўй билан ўлчапмас.
- 9- Ақл ёшда эмас, бошда.
- 10- (Тоғнинг кўржқ тош билан,
11- Одамнинг кўрки бош билан).
- 12- Ақл — Ҳасандир, одоб — Ҳусандир.
- 13- Ақлга — ишорат,
- 14- Нодонга — калтак.
- 15- Ақлдан ортиқ бойлик йўқ.

- 1- Ақли калта панд ёйди,
- 2- Ақли тийран қанд сйди.
- 3- Ақлли иш — қанотли қуш.
- 4- Ақлнинг ўлчови — ндрок.
- 5- Ақлсиз калланинг,
- 6- Хом қовоқдан фарқи йўқ.
- 7- Ақлсиз оғзидагини олдирар.
- 8- Аҳмоқ дўст ёвдан ёмон.
- 9- Аҳмоқ дўстдан ақлли душман яхши.
- 10- Аҳмоқ ўз оёғидан ҳорийди.
- 11- Аҳмоқ ўзини мақтар.
- 12- Аҳмоқ ҳориганини билмас,
- 13- Кўса — қариганини.
- 14- Аҳмоқни урма-сўкма, ишга сол.
- 15- Аҳмоқнинг жони азобда.
- 16- Аҳмоқнинг катта-кичиги бўлмас.
- 17- Аҳмоқнинг ўзи билмас,
- 18- Билганинг сўзига кирмас.
- 19- (Аҳмоқнинг ўзи билмас,
20- Ўзгани кўзга илмас).

- 1- Аҳмоққа жавоб — сукут.
- 2- Аҳмоққа — тўқмоқ.
- 3- Гапи тўмтоқнинг ўзи тўмтоқ.
- 4- Доно айтса — эл айтгани,
- 5- Элнинг ғамин сб айтгани.
- 6- Доно — дурдан аъло.
- 7- Донога иш — шону шуҳрат,
- 8- Нодонга иш — ғаму кулфат.
- 9- Доноликнинг чеки йўқ.
- 10- Инсон ақли — олмос.
- 11- Нодон сўзлар,
- 12- Доно ибрат олар.
- 13- Нодондан ақл кутма,
- 14- Бебурддан — номус.
- 15- Одамнинг тизгини — ақл.
- 16- Одамнинг ҳуснига баҳо берма,
- 17- Ақлига баҳо бер!
- 18- Ой тунда керак,
- 19- Ақл кунда керак.
- 20- Телба тенги билан,
- 21- Эстаги енги билан.

- 1- Телба тош йиғар.
- 2- Телбага тилмоч керакмас.
- 3- Телбанинг териси қалин.
- 4- Тентак тўрини бермас.
- 5- (Тентак тўрини талашар).
- 6- Тентакнинг ўти тепасидан ёнар.
- 7- Тил — ақл тарозуси.
- 8- Фикри равшаннинг сўзи равшан.
- 9- Фикрсиз одамдан тош яхши.
- 10- Уйлаб гапирган мақтовда бўлар,
- 11- Уйламай гапирган мазақда қолар.
- 12- Уйлаб қилинган иш битар,
- 13- Уйламай қилинган иш йитар.
- 14- Қуйма ақл бўлмаса,
- 15- Туртма ақл ҳеч бўлур.

1- МАРДЛИК ВА ИНСОНИЙЛИК ХАҚИДА

- 2- Айрон сўраб келгандан,
3- Челагингни ҳам қизғанма.
- 4- Айтган сўзни ютмоқ бўлмас.
- 5- Арслон наздаи қайтмас,
6- Йигит — сўзидан.
- 7- Кенг бўлсанг — кам бўлмайсан.
- 8- Кенг — кенгашиб йиртиллар,
9- Тор — тортишиб йиртиллар.
- 10- Кенга кенг дунё,
11- Торга тор дунё.
- 12- Мард бир сўзда туради.
- 13- Мард — бир ўйлар,
14- Номард — юз ўйлар.
- 15- Мард йўлида гов қолмас.

- 1- Мард — ўзар, номард — тўзар.
- 2- Марднинг қирқ ишидан,
3- Бир иши носоз бўлса ҳам, ўзи хижолат.
- 4- Маърака — мардники.
- 5- Эиёрат — халқники.
- 6- Нолиш билан иш битмас,
7- Мард номардга тиз чўкмас.
- 8- Номарднинг хотини бўлгунча,
9- Марднинг беваси бўл.
- 10- Номарддан ёрдам сўрама,
11- Юзингга солади!
- 12- Номардларга асло сунма бўйинингни,
13- Пуч ёнгоққа тўлдироди қўйинингни!
- 14- Номуссиз юрмоқдан,
15- Номусли ўлмоқ афзал.
- 16- Одам борки одамларнинг нақшидир,
17- Одам борки ҳайвон ундан яхшидир.
- 18- Одам бўлиш осон,
19- Одами бўлиш қийин.
- 20- Одам — одам билан,
21- Писта — бодом билан.
- 22- Одам — одамга керак.
- 23- Одам — одамнинг кўзгуси.

- 2- (Эр йигит сафарда билинар).
- 3- Одами эрсанг демагил одами,
4- Онингким йўқ халқ гамдинн гамн.
- 5- От бошига кун туғса,
6- Сувлуғи билан сув ичар.
7- Эр бошига иш тушса,
8- Этиги билан сув кечар.
- 9- Отанг боласи бўлма,
10- Одам боласи бўл!
- 11- Отанг таъзирини олмай десанг,
12- Одам¹ таъсирини ол!
- 13- Отанг эрдир, сен ҳам эрдек қилиқ қил!
- 14- Сув келтирар мард киши,
15- Экин экар ҳар киши.
- 16- Тиз чўкиб яшагунча,
17- Тик туриб ўлган яхши.
- 18- Эман дарахтининг эгилгани — сингани,
19- Эр йигитнинг уягани — ўлгани.
- 20- (Қайин дарахтининг эгилгани — сингани,
21- Эр йигитнинг уягани — ўлгани).
- 22- Эр бўйида қил арқон чиримас.

¹ Одам — бу ерда чин писон маъносда.

- 1- Эр йигит бошига иш тушганда билинар.
- 2- Эр йигитга икки номус — бир ўлим.
- 3- Эр йигитни номус ўлдиради.
- 4- Эр йигитнинг қадрини,
5- Оғаси эмас, эл билар.
- 6- Эрга — навбат, шерга — навбат.
- 7- Эрнинг сўзи битта.
- 8- (Йигит сўзи бир бўлар).
- 9- Юз номард бир марддан садақа.
- 10- Юз номарддан юз қайтар,
11- Бир мардни ҳар ким мақтар.
- 12- Уз айбини билган — мард.
- 13- Ўлдирса ҳам, мард ўлдирсин.
- 14- Қўли очиқнинг — йўли очик.

1- БОТИРЛИК ВА ҚЎРҚОҚЛИК ХАҚИДА

- 2- Арслон боласи арслон бўлади.
- 3- Арслон боласини тутмоқ учун,
- 4- Арслон уясига кирмоқ керак.
- 5- Арслон оғзидан ов олинмас.
- 6- Арслоннинг ўлиги — сиқоннинг тириги.
- 7- Битмас ишнинг бошига,
- 8- Ботир келар қошига.
- 9- Ботир ёвда билинар,
- 10- Сўзчи довда билинар.
- 11- Ботир ёвсиз бўлмас.
- 12- Ботир ёлғиз қолишдан қўрқмас.
- 13- Ботир топса барча ер,
- 14- Бахил топса босиб ер.
- 15- Ботир ўлса номн қолар,
- 16- Номард ўлса шмаси қолар?

- 2- Ботирнинг мушти ҳам яроғ.
- 3- Бузилган ишни ботир тузар.
- 4- Ё чангинг чиқсин,
- 5- Ё донггинг чиқсин.
- 6- Ёв қочса, ботир кўпаяр.
- 7- Ёвнинг келди-келдиси ёмон.
- 8- Жасур жангдан қўрқмайди,
- 9- Ёвдан сира ҳурқмайди.
- 10- Мерган овда билинар,
- 11- Ботир ёвда билинар.
- 12- Сен қўрқмасанг, ёв қочар.
- 13- Тилингни ботир қилма,
- 14- Узингни ботир қил!
- 15- Янтоқдан атир чиқмас,
- 16- Қўрқоқдан ботир чиқмас.
- 17- Қочоққа шафқат йўқ,
- 18- Қўрқоққа — ҳурмат.
- 19- Қўрқоқ от ўз соясидан ҳурқар.
- 20- Қўрқоқ ўлмасдан бурун ўлар,
- 21- Улиждан нима кутиб бўлар?

- 1- Қурқоқда уят бұлмас.
- 2- Құрққанға құша кўринар.
- 3- (Құрққанға құш кўринар,
Қўшмоғи билан беш кўринар).
- 5- Құрққанин ажал қувлар.

1- ХУШЕРЛИК ВА ЭХТИЕТКОРЛИК
ХАҚИДА

- 2- Асли душман эл бұлмас,
3- Этакни кессанг енг бұлмас.
- 4- Бир, кулиб боққан одамдан кўрқ.
5- Бир, ёришиб ёққан хаводан кўрқ.
- 6- Бозор кўрган эчкидан кўрқ.
- 7- Бўрини аясанг, сени талайди.
- 8- Душман нима демайди,
9- Тушга нима кирмайди?
- 10- Душман сирингни ўғирлайди,
11- Дўст хатонгни тўғрилайди.
- 12- Душманга бўйин эгма!
- 13- Душманга жонингни берсанг ҳам,
14- Сирингни берма!
- 15- Душманга омон берма!

- 2- Душманга ошингни берсаң,
- 3- Душман бошингга чиқар!
- 4- Душманниг сичқонча бўлса ҳам,
- 5- Бепарво бўлма!
- 6- Душманниг сичқонча бўлса ҳам,
- 7- Кучинг арслонча бўлсин!
- 8- Душманниг бири ҳам хатар.
- 9- Душманниг кулгаги —
- 10- Сирингни билгани.
- 11- Душманниг кулгаинга ишонма!
- 12- Душманниг совғасидан қўрқ.
- 13- Дўппинниг тагида одам бор.
- 14- Дўст — икки, душман — саккиз.
- 15- «Дўстга» айтдим сўзимни,
- 16- Душман билди сиримни.
- 17- Дўстинг минг бўлса ҳам, оз,
- 18- Душманниг бир бўлса ҳам, кўп.
- 19- Ёв йўқ дема бўрж остида,
- 20- Бўри йўқ дема жар остида.
- 21- Ёв макрinni ёлғон яширар.

- 2- Калтагини сара ер.
- 3- Ёз ёлинчиғингни қўйма,
- 4- Қишда ўзинг биласан.
- 5- Ёт — ссни ётқизар,
- 6- Ғам-кулфатга ботқизар.
- 7- Ётсанг, ёвга ёқар,
- 8- Ёв сенга кулиб боқар.
- 9- Зарҳал кўринар сохта,
- 10- Роса билиб сўнг мақта.
- 11- Илонниг боласи — илон,
- 12- Чаёнинг боласи — чаён.
- 13- Итни қопмас деб бўлмас,
- 14- Отни тепмас деб бўлмас.
- 15- Ичак-қорин гўшт бўлмас,
- 16- Душман асло дўст бўлмас.
- 17- (Ўпка гўшти гўшт бўлмас,
- 18- Душман асло дўст бўлмас).
- 19- Ишонмагин «дўстингга»,
- 20- Сомон тикар пўстингга!
- 21- Йўлга чиқмоқ на ҳожат,
- 22- Йўл яроғинг бўлмаса?
- 23- Йўлга чиқсанг, йўлдошли чиқ.

2- Елғиз чиқмай, ҳамроҳли чиқ.

3- Қалтак ўқталганга чўқмор кўтар!

4- Кўза кунда-кунда синмайди,

5- Бир куни синади,

6- (Кўза кунда-кунда синмайди,

7- Кунида синади).

8- Кўринмас бало оёқ остида.

9- Мол оласи тишида¹,

10- Одам оласи ичида.

11- Музга суянма, ёвга сиғинма!

12- Оёқ югуриги — ошга,

13- Тил югуриги — бошга.

14- Олисдаги душмандан,

15- Ангдиб² юрган «дўст» ёмон.

16- Оловнинг тиши йўқ,

17- Хўл-қуруқ билан иши йўқ.

18- Орқангдаги душман — олдингда дўст.

19- От мингсанг ўйлаб узоқни,

20- Библиб юр йўлдаги тузоқни!

¹ Сиртида, ташқарисда, устида.

² Ангдибоқ — изидан тушмоқ, энимдан кузатиб юрмоқ, пайт пойламоқ.

1- Ота душмани дўст бўлмас!

2- Офат кўрмай десанг ҳушёр бўл!

3- Оқсоқнинг охирига боқ!

4- Оғиз — айғоқ, тил — тайғоқ.

5- Писмиқ телба фарқ қилар,

6- Тинч оққан сув фарқ қилар.

7- Сақлаганга бало йўқ,

8- Сақламаса даво йўқ.

9- Синалган ёв — уришга яхши.

10- Синамаган отнинг сиртидан ўтма!

11- Сир берувчи бўлма,

12- Сир олувчи бўл!

13- Сиринг — сенинг асиринг.

14- Сирингни сиртга чиқарма!

15- Сирнинг учини сўз очар.

16- Сув тўхтар, душман тўхтамас.

17- Сутдан оғзи куйган,

18- Қатиқни ҳам пуфлаб ичар.

19- Сўз — чумчуқ эмас,

20- Оғиздан чиқса тутиб бўлмас.

Унинг душманон — узингга душман.

- 2- (Сўнги пушаймондан наф чиқмас).
- 3- Тешик қулоқ эшитмай қолмас.
- 4- Тикан заҳри учида,
- 5- Душман заҳри ичида.
- 6- Тилга ихтиёрсиз —
- 7- Элга эътиборсиз.
- 8- Тилни тийган бошни қутқарар.
- 9- Томчи — сел бўлмас,
- 10- Душман — эл бўлмас.
- 11- Тулкининг тавбасидан қўрқ,
- 12- Мугамбирнинг навҳасидан!
- 13- Шакарли тилга ишонма!
- 14- Ширин гапга учма,
- 15- Мақтагани кучма!
- 16- Эл ўфрисиз бўлмас,
- 17- Тўқай — бўрисиз.
- 18- Эҳтиёт — шарт!
- 19- Ялқов билан анқов —
- 20- Душман учун қатта ов.

1 Н а в ҳ а — йилги.

60

2- Ошқора душман яхши.

- 3- Ўз дўстим деб сир айтма,
- 4- Дўстингинг ҳам дўсти бор.
- 5- Ўз уйим деб гапирма,
- 6- Том орқасида киши бор.
- 7- (Девор тагида гапирма,
- 8- Деворнинг ҳам қулоғи бор).
- 9- (Деворнинг сиқони бор,
- 10- Сиқоннинг қулоғи бор).
- 11- Ўз юрагингга сирмаган сир,
- 12- Ўзганинг юрагига сирмас.
- 13- Ўзингга эҳтиёт бўл,
- 14- Қўшингни ўғри тутма!
- 15- Ўт билан ўйнашган — ёнар!
- 16- Ўтнинг иши қовурмоқ,
- 17- Елнинг иши совуурмоқ.

- 61 -

1- ОИЛА ВА ҚАРИНДОШ-УРУҒ ҲАҚИДА

- 2- Аччиқ ўйин ширин турмушни бузар.
- 3- Бир кун уриш бўлган уйдан,
4- Қирқ кун барака кетар.
- 5- Бол ширин,
6- Болдан бола ширин.
- 7- Бола азиз, одоби ундан азиз.
- 8- Болалик — подшоллик.
- 9- Болалик уй — бозор,
10- Боласиз уй — мазор.
- 11- Болалик уй — хандон,
12- Боласиз уй — зиндон.
- 13- Болалик уйда сир ётмас.
- 14- Болалик уйда ғийбат йўқ.
- 15- Боламнинг боласи —
16- Қандак ўрикнинг донаси.

62

- 1- Бошинг икки бўлмагунча,
2- Молинг икки бўлмайди.
- 3- Боқмасанг молинг кетар,
4- Хўрласанг хотининг кетар.
- 5- Бурунни сассиқ деб кесиб ташламас.
- 6- Бўз яқтак қичитар,
7- Яхши хотин тинчитар.
- 8- Гулни гулга қўш!
9- Давлатинг — ота-онанг.
- 10- Давлатинг — ўғил-қизинг.
- 11- Ёмон арава йўл бузар,
12- Ёмон киши уй бузар.
- 13- Ёмон отда юргунча,
14- Яёв юрган яхшироқ.
- 15- Ёмон хотин олгунча,
16- Бўйдоқ ўтган яхшироқ.
- 17- Ёмон турмуш яшатмас.
- 18- Кундошлик — кўнгила ғашлик.
- 19- Кундошликка кун туғмас,
20- Туғса ҳам бутун туғмас.
- 21- Кундошнинг кули ҳам кундош
- 22- Кўча хандон — уй зиндон.

63

- 2- Болам куяр боласига.
- 3- Одамнинг меваси — бола.
- 4- Олтин-кумушнинг эскиси бўлмас,
- 5- Ота-онанинг баҳоси бўлмас.
- 6- Олтмишга кирган отадан ош сўрама!
- 7- Она билан бола —
- 8- Гул билан лола.
- 9- (Ота билан бола —
- 10- Гул билан лола).
- 11- Онани кифтингда тутсанг,
- 12- Синглигни бошингда тут!
- 13- Онанинг кўнгли болада,
- 14- Боланинг кўнгли далада.
- 15- Онаси мақтаган қизни олма,
- 16- Эл мақтаган қиздан қолма!
- 17- (Яхшининг кетидан қолма,
- 18- Ёмоннинг қизини олма!)
- 19- От олсанг, миниб ол,
- 20- Хотин олсанг, кўриб ол!
- 21- Ота бўлмай, ота қадрини билмас.

- 1- Ота-онанг дуоси —
- 2- Утга, сувга ботирмас!
- 3- Оғаниннг омон бўлса одам тегмас,
- 4- Кўсов сопинг узун бўлса қўлинг куймас.
- 5- Оғаниннг тотув бўлса от кўп,
- 6- Опа-синглиннг тотув бўлса ош кўп.
- 7- Сепли қизим бўлгунча,
- 8- Эплаи қизим бўл!
- 9- Сержанжал уйда барака йўқ.
- 10- Тенгини топсанг текин бер.
- 11- Томирингни² мақтама,
- 12- Ёмон чиқса қайтасан?
- 13- Тотув турмуш — узок умр.
- 14- Туққан-туққан топишар,
- 15- Ётга бало ёпишар.
- 16- Туққан туққандан умид тутар.
- 17- Уйда роҳати йўқнинг,
- 18- Кўчада фароғати йўқ.
- 19- Умр савдоси — қийин савдо.

¹ Ота-онангга ўла-ўлгунча хизмат қил, берган сутд,
тузи, тарбиясини оқла, улардан ҳеч қачон юз ўгирма,
рози қил, деган маънода.

² Т о м и р — туққан-туғишган, қариндош-уруғ, яқин
таппш-биланшингги, деган маънода.

- 1- Фарзанд — белнинг қуввати.
- 2- Хотин — умр йўлдоши.
- 3- Хотиним қиз туғди деб ўлкалама,
- 4- Шернинг эркак-урғочиси баравар.
- 5- Хотинлик рўзғор гулдир,
- 6- Хотинсиз рўзғор чўлдир.
- 7- Хотиннинг сариштаси —
- 8- Одамнинг фариштаси.
- 9- Хотинсиз ўтиш — хато,
- 10- Боласиз ўтиш — жафо.
- 11- Шерикчилик — бир йилчилик,
- 12- Қудачилик — минг йилчилик.
- 13- Шошган қиз эрга ёлчимас.
- 14- Эри эр қиладиган ҳам хотин,
- 15- Қора ер қиладиган ҳам хотин.
- 16- Эринг вазири хотин.
- 17- Эру хотин — қўш хўкиз.
- 18- Эру хотиннинг уриши —
- 19- Дока рўмолнинг қуриши.
- 20- Эт билан тирноқни ажратиб бўлмас.
- 21- Эшак минганнинг оёғи тинмас.
- 22- Қўш хотинликнинг қўлоғи тинмас.

- 1- Эшикдан кундош кирса,
- 2- Тешикдан уриг кира.
- 3- Янгам санчади, мен тортаман.
- 4- Яхши ерга берсанг қизни,
- 5- Силай-силаи султон қилур.
- 6- Ёмон ерга берсанг қизни,
- 7- Ура-ура ултон қилур.
- 8- Яхши рўзғор — жаннат,
- 9- Ёмон рўзғор — дўзах.
- 10- Яхши хотин ишлик бўлар,
- 11- Ёмон хотин тиллик бўлар.
- 12- Яхши хотин — уй зийнати,
- 13- Ёмон хотин — тўй зийнати.
- 14- Яхши хотин — уйнинг гули.
- 15- Яхши хотин — уй эгаси,
- 16- Ёмон хотин — йўл эгаси.
- 17- Яхши қиз — ёқадаги қундуз,
- 18- Яхши йигит — кўкдаги юлдуз.
- 19- Уз уйим, ўлан тўшагим.
- 20- Ўйламай қилинган турмуш,
- 21- Тўйдан кейин бузилар.
- 22- Унга бўлса ўрни бошқа,
- 23- Қирқта бўлса — қилиғи.
- 24- Ўтирган қиз ўрнин топар.

- 1- Уғли борнинг ўрни бор,
- 2- Қизи борнинг қадри бор.
- 3- Уғлнинг ёққан чироқни,
- 4- Қизнинг ҳам ёқади.
- 5- Қайнаналик желин қарқара келин,
- 6- Қайнанасиз келин масхара келин.
- 7- Қариндошингда қайғу бўлмасин.
- 8- Қаторда нори борнинг ори бор.
- 9- Қаторда норинг бўлса,
- 10- Юкинг ерда қолмайди.
- 11- (Нор йўлида юк қолмас).
- 12- Қиз сақлай билмаган гунг этар,
- 13- Ипак сақлай билмаган юнг этар.
- 14- Қизи бор уй доим саришта.
- 15- Қизи борнинг нози бор.
- 16- Қизлик уйга қирқ от бойланар.
- 17- Қизни ким севмас,
- 18- Қимизни ким ичмас?
- 19- Қизники қийин билан битар,
- 20- Уғилники ўйин билан битар.
- 21- Қирқ уй қуда бўлса,
- 22- Қирқ йил қиргин келмас.

- 2- Ноқбил ўғил отдан индирар.
- 3- Қозилашган қариндош бўлмас.
- 4- (Қозилашгандан қариндош чиқмас).
- 5- Қуда бўлгунча кўп синаш,
- 6- Қуда бўлгач кўп сийлаш.
- 7- Кўнғиз ҳам ўз боласини оппоғим дер,
- 8- Қирпи ҳам ўз боласини юмшоғим дер.
- 9- Ҳар қимники ўзига,
- 10- Ой кўринар кўзига.

1- МУҲАББАТ ВА ВАФО ҲАҚИДА

- 2- Бевафа ёр — жонингга дор.
- 3- Билдингки бевафодир,
- 4- Кўнгил қўймоқ хатодир.
- 5- Бирга вафо — мишга вафо.
- 6- Вафосизда ҳаё йўқ,
- 7- Ҳаёсизда вафо йўқ.
- 8- Ваъдага вафо — марднинг иши,
- 9- Ваъдасиз — субутсиз киши.
- 10- Гулга боқ — тиконни кўр,
- 11- Ерга боқ — вафони кўр.
- 12- Гулни севган тиконни ҳам севади.
- 13- Деҳқон эмас кетмон чопиб нон бермас,
- 14- Ошиқ эмас ишқ йўлида жон бермас.
- 15- Елғизликда ёр яхши.

- 2- Дарди нуқ — кесак.
- 3- Кўз кўрмаса кўнгил севмас.
- 4- Кўз қаерда бўлса,
- 5- Меҳр ҳам шу ерда.
- 6- Кўздан нари — кўнгилдан нари.
- 7- Кўнгил кўнгилдан сув ичар.
- 8- Кўнгилдан кўнгилга йўл бор.
- 9- Муҳаббат чирой талламас,
- 10- Уйку — ўрип.
- 11- Ошиқ меҳнат чекмай муродига етмас.
- 12- Севги деган икки кўзда.
- 13- Севги пулга сотилмас,
- 14- Кўнгил пулга топилмас.
- 15- Севгини (нг) баҳори билан шодланма,
- 16- Езу қиши ҳам бордир.
- 17- Севдирган ҳам тил,
- 18- Бездирган ҳам тил.
- 19- Сулув — сулув эмас,
- 20- Севган — сулув.

2- Ингилт ёрсиз бўлмас.

3- Юз юзга тушар,

4- Меҳр — кўзга.

5- Хусн тўйда керак,

6- Муҳаббат кунда керак.

1- КАТТАЛАРГА ХУРМАТ ВА ИЗЗАТ
ХАҚИДА

2- Ёш келса — ишга,

3- Қари келса — ошга.

4- (Ош — каттадан,

5- Хизмат — кичикдан).

6- Ёшнинг ҳурмати — қарз,

7- Қарининг ҳурмати — фарз.

8- Каттага ҳурматда бўл,

9- Кичикка иззаатда бўл!

10- Каттани катта бил,

11- Кичикни — кичик!

12- Қари билгани пари билмас.

13- Қари бор уйнинг зари бор.

14- (Қариси бор уйнинг париси бор).

15- Қаринг бор — бараканг бор.

16- Ҳурмат қилсанг, ҳурмат кўрасан,

1- ОДОБ ВА ТАРБИЯ ХАҚИДА

- 2- **Б**ир кун туз ичган жойингга
- 3- Қирқ кун салом қил!
- 4- Болани ёшдан асра!
- 5- Ниҳолни бошдан асра!
- 6- Болани ёшдан ўргат,
- 7- Хотинни бошдан ўргат!
- 8- Буюрса — бола,
- 9- Буюрмаса — бало.
- 10- Камтарлик ҳам бир хислат.
- 11- Кичикларнинг каттаси бўлгунча,
- 12- Катталарнинг кичиги бўл.
- 13- Мулла борида тилингни тий,
- 14- Уста борида — қўлингни.
- 15- Номусни ёшликдан эҳтиёт қил!
- 16- Обрўни ёшликдан сақла!

- 2- Одоб — кишининг эси зийнати.
- 3- Одбли бола элга манзур.
- 4- Одбни беодобдан ўрган.
- 5- (Одобни кимдан ўрганидинг?
- 6- Беодобдан ўргандим).
- 7- Ориятсиз одамдан қоч!
- 8- Оғиз — бир, қулоқ — икки,
- 9- Бир сўзлаб, тингла қирқ икки.
- 10- Оғиз бўлма, оёқ бўл!
- 11- Раҳмат олган омондир,
- 12- Лаънат олган ёмондир.
- 13- Саёқ юрган таёқ ер.
- 14- (Юрсанг саёқ — ерсан таёқ).
- 15- Салом ҳам фарз,
- 16- Алик ҳам фарз.
- 17- Сувнинг онаси — булоқ,
- 18- Сўзнинг онаси — қулоқ.
- 19- Тузини ичган ерингда,
- 20- Тузлуғига туपुरма!
- 21- (Тузини ичиб, тузлуғига туपुरма!).

2- Тугмадек үй берсин.

3- Туюдек бүй бергунча,
4- Тугмадек ақл берсин).

5- Чинордек бүй бергунча,
6- Тумордек үй берсин).

7- Уят — Ұлимдан қаттиқ.

8- Шарму хәссиз бұлсанг,
9- Хар ерда ерсан шатта.
10- Маъқул, билимдон бұлсанг.
11- Иззат-хурматинг катта.

12- Эрка тутса онаси,
13- Талтаяди боласи.

14- Эшик очиқ бұлса ҳам, сұраб кир!

15- Яхши боладан — раҳмат,
16- Емон боладан — лаънат (стар).

17- Ұэн юзсизнинг сўзи тузсиз.

18- Ұзинг сув ичадиган қудуққа тупурма!

19- Үрганиш осон, Үргатиш қийин.

20- Қайтиб келар эшигингни қаттиқ ёпма!

1- ҚАДР-ҚИММАТ ХАҚИДА

2- Ғул қадрини булбул билар.

3- Жой берганга жой бер,
4- Жон берганга — жон!

5- Зар қадрини заргар билар.

6- Кўлда юрган қўнғир ғоз,
7- Чўл қадрини не билур?
8- Чўлда юрган тувалоқ,
9- Кўл қадрини не билур?

10- Олдингдан оққан сувнинг қадри йўқ.

11- От кишнашиб топишар,
12- Одам — эслашиб.

13- Турсанг сўзингда — хурмат юзингда.

14- Ұз қадрини билмаган,
15- Эл қадрини не билсин?

1- Узи қадрини билмаган,
2- Киши қадрини билмас).

3- Узи йўқнинг кўзи йўқ.

4- Узи келган ёр-ёр,
5- Узи кетган ёр-ёр.

6- Қадр билмас қариндошдан,
7- Қадр билган ёт яхши.

8- Қадрласанг, қадринг ошар.
9- Қадрсиздан ҳамма қочар.

10- Қорнимга йигламайман,
11- Қадримга йиғлайман.

1- МЕҲМОН ВА МЕҲМОНДУСТАЛИК
ХАҚИДА

2- Айтмаган ерга йўнмаган таёқ.

3- (Айтмаган кўноқ — йўнмаган таёқ).

4- Йўқча гуруч ош бўлуру,
5- Меҳмон кўнгли шод бўлуру.

6- Келмоқ — ихтиёр билан,
7- Кетмоқ — ижозат билан.

8- Кунда келган меҳмоннинг қадри йўқ.

9- Меҳмон келар эшикдан,
10- Ризқи келар тешикдан.

11- Меҳмон — отангдан улуғ.

12- Меҳмон сўраб емайди.

13- Меҳмонга ош қўй,
14- Икки қўлини бўш қўй.

15- Меҳмонингни (нг) олдида,

16- Мушугингни (хам) «пишт» дема!

1- (Мушутингга «пишт» дема,
2- Меҳмоннингга тегеди).

3- Одамнинг юзи офтобдан иссиқ.

4- Ош — эгаси билан ширин.

5- Сўраб бергунча, уриб бер!¹

6- Уйинг тор бўлса ҳам,
7- Кўнглинг кенг бўлсин.

8- Чақирган ердан қолма,
9- Чақирмаган ерга борма.

10- (Чақирмаса борув йўқ,
11- Чақирилса қолув йўқ).

12- Шавла кетса кетсин, обрў кетмасин!

13- Қопнинг шовуни кетса кетсин,
14- Одамнинг бурди кетмасин!

15- Ҳар супранинг нони бор.

16- (Ҳар супранинг нони бошқа).

¹ Меҳмон сўраб смайди, сўратмай бер, деган маънада.

1- ЯХШИ СЎЗ ВА ЯХШИЛИК ҲАҚИДА

2- Айрилмас қўшнингга,
3- Уятли гап гапирма!

4- Айтар сўзни айт,
5- Айтмас сўздан қайт!

6- Аччиқ бўлсанг қалампир бўл,
7- Тотли бўлсанг болдай бўл!

8- Аччиқ тил — заҳри илон,
9- Чучук тилга — жон қурбон.

10- Бермаганга бериб уялтир!

11- Бугдой нонинг бўлмасин,
12- Бугдай сўзинг бўлсин!

13- Емонни танқид қилади,
14- Яхшига тақлид қилади.

15- Иссиқ сўзим — иситма,
16- Совуқ сўзим — совутма.

1- Үдам тилидан топар,
2- Хўкиз — мугузидан.

3- Оз сўз — соз сўз.

4- Ошнинг таъми туз билан,
5- Одамнинг таъми сўз билан.

6- Сийлагани пул топмасанг,
7- Сийпагани тилинг бор.

8- Сўздан сўзнинг фарқи бор,
9- Уттиз икки нархи бор.

10- Тил — суяксиз.

11- Тил эрни қабрга солар,
12- Норни — қозонга.

13- Тоза қалба доғ бўлмас.

14- Чин сўз — муътабар,
15- Яхши сўз — мухтасар.

16- Ширин сўз шажардан ширин.

17- Эзгулик ишнинг кечи йўқ.

18- (Хайрли ишнинг кечи йўқ).

19- Эпи билан сўзлаганнинг қурбони бўл!

20- Яхши билан бўлсанг йўлдош,

21- Оғир ишинга қўлдош.

22- Ёмон билан бўлсанг йўлдош,

23- Тегар бошинга охир тош.

82

1- Яхши билан юрсанг етарсан муродга,
2- Ёмон билан юрсанг қоларсан уятга.

3- Яхши билан ўйнасанг кунда бозор,
4- Ёмон билан ўйнасанг кўнглинг озор.

5- Яхши билан ўртоқ бўлсанг,

6- Яхши йўлга бошлайди.

7- Ёмон билан ўртоқ бўлсанг,

8- Бор-йўғингни қашлайди.

9- Яхши бузоқ икки онани эмар.

10- Яхши бўлсанг яшарсан,

11- Насибангни ошарсан.

12- Яхши гап билан илон инидан чиқар,

13- Ёмон гап билан мусулмон динидан чиқар.

14- (Яхши гап билан илон инидан чиқар,

15- Ёмон гап билан пичоқ қинидан чиқар).

16- Яхши — иш битирур,

17- Ёмон — иш йитирур.

18- Яхши йигит давранинг боши.

19- Яхши кўрган дўстингга,

20- Яхши кўрган молинг бер.

21- Яхши кўз мардни номарддан ажратар,

22- Яхшини — ёмондан.

23- Яхши нақл — томири ақл.

83

- 1- Яхшига ипак илашур,
- 2- Ёмонга — тикон.
- 3- Яхшига этсанг, билар,
- 4- Ёмонга этсанг, кулар.
- 5- Яхшига қора юқмас,
- 6- Ёмонга эл боқмас.
- 7- Яхшида гина бўлмас,
- 8- Ёмондан гина кетмас.
- 9- Яхшидан боғ қолар,
- 10- Ёмондан доғ қолар.
- 11- (Яхшидан от қолар,
- 12- Ёмондан дод қолар).
- 13- Яхшидан — вафо,
- 14- Ёмондан — жафо.
- 15- Яхшидан шарофат,
- 16- Ёмондан касофат (етар).
- 17- (Яхшининг шарофати,
- 18- Ёмоннинг касофати (тегар).
- 19- Яхшилиқ ерда қолмас.
- 20- Яхшилиқ экса, эсонлик ўрар.
- 21- Яхшилиқ қил, дарёга ташла,
- 22- Балиқ билар,
- 23- Балиқ билмаса, холиқ билар.

85

- 2- Ёмон одам бошини ер.
- 3- Яхши оғизга — ош,
- 4- Ёмон оғизга — тош.
- 5- Яхшининг яхшилиги тегар тор ерда,
- 6- Ёмоннинг ёмонлиги тегар ҳар ерда.
- 7- Яхши сўз — жон озиги,
- 8- Ёмон сўз — бош қозиги.
- 9- Яхши сўз — кўнглик подшоши.
- 10- Яхши сўз филани ҳам йўлга солар.
- 11- Яхши сўзга қулоқ сол,
- 12- Ёмон сўзга улоқ сол.
- 13- Яхши толиб гапирар,
- 14- Ёмон қолиб гапирар.
- 15- Яхши — хунук либос билан ҳам яхши.
- 16- Яхши юрган ерига —
- 17- Тинчлик солар элига.
- 18- Ёмон юрган ерига —
- 19- Ут қўяди элига.
- 20- Яхши — яхшига ёндоштирар,
- 21- Ёмон — йўлдан адаштирар.
- 22- Яхши — қанд едирар,
- 23- Ёмон — панд едирар.

84

- 2- Халқ билар,
- 3- Халқ билмаса, ҳақ билар).
- 4- Яхшиликни дарёга қил, биёбондан топ!
- 5- Яхшини кўриб фикр қил,
- 6- Емонни кўриб шукр қил!
- 7- (Бирини кўриб фикр қил,
- 8- Бирини кўриб шукр қил!)
- 9- Яхшини мақтасанг ярашур,
- 10- Емонни мақтаган адашур.
- 11- Яхшини яхши билур,
- 12- Емонлар нени билур?
- 13- Яхшининг сўзи қаймоқ,
- 14- Емоннинг сўзи тўқмоқ.
- 15- Яхшининг қурбони бўл!
- 16- Яхшининг қурбони бўлсанг,
- 17- Емонни калтаклаб урсанг.
- 18- Урдак берсанг, ғоз оласан.
- 19- Қилган, эшикка боқар,
- 20- Қилмаган, тешикка боқар.
- 21- Қўлингдан бермасанг, йўлингдан бер,
- 22- Йўлингдан бермасанг, сўзингдан бер.

1- ТУҒРИЛИК ВА ЭҒРИЛИК ҲАҚИДА

- 2- Бетга айтганинг захри йўқ.
- 3- Бошинга қилич келса ҳам, тўғри сўзла!
- 4- Дилда бўлса, тилга келар.
- 5- Дили бўшнинг тили бўш.
- 6- Дили тўғрининг тили тўғри.
- 7- Ёлгон айтиб фойда кўрсанг,
- 8- Охири зарар топарсан.
- 9- Рост айтиб зарар кўрсанг,
- 10- Охири фойда топарсан!
- 11- Ёлгончига қўшилма,
- 12- Рост сўзингни яширма!
- 13- Инсоф сари барака.
- 14- Инсофсизга эрк берсанг, элни талар.
- 15- Ноҳақ ишга ривож йўқ.

- 2- Оқ кўнгиликнинг юзи ёруғ.
- 3- Рост сўз ҳаққа қарор топади.
- 4- (Ҳақ — жойинга қарор топади).
- 5- Ростга завол йўқ.
- 6- (Ҳаққа завол йўқ).
- 7- Салда сири тилида,
- 8- Писмиқ сақлар дилида.
- 9- Тенг еганини тангри суйипти.
- 10- (Тенг еганини тангри суйипти,
- 11- Ортиқ еганини арвоҳ урипти).
- 12- Тенглик — кенглик.
- 13- Туянинг бувраси яхши,
- 14- Сўзининг тувраси¹ яхши.
- 15- Тўғри бўлсанг, бежавотир бўласан.
- 16- Тўғри бўлсанг, ўсиб бориб гул бўласан,
- 17- Эгри бўлсанг, ўсиб бориб кул бўласан.
- 18- Тўғри гап туққаннингга ёқмас.
- 19- Тўғри гапнинг тўқмоғи бор.
- 20- Тўғри сўз ачиқ бўлур.
- 21- Тўғри сўз бош ёрар.
- 22- (Тўғри сўз бош ёрар,
- 23- Бош ёрмаса, тош ёрар).
- 24- Тўғри сўз тош ёрар,
- 25- Эгри сўз бош ёрар).
- 26- Тўғри сўз кўз ўяр.
- 27- Тўғри сўз қиличдан ўткир.
- 28- Тўғри сўз қулоққа ёқмас.
- 29- Тўғри сўзга тан бермаган (номард).
- 30- Тўғри таёқ — балога тўғоноқ.
- 31- Тўғри таёқ билан,
- 32- Эгри таёқ кўтаргани ур!
- 33- Тўғри юрган кийикнинг,
- 34- Кўзидан бошқа айби йўқ.
- 35- Тўғриликка ўлим йўқ.
- 36- Чекингга тушса, чекчайма.
- 37- Эгри дарахт тўғри ўсмас.
- 38- Эгри кўчадан юрсанг ҳам, тўғри юр!

¹ Тўғриси.

1- Эгри — озади, тўғри — узади.

2- Эгри ўтирсанг ҳам, тўғри гапир!

3- Эгрининг сояси ҳам эгри.

4- Ўзи тўғрининг сўзи тўғри.

5- Ўткир сўз ўмганни тешар.

6- Қулоқдан кўз ҳақ.

7- Ҳақ ишни халқ қўллар.

8- Ҳақ сўйган ишни халқ суяр.

9- Ҳақ сўз — аччиқ сўз.

10- Ҳақ сўз ҳақ йўлни топар.

11- Ҳақиқат ўтда ҳам, куймас,

12- Сувда ҳам чўкмас.

....

1- ТАДБИРИЛИК ВА ЭПСИЗЛИК ҲАҚИДА

2- **Б** еҳуда ҳаракат белни синдирар.

3- **Б**ир кунлик йўлга чиқсанг,

4- **Б**ир ҳафталик озиқ ол!

5- **В**ақт ўтгандан кейин,

6- **Қ**иличингни тошга чоп.

7- **В**ақт — ғанимат.

8- **В**ақтинг кетди — бахтинг кетди.

9- **В**ақтинг кетди — нақдинг кетди.

10- **Д**арё — чопар,

11- **Ч**аққон — топар.

12- **Е**тти ўлчаб, бир кес!

13- **Ё**ғоч кессанг узун кес.

14- **Т**емир кессанг қисқа кес.

15- **Ж**аҳлни кечиктирган ютар,

16- **И**шни кечиктирган ютқизар.

- 1- Иш билан қишнинг мушқули битар.
- 2- Керак бўлса терак йиқилар.
- 3- (Керакка терак йиқилар).
- 4- («Йўқ»ни «керак» топдирар).
- 5- Кўрпанга қараб оёқ узат.
- 6- От кимники — минганники,
- 7- Тўн кимники — жийганники.
- 8- Ошиққан ошга етгунча,
- 9- Боши тошга етади.
- 10- Пул толгунча ақл топ!
- 11- (Пул толгунча ҳисоб топ!).
- 12- Пухтанинг иши «беш»,
- 13- Шошманинг иши бўш.
- 14- Режасиз иш — қолипсиз ғишт.
- 15- Шошган ўрдак ҳам боши билан шўнғийди,
- 16- Ҳам думи билан.
- 17- Шошганда лаббай топилмас.
- 18- Шошганинг иши унмас.
- 19- Шошмасанг тез етарсан,
- 20- Шошгандан ўзиб кетарсан.

- 2- Эрганги ишга бугун режа туз!
- 3- Эшмачи эшиб олар,
- 4- Тешмачи тешиб олар.
- 5- Қулочингга қараб кетмон чол!
- 6- Уйламай сойга тушдим,
- 7- Энди менга қир қайда?
- 8- Уйламай қилинган иш,
- 9- Бошга келтирар ташвиш.
- 10- Қаловини топсанг, қор ёнар.
- 11- Қолипсиз ғишт битмас,
- 12- Режасиз иш битмас.
- 13- Қош қўяман деб кўз чиқарма!
- 14- Қоқилсанг, тошдан ўпкалама!
- 15- Хайитдан кейин арафа.
- 16- (Тўйдан кейин ноғора).

1- ИҚТИСОД ВА ТЕЖАМЛИЛИК 'ХАҚИДА

- 2- Бир товуққа ҳам дон керак,
- 3- Ҳам сув керак.
- 4- Бор — борича, йўқ — ҳолича.
- 5- Бордан юқар, болдан томар.
- 6- Борида — чора-чора,
- 7- Йўғида — банда бечора.
- 8- (Борида — тиқа-тиқа,
- 9- Йўғида — сиқа-сиқа).
- 10- (Бўлса — чилиқ-чилиқ,
- 11- Бўлмаса — қуруқчилиқ).
- 12- Даромадга қараб буромад.
- 13- Ёз меваси — қиш хазинаси.
- 14- Ёзнинг ёзуғи — қишнинг озуғи.
- 15- Ётиб ейишга тоғ ҳам чндамайди.

- 2- Кўп бўлса кетар.
- 3- Оз бўлса эллаб кўр,
- 4- Кўп бўлса сеплаб кўр.
- 5- Отини аяган от минар,
- 6- Тўини аяган тўн кияр.
- 7- Ош қолса — давлат,
- 8- Иш қолса — меҳнат.
- 9- Оқ тангам қора кунимга ярар.
- 10- Сақласанг — минг кунлик,
- 11- Сақламасанг — бир кунлик.
- 12- Сув ҳам қаттиқ ерда тўхтайдди.
- 13- Таом — туз билан,
- 14- Туз — ўлчов билан.
- 15- Тежоғлиқ иш — бежоғлиқ.
- 16- Тежоғлиқ рўзгор — бежоғлиқ қўғирчоқ.
- 17- Товуқни есанг бир ейсан,
- 18- Тухумини есанг минг ейсан.
- 19- Тома-тома кўл бўлуур,
- 20- Ҳеч томмаса чўл бўлуур.
- 21- Эскини эски дема,
- 22- Эскини топгунча эсинг кетади.
- 23- Эскисиз янги бўлмас,
- 24- Ёмонсиз яхши бўлмас.

- 2- Ямасанг, янги бўлар,
- 3- Янгининг тенги бўлар.
- 4- Ҳзингда бўлса, кунингга ярар.
- 5- Қўйнида нони борнинг қорни тўқ.
- 6- Қўрада қора¹ кўрсанг, қорини тўқи.
- 7- Ҳисобини билмаган,
- 8- Ҳамёнидан айриллар.

¹ Қ о р а — қорамол.

1- ҚАНОАТ ВА САБР-ЧИДАМ ҲАҚИДА

- 2- Аччиқ ютиш — тоғ ютиш.
- 3- Бердисини айтгунча, уриб ўлдирма.
- 4- Бир аччиқнинг бир чучуги бор.
- 5- Бир очликнинг бир тўқлиги бор.
- 6- Дарахт бир ерда кўкаради.
- 7- Ойнинг ўн беши қоронғи бўлса,
- 8- Ун беши — ёруғ.
- 9- Сабр теги сори олтин.
- 10- Сабр қилсанг, ғўрадан ҳалво битар,
- 11- Бесабрлар ўз оёғидан йитар.
- 12- Салобатли бўлма, саботли бўл.
- 13- Тоқатлига тоғлар эгар бошини,
- 14- Тоқатсизнинг бировлар ер ошини.

- 1- Қаноат қорин тўйдирар,
- 2- Беқаноат ўзини ўлдиарар.
- 3- (Қаноат қорин тўйдирар,
- 4- Беқаноат отини сўйдирар).
- 5- Қирқига чидаган,
- 6- Қирқ бирига ҳам чидар.

1- ТОЗАЛИК ВА СОҒЛИК ХАҚИДА

- 2- **Б**оши қоронғига олам қоронғи.
- 3- Дард бошқа, ажал бошқа.
- 4- Дард келганда, дармон кетар.
- 5- Дард кетганда, уйқу келар.
- 6- Иссиқ жон иситмасиз бўлмас.
- 7- Касал бўлиб ўлмадим,
- 8- Узулкиб ўлдим.
- 9- Касалнинг келиши осон, кетиши қийин.
- 10- Кўзинг оғриса қўлингни тий,
- 11- Ичинг оғриса нафсингни тий!
- 12- (Кўзинг оғриса қўлингни тий,
- 13- Тишинг оғриса тилингни тий!).
- 14- Одам — пўлатдан қаттиқ,
- 15- Гулдаи нозик.

- 2- Оз емак — таши соғлиқ,
- 3- Оз демак — ҳикматта боғлиқ.
- 4- Оқ бўлмаса бўлмасин, пок бўлсин.
- 5- Оғриқ жойини топса,
- 6- Олти ой қишлайди.
- 7- Оғриқ тишининг давоси омбир.
- 8- Поklangинг — соғлигинг.
- 9- Раиғ кўр, ҳол сўр.
- 10- Сизат тиласанг, кўп сема,
- 11- Иzzат тиласанг, кўп дема!
- 12- Соғ танда — соғлом ақл.
- 13- Соғ юрай десаиғ, озода бўл!
- 14- Соғлиқ — умрнинг гарови.
- 15- Соғлиқда — хўрлик йўқ.
- 16- Соғлигим — бойлигим.
- 17- Таши соғлиқ — туман бойлик.
- 18- Яхши либос танга оройиш.
- 19- Қавс суви дардга даво,
- 20- Қуёш, ҳаво танга даво.

1- ИШОНЧ ВА УМИДСИЗЛИК ҲАҚИДА

- 2- Ахтарган топар.
- 3- Бир бўлгап икки бўлмай қолмас,
- 4- Икки бўлган уч бўлмай қолмас.
- 5- Бир орзу ўн орзу болалайди.
- 6- Буюрган ошга тиш тегар,
- 7- Ёз тегмаса, қиш тегар.
- 8- Омон бўлса бу бошим,
- 9- Яна чиқар бу сочим.
- 10- Орзуга айб йўқ.
- 11- Тиришган тоғдан ошар.
- 12- Тиришим, тоғдан ошдим,
- 13- Еруғлик сари йўл очдим.
- 14- Тўнинг ямоқ бўлса ҳам,
- 15- Дилинғ ямоқ бўлмасин.

- 1- Умиднингги узма.
- 2- Кўнгангги бузма!
- 3- Умидли -- дунё, ноумид -- шайтон.
- 4- Чикмаган жондан умид.
- 5- (Жоли борнинг умида бор).
- 6- Қасд қилган — ўзар,
- 7- Ҳасад қилган — тўзар.
- 8- Ғайрат қилган тоғни кесар.
- 9- Ҳар йигитга бир омад.

1- МАҚТАНЧОҚЛИК ВА МАНМАНЛИК ҲАҚИДА

- 2- Аравани от тортар,
- 3- Кўланқасини ит тортар.
- 4- Ботирсинган йигитни,
- 5- Ев келганда кўраминиз.
- 6- Чечансинган йигитни,
- 7- Дов келганда кўраминиз.
- 8- Ёнида бир пули йўқ,
- 9- Туянинг тишини кўрар.
- 10- Ишни асбоб қилади,
- 11- Эгаси лоф уради.
- 12- (Ишни Эшмат қилади,
- 13- Лофни Тошмат уради).
- 14- Қалнинг нимаси бор,
- 15- Темирдан тароғи бор.
- 16- Қамтарга — камол,
- 17- Манманга — завол.

- 1- Сен ўзингни мақтама,
- 2- Сени бировлар мақтасин.
- 3- Сирти ялтироқ, ичи қалтироқ.
- 4- Сутсиз сигир сузагон келар.
- 5- (Қисир сигир кўп маърайди).
- 6- Сўзи сўзга ўхшамас,
- 7- Оғзи сўздан бўшамас.
- 8- Тухум қўймайдиган товук кўп қақақлайди.
- 9- Уйда чакса уни йўқ,
- 10- Том бошида қўш таңдир.
- 11- Эшак юрар қотқоқда,
- 12- Маълум бўлар ботқоқда.
- 13- Ўзлари — хон, кўланкалари — майдон.
- 14- Қуруқ савлатдан қуруқ сават яхши.
- 15- Ғурурлик — ғурбатга солар.
- 16- Хали хомсан пишарсан,
- 17- Бу дамидан тушарсан.

- 2- Бошинг кўкка етгунча,
- 3- Эчкайганга энкайгин,
- 4- Бошинг ерга теккунча.
- 5- Манманлик қилма, нестарсан?
- 6- Обрўйингдан кетарсан!
- 7- Мақтанганинг уйига бор,
- 8- Керилганинг тўйига бор.
- 9- Мақтанма ғоз, ҳунаринг оз.
- 10- Мақтанчоқнинг моти чиқар,
- 11- Жом қозоннинг тоғи чиқар.
- 12- Милтиқ кўтарган билан овчи бўлмас,
- 13- Дагдага солган билан довчи бўлмас.
- 14- Нонни катта тишласанг ҳам,
- 15- Гапни катта гапирма!
- 16- Нарвонга чиқсанг шошмай чиқ,
- 17- Ўз ҳаддингдан ошмай чиқ!
- 18- Ола қаргага стамап дсб,
- 19- Чумчуқнинг бутн йиртилнб ўлган экан.
- 20- Отдан тушса ҳам,
- 21- Эгардан тушмас.
- 22- Оти улуғ, супраси қуруқ.
- 23- Оғзи билан ўроқ ўрган,
- 24- Оёғи билан машоқ терар.

1- ЁМОНЛИК, ЁЛҒОНЧИЛИК, АҒИЕРЛИК, ИШ
ЕҚМАСЛИК ВА ТЕКИНХУРЛИК ҲАҚИДА

- 2- Айбини яширган ўнгмас.
- 3- Алвасти бўш келгани босар.
- 4- Аллоп, аллопинг иши қаллоп.
- 5- Бадфёъалининг бети қора.
- 6- Безоридан ҳамма безор.
- 7- Бекордан худо безор.
- 8- Бекорчидан бемаза гап чиқар.
- 9- Бели оғриманнинг нон ейишини кўр.
- 10- Бетамизда бет бўлмас,
- 11- Безорида уят бўлмас.
- 12- Бир ёмон анжир кесар,
- 13- Икки ёмон занжир кесар.
- 14- Бир мири — пиён,
- 15- Уч мири — зиён.

106

- 1- Бирники — мингга,
- 2- Мингники — туманга.
- 3- (Бирнинг касри мингга,
- 4- Мингнинг касри туманга).
- 5- Бировнинг ишига,
- 6- Саратонда қўл совуқ қотади.
- 7- Гап десаиғ, қол-қол,
- 8- Иш десаиғ, Самарқанддан топ.
- 9- Дала-тузани сув олса,
- 10- Қўнғир рознинг, тўшидан.
- 11- Қулоқсизга сўз айтсаиғ,
- 12- Қулоғининг ташидан.
- 13- Дангасанинг иши битмас,
- 14- Ёз келса ҳам, қиши битмас.
- 15- Дангасанинг қўйруғи бир тутам.
- 16- Дили қиғирнинг тили қиғир.
- 17- Дили қоранинғ қилмиши қийиқлик.
- 18- Ёз ёмғири лой бўлмас,
- 19- Уғри асло бой бўлмас.
- 20- Ёлғончи ёлчимас, ўғри бойимас.
- 21- Ёлғончини сўзидан эмас, кўзидан бил.
- 22- Ёлғончининг рост сўзи ҳам ёлғон бўлар.

107

- 1- Ёмон отга ёл битмас.
- 2- Улармонга мол битмас.
- 3- Ёмон арида бол бўлмас,
- 4- Сувсиз ерда тол бўлмас.
- 5- Ёмон гап — бошга бало.
- 6- Ёмон гап — тарсакидан ёмон.
- 7- Ёмон йўлдош ёв бўлар,
- 8- Равон йўлда гов бўлар.
- 9- Ёмон йўлдошдан таёқ яхши.
- 10- Ёмон одам йўлдошини қаритар.
- 11- Ёмонга ёлдошгап йиқилмай қолмас,
- 12- Охири бир чуқурга тиқилмай қолмас.
- 13- Ёмон ўзини билмас,
- 14- Узгани кўзга илмас.
- 15- Ёмон ўртоқ — ошга ўртоқ,
- 16- Бошга тўқмоқ.
- 17- Ёмон ҳўкнз шамиён синдирар.
- 18- Ёмонга бош бўлгунча,
- 19- Яхшига йўлдош бўл.
- 20- Ёмонга гўрда ҳам қўшни қилмасин.
- 21- Ёмонга ёмон бўл,
- 22- Яхшига ямоқ бўл.

- 1- Ёмонга ёғ ярашмас,
- 2- Хилбонга — боғ.
- 3- Ёмонга ишнинг тушмасин,
- 4- Қулонга қўшинг тушмасин.
- 5- Ёмондан яхшилик кутма!
- 6- Ёмондан қоровул қўйсанг,
- 7- Ёв стти бўлар.
- 8- Ёмондан қоч, яхшига қулоч оч!
- 9- Ёмоннинг бир қилғи ортиқ.
- 10- Ёмоннинг кучи япалоққа етипти.
- 11- Ёмоннинг юзи қурсин,
- 12- Гапирган сўзи қурсин!
- 13- Ёндошмагин ёмонга,
- 14- Рангинг ўхшар сомонга.
- 15- Жаллоб — турган-битгани қаллоб.
- 16- Ириган оғиздан чириган сўз (чиқар).
- 17- Ўт — итлигини қилар.
- 18- Итнинг иши — узмоқ,
- 19- Ёмоннинг иши — буэмоқ.
- 20- Иш вақтида — айёр,
- 21- Ош вақтида — тайёр.
- 22- Иш ёқмасга ит боқмас.

- 1- Иш сўмласта иш буюрсанг,
- 2- Сенга ақл ўргатар.
- 3- Дангасага иш буюрсанг,
- 4- Сенга ақл ўргатар).
- 5- Иш — нштаҳа очар,
- 6- Дангаса ишдан қочар.
- 7- Ишга чўлоқ, ошга қўноқ.
- 8- Ишликнинг иши битар,
- 9- Ишсизнинг кунни ўтар.
- 10- Игвогарнинг ўзи ёмон,
- 11- Узидан ҳам сўзи ёмон.
- 12- Кимки бўлса дипломор,
- 13- Ундан элу юрт безор.
- 14- Кўнгли қоранинг юзи ҳам қора.
- 15- Менинг нафсим балодир,
- 16- Ёнар ўтга солодир.
- 17- Митанинг ёмони,
- 18- Тегирмондан бутун чиқар.
- 19- Муғамбир тумшугидан илинар.
- 20- (Тулки тумшугидан илинар).
- 21- Оларда — ҳисоби тўққиз.
- 22- Берарда — саноғи ўттиз.

- 1- (Олишда: «Бисмилло!»)
- 2- Беришда: «Астағфурилло!»)
- 3- (Олишда: «Оромижоним»,
- 4- Беришда: «Чиқар жоним»).
- 5- Ориқ деган ёмон той,
- 6- Ёзга чиқиб от бўлуур.
- 7- Ёмонликни кўп қилса,
- 8- Яқин киши ёт бўлуур.
- 9- Пиён улфат — бепоён кулфат.
- 10- Тилнинг узуни даллолга керак.
- 11- Тиррақи бузоқ подани булғар.
- 12- Тухмат — тош ёради,
- 13- Тош ёрмаса, бош ёради.
- 14- Эринчоқ икки ишлар,
- 15- Охири бармоғини тишлар.
- 16- Эринчоқнинг иши битмас.
- 17- Юлғуч юлиб тўймайди.
- 18- Уроқда йўқ, машоқда йўқ,
- 19- Хирмонда ҳозир.
- 20- Уроқчининг ёмони ўроқ танлар.
- 21- Ўтганинг ўроғини олар,
- 22- Кетганинг — кетмонини.

- 2- Қирқ киши бір ён бўлса,
- 3- Қинғир киши бир ён бўлар.

- 4- Қозон қораси кетар,
- 5- Юз қораси кетмас.

- 6- Қозонга яқин юрсанг қароси юқар,
- 7- Ёмонга яқин юрсанг балоси юқар.

- 8- Ғайратсизнинг ғайрати,
- 9- Иш битганда қистайди.

1- БАХИЛЛИК ВА ОЧКУЗЛИК ҲАҚИДА

- 2- Бахил аҳсондан қочар,
- 3- Хасис меҳмондан қочар.
- 4- Бахилнинг боғи кўкармас.
- 5- Бермаснинг оши пишмас,
- 6- Пишса ҳам, қозондан тушмас.
- 7- Бировга берсам — эсиз ошим,
- 8- Уйда турса — сасир ошим.
- 9- Бойнинг ошини Бойтеват қизғанар.
- 10- (Бойнинг ошини бойнинг кўппаги қизғанар).
- 11- Бор бўлсанг кўролмайди,
- 12- Йўқ бўлсанг беролмайди.
- 13- Гадонинг хуржуни тўлса ҳам, кўзи тўймаз.
- 14- Гул даста-даста,
- 15- Гул бермаган нокаста.

- 1- Ақил дасияс чулар,
- 2- Ери гиё(х)сиз бўлар,
- 3- Яхшининг хайрига,
- 4- Бахилнинг боши оғрир.
- 5- Қуш ҳам нафсидан илинар.

- 2- Ема, ичма, бўл бахил,
- 3- Бой бўлмасанг, мен кафил.
- 4- Жон дўстинг жонидан кечса ҳам,
- 5- Мол дўстинг молидан кечмас.
- 6- Кўрмаганнинг кўргани қурсин.
- 7- Нафси ёмон ҳайитда ўлар.
- 8- Нокадан қарз бўлма,
- 9- Ҳам йўлда қистайди, ҳам гўрда.
- 10- Нокадан қарз қилма,
- 11- Қарз қилсанг ҳам, харж қилма.
- 12- Очкўзда бўлса ҳам — йўқ,
- 13- Сахийда йўқ бўлса ҳам — тўқ.
- 14- Пагирдан қил чиқмас,
- 15- Бахилдан пул чиқмас.
- 16- Сахий билан бахил,
- 17- Бир қудуқдан сув ичмас.
- 18- Сахий топса барча ер,
- 19- Бахил топса босиб ер.
- 20- Суқ тўймас, ўгри бойимас.
- 21- Тангрининг молини
- 22- Шайтон қизганибди.

1-От — йигитнинг қаноти.

2-От эгасини танийди.

3-Оти борнинг қаноти бор.

4-Чопқир от — ўткир пичоқ.

5-Эчки юзга етмас,

6-Юзга етса ҳам, кузга етмас.

7-Қармоқ солган қаримас,

8-Аргумоқ минган ҳоримас.

1- ХАЙВОНЛАР ХАҚИДА

2-Агар бўлса оқлигинг¹,

3-Билинмайди йўқлигинг.

4- (Оқлиг² бўлса, очлик йўқ).

5-Боқ отингни арпа билан,

6-Боқар қази-қарга билан.

7-Ит — чўпоннинг қўлдоши,

8-Ёлғизликда йўлдоши.

9-Ит эгасини танийди,

10-Мушук — бекаснини.

11-Молга берсанг соз емиш.

12-Боқар сени ёзу қиш.

13-Молнинг зотли бўлса,

14-Емишинг тотли бўлар.

15-Озган от аргумоқ бўлмас.

¹, ² Оқлиг — сут, қатик, маъносид.

1- ПАНД-НАСИХАТ

- 2- **А**ввал ўз айбигни бил,
3- Кейин бошқадан кул!
- 4- Аввал ўзингга боқ,
5- Сўнгра ногора қоқ!
- 6- Ари чақди дсб аразлама, боли бор!
- 7- Аччиқ савол бериб,
8- Ширин жавоб кутма!
- 9- Ақлингга ақл қўш,
10- Жаҳлингга — сабр!
- 11- Башаранг қийшиқ бўлса,
12- Ойнадан ўпкалама!
- 13- Беш панжангни оғзингга бирдан тикма!
- 14- Билмаган ишга уринма,
15- Уриниб тузоққа илинма!
- 16- Бир каттанинг гапига кир,
17- Бир — кичикнинг!

118

- 1- Бировга улим тилагунча,
2- Ўзингга умр тила!
- 3- Бировнинг уйига боқма,
4- Бемаҳал эшикни қоқма!
- 5- Бозорингни ўзинг қил,
6- Тегирмонингни ўзинг торт!
- 7- Бугунги жаҳлингни эртага қўй,
8- Бугунги ишингни эртага қўйма!
- 9- Бузишга ўрганма, тузишга ўрган!
- 10- Бургага аччиқ қилиб,
11- Кўрпангни куйдирма!
- 12- Бўлмаганга бўлишма!
- 13- Бўсагадан тойилсанг, тўрга ўтма!
- 14- Гап келганда отангни ҳам аяма!
- 15- Гапни гапир уққанга,
16- Жонни жонга суққанга.
- 17- Гилам сотсанг, қўшингга сот,
18- Бир чеккасида ўзинг ўтирасан.
- 19- Дардинг бўлса бўлсин,
20- Қарзинг бўлмасин!
- 21- Елга қарши тулурма,
22- Ўзингга қайтади!

119

- 1- Емон билан йўлдош бўлма,
- 2- Нодон билан сирдош бўлма!
- 3- Ётиб қолгунча, отиб қол!
- 4- Жўжани кузда сана!
- 5- Илон қувса йўлга қоч,
- 6- Туя қувса ўрга қоч!
- 7- (Илон қувласа шудгорга қоч,
- 8- Туя қувласа жарга қоч!).
- 9- Йиғитнинг сазоси сингунча,
- 10- Шайтоннинг бўйини узилсин!
- 11- (Йиғитнинг сазоси сингунча,
- 12- Хўкизининг шохин сиқсин!).
- 13- Йўл билмасанг йўл сўрагин юргандан,
- 14- Гап билмасанг гап сўрагин билгандан!
- 15- Йўрғаликка йўлдош бўлма!
- 16- Кишига қулмагин зинҳор,
- 17- Сенга ҳам қулгувчилар бор!
- 18- Кучинг етган ишга ёлиш!
- 19- Кўз учиман кўзлама,
- 20- Кўзларингга зўр келар.
- 21- Тил учиман сўзлама,
- 22- Узингга зарар келар.
- 23- Кўмирни қовлаганга ёқтир,
- 24- Молни миришқорга боқтир!

- 1- Кўп юргандан сўрама,
- 2- Кўп билгандан сўра!
- 3- (Кўп юрганга эргашма,
- 4- Кўп билганга эргаш!).
- 5- Кўп ўйла, оз сўйла!
- 6- Кўрган кунингни унутма,
- 7- Хом чорингнинг қурутма!
- 8- Мингни танигунча,
- 9- Бирнинг отини бил!
- 10- Мол топгунча ақл топ!
- 11- Нодон билан юрма,
- 12- Номусингни букма!
- 13- Одамнинг ҳуснига баҳо берма,
- 14- Ақлига баҳо бер!
- 15- Отинг борида йўл тани,
- 16- Ақлинг борида эл тани!
- 17- Рўзингни сот, рўшнолик ол.
- 18- Санамай саккиз дема!
- 19- Сипоҳнинг боши кўприк бўлса ҳам, босиб ўтма!
- 20- Сувнинг оқшига қара,
- 21- Халқнинг хоҳишига қара!
- 22- Суймаганга — суйқанма!

- 1- Үлхши дүшинингден сурагунча,
- 2- Емон уйингдан ахтар!
- 3- Узига боқма, сўзига боқ!
- 4- Узингни эр билсанг,
- 5- Узгани шер бил!
- 6- Уйнаб гапирсанг ҳам, ўйлаб гапир!
- 7- Утган ишга ўжинма!
- 8- Қовун есанг саҳар е,
- 9- Саҳар емасанг заҳар е.
- 10- Қорамуғнинг донаси бўлгунча,
- 11- Буғдойнинг сомони бўл!
- 12- Емоннинг яхшиси бўлгунча,
- 13- Яхшининг ёмони бўл!
- 14- Ҳар ерни қилма орзу,
- 15- Ҳар ерда бор тош-тарозу.
- 16- Ҳовли олма, қўшни ол!

- 1- Ҳелба тўнингни тескари кийма!
- 2- Темирни қизигида бос!
- 3- Тенгсиз билан тенг бўлма!
- 4- Тикон бўлиб оёққа қадалгунча,
- 5- Гул бўлиб кўкракка санчил!
- 6- Тушингни сувга айт!
- 7- Туяга миниб узоқни кўзла!
- 8- Тўйга борсанг тўйиб бор,
- 9- Емонлигингни қўйиб бор!
- 10- Тўйга борсанг тўйиб бор,
- 11- Тўй тўнингни кийиб бор!
- 12- Тўйда сўз бер бахшига,
- 13- Харидор бўл яхшига!
- 14- Тўйда тўнингни қистама!
- 15- Шамолли кун қичқирма,
- 16- Товушинг зое кетади.
- 17- Эгилган таёққа суянма,
- 18- Сени ҳам эгади.
- 19- Эсинг борида эгаингни ёп!

¹ Кўрган тушингни валдираб ҳар кимга бир айта-верма, деган маънода.

1- МАЖОЗИЙ МАЪНОДАГИ МАҚОЛЛАР

- 2- Азага борган хотин,
- 3- Уз дардини айтиб йиғлар.
- 4- Айтсам тилим куюди,
- 5- Айтмасам — дилим.
- 6- Арзимаёди ғалваси,
- 7- Куйдиради шавласи.
- 8- Арзоннинг шўрваси татимас.
- 9- Ахтарганда топилмас,
- 10- Керакмасда хор-зор.
- 11- Аяган кўзга чўп тушар.
- 12- Беданнинг «вит» дегани — қочгани.
- 13- Бемаза қовуннинг уруғи кўл.
- 14- Бетимнинг қалини —
- 15- Жонимнинг ҳузури.

124

- 1- Беш қул баравар эмас.
- 2- Билак — бир, бармоқ — бошқа.
- 3- Бир балоси бўлмаса,
- 4- Шудгёрда қўйруқ на қилур?
- 5- Бир кунга ҳўкиз ўлмас,
- 6- Икки кунга эгаси бермас.
- 7- Бир пул бериб йиғлатдим,
- 8- Минг пул бериб юпатдим.
- 9- Бир томчи сув чумолига дарё кўринар.
- 10- Бир қарға билан қиш келмас.
- 11- Бой бўлиб, болтаси йўқ,
- 12- Гадоё бўлиб, халтаси йўқ.
- 13- Бол тутган бармоғини ялар.
- 14- Бола йиғламаса,
- 15- Она сут бермас.
- 16- Болани ишга буюр,
- 17- Кетидан ўзинг югур.
- 18- Болни — бол дейди,
- 19- Болни таниган ёйди.
- 20- Болта тушгунча, кунда дам олар.
- 21- Бош омон бўлса, дўппи топилар.
- 22- (Бош омон бўлса, бўрк топилар).

125

- 1- Дўст бошга боқар,
- 2- Душман — оёққа.
- 3- Ер овлоқ бўлса,
- 4- Тўнғиз талага чиқар.
- 5- Ер қаттиқ бўлса,
- 6- Хўкиз хўкиздан кўради.
- 7- Ели қуюқ эшакдан,
- 8- Яғир бўлган от яхши.
- 9- Емондан ёрғи қошиқ.
- 10- Ёмғирдан қутулдим,
- 11- Қорга тугилдим.
- 12- Жинини жинни десанг,
- 13- Арпа бўйи кўшилар.
- 14- Икки кеманинг бошини тутган фарқ бўлар.
- 15- Икки нор уришса,
- 16- Уртасида чивин ўлади.
- 17- Икки шунқор талашса,
- 18- Бир қарғага ем тушар.
- 19- Икки қўчқорнинг боши,
- 20- Бир қозонда қайнамас.
- 21- Иллат ё ошда, ё мошда.
- 22- Илон чаққан, ола арқондан кўрқар.

127

- 1- Бўйингга қараб тўн бич.
- 2- Бўйнида иллоти борнинг оёғи қалтирайди.
- 3- Бўйнидан бойлаган ит овга ярамас,
- 4- Овга яраса ҳам, довга ярамас.
- 5- Бўлимчига — оз,
- 6- Оз ҳам бўлса — соз.
- 7- Бўридан кўрққан тўқайга кирмас.
- 8- Бўрининг оғзи еса ҳам қон,
- 9- Емаса ҳам қон.
- 10- Бўрининг қулоғи овда.
- 11- Бўш қоп тик турмас.
- 12- Гўшт олшнн билмайман,
- 13- Ёг-ёғидан кесиб бер.
- 14- Дарахтнинг мўртини қурт ейди.
- 15- Дард устига чипқон.
- 16- (Ўлганинг устига кўмган).
- 17- (Ўлганинг устига (чиқиб) тепган).
- 18- Дарёдан бир томчи,
- 19- Тўнғиздан бир тук.
- 20- Дунёни сув босса,
- 21- Ўрдакка шима қайғу?

126

- 1- Илоннинг суимас ути,
- 2- Инининг оғзида битар.
- 3- Ип ингичка ердан узглади.
- 4- Ит итга буюради.
- 5- Ит қўруғига буюради.
- 6- Ит оғзидан суяк олиб бўлмас.
- 7- Ит қутурса эгасини қопади.
- 8- Ит ҳуради, карвон ўтади.
- 9- Итдан — суяк, мушукдан — без.
- 10- Итнинг феъли эгасига маълум.
- 11- Итнинг ўткирлигини тулки суймас.
- 12- Ишим битди, эшагим лойдан ўтди.
- 13- (Ишим битди, эшагим сувдан ўтди).
- 14- Ишни қилган карнайчи,
- 15- Балого қолган сурнайчи.
- 16- (Ғат-ғат этган карнайчи,
- 17- Балого қолган сурнайчи).
- 18- Йиқилган курашга тўймас.
- 19- Йиғлаган кўзга — ёш,
- 20- Еган оғизга — ош.

- 1- Йўқолган пичоқнинг сопи олтин.
- 2- Кавушимни олган бир киши,
- 3- Гумондорим минг киши.
- 4- Кампирнинг дарди гўзада.
- 5- Карвон кўп, ризқи бўлак.
- 6- Касални яширсанг,
- 7- Иситмаси ошкора қилади.
- 8- Кейинги қўйруқдан ҳозирги ўпка яхши.
- 9- (Узоқдаги қўйруқдан яқиндаги ўпка яхши).
- 10- (Узоқнинг дондан яқиннинг сомони яхши).
- 11- Келини келганда кўр,
- 12- Сепини ёйганда кўр.
- 13- Кемали келса, қайиқли қочар.
- 14- Керакли тошнинг оғирлиги йўқ.
- 15- Қетмон чопмоқ — олмоқ-солмоқ,
- 16- Қўш ҳайдамоқ — бормоқ-келмоқ.
- 17- Хай-хай, хамир қилмоқ — нон ёпмоқ.
- 18- Кир ювгандан супурги ҳам қўрқади.
- 19- Кичкина тош бош ёрар.
- 20- Косанинг тагида — ним 'коса.

1- (Косанинг тагида ним косаси бўлади).

2- Кун ҳисобини ой олар,

3- Бедов ўрнини той олар.

4- Кўр товуққа ҳар нарса бугдой кўринар.

5- Кўр тугганини қўймас,

6- Қар — эшитганини.

7- Кўр ҳассасини бир марта йўқотади.

8- Кўрганни эшитган енгилти.

9- Кўрмаганнинг кўчаси кўл.

10- Кўрланга қараб оёқ узат.

11- Мевали дарахтга тош отма.

12- Мевали дарахтга тош тегар.

13- Мевали дарахтнинг боши ҳам.

14- Мен нима дейману,

15- Қўбизим нима дейди.

16- Минг қўйлининг иши

17- Бир қўйлига тушибди.

18- Миннатлик ошдан беминнат мушт яхши.

19- (Миннатлик паловдан миннатсиз ёвфон
яхши).

1- Мис қозонга лой туюқ.

2- Мол эгасига ўхшамаса ҳаром ўлади.

3- Мушукка «пишт» демаган,

4- Товуққа «кишт» дермиди?

5- Насиядан унгани,

6- Тегирмондан чиққани.

7- Номаълум ерда олтин-бор,

8- Борсанг бақир¹ топилмас.

9- Нотавон кўнгилга қўтир жомашов.

10- Овул ити ола бўлса,

11- Бўри келса бирикар.

12- Одамга — либос,

13- Эшакка — тўқим.

14- Ойни этак билан ёпиб бўлмас.

15- Ола кузан ола бўлса ҳам,

16- Арслон бўлолмас.

17- Ола тўғаноқ олғир бўлса ҳам,

18- Қарчиғай бўлолмас.

19- Ола товуқ сомон сочар,

20- Уз айбини ўзи очар.

21- Олдинги арава қай йўлдан юрса,

22- Кейинги арава ҳам шу йўлдан юрар.

¹ Б а қ и р — мис.

- 2- Кичик карвон ҳам шу йўлдан кўчар).
- 3- Олиснинг оти ўзгунча,
- 4- Яқиннинг тойи ўзар.
- 5- Олма совогидан узилар.
- 6- Олма тагидан йироқ тушмас.
- 7- Олмос — ерда қолмас.
- 8- Оловга келган элакчи олмас.
- 9- Олтин чиримас.
- 10- Осилсанг баланд дорга осил,
- 11- Оёғинг ерга тегмасин!
- 12- От айланиб қозигни топади.
- 13- От аяган, ерга боқар,
- 14- Қуш аяган, кўкка боқар.
- 15- От ағанаган ерда жун қолар.
- 16- От босмаган ерни той босар.
- 17- От ориқласа тувлоқ бўлар.
- 18- От — сағридан, қўй — бағридан.
- 19- От суринмай, йўл танимас.
- 20- От тепкисини от кўталар.

2- 13-улоқнинг бошида бул!

- 3- Отаси урмаган қўнғизни,
- 4- Боласи урар тўнғизни.
- 5- Отнинг ўлими — итнинг байрами.
- 6- Оч бўри йўртагон келар.
- 7- Ошинг ҳалол бўлса кўчада ич!
- 8- Ошиқмаган қўснга етибди.
- 9- Пичоқни аввал ўзингга ур,
- 10- Оғримаса бировга ур!
- 11- Подшонинг ишқи қурбақага тушибди.
- 12- Пули куйган қалампир чайнар.
- 13- Пўлат пичоқ қинсиз қолмас.
- 14- Семиз қўйнинг умри калта бўлади.
- 15- Семизликни қўй кўтарар.
- 16- (Семизликни қўй кўтарар,
- 17- Оғирликни ер кўтарар).
- 18- Сендан угина, мендан бутгина.
- 19- Сийлаганин сигир билмас,
- 20- Сийпаганин — ҳўкиз.

- 2- Ғалвир боғлар думига.
- 3- Сичқоннинг ўлгиси келса,
- 4- Мушук билан ўйнашар.
- 5- Сув кўрмай этик ечма!
- 6- (Сувга қараб этик еч!).
- 7- Сулаймон ўлди, девлар қутулди.
- 8- Султон суюгини хўрламас.
- 9- Сут билан кирган,
- 10- Жон билан чиқар.
- 11- Сўк ошга сурнай.
- 12- Сўраб-сўраб Маккани топибди.
- 13- Табиб — табиб эмас,
- 14- Бошидан ўтган табиб!
- 15- Така бўлсин, сути бўлсин.
- 16- Танлаб-танлаб тозига учрабди.
- 17- Танноз тарангунча, тўй тарқар.
- 18- Тариқни еган чумчуқ,
- 19- Балого қолган бедана.
- 20- Тикилган қозон қайнамас.

- 3- Тилаб олган қорин тўйдирмас.
- 4- Тойчани «той» деб хўрлама.
- 5- Эрта-индин от бўлар.
- 6- Топган гул келтирар,
- 7- Топмаган бир бош пишс.
- 8- Тор жойда тамоша.
- 9- Тошни сиққан билан сув чиқмас.
- 10- Тулунсиз ўт бўлмас,
- 11- Ёзиқсиз — йигит.
- 12- Туя ҳам муомалага чўкади.
- 13- Туя силкинса, эшакка юк чиқади.
- 14- Туяга янтоқ керак бўлса,
- 15- Бўйинини чўзади.
- 16- Туяни шамол учирса,
- 17- Эчкини осмонда кўр.
- 18- Туянинг ўзига яраша жази бор.
- 19- Тутуннинг аччиғини мўри билади.
- 20- Туғилмаган болага бешик.
- 21- Тўқайга ўт тушса,
- 22- Хўлу қуруқ баравар ёнади.

- 2- Фақир киши панада.
- 3- (Фақир киши панада,
- 4- Пўстини сомонхонада).
- 5- Чивик тутган еридан синмайди,
- 6- Эгилган еридан синади.
- 7- Чигирткадан қўрққай экин экмас,
- 8- Баримтадан қўрққан мол йиғмас.
- 9- Чигирткалар экин ер,
- 10- Экмай-тикмай текин ер.
- 11- Чин ихлос билан йиғласанг,
- 12- Сўқир кўздан ёш чиқар.
- 13- Чумчуқ семирса ботмон келмас.
- 14- Чумчуқдан қўрққан тарик экмас.
- 15- Шакарнинг ози ширин.
- 16- Шамол бўлмаса,
- 17- Дарахнинг боши қимирламайди.
- 18- Шерклик ошни ит ичмас.
- 19- Шолнинг орқасидан
- 20- Курмак сув ичибди.
- 21- Эгасини сийлаган,
- 22- Йтига суяк ташлар.

- 2- Эгри таёқнинг бутоғи бурунни йиртар.
- 3- Эл назар қилмаса,
- 4- Эшак бозорига ҳам даллол бўлолмайсан.
- 5- Эл оғзига элак тутиб бўлмас.
- 6- Эл — қўнган ерда,
- 7- От — тўйган ерда.
- 8- Элакка кирган хотиннинг,
- 9- Эллик оғиз гапи бор.
- 10- Эр йигитнинг ичида,
- 11- Аравага қўшган от ётар.
- 12- Эрманалик уйда эр ўлмас,
- 13- Дарманалик уйда дард бўлмас.
- 14- Эт — этга, шўрва — бетга.
- 15- Эчки бўлса қўйга йўл очилади.
- 16- Эчкига жон қайғу,
- 17- Қассобга ёғ қайғу.
- 18- Эчкининг калтак егиси келса,
- 19- Чўпоннинг таёғига сурканади.
- 20- Эшаги уч ʻанга,
- 21- Тўқими беш танга.
- 22- (Эшагидан тўқими қиммат).

- 2- Эшак — иши билан,
- 3- Тўнгиз — тиши билан.
- 4- Эшак эшакдан қолса қулоғи камир.
- 5- (Эшак эшакдан қолса қулоғини кесар).
- 6- Эшакка мугуз битса, эгасини сузади.
- 7- Туяга қанот битса, томингни бузади.
- 8- Эшакнинг ёмони қозиқни булғар,
- 9- Отнинг ёмони — охурни.
- 10- Эшакнинг танлагани шўра.
- 11- Эшакнинг юки енгил келса,
- 12- Ётоғон бўлар.
- 13- Юрган — дарё, ўтирган — бўйра.
- 14- Юрганнинг йўли ўтар,
- 15- Утирганнинг куни ўтар.
- 16- (Юрганнинг йўли кўпаяр,
- 17- Утирганнинг ўйи кўпаяр).
- 18- Яланғоч — сувдан тоймас.
- 19- Янчиққа кирган ҳўкиз бешликка¹ чидар.

¹ Б е ш л и к — паншаха.

- 2- Ёмон отга минг қамчи.
- 3- Ўзи бозорга сиғмаган туя.
- 4- Қўшани билан кирибди.
- 5- Ўзига енг бўлмаган,
- 6- Ўзгага бўй бўлмас.
- 7- Ўзимдан чиққан балога,
- 8- Қайга борай давога?
- 9- Улармон ҳўкиз болтадан тоймас.
- 10- Ўрганган кўнгил ўртанса қўймас.
- 11- Ўрдак йўқ кўлда лойхўрак хон.
- 12- Ўт берган ўтини олади,
- 13- Сув берган — сувини.
- 14- Ўттан булутдан ёмғир кутма.
- 15- Ўтмас пичоқ қўл кесар.
- 16- Ўтмас тирнинг тили эгов.
- 17- Ўтни ковласанг ўчар,
- 18- Қўшни(ни) ковласанг кўчар.
- 19- Ўтники — ўтга, сувники — сувга.
- 20- Ухшатмагунча — учратмас.
- 21- Қайрсам — этагим
- 22- Шимарсам — енгим.

- 2- Янтоқ ўзини боғ айлар.
- 3- Қари қиз овга чинқди,
- 4- Қетидан ғавго чиқди.
- 5- Қарс икки қўлдан чиқади.
- 6- Қаттиқ тўкилган ерда юқи қолар.
- 7- Қизим, сенга айтаман,
- 8- Келиним, сен эшит.
- 9- Қозиксиз от турмас.
- 10- Қозон олсанг, қоқиб ол.
- 11- Мол олсанг, боқиб ол.
- 12- Қозонга яраша қопқоғи.
- 13- Қозонда бўлса чўмичга чиқар.
- 14- Қозончининг эрки бор,
- 15- Қайдан қулоқ чиқарса.
- 16- Қулунли бия овулга сиғмас.
- 17- Қулунли биядан қулуқ сувни ортмас.

1 Қ а м г о қ -- ёввойи ўсимликлардан бир тури.

140

- 1- Қуруқ ёғоч эғилмас.
- 2- Қуруқ ёғочга япроқ битмас.
- 3- Қуш бутоққа сиғинар.
- 4- Қуш йўқ жойда қурбақа булбул.
- 5- Қуш тилини қуш билар.
- 6- Қуш уясида кўрганни қилар.
- 7- Қуш қаноти билан учиб,
- 8- Қўйруғи билан қўнар.
- 9- Қўйни ҳам ўз оёғидан осадн,
- 10- Эчкини ҳам ўз оёғидан осадн.
- 11- Қўйчивон кўп бўлса, қўй ҳаром ўлади.
- 12- Қўл билан берганга қуш тўймас.
- 13- Қўрққан олдин мушг кўтарар.
- 14- Қўшнинг кўр бўлса, кўзингни қис.
- 15- Ҳаёсизга ҳар кун ҳайит.
- 16- «Ҳайт!» деган туяга мадад.
- 17- «Ҳалво!» деган билан огиз чучимас.
- 18- Ҳалимхона у ерда,
- 19- Зикирхона бу ерда.

141

- 2- Хар ернинг тулкисини,
- 3- Уз тозиси билан овлар.
- 4- Хўкнэнинг шохига урсанг,
- 5- Туёғи зирқирайди.

1- ИБРАТЛИ МАҚОЛЛАР

- 2- А дашган тош терар.
- 3- Айтилган сўз — отилган ўқ.
- 4- Амалга мағрур бўлсанг, тўздирар.
- 5- Анғизли ерда от ўлмас,
- 6- Ийирли ерда эр ўлмас.
- 7- Арқонни узун ташла, қимирлашини кўр.
- 8- Асл айнамас, сарийёғ сасимас.
- 9- Аччиқ билан чучукни тогган билар,
- 10- Узоқ билан яқинни юрган билар.
- 11- Аччиқни аччиқ кесар.
- 12- Ақлли ўзини айблар,
- 13- Ақлсиз — дўстини.
- 14- Берарманга — бешов кўл,
- 15- Оларманга — олтов оёз.

- 1- Берган бетга ооқар,
- 2- Бермаган кимга ёқар?
- 3- Берганинг бетига қарама.
- 4- Бесабаб оёққа тикон кирмас.
- 5- Беш бармоқнинг бирини тишласанг,
- 6- Барн огрир.
- 7- Билган топиб гапирар,
- 8- Билмаган — қопиб.
- 9- Бир йигит қирқ йилда бино бўлур.
- 10- Бир терининг ичнда қўй неча бор семприб.
- 11- Неча бор озар.
- 12- Бир қўлтнққа икки тарвуз сиғмас.
- 13- Бировни қаргасанг, ўзингга урар.
- 14- Бировнинг мис қозонидан,
- 15- Ўзингнинг қора қозонинг яхши.
- 16- Бош ёрилса бўрк ичнда,
- 17- Қўл синса енг ичнда.
- 18- Бошга тушганин кўз кўрар.
- 19- Бўлар иш бўлди, бўёқ хуми сиғди.
- 20- Гап кўл, кўмир оа.

- 2- Дардда санчув ёмри.
- 3- Гапни ковласанг гап чиқар.
- 4- Гапнинг тагини гап очар.
- 5- Гина адоватнинг қўшниси.
- 6- Гумон дўстни дўстдан ажратар.
- 7- Дарднинг бўлса бўлсин,
- 8- Қарзинг бўлмасин.
- 9- Дардсизга дард айтма!
- 10- Дардсизнинг олднда «бошим!» дема!
- 11- Дастурхонга боққан дўст эмас.
- 12- Еган огиз уялар.
- 13- Ер қаттиқ бўлса,
- 14- Хўкиз хўкиздан кўрар.
- 15- Ерга тушган гул бўлар,
- 16- Ўтга тушган кул бўлар.
- 17- Ердан топсанг ҳам, санаб ол!
- 18- Ёйилган гап йиғилмас.

¹ Қ а н қ у в — кесатиқ, пичинг, луқма.

- 2- Зўр думини қисар.
- 3- Иллат кетади, одат кетмайди.
- 4- Илмига амал қилмаган мулла — мулла эмас.
- 5- Инида ётгани эл топар.
- 6- Интизомли лашкар снгилмас.
- 7- (Ичдан бузилмаса, қўшин снгилмас).
- 8- Иш битгач, маслаҳатчи кўпаяр.
- 9- Иш юришмаса, булăмиқ дандон сиңдирар.
- 10- Йигитнинг кўзгуси — йигит.
- 11- Йўл азоби — гўр азоби.
- 12- Йўл кишиси йўлга яхши.
- 13- Йўл кўрмаган йўл (да) озар,
- 14- Кун кўрмаган кун (да) озар.
- 15- Йўл қувлаган хазинага йўлиқар,
- 16- Гап қувлаган балога йўлиқар.
- 17- Йўли очилган йигитнинг,
- 18- Янғаси олдидан чиқар.
- 19- Йўқ бугдойга — йўқ тегирмон.
- 20- Йўқни йўндириб бўлмас.

147

- 2- Юргизиб ейишга — жувоз.
- 3- Ёш чоғим — олтин чоғим.
- 4- Ёшдан хато, каттадан узр.
- 5- Ёшлгингда одат қилсанг,
- 6- Қаригунча кўникасан.
- 7- Қариганнигда одат қилсанг,
- 8- Кўниккунча кўмиласан.
- 9- Ёғ кумчаси ташидан билинур.
- 10- Жавдар жойнга тушса, бугдой бўлар,
- 11- Бугдой жойнга тушмаса, жавдар бўлар.
- 12- Жаҳл — душман, ақл — дўст.
- 13- Жаҳл — жоҳилнинг қуроли.
- 14- Жаҳл келганда ақл кетар.
- 15- Жон бўлса, жаҳон топилар,
- 16- Ош бўлса, қозон топилар.
- 17- Жоҳиллик — жон азоби.
- 18- Жоҳилликдан жон чиқар,
- 19- Қобилликдан донг чиқар.
- 20- Жўмард йўқлигини билдирмас,
- 21- Тулпор — очлигини.
- 22- Зўрга ҳам зўрдек бало бордир.

146

1- Йўқнинг кўнгли йўрга тилар.

2- Қамбағал бўлсанг кўчиб кўр.

3- Қасалга сўз ёқмас,

4- Чарчаганга — ўйин.

5- Кепак еган от югурик бўлмас.

6- Қийган тўйнинг эскийдди,

7- Қийдирганинг эскимас.

8- Қиқина деманг бизни,

9- Кўтариб урамиз сизни.

10- Қиши тўш кирчил бўлар,

11- Қиши оти терчил бўлар.

12- Қиши ҳурмати ўз қўлида.

13- Қулдан тепа бўлмас.

14- Қўнғил кирин айтса кетар,

15- Қўлнинг кирин ювса кетар.

16- Қўнғил тортган ош ҳалол.

17- Қўнғил ўйга тўймайди,

18- Бўри қўйга тўймайди.

19- Қўнғилга келган қўлдан келса,

20- Битмайдиған иш қолмас.

21- Қўнғил очиқнинг қўли очиқ,

22- Қўли очиқнинг йўли очиқ.

2- Оз сўзласа ҳам, соз сўзлар.

3- Кўп гап — эшакка юк.

4- Кўп кўрган кўп билар.

5- Кўп отган билан мерган бўлмас,

6- Кўп этган билан чечан бўлмас.

7- (Кўп отган билан овчи бўлмас,

8- Кўп деган билан довчи бўлмас).

9- Кўп юргандан сўрама,

10- Кўп билгандан сўра.

11- (Кўп юрганга эргашма,

12- Кўп билганга эргаш).

13- Кўп яшаган билмас,

14- Кўпни кўрган билар.

15- Кўрганнинг куни ортиқ.

16- Кўринган тоғнинг йироғи йўқ.

17- Лайлакнинг кетишига эмас,

18- Келишига боқар.

19- Минг қўшчига бир бошчи.

20- Муллали овул қўрқоқ,

21- Бахшли овул ботир.

22- Наврўздан сўнг қиш келмас,

23- Мизондан сўнг ёз бўлмас.

1-Гласия смани эппи,

2-Қизартирар бетни.

3-Нимани қилсанг хор,

4-Шунга бўласан зор.

5-Нодонга сўзлаган эсиз сўзим,

6-Уликка йиғлаган эсиз кўзим.

7-Нодонга улфат бўлган қон ютар.

8-Ноз қизга ярашур.

9-Нотиқ маҳмадона бўлса,

10-Мажлиснинг бурди кетар.

11-Оёқ чарчаса, таёқ ярайди.

12-Оз бўлсин, оз бўлса ҳам, соз бўлсин!

13-Озиқли от ҳоримас.

14-Олмоқнинг бермоғи бор.

15-Омонат иш овора қилар.

16-Орқалиқ орқаланиб сўзлар,

17-Орқасиз қўрқиб сўзлар.

18-Осмонга тупурсанг, бетингга тушар.

19-От боққанинг — улоққа,

20-Қўй боққанинг — қўноққа.

21-От бўлса, майдон топилади,

22-От бўлмаса, майдон чопилади.

150

2 - Отган ўқ орқага қайтмас.

3 - Отни боқсанг от қиласан,

4 - Ёвни қувсанг мот қиласан.

5 - Оғир тошни сув элтмас.

6 - Савдо гавғосиз бўлмас,

7 - Полвон гавдасиз бўлмас.

8 - Садафсиз дур бўлмас,

9 - Тиконсиз гул бўлмас.

10 - Сайил ҳам — сайил,

11 - Саргардон ҳам — сайил.

12 - Серваъда киши ёлгончи бўлар.

13 - Сомон бировники бўлса ҳам,

14 - Сомонхона ўзингники бўлсин.

15 - Сувга солсам сув кўтармас,

16 - Мисқол темирни,

17 - Олтин билан олиб бўлмас,

18 - Қолган кўнгилни.

19 - Сукут — аломати ризо.

20 - Супурмаган уйга меҳмон келар.

21 - Сўз маъқулдан ошмас,

22 - Девор — сархолдан.

151

- 3- Сўзнинг ёмони — санчиқ.
- 4- Дардинг ёмони — қуялчиқ.
- 5- Сўзнинг кўрки — мақол.
- 6- Йигитнинг кўрки — соқол.
- 7- Сўкаверсанг, бети қотар,
- 8- Ураверсанг, эти қотар.
- 9- Сўраганинг бир юзи қора,
- 10- Бермаганинг — икки юзи.
- 11- Танимасни сийламас.
- 12- Тегирмон навбати билан.
- 13- Тенг — тенгги билан.
- 14- Тезак — қоппи билан.
- 15- (Қув қув билан учадн,
- 16- Ғоз ғоз билан кўчадн).
- 17- Тиконнинг захрини тортган,
- 18- Оёғини билиб босадн.
- 19- Тилингандан тиланган ёмон.
- 20- Тирсакинн тишлаб бўлмас.
- 21- Тиг яраси тузалар,
- 22- Тил яраси тузалмас.

- 3- Томчи тошни тешар.
- 4- Токни қирқмасанг Қашқарга етади.
- 5- Тор ерда ош егунча,
- 6- Кенг ерда мушт е.
- 7- Тош қаттиқ, тошдан ҳам бош қаттиқ.
- 8- Тоғ тоғ билан қовушмас,
- 9- Одам одам билан қовушар.
- 10- Тоғдан орқаси бўлганнинг,
- 11- Тоғдай юраги бўлар.
- 12- Тоғу тошни сув бузар,
- 13- Эл орасини сўз бузар.
- 14- Тузсиз хамир тандирда турмас.
- 15- Тузсизни кўзсиз ҳам билади.
- 16- Турнадан қоровул қўйсанг,
- 17- Тепангдан қийқирув кетмас
- 18- Тўй оши — тўполон оши.
- 19- Тўй снлатови билан тўн битар.
- 20- Тўй тегишлиники, ҳайит барчаники.
- 21- Тўй ўпкасиэ бўлмас.

2- Тўйнинг боши бошлангунча.

3- Тўйнинг бўлагидан,

4- «Бўлади-бўлади»си қизиқ.

5- Уйлинг¹ топмаган, кишилинг²ни тўздирар.

6- Уйқу арслонни ҳам йиқитади.

7- Умр ўзади, ҳусн тўзади.

8- Умрни иш эмас, ғам емиради.

9- Урпоғингда бўлса, уруғингга татийди.

10- Фаросатсиз фалокага йўлиқар.

11- Филбонга ошна бўлсанг,

12- Дарвозангни катта қил.

13- Фолбиннинг сўзига аҳмоқ ишонар.

14- Халқ пуфласа бўрон бўлар.

15- Хато қилмоқ бордир,

16- Тузатмаслик ордир.

17- Хом кишини хушомад хароб этар.

2- Чинор чиримас, арча қуримас.

3- Чикаси келган молга,

4- Эгаси сабаб бўлади.

5- Чой тўкилиб сой бўлмас.

6- Юлдуз йиғилиб ой бўлмас.

7- Шаф-шаф дегандан,

8- Шафтоли деган яхши.

9- Шўрали ерда ўт битмас.

10- Эгри битганни эл тўғрилайди.

11- Эгри калтакка эгри тўқмоқ.

12- Эл бор ерда сўз бор.

13- Элчига ўлим йўқ.

14- Эр — сийлаган ерда азиз.

15- Эртаги савдонинг даҳсар оғирлиги бор.

16- Эртақ — эрмак.

17- Эрталабк¹ иш — кўнгилни қилар хуш.

18- Эсарнинг эртаси кўп.

19- Эси пастнинг иши паст.

¹ У й л и к — уйда кийиладиган кийим (уй кийими).

² К и ш и л и к — кўчага чиққанда кийиладиган кийим.

- 1- Эски кинининг исины нур.
- 2- Эшак минган элда кўп.
- 3- Йўл кўрмаган юртда кўп.
- 4- Юз — ўтдан иссиқ.
- 5- Юзи қизилни уялтириб бўлмас.
- 6- Юришни билмаган йўл бузади.
- 7- Сўзлашни билмаган эл бузади.
- 8- Яхши келса — ҳут,
- 9- Емон келса — ют.
- 10- Яхши раҳбар — чин падар.
- 11- Яхши кўшни — ота-она,
- 12- Емон кўшни — бошга бало.
- 13- Яқин — эринтирар, узоқ — чоптирар.
- 14- Ўзи бемалолнинг сўзи бемалол.
- 15- Ўзинг топмаган молнинг қадри йўқ.
- 16- Ўзингда йўқ — оламда йўқ.
- 17- Ўзингники ўзагингни узади.
- 18- Ўзини билмаган ҳақни билмас.
- 19- Ўйчи ўйига етгунча,
- 20- Таваккалчи ишини битирар.

- 1 (Ўйчининг ўйи битгунча,
2. Таваккалчининг иши битар).
- 3- Улгандан қўрққан ёмон.
- 4- Улимдан хўрлик ёмон.
- 5- Ўринсиз газаб — ўзингга азоб.
- 6- Ўтган гапдан туш яхши.
- 7- Ўттиз тишинг орасидан чиққан гап.
- 8- Ўттиз уруғ элга тарқалар.
- 9- Ўттизида эр атанган,
- 10- Қирқида шер атанар.
- 11- Қариндошингни ошга чақир, чошга¹
чақирма.
- 12- Қарга «қоғ» этади,
- 13- Ўз вақтини чоғ этади.
- 14- Қатордан қолгунча хатардан қол!
- 15- Қатордан қуруқ қолма!
- 16- Қиммат — беҳикмат бўлмас,
- 17- Арзон — беиллат бўлмас.
- 18- Қинғир иш,
- 19- Қирқ йилдан кейин ҳам билинади.

¹ Чош — хирмон.

- 2- Қирқ йилдан кейін ҳам қийинги чиқар)
- 3- Қор — ернинг кўрпаси,
4- Ёмғир — ернинг шўрпаси.
- 5- Қуруқ аёз — тилсиз ёв.
- 6- Қўполдан тўнғак айлансип.
- 7- Қўшни келди — кўмак келди.
- 8- Қўшни қўшинадан эрта турнишни ўрганеди.
- 9- Қўшнинг тинч — сен тинч.
- 10- Ғалвирни сувдан кўтарганда маълум бўлар.
- 11- Ҳазил, ҳазилнинг теги — зил.
- 12- Ҳар бир ишнинг чамаси бор,
13- Ҳар дарёнинг кемаси бор.
- 14- Ҳар ерда хўроз бирдек қичқиради.
- 15- Ҳар калада минг жаёл.
- 16- Ҳар ким ўз айбини билмас.
- 17- Ҳар ким ўз қилмишига қараб топади.
- 18- Ҳар кимнинг нияти ўзининг йўдоши.
- 19- Ҳар кунги ваъзхонликдан,
20- Бир кунги жонбозлик яхши.

- 2- Ҳар тўкида бир айб.
- 3- Ҳар шаҳарнинг ҳавоси бошқа.
- 4- Ҳар қуш ўз уясига қараб учар.
- 5- Ҳеч бўлмагандан, кеч бўлган яхши.
- 6- Ҳолни билган ҳоримас.
- 7- (Ҳолини билган ҳормас,
8- Қанча иш қилса толмас).
- 9- Хурматинг — савлатинг,
10- Меҳнатинг — давлатинг.

1- Ёлғизнинг ёри худо.

2- Ег ичида ёлчимаган қора буйрак.

3- Иштонсизнинг тушига

4- Бир қари бўз кирибди.

5- Йўқдин қочар, ёмондин тонар.

6- Қалта ип боғловга етмас.

7- (Қалта ип курмовга келмас).

8- Камбағал тухум топса,

9- Ичидан саригни топмас.¹

10- Камбағални туянинг устида ит қолади.

11- Камбағални урма-сўкма, кийимини йирт.

12- Камбағалнинг бир тўйгани —

13- Чала бойигани.

14- Камбағалнинг ови юрмас,

15- Ови юрса ҳам, дови юрмас.

16- Камбағалнинг оғзи ошга етганда,

17- Бурни қонайди.

18- (Етимнинг оғзи ошга етганда,

19- Бурни қонайди)...

20- Қулолнинг кулфатини кўр,

21- Тўтгани сопол товоқ.

¹ Бирини топса, бирини топмас, деган маънода.

11-740

161

1- КАМБАҒАЛЛИК ВА ФАҚИРЛИК ҲАҚИДАГИ ТАРИХИЙ МАҚОЛЛАР

2- Бева хотиннинг тушига эр киради,
3- Камбағал деҳқоннинг тушига ер киради.

4- Бедананинг уйи йўқ,

5- Қасрга борса битбилдиқ.

6- Бўзчи белбоққа ёлчимас,

7- Қулолчи — мундиға.

8- (Бўзчи белбоққа ёлчимас,

9- Темірчи — тўқага).

10- Гадо дон топса, тўрва топмас.

11- Ерга тушган етимликки.

12- Етим бой бўлмас,

13- Бўй бўлса ҳам, бойвақча бўлмас.

14- Етим ўз ошнини ичар,

15- Қишнинг миннатини тортар.

16- Етимни йиғлатма!

160

- 2- Азроил жонга етар.
- 3- Ориқ отга чанг юқар.
- 4- Осмон узоқ, ер қаттиқ,
- 5- Ҳзинг ишлаб, Ҳзинг топ.
- 6- От ориқликда,
- 7- Қиз етимликда кўримсиэ.
- 8- Оч уйда қатик ивимас,
- 9- Оч қоринга аччиқ саримсоқ.
- 10- Оч ўлдирма, тўқ ўлдир,
- 11- Қиш ўлдирма, ёз ўлдир.
- 12- Оч қадрини тўқ билмас.
- 13- Оч қўйинда нон турмас.
- 14- Очлик кўчага чиқарар,
- 15- Яланғочлик уйга киргизар.
- 16- Очликни ёстиқ кўтаради.
- 17- Очнинг кўзи нонда,
- 18- Тўқнинг кўзи томда.
- 19- Ошнам — белбоғим.
- 20- (Улфатим — белбоғим).
- 21- Оши йўқ рўза тутар,
- 22- Иши йўқ намоз ўқир.
- 2- Ташлаганга тош тегмас.
- 3- Шойи билан қимхоб кийдим, устимда йўқ.
- 4- Қазии билан қарга едим, қорнимда йўқ.
- 5- Шўрликка йўл ўйилур.
- 6- Эски чопонни ит қопар.
- 7- Ҳзинг учун ўл етим¹.
- 8- Улганимининг кунидан,
- 9- Чолга тегиб борамай.
- 10- (Улганимининг кунидан,
- 11- Қаҳ-қаҳ уриб куламан).

¹ Ҳзинг учун Ҳзинг Ҳлиб-тирилиб ҳаракат қил. Ҳл-мас тиркичлангининг пайдан бўл, тиришиб ишла, деган маънода.

1- ЭКСПЛУАТАТОРЛАР ВА ДИН
АХЛАРИГА ҚАРШИ ЯРАТИЛГАН
МАҚОЛЛАР.

- 2- А малдордан ошна қилма.
3- Хафаликни сотиб олма.
4- Амирнинг ошидан фақирнинг мушти яхши.
5- (Амирнинг ошидан камбағалнинг умочи
яхши).
6- Бахт сандиқда, калити осмонда.
7- Бекка етгунча белинг синар.
8- Бекнинг чашмасидан сув ичма!
9- Берган бийга ёқар,
10- Бермаган кимга ёқар?
11- Берган худога ёқибди.
12- Биров сув тополмайди ичгани,
13- Биров кечув тополмайди кечгани.
14- Бой бой учун тиришади,
15- Камбағал камбағалга бўлишади.

- 1- Бой бойга боқар,
2- Сув сойга оқар.
3- Бой, кетидан вой.
4- (Бой, охири вой).
5- Бой кийса: «Қутлуғ бўлсин!»
6- Камбағал кийса: «Қаёқдан олдинг?»
7- Бойга келин бўлгунча,
8- Камбағалга қиз бўлгин.
9- Бойнинг мушуги қўён овлар.
10- Бойнинг сўзи — бой,
11- Йўқнинг сўзи — лой.
12- (Борнинг гапи ўнг,
13- Йўқнинг гапи тўнг).
14- Бор — билимтой,
15- Йўқ — ҳоримтой.
16- Бор етти пуштини қўллар,
17- Йўқ ўзини ҳам қўллаёлмас.
18- Бор мақтанса, топилар,
19- Йўқ мақтанса, чопилар.
20- Бор — сўйлайди,
21- Йўқ — ўйлайди.
22- Борлик — ярашиш,
23- Йўқлик — уришиш.

- 1- Борнинг боши оғриydi,
- 2- Йўқнинг қорни оғриydi.
- 3- Борнинг гапи фармон билан,
- 4- Йўқнинг гапи армон билан.
- 5- (Борнинг иши фармон билан,
- 6- Йўқнинг иши армон билан).
- 7- Борнинг юзи ёруғ,
- 8- Йўқнинг юзи чориқ.
- 9- Бўжи келди, Бўжи келди,
- 10- Чингиз билан Жўжи келди.
- 11- Даввогаринг қози бўлса,
- 12- Дардингни оллога айт.
- 13- (Даввогаринг қози бўлса,
- 14- Додингга ким етсин?)
- 15- Домла-имом оч қолса, бозор кезади,
- 16- Сўфи оч қолса, мазор кезади.
- 17- Дунёнинг иши миркам икки.
- 18- Замона зўрники, тамоша кўрники.
- 19- Золимнинг жойи жаҳаннам.
- 20- Зулм зиндондан ёмон.
- 21- Ёғи йўқ, қаймоғи йўқ чойи қурсин,
- 22- Хайри йўқ, эҳсони йўқ бойи қурсин.

- 1- Илоннинг эшиги ёмон.
- 2- Золимнинг қаҳри ёмон.
- 3- Инсофсизга эрк берсанг, элни талайдди.
- 4- Камбағалнинг бахти
- 5- Бойнинг тахтини йиқитар.
- 6- Касал жоннинг ҳаракатида,
- 7- Табиб — пулнинг.
- 8- Кишининг зари кишини бузар,
- 9- Зарни кўрган занжирни узар.
- 10- Мулланинг қилганини қилма,
- 11- Айтганини қил!
- 12- Мусофир итнинг думи қисик.
- 13- Мўлтонни мулла эл талайдди.
- 14- Одамнинг ёмони мулла,
- 15- Мулланинг иши хўйла.
- 16- (Оғочнинг ёмони сўқи,
- 17- Одамнинг ёмони сўфи).
- 18- Оқ ит, қора ит — бари бир ит.
- 19- Оғзи қийшиқ бўлса ҳам,
- 20- Бойнинг ўғли гапирсин.
- 21- Оғилда хўкизим йўқ,
- 22- Элимда обрўйим йўқ.
- 23- Пирим, пиримда қолди бир мириим.

1- Пудшолык — қонхурлык.

- 2- Пул замбурнинг¹ нишини қайтаради.
- 3- Пули борнинг оғзи ўйнар,
- 4- Пули йўқнинг кўзи ўйнар.
- 5- Пули борнинг юзи бор.
- 6- Пулинг бўлса чангалда шўрва.
- 7- Пуллик ботур,² пулсиз — ётур.
- 8- Ромчининг ромидан,
- 9- Узининг хом хаслинг яхши.
- 10- Сипоҳнинг ошнаси бўлмас.
- 11- Тайёр ошга баковул,
- 12- Етим қизга ясовул.
- 13- Текинхўр — ҳаромхўр.
- 14- Туркистонда қўй бир сўм,
- 15- Кела-кела ўн бир сўм.
- 16- Тўқлик, тўқликдан чиқар шўхлик.
- 17- Фосиқдан ҳаё тилама,
- 18- Золимдан — вафо.
- 19- Фатво ҳам пулингга яраша берилди.

¹ Замбур — қовоқари.

² Пулик мол-дунёга ботади, деган маънода.

1- Бек гапирса — бекники.

- 3- Хон хонга келиб йиғлар,
- 4- Хон келиб хотинига йиғлар.
- 5- Хон хондан кўрқади,
- 6- Хон хотинидан кўрқади.
- 7- Хўжа очдан ўлар,
- 8- Тўра — томоқдан.
- 9- Чоракор чораклаб олар,
- 10- Бой акам — ботмонлаб.
- 11- Шариатда шарм йўқ.
- 12- Шариатнинг йўли кўп.
- 13- Эски бойдан юрт қолмас,
- 14- Янги бойдан чўп қолмас.
- 15- Эчкиси кўпнинг сўзи жўп.
- 16- Эшоним деб эшагимдан айрилдим.
- 17- (Эшоним деб эшагимдан айрилдим,
- 18- Хўжам деб хуржунимдан айрилдим,
- 19- Тўрам деб тўрвамдан айрилдим).
- 20- Эшоннинг қорни бешдир,
- 21- Бири ҳамиша бўшдир.

- 1- Уйнашмагин арбоб билан,
- 2- Арбоб урар ҳар боб билан.
- 3- Қизил кўрса, Хизир йўлдан чиқар.
- 4- Қорни тўқнинг қорни очдан хабари йўқ.
- 5- Қийшиқ арава йўл бузар,
- 6- Қози-калон эл бузар.
- 7- (Қийшиқ арава йўл бузар,
- 8- Домла-имом эл бузар).
- 9- Қуллиқ қилсанг тўрага,
- 10- Йиқиласан ўрага.
- 11- Халвони ҳоким ер,
- 12- Қалтакни етим ер.
- 13- Ҳақни айтсанг урарлар,
- 14- Ҳушомадни суярлар.

М У Н Д А Р И Ж А

Узбек халқ мақоллари ҳақида М. И. Афзалов	3
Ватан ва ватанпарварлик ҳақида	17
Меҳнат ва меҳнатсеварлик ҳақида	21
Қолхоз ва коллективчилик ҳақида	32
Дўстлик, аҳиллик ва ноиттифоқлик ҳақида	34
Илм ва ҳунар ҳақида	39
Донолик ва нодонлик ҳақида	44
Мардлик ва инсонийлик ҳақида	48
Ботирлик ва кўроқоқлик ҳақида	52
Ҳушёрлик ва эҳтишкорлик ҳақида	55
Оила ва қариндош-уруғ ҳақида	62
Муҳаббат ва вафо ҳақида	70
Қатталарга ҳурмат ва иззаат ҳақида	73
Одоб ва тарбия ҳақида	74
Қадр-қиммат ҳақида	77
Меҳмон ва меҳмондўстлик ҳақида	79
Яхши сўз ва яхшилик ҳақида	81
Тўғрилиқ ва эгрилик ҳақида	87
Табиирлик ва эпизелик ҳақида	91
Иқтисод ва тежамлилик ҳақида	94
Қаноат ва сабр-чиддам ҳақида	97
Тозалик ва соғлиқ ҳақида	99

Ишонч ва умидсизлик ҳақида	101
Мақтақочлик ва манманлик ҳақида	103
Ёмонлик, ёлгончилик, айёрлик, иш ёқмаслик ва текинхўрлик ҳақида	106
Бахиллик ва очкўзлик ҳақида	113
Хайвонлар ҳақида	116
Панд-насиҳат :	118
Мажозий маънодаги мақоллар	124
Ибратли мақоллар	143
Қамбағаллик ва фақирлик ҳақидаги тарихий ма- қоллар	160
Эксплуататорлар ва дин аёлларига қарши яра- тилган мақоллар	164

На узбекском языке

УЗБЕКСКИЕ НАРОДНЫЕ
ПОСЛОВИЦЫ

Составители:
М. Афзалов, С. Ибрагимов,
С. Худайберганов

Редактор С. Худайберганов
Раском Э. Исҳоқов
Расмлар редактори И. Нирков
Техредактор Л. Парпихўжасев
Корректор И. Қобилова

Босмахонага берилди 30/VI-65 й. Боснига рўхсат атилади
26/Х-65 й. Формати 70x90^{1/2}, Босма л. 5,5, Шартли босма
л. 6,44, Нашр. л. 4,88, Тиражи 60 000. Индекс: 6/а.
«Тошкент» бадий адабиёт нашриёти. Тошкент, Навоий кў-
часи, 30. Шартнома № 136—65.

• Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Матбуот Директ. Комитетининг яхтисослаштирилган ҳарф терув фабрикасида тайёрланган матрицадан 1- босмахонасида босилди. Тошкент.
ХДМ98 ж. 21. 1965. Заказ № 740. Баҳоси 30 т.

Ўзбек халқ мақоллари. 3-нашири. (Тўпловчилар
М. Афзалов, С. Иброҳимов ва С. Худойберганов).
Т., «Тошкент» бадий адабиёт нашриёти, 1965.
Тиражи 60000.

УзФ

Ўзбекские народные пословицы.

ÖZGEÇMİŞ

1975 Yılında Kırşehir' in Çiçekdağı ilçesinde doğdu. İlkokulu Yerköy İbrahim Karaoğlanoğlu İlkokulu'nda okuyan Murat Ceylan ortaokulu Yozgat Merkez Ortaokulu'nda, liseyi Ankara Maliye Meslek Lisesi'nde bitirdi. 1992 Yılında Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde lisans öğrenimine başladı. 1993 Yılında Ankara Defterdarlığı' nda memuriyete başladı. 1997 Yılında Lisans öğreniminden mezun olan Murat Ceylan 1998 Şubat ayında kurumlar arası geçişle Ankara Keçiören ilçesinde öğretmenlik görevine tayin edildi. Halen burada görevine devam etmektedir.

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**